

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ŞANLIURFA'DA YAŞAYAN SURİYELİ SİĞINMACILARIN GERİ DÖNÜŞ
EĞİLİMLERİ**

MEHMET ŞAHİN

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

**Şanlıurfa
2025**

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ŞANLIURFA'DA YAŞAYAN SURİYELİ SİĞINMACILARIN GERİ DÖNÜŞ
EĞİLİMLERİ**

**MEHMET ŞAHİN
(215214006)**

**SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
Tez Danışmanı: Prof. Dr. MAHMUT KAYA**

**Şanlıurfa
2025**

TEZ ÖNERİSİ VE TEZ YAZMA YÖNERGESİNE UYGUNLUK BEYANI

ewrtrew

..... / /.....

İmza

MEHMET ŞAHİN

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının hazırlanma sürecinde, maddi, manevi ve akademik olarak yanımda olan tüm arkadaşlarıma ve hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Başta, hayatım boyunca her zaman yanımda olan, koşulsuz sevgileri ve destekleriyle beni bugünlere getiren kıymetli annem Fatma Şahin ve babam İsmail Şahin'e en derin şükranlarımı sunarım. Eğitim hayatımın her aşamasında bana inanan, zorluklar karşısında cesaret veren ve destekleriyle yolumu aydınlatan ailemin varlığı, bu sürecin en temel dayanağı olmuştur. Onların emekleri ve fedakarlıkları, bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük katkı sağlamıştır.

Tez sürecimde, akademik rehberliği, bilgi birikimi ve sabırlı yaklaşımı ile yolumu aydınlatan danışman hocam Prof. Dr. Mahmut Kaya'ya en içten teşekkürlerimi sunarım. Kendisinin yönlendirmeleri, yapıcı eleştirileri ve her aşamadaki dikkatli katkıları, çalışmamın bilimsel niteliğinin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Aynı zamanda tez savunmam sürecinde, değerli değerlendirmeleri ve önerileriyle tezimin daha da olgunlaşmasına katkı sunan saygıdeğer jüri üyeleri Prof. Dr. Erol Erkan ve Doç. Dr. Hatice Şahin'e teşekkür ederim. Verdikleri geri bildirimler sayesinde tezdeki kavramsal netlik artmış, içerik daha tutarlı ve akademik bakımdan güçlü bir yapıya kavuşmuştur.

Ayrıca, tezimin saha araştırması ve veri toplama süreçlerinde katkı sunan, zaman ayırarak sorularıma yanıt veren ve süreci kolaylaştıran tüm katılımcılara ve arkadaşlarıma da teşekkür ederim. Göstermiş oldukları destek, çalışmamın uygulama aşamasının sağlıklı bir şekilde tamamlanmasına olanak sağlamıştır.

Tezin yazım sürecinde metni titizlikle inceleyerek eksik yönleri ortaya koyan, yapıcı eleştirileriyle metnin gelişimine önemli katkılar sunan değerli arkadaşım Mustafa Özmen'e teşekkür ederim. Gerek teknik gerekse içeriksel destekleri, sürecin ilerleyişine doğrudan katkı sağlamıştır.

Bununla birlikte, tez çalışmamın ilk aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen tüm süreçte, manevi desteğini her zaman yanımda hissettiren, motivasyonumu korumamda büyük pay sahibi olan Maram Seirafi'ye de gönülden teşekkür ederim.

Bu çalışma, bireysel bir çabanın ötesinde, birçok kişinin doğrudan ya da dolaylı katkısıyla şekillenmiş, ortak bir emeğin ve desteğin ürünüdür. Tüm bu değerli katkılar için minnettarlıkla teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	iii
KISALTMALAR	iv
1. GİRİŞ	1
2. BÖLÜMLER.....	6
2.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	6
2.2. Araştırmanın Amacı	6
2.3. Araştırmanın Problemi	8
2.4. Araştırmanın Yöntemi ve Tekniği.....	10
2.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	11
2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	13
2.7. Araştırma Verilerinin Analizi.....	14
2.8. KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE	16
2.8.1. Göçün Tanımı ve Türleri.....	16
2.8.1.1. Göç Olgusu.....	16
2.8.1.2. İç ve Dış/Uluslararası Göç	17
2.8.1.3. Kalıcı ve Geçici/Mevsimlik Göç.....	19
2.8.1.4. Düzenli (Yasal) ve Düzensiz (Yasal Olmayan) Göç.....	20
2.8.1.5. Gönüllü ve Zorunlu Göç.....	22
2.8.1.6. Bireysel ve Kitlese/Toplu Göç	23
2.8.1.7. Göç ve Geri Dönüş.....	24
2.8.2. Göçe İlişkin Statüler	27
2.8.2.1. Göçmen	27
2.8.2.2. Mülteci.....	28
2.8.2.3. Şartlı Mülteci.....	29
2.8.2.4. Sığınmacı.....	31
2.8.2.5. Geçici Koruma	32
2.8.2.6. İkincil Koruma	33
2.8.2.7. Yerinden Edilmiş Kişi	34
2.8.2.8. Vatansız Kişi	35
2.8.3. Göç ve Toplumsallaşma Süreçleri.....	36
2.8.3.1. Sosyal Uyum, Entegrasyon, İçerme, Adaptasyon	36
2.8.3.2. Asimilasyon.....	38
2.8.3.3. Kültürleşme	39
2.8.3.4. Çokkültürlülük.....	41
2.8.4. Kuramsal Çerçeve	42
2.8.4.1. Göç Kuramları.....	42
2.8.4.1.1. İtme-Çekme Kuramı.....	43
2.8.4.1.2. Ravenstein'in Göç Kuramı.....	46
2.8.4.1.3. Petersen'in Beş Göç Tipi Kuramı	48
2.8.4.1.4. Dünya Sistemi (Merkez-Çevre) Göç Kuramı.....	49
2.8.4.1.5. Göç Sistemleri Kuramı.....	50

2.8.4.1.6. Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Kuramı	52
2.8.4.1.7. Neoklasik Ekonomi Kuramı	55
2.8.4.1.8. Göçün Yeni Ekonomisi Kuramı	58
2.8.4.1.9. İkiye Bölünmüş (Segmented) Emek Piyasası Kuramı	60
2.8.4.1.10. Kesişen Fırsatlar Kuramı	61
2.8.4.2. Geri Dönüş İle İlgili Temel Kavramlar ve Teoriler	62
2.8.4.3. Kalıcı Çözüm Türü Olarak Gönüllü Geri Dönüş	67
2.8.4.3.1. Yerel Entegrasyon	69
2.8.4.3.2. Üçüncü Ülkeye Yerleştirme	70
2.8.4.3.3. Gönüllü Geri Dönüş	70
2.8.4.4. Suriye Göçü ve Etkileri	73
2.9. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	76
2.10. BULGULAR	84
2.10.1. Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Geri Dönüş Eğilimleri	85
2.10.1.1. Şanlıurfa'daki Suriyeliler	85
2.10.1.2. Katılımcıların Sosyodemografik Profili	88
2.10.1.3. Geri Dönüş Eğilimini Etkileyen Faktörler	94
2.10.1.3.1. Demografik ve Sosyoekonomik Etkenler	95
2.10.1.3.1.1. Yaş	95
2.10.1.3.1.2. Eğitim Düzeyi	97
2.10.1.3.1.3. Ekonomik Durum ve İstihdam	100
2.10.1.3.2. Güvenlik Algısı ve Güvenlikle İlgili Faktörler	105
2.10.1.3.3. Entegrasyon, Uyum ve Aidiyet Düzeyi	112
2.10.1.3.4. Ayrımcılık, Dışlanma ve Ötekileştirme Deneyimleri	117
2.10.1.3.5. Suriye'deki Sosyal Bağlar ve Anavatana Özlem	120
2.10.1.3.6. Suriye'deki Kentsel-Fiziki Koşullar	122
2.10.1.3.7. Siyasi Faktörler	125
2.10.1.3.8. Hukuki Faktörler	128
2.10.1.3.9. Güvenli, Onurlu ve Gönüllü Geri Dönüş İçin Gerekli Koşullar	132
2.11. TARTIŞMA	136
3. SONUÇLAR	151
KAYNAKLAR	156
ÖZGEÇMİŞ	172

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞANLIURFA'DA YAŞAYAN SURİYELİ SIĞINMACILARIN GERİ DÖNÜŞ EĞİLİMLERİ

MEHMET ŞAHİN

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

Tez Danışman: Prof. Dr. MAHMUT KAYA

Yıl: 2025, Sayfa: 154

Göçün önemli bir boyutu göç eden grupların anavatana geri dönüşüdür. Geri dönüş, gönüllü veya zorunlu göç sonrası göç edenlerin köken ülkeye tekrar dönüşünü ifade eder. Ulusal ve uluslararası yasal metinler geri dönüşü bir hak olarak tanımlamıştır. Gönüllü geri dönüş, uluslararası alanda mülteci krizlerine yönelik kalıcı çözümlerden biri olarak kabul edilmekte olup, bu süreç hem bireysel hem de yapısal dinamikler tarafından şekillenmektedir.

Bu çalışmanın temel problemi, Şanlıurfa’da yaşayan Suriyeli sığınmacıların geri dönüş konusuna nasıl yaklaştıkları sorusu üzerine şekillenmektedir. Ayrıca çalışma, Suriyeli sığınmacıların gönüllü geri dönüş eğilimlerini ve bu eğilimleri şekillendiren temel faktörleri incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve fenomenolojik araştırma deseni çerçevesinde derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Şanlıurfa'nın üç merkez ilçesinde (Eyyübiye, Haliliye ve Karaköprü) yaşayan toplam 26 Suriyeli sığınmacı ile gerçekleştirilen görüşmeler, Suriyelilerin geri dönüşe yönelik tutumlarını öğrenme fırsatı sunmuştur.

Araştırma bulgularına göre, sığınmacıların büyük bir kısmı, Suriye'deki güvenlik kaygıları, ekonomik istikrarsızlık, altyapı eksiklikleri, mezhepsel ve politik çatışmalar ile sosyal bağların kopması gibi nedenlerden dolayı geri dönüşe olumsuz yaklaşmaktadır. Öte yandan, rejim değişikliği, savaşın sona ermesi, güvenliğin sağlanması ve temel hakların güvence altına alınması gibi koşulların sağlanması durumunda geri dönmeyi düşünebileceklerini belirten bir grup da bulunmaktadır.

Çalışma, sığınmacıların geri dönüş süreçlerinin çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu ve bireysel faktörlerin yanı sıra, ulusal ve uluslararası politikaların da bu süreç üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bulgular, göç yönetimi ve geri dönüş politikalarının daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir şekilde ele alınması gerektiğini göstermektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Göç, Şanlıurfa, Suriyeli Sığınmacılar, Geri Dönüş

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE RETURN TENDENCIES OF SYRIAN ASYLUM SEEKERS LIVING IN ŞANLIURFA

MEHMET ŞAHİN

**HARRAN UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY**

Thesis Supervisor: Prof. Dr. MAHMUT KAYA

Year: 2025, Page: 154

An important dimension of migration is the return of migrant groups to their homeland. Return refers to the re-migration of individuals to their country of origin following voluntary or forced displacement. National and international legal frameworks recognize return as a fundamental right. Voluntary return is regarded as one of the durable solutions to refugee crises at the international level, and this process is shaped by both individual and structural dynamics.

The central research question of this study revolves around how Syrian refugees residing in Şanlıurfa perceive the issue of return. Additionally, the study aims to examine the tendencies of Syrian refugees toward voluntary return and to identify the key factors influencing these tendencies. A qualitative research methodology was employed, using a phenomenological research design and in-depth interview techniques. Interviews were conducted with a total of 26 Syrian refugees living in three central districts of Şanlıurfa (Eyyübiye, Haliliye, and Karaköprü), providing valuable insights into their attitudes toward return.

According to the research findings, the majority of refugees are reluctant to return due to concerns over security conditions in Syria, economic instability, lack of infrastructure, sectarian and political conflicts, and the breakdown of social ties. However, a group of respondents indicated that they might consider returning if certain conditions were met, such as a regime change, the end of the war, the establishment of security, and the guarantee of fundamental rights.

The study highlights that the return processes of refugees are highly complex and multilayered, influenced not only by individual factors but also by national and international policies. The findings suggest that migration management and return policies must be approached in a more inclusive and sustainable manner.

KEYWORDS: Migration, Şanlıurfa, Syrian Asylum Seekers, Return

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1. Katılımcıların Sosyodemografik Profili	90
---	----

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

BM: : Birleşmiş Milletler

BMMYK : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

IOM : International Organization for Migration

TDK : Türk Dil Kurumu

UNHCR : United Nations High Commissioner for Refugees

VDSF : Voices for Displaced Syrians Forum

YUKK : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1. GİRİŞ

Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaş, sadece Ortadoğu coğrafyasını değil, küresel düzeyde siyasi, ekonomik ve insani etkiler yaratan, yüzyılın en büyük krizlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Çatışmaların ilk günlerinden itibaren milyonlarca Suriyeli, hayatlarını kurtarmak ve daha güvenli bir yaşam sürmek için ülke sınırlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Bu durum, yalnızca Suriye'yi değil, başta komşu ülkeler olmak üzere geniş bir coğrafyada insani yardım, güvenlik ve göç yönetimi açısından ciddi sorunlara yol açmıştır. Türkiye, bu süreçte coğrafi konumu ve açık kapı politikası sayesinde Suriyeli sığınmacıların en çok tercih ettiği ülkelerden biri haline gelmiştir. Sığınmacı sayısı bakımından dünyada birinci sırada yer alan Türkiye, aynı zamanda Suriyeli sığınmacıların karşılaştıkları sosyal, ekonomik ve kültürel zorluklara yönelik önemli deneyimler yaşamıştır. Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara yönelik tecrübesi, özellikle sınır illerinde çok daha belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Suriye ile en uzun sınır hattına sahip olan Türkiye'nin Şanlıurfa ili, bu krizden doğrudan etkilenmiş ve Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak yerleştiği yerlerden biri olmuştur. Şanlıurfa'nın demografik yapısı, tarihsel bağları ve coğrafi konumu, burayı hem Suriyeliler için bir sığınak hem de geri dönüş göçü bağlamında önemli bir inceleme alanı haline getirmektedir. Bu bağlamda, Suriyeli sığınmacıların ülkelerine geri dönüş eğilimleri, hem yerel hem de uluslararası düzeyde dikkat çeken karmaşık bir sosyal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geri dönüş göçü, göç literatüründe uzun yıllar boyunca ihmal edilen bir konu olmuş; ancak günümüzde göç süreçlerinin çok katmanlı yapısını anlamak için temel bir alan haline gelmiştir. King (2000), geri dönüş göçünü göç tarihinin yazılmamış en büyük bölümü olarak tanımlamış ve bu olgunun göçmenlerin deneyimlerini anlamak için kritik bir kavramsal çerçeve sunduğunu vurgulamıştır (akt. El Hakim, 2019, s. 5). Geri dönüş göçü, bireylerin yaşam hikâyelerinde bir dönüm noktası olmasının yanı sıra, toplumsal bağlamda hem menşe hem de ev sahibi ülke üzerinde uzun vadeli etkiler yaratan çok yönlü bir süreçtir. Geri dönüş kararları, göçmenlerin başlangıçta neden göç ettiklerine, göç sürecinde yaşadıkları deneyimlere ve menşe ülkeye dair algılarına bağlı olarak şekillenmektedir. Dolayısıyla, geri dönüş göçü, bireysel kararların ötesinde, karmaşık sosyo-ekonomik ve politik dinamiklerin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

Geri dönüş göçü, yalnızca fiziksel bir geri dönüşten ibaret değildir. Bu süreç, göçmenlerin sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamdaki deneyimlerini ve birikimlerini

de içeren çok boyutlu bir olgudur. Örneğin, bir göçmenin geri döndüğü ülkede karşılaştığı ekonomik zorluklar, toplumsal kabul düzeyi ve güvenlik endişeleri gibi faktörler, bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. King'ın (1986, s. 4) geri dönüş türlerine ilişkin sınıflandırması, bu olgunun ne kadar çeşitli ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. King, geri dönüşleri aralıklı (occasional), düzenli (periodic), mevsimlik (seasonal), geçici (temporary) ve kalıcı (permanent) olmak üzere beş kategoriye ayırarak, her bir geri dönüş türünün kendine özgü dinamiklerini ve etkilerini ortaya koymuştur.

Geri dönüş göçü literatürü, farklı göçmen gruplarının dönüş süreçlerine dair zengin bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Ekonomik nedenlerle göç eden bireylerin geri dönüş kararlarını ele alan çalışmalar, işgücü, mevsimlik, profesyonel ya da eğitim amacıyla göç eden yüksek nitelikli bireylerin deneyimlerine odaklanmaktadır (Constant ve Massey, 2002; Galor ve Stark, 1990; Haug, 2008; Palloni ve diğerleri, 2001). Bu çalışmalarda, ekonomik fırsatlar, kariyer olanakları ve kişisel gelişim gibi unsurların ekonomik göçmenlerin geri dönüş kararlarını nasıl şekillendirdiği detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ancak, zorunlu göçmenlerin geri dönüş süreçleri, ekonomik göçmenlerden önemli ölçüde farklıdır ve çok daha karmaşık bir yapı sergilemektedir.

Zorunlu göçmenlerin geri dönüş süreçleri üzerine yapılan bazı çalışmalar, savaş, şiddet ve doğal afet gibi zorlayıcı koşullarla yerinden edilen bireylerin yaşadığı sosyal ve psikolojik etkileri ele almaktadır (Kibreab, 2003; İçduygu ve Nimer, 2019; Müller-Funk ve Fransen, 2022; Kaya, 2022; Alrababah ve diğerleri, 2023; Şahin ve Kaya, 2023). Bu bağlamda, güvenlik kaygıları, toplumsal uyum düzeyi ve ekonomik fırsatlar gibi faktörler, zorunlu göçmenlerin geri dönüş kararlarında belirleyici bir rol oynamaktadır. Çatışma sonrası dönüş süreçlerinin genellikle güvenlik, toplumsal entegrasyon ve psikolojik travma gibi çok katmanlı meseleleri içerdiği görülmektedir. Bu, zorunlu göçmenlerin dönüş sürecini ekonomik göçmenlerin süreçlerinden ayıran en önemli özelliklerden biridir.

Geri dönüş göçünün doğası, menşe ülkenin ve ev sahibi ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi koşullarına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Örneğin, menşe ülkeye dönüş süreci, güvenlik ve siyasi istikrarın sağlanamaması durumunda zorlaşmakta ve göçmenlerin dönüş kararlarını olumsuz etkilemektedir. Benzer şekilde, menşe ülke ile ev sahibi ülke arasındaki mesafenin kısalığı ya da ekonomik farklar gibi faktörler de geri dönüş süreçlerinin dinamiklerini şekillendirmektedir (Bovenkerk, 1974, s. 8; İslamoğlu, Yıldırım alp ve Benli, 2014, s. 76). Bu nedenle, geri dönüş sürecinin yalnızca fiziksel bir hareketten ibaret olmadığı; ekonomik,

sosyal ve güvenlik boyutlarında sürdürülebilir çözümler gerektiren uzun vadeli bir süreç olduğu açıktır.

Geri dönüş göçünün dinamikleri, hem bireysel karar alma süreçlerini hem de uluslararası toplumun bu süreçlere olan müdahalesini doğrudan etkilemektedir. Menşe ve ev sahibi ülkelerin koşulları, dönüş sürecinin zorluklarını ve fırsatlarını belirlerken, bu süreçlerin yalnızca bireysel değil, aynı zamanda kolektif bir sorumluluk içerdiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu noktada, uluslararası aktörlerin, özellikle Birleşmiş Milletler gibi kuruluşların, geri dönüş süreçlerini düzenleyen ve kolaylaştıran politikalar geliştirmesi kritik bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, geri dönüş göçü hem bireysel hem de uluslararası düzeyde koordinasyon gerektiren çok boyutlu bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası toplum, geri dönüş süreçlerini desteklemek için belirli ilkeler çerçevesinde hareket etmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), mültecilerin gönüllü, güvenli ve onurlu bir şekilde geri dönmelerini sağlamak için belirli kriterler ortaya koymuştur. Bu kriterler, menşe ülkede çatışmanın sona ermesi, mültecilerin dönüş sürecinde karşılaşılabilecekleri güvenlik risklerinin azaltılması ve dönüş sürecinin tamamen gönüllülük esasına dayanmasını içermektedir (Şirin, 2008, s. 89). Bununla birlikte, geçmişte BMMYK'nın geri dönüş süreçlerini teşvik etmek amacıyla, dönüşün güvenli olup olmadığına dair değerlendirmeler yaparak belirli ülkeleri mülteci dönüşüne hazır ilan ettiği, menşe ve ev sahibi ülkelerle Üçlü Komisyonlar kurarak geri dönüş hareketlerini başlattığı ve hızlandırdığı görülmektedir. Ayrıca, geri dönüşü teşvik etmek amacıyla gıda yardımları, eğitim ve diğer hizmetlerin kesilmesi, operasyonel başarının geri dönüş hızına ve ölçeğine göre ölçülmesi gibi uygulamalara da başvurulmuştur. Bunun yanı sıra, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin geri dönüşü zorunlu kılacak şekilde yorumlanması, ev sahibi ülkelerin zorla geri gönderme politikalarıyla işbirliği yapılması ve mültecilerin rızasını gerektirmeyen güvenli ve zorunlu dönüş kavramlarının geliştirilmesi gibi uygulamalar da geri dönüş süreçlerinde etkili olmuştur (Crisp ve Long, 2016, s. 144).

Yukarıda anılan literatürde de görüldüğü gibi göç ve geri dönüş olgusu, küresel ölçekte çok boyutlu dinamiklere sahip olup, mülteci krizlerine yönelik kalıcı çözüm arayışlarının merkezinde yer almaktadır. Bu, çalışma, anılan literatüre ek olarak Suriyelilerin geri dönüş konusunu Şanlıurfa örneğinde ele almaktadır. Şanlıurfa göç akınları boyunca kritik bir varış noktası olduğu için araştırma odağı olarak seçilmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın temel araştırma sorusu şu şekilde

belirlenmiştir: Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacılar, gönüllü geri dönüş sürecine nasıl yaklaşmaktadır ve bu süreci şekillendiren başlıca faktörler nelerdir? Araştırmada, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş konusundaki yaklaşımları detaylı bir şekilde ele alınarak, bu sürecin belirleyici unsurlarının kapsamlı bir analizinin yapılması amaçlanmaktadır.

Diğer bir anlatımla çalışmanın temel amacı, Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini incelemek ve bu eğilimleri etkileyen temel faktörleri ortaya koymaktır. Araştırma, güvenlik, ekonomik fırsatlar ve sosyal entegrasyon gibi unsurların geri dönüş kararları üzerindeki etkisini mikro düzeyde ele alarak, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş süreçlerine dair literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir. Şanlıurfa gibi sınır bölgelerinde yaşayan sığınmacılara odaklanmak, yerel düzeyde daha etkili politikalar geliştirilmesine ve uluslararası geri dönüş süreçlerinin daha iyi yönetilmesine yönelik önemli çıkarımlar sağlayabilir. Çalışma toplamda 6 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmanın konusu, önemi, amacı, problemi, yöntemi, veri toplama tekniği, evreni ve örneklemini, sınırlılıkları ile verilerin analizi hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, göçün kavramsal ve kuramsal çerçevesi ele alınmış; göç olgusunun tanımı, türleri, göçe ilişkin statüler, göç ve toplumsallaşma süreçleri, göç kuramları ile gönüllü geri dönüş ve yerel entegrasyon gibi temel kavramlar ve yaklaşımlar detaylandırılmıştır. Ayrıca Suriye göçü ve bu göçün etkilerine ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, konuya ilişkin daha önce yapılan çalışmalar özetlenmiş, önceki literatür ışığında mevcut araştırmanın özgün katkısı ortaya konmuştur.

Dördüncü bölümde, Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacılar üzerine yapılan saha araştırmasının bulguları detaylı bir şekilde sunulmuştur. Katılımcıların demografik özellikleri ile birlikte, geri dönüş eğilimlerini etkileyen sosyoekonomik, güvenlik, uyum, aidiyet, ayrımcılık deneyimleri, sosyal bağlar, hukuki ve politik faktörler gibi çok boyutlu etkenler analiz edilmiştir.

Tartışma bölümünde, saha bulguları geri dönüş literatürü çerçevesinde ele alınmış, araştırmada elde edilen bulgular karşılaştırma ve analiz edilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Sonuç bölümünde ise araştırmanın ulaştığı sonuçlar doğrultusunda genel bir

değerlendirme yapılmış, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimlerine ilişkin çıkarımlar sunulmuş ve ileride yapılacak çalışmalar ile politika yapıcılar için çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

2. BÖLÜMLER

2.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bu çalışmanın konusu, Şanlıurfa ilinde ikamet eden Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini tespittir. Gönüllü geri dönüş, yeniden yerleştirme ve yerel entegrasyon, uluslararası alanda mülteci krizlerine karşı yaygın olarak kabul edilen üç kalıcı çözüm olarak kabul edilmektedir. Geri dönüş, göç yönetiminin önemli ve oldukça hassas bir süreci olup, birçok durumda temel bir çözüm olarak görülmektedir. Gönüllü geri dönüş, mültecilerin ülkelerini terk etmelerine sebebiyet veren dinamiklerin ortadan kalkmasıyla kişilerin kendi özgür iradeleriyle ülkelerine geri dönmesi durumunu ifade etmektedir. Fakat geri dönüş, başta mülteciler olmak üzere hem devletler hem de uluslararası aktörler açısından oldukça kritik ve girift bir konudur. Bu bağlamda geri dönüş uygulaması tek bir ülkenin sorumluluğuna bırakılamayacak kadar çok boyutlu ve özellikle mülteciler açısından oldukça hassas bir konudur. Hiç şüphesiz sığınmacıların yaşamakta oldukları ülkenin koşulları, anavatanlarındaki hali hazırdaki koşullar ve sığınmacıların politik, hukuki, ekonomik, sosyal ve güvenlik kaygıları sığınmacıların ülkelerine geri dönüş kararını etkileyen en önemli unsurlar olarak görülmektedir.

Uluslararası gelişmeler de sığınmacıların geri dönüş kararlarını etkileyen unsurlar arasında yerini almaktadır. Sağlıklı bir geri dönüşün oluşabilmesi için uluslararası alanda kabul gören geri dönüş koşullarının sağlanması ve geri dönüşün tamamıyla gönüllü ve güvenli bir şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir. Şanlıurfa ilinde ikamet eden Suriyeli sığınmacıları odağa alan bu çalışma, geri dönüş sürecinin ekonomik, politik, hukuki, sosyal ve güvenlik boyutlarını incelerken, bu faktörlerin Suriyeli mültecilerin geri dönüş düşünceleri üzerindeki etkisini belirlemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda sığınmacıların gönüllü geri dönüşe yönelik eğilimlerinin incelenmesi ve yaklaşımlarının anlaşılması, ülkelerin geri dönüş politikalarına yön vererek geri dönüşün objektif değerlendirilmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca bu çalışma geri dönüş literatürüne yapacağı katkılardan dolayı ve sığınmacıların yoğun olarak yaşadıkları yerlerdeki toplumlar ve yerel yönetimler için de önemlidir. Yerel yönetimler, sığınmacıların geri dönme eğilimlerini anlamak ve gerekli tedbirleri almak için bu tür çalışmalara ihtiyaç duyacaklardır. Bu çalışma, sığınmacıların yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan projeler ve programların oluşturulmasına yardımcı ve destekleyici olacağından önemli görülmektedir.

2.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Şanlıurfa’da ikamet eden Suriyeli sığınmacıların geri dönüşe yönelik eğilimlerini incelemek ve bu bağlamda sığınmacıların geri dönüş konusundaki perspektiflerini anlamaktır. Ayrıca bu eğilimleri etkileyen faktörlerin analiz edilmesini de amaçlamaktadır. Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaş nedeniyle milyonlarca insan yerinden edilmiş ve Türkiye, bu süreçte yoğun kitlesel göç alan ülkelerden biri olmuştur. Türkiye'nin uyguladığı Açık Kapı politikası ile ülkeye gelen Suriyeli sığınmacılar, uzun süredir Türkiye’de yaşamlarını sürdürmekte olup, geri dönüş kararlarını etkileyen çeşitli faktörlerle karşı karşıya kalmaktadır.

Bu araştırma, Şanlıurfa’daki Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini belirleyen güvenlik, ekonomi, ayrımcılık ve dışlanma, siyasi ve politik durum, entegrasyon ve aidiyet, hukuki faktörler, Suriye ve Türkiye’deki mevcut durum, sosyal bağlar, barınma ve yaşam koşulları, sağlık hizmetlerine erişim ve demografik faktörler gibi unsurları analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda, çalışmada şu alt amaçlar ele alınmaktadır:

- Suriyeli sığınmacıların güvenlik algılarının geri dönüş kararlarına etkisi ve Suriye’deki güvenlik durumu ile Türkiye’deki mevcut koşulların sığınmacıların tercihlerini nasıl yönlendirdiğini tespit etmek.
- Ekonomik ve istihdam olanaklarının Suriyeli sığınmacıların geri dönüş kararlarındaki rolü ve sığınmacıların Türkiye’deki iş fırsatları ile Suriye’deki ekonomik durumu nasıl değerlendirdiklerini tespit etmek.
- Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de karşılaştıkları ayrımcılık, dışlanma ve ötekileştirme deneyimlerinin geri dönüş eğilimlerine etkisi ve toplumla bütünleşme veya dışlanmanın sığınmacıların kararlarını nasıl şekillendirdiğini belirlemek.
- Siyasi ve politik faktörlerin Suriyeli sığınmacıların geri dönüş kararları üzerindeki etkisi ve Türkiye ile Suriye’deki politik ortamın sığınmacıların geri dönüş sürecini nasıl etkilediğini ortaya koymak.,
- Suriyeli sığınmacıların entegrasyon, uyum ve aidiyet süreçlerinin geri dönüş kararlarını nasıl yönlendirdiği ve Türkiye’de kalma veya Suriye’ye dönme kararında sosyo-kültürel faktörlerin belirleyiciliğini tespit etmek.
- Hukuki faktörlerin sığınmacıların geri dönüş süreçlerine etkisi ve Türkiye’deki yasal düzenlemeler ile Suriyeli sığınmacıların statüsünün geri dönüş kararları üzerindeki rolünü ortaya koymak.,
- Suriyeli sığınmacıların Suriye’deki ve Türkiye’deki mevcut durumu

nasıl değerlendirdikleri ve iki ülke arasındaki yaşam standartlarının sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini nasıl şekillendirdiğini belirlemek.

- ♦ Suriyeli sığınmacıların sosyal bağlarının geri dönüş kararlarına etkisi ve aile, akraba ile topluluk ilişkilerinin sığınmacıların geri dönüş veya Türkiye’de kalma yönündeki eğilimlerini nasıl yönlendirdiğini öğrenmek.
- ♦ Suriyeli sığınmacıların barınma ve yaşam koşullarının geri dönüş kararlarındaki belirleyiciliği ve Türkiye’deki konut olanakları ile Suriye’deki barınma durumunun karşılaştırılmasını yapmak.
- ♦ Sağlık hizmetlerine erişimin Suriyeli sığınmacıların geri dönüş kararlarını nasıl etkilediği ve Türkiye’deki sağlık hizmetleri ile Suriye’deki mevcut sağlık koşulları arasındaki karşılaştırmayı yapmak.
- ♦ Demografik faktörlerin sığınmacıların geri dönüş eğilimleri üzerindeki etkisi ve kadınlar, yaşlılar ile gençler gibi farklı grupların geri dönüş sürecini nasıl değerlendirdiğini ortaya koymak..

Bu araştırma, yukarıda belirtilen unsurlar çerçevesinde Suriyeli sığınmacıların geri dönüşe yönelik eğilimlerini kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi amaçlamakta olup, elde edilen verilerin göç politikalarına ve sosyal uyum stratejilerine katkı sağlaması hedeflenmektedir.

2.3. Araştırmanın Problemi

Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaş, milyonlarca insanın zorunlu göç etmesine neden olmuş ve bu süreç, başta Türkiye olmak üzere birçok ülkeyi siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan etkilemiştir. Türkiye, Suriyeli sığınmacılar için en önemli ev sahibi ülkelerden biri haline gelmiş ve bu süreçte göç yönetimi, entegrasyon ve geri dönüş konularında çeşitli politikalar geliştirmiştir. Ancak, uzun yıllardır Türkiye’de yaşayan Suriyeli sığınmacıların ülkelerine geri dönme eğilimleri ve bu kararlarını şekillendiren temel faktörler, hala detaylı bir şekilde araştırılması gereken bir konu olarak önemini korumaktadır.

Bu araştırmanın temel problemi, Şanlıurfa’da yaşayan Suriyeli sığınmacıların geri dönüş konusuna nasıl yaklaştıkları sorusu üzerine şekillenmektedir. Özellikle, itme-çekme kuramı perspektifinden hareketle, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş kararlarını hangi sosyo-ekonomik, politik ve güvenlik faktörlerinin şekillendirdiği, geri dönüş sürecine yönelik algılarının nasıl olduğu ve mevcut yaşam koşullarının

geri dönüş kararlarını nasıl etkilediği gibi sorular, bu araştırmanın problematiğini oluşturmaktadır. Bu kapsamda, çalışmada geri dönüş eğilimlerini açıklamak için alt problemler ele alınmıştır.

Araştırmanın Alt Problemleri:

- ♦ Suriyeli sığınmacıların güvenlik algıları geri dönüş kararlarını nasıl etkilemektedir?
- ♦ Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki ekonomik ve istihdam olanakları ile Suriye'deki mevcut ekonomik durum arasındaki değerlendirmeleri geri dönüş kararlarını nasıl yönlendirmektedir?
- ♦ Türkiye'de karşılaşılan ayrımcılık, dışlanma ve ötekileştirme deneyimleri, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimleri üzerinde nasıl bir etki yaratmaktadır?
- ♦ Türkiye ve Suriye'deki siyasi ve politik ortam, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş kararlarını nasıl etkilemektedir?
- ♦ Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki entegrasyon ve aidiyet süreçleri, geri dönüş veya Türkiye'de kalma kararlarını nasıl yönlendirmektedir?
- ♦ Türkiye'deki yasal düzenlemeler ve Suriyeli sığınmacıların hukuki statüleri, geri dönüş kararlarını nasıl etkilemektedir?
- ♦ Suriyeli sığınmacılar, Türkiye ve Suriye'deki mevcut yaşam koşullarını nasıl değerlendirmekte ve bu değerlendirme geri dönüş eğilimlerini nasıl şekillendirmektedir?
- ♦ Aile, akraba ve topluluk ilişkileri gibi sosyal bağlar, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş veya Türkiye'de kalma kararlarını nasıl yönlendirmektedir?
- ♦ Türkiye'deki konut ve yaşam koşulları ile Suriye'deki barınma imkânlarının karşılaştırılması, sığınmacıların geri dönüş kararlarını nasıl etkilemektedir?
- ♦ Sağlık hizmetlerine erişim durumu, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş kararları üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir?
- ♦ Kadınlar, yaşlılar ve gençler gibi farklı demografik grupların geri dönüş eğilimleri birbirinden nasıl farklılaşmaktadır?

2.4. Araştırmanın Yöntemi ve Tekniği

Bu çalışmada, nitel yöntem tercih edilmiştir. Nitel yöntem, görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi tekniklerle veri toplamanın yanı sıra, gelişen olayları gerçekçi ve bütüncül bir bakış açısıyla inceleyen bir araştırma yaklaşımıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 41). Bu yöntem, insana özgü bireysel özelliklerin karmaşık, çok katmanlı ve derin doğasını anlamaya odaklanır (Baltacı, 2019, s. 369). Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmalarda, insan davranışları, düşünceleri, duyguları ve deneyimleri ele alınarak, bu unsurların arkasındaki anlamlar ve dinamikler derinlemesine incelenir. Nitel araştırma yöntemi ayrıca, olay ve olguların sebeplerini ve sonuçlarını açıklamada önemli bir araçtır (Baltacı, 2017, s. 1). Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin temel sebebi, araştırılan olgu olan geri dönüşün doğasıyla yakından bağlantılı olmasıdır. Sosyal bilimlerde incelenen diğer birçok olgu gibi, geri dönüş de geniş kapsamlı, karmaşık ve çok katmanlı bir fenomendir; yani, bir sosyal gerçekliktir. Bu olgu, sürekli olarak değişim gösteren ve bu değişimle birlikte yeni anlamlar ve boyutlar kazanan bir yapıdadır. Bu karmaşık sosyal gerçekliği analiz edebilmek için, geri dönüş olgusu hakkında derinlemesine bilgiye sahip olunması gerekmektedir.

Nitel araştırma yöntemi içerisinde çeşitli desenler bulunmaktadır ve bu çalışmada fenomenolojik desen (olgubilim) tercih edilmiştir. Fenomenoloji, bireylerin öznel deneyimlerini incelemeye odaklanan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, bireylerin olayları nasıl yorumladığı, dünyayı nasıl algıladığı ve genel olarak bireysel fenomenolojileri temel inceleme konusunu oluşturmaktadır (Yıldız vd., 2012). Fenomenolojik yaklaşımın kullanıldığı bu çalışmada, veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme tekniği tercih edilmiştir. Görüşmeler sırasında, yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme tekniğinde, katılımcılara açık uçlu sorular yöneltilir, verilen yanıtlar dikkatle dinlenir ve kaydedilir. Ardından, araştırma konusunu daha ayrıntılı bir şekilde inceleyebilmek amacıyla gerekirse ek sorular sorulur (Kümbetoğlu, 2019).

Çalışmada katılımcılara ulaşabilmek için amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olmaktadır. Ayrıca amaçlı örneklem, çalışmada çalışılan sorunları aydınlatacak bilgi içeren durumları seçmektedir (Tarhan, 2015, s. 653). Çalışmanın içeriği hakkında katılımcıları bilgilendirmek ve gönüllü katılımlarını onaylamak amacıyla, Aydınlatılmış Onam Formu hem Türkçe hem de Arapça dillerinde katılımcılara sunulmuştur. Çalışmada elde edilen veriler

eksiksiz bir şekilde deşifre edilerek daha sonraki aşamada kodlanarak veri analizi yapılmıştır. Bu çalışmada katılımcıların adları anonim tutulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, katılımcıların sosyodemografik bilgilerini, Türkiye'deki yaşam deneyimlerine ilişkin soruları, gönüllü geri dönüş süreciyle ilgili soruları ve gönüllü geri dönüş kararını etkileyen faktörlere dair soruları içermektedir. Görüşme sırasında kimi Suriyeli sığınmacılar, Türkçe'ye tam olarak hâkim olmadıklarından dolayı kendilerini tam olarak ifade etmekte güçlük geçtikleri için görüşmeler Arapça ve Türkçe diline iyi düzeyde hâkim olan bir tercüman aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında veri kaybının yaşanmaması adına katılımcıların izni dahilinde görüşmeler kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve sonrasında deşifre edilmiştir. Çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden beş katılımcı, ses kayıtlarının alınmasını istememiştir. Bazı katılımcılar ise, görüşme sırasında belirli sorulara (Suriye rejimi ve Türkiye'deki siyasi parti ve siyasi aktörler ile ilgili sorular) yanıt verirken ses kaydının durdurulmasını talep etmişlerdir. Bu tür durumlarda, veri kaybını önlemek amacıyla ayrıntılı notlar alınmıştır.

2.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini, Suriye'deki iç savaş nedeniyle zorunlu olarak Türkiye'ye göç eden ve Şanlıurfa ilinde ikamet eden 18 yaş ve üzerindeki Suriyeli sığınmacılar oluşturmaktadır. Araştırmada 18 yaş sınırının belirlenme nedeni, Türkiye'de bireylerin reşit kabul edildiği yaştan 18 olmasıdır (Türk Medeni Kanunu, 2001, m. 11). Şanlıurfa, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların en yoğun olarak yaşadığı illerden biri olması ve kültürel, ekonomik, sosyal dinamikler açısından çalışmanın amaçlarına uygun zengin bir veri kaynağı sunması nedeniyle tercih edilmiştir. Ancak, araştırmanın evrenini oluşturan tüm bireylere ulaşmak pratikte mümkün olmadığından, örnekleme yöntemi kullanılarak çalışma belirli bir kapsamla sınırlandırılmıştır.

Şanlıurfa ili, merkez ilçeleri olan Eyyübiye, Haliliye ve Karaköprü, Suriyeli sığınmacıların en yoğun olarak yaşadığı bölgeler olarak tespit edilmiştir. Bu nedenle, araştırmanın temsil gücünü artırmak ve sonuçların genellenebilirliğini sağlamak amacıyla bu üç merkez ilçe araştırmanın odağı olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemine uygun olarak evrenden örneklem belirleme sürecinde amaçlı örneklem tekniği tercih edilmiştir. Amaçlı örneklem tekniği, araştırmanın konusu ile doğrudan ilişkili olan bireylerin seçilmesine odaklanarak, derinlemesine ve anlamlı veri elde etmeyi amaçlayan bir yöntemdir. Bu yöntemin tercih edilme nedeni, araştırmanın odaklandığı Suriyeli sığınmacıların, çalışmanın konusu ile

doğrudan bağlantılı olmasıdır. Örneklem seçiminde, katılımcıların farklı sosyo-ekonomik ve demografik özelliklere sahip olması gözetilmiştir. Bu doğrultuda, gelir düzeyi, meslek (işçi, işveren, serbest meslek sahibi vb.), yaş, eğitim durumu ve cinsiyet gibi değişkenler dikkate alınarak farklı sosyo-ekonomik ve kültürel gruplardan bireylerin seçilmesine özen gösterilmiştir. Böylece, araştırma evreni içinde mümkün olan en geniş temsiliyet sağlanarak, farklı sosyal ve ekonomik koşullardaki sığınmacıların geri dönüş eğilimlerine dair kapsamlı bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Bu stratejik seçim, çalışmanın bulgularının daha geniş bir perspektifle değerlendirilmesine ve anlamlı sonuçlar elde edilmesine katkı sunmaktadır (Karataş, 2015, s. 74).

Çalışmada, Şanlıurfa ilinin üç merkezi ilçesinde (Eyyübiye, Haliliye ve Karaköprü) yaşayan toplam 26 Suriyeli sığınmacı ile derinlemesine bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu üç ilçenin seçilme nedeni, Şanlıurfa'da Suriyeli sığınmacıların en yoğun olarak yaşadığı bölgeler arasında yer almalarıdır. Ancak, Şanlıurfa genelinde yaşayan Suriyeli sığınmacı sayısı hakkında güncel veriler bulunmasına rağmen, ilçelere göre detaylı istatistikler kamuoyu ile paylaşılmamaktadır. Bu nedenle, ilçelerdeki Suriyeli sığınmacıların sayısal dağılımına dair spesifik bilgilere ulaşılamamaktadır.

Katılımcıların seçimi, sahada yapılan gözlemler doğrultusunda ilçelerdeki Suriyeli sığınmacı nüfusunun yoğunluğu tahmin edilerek gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, Eyyübiye ilçesinde Suriyeli sığınmacı yoğunluğunun diğer ilçelere kıyasla daha fazla olduğu gözlemlendiğinden, bu ilçeden 13 katılımcı seçilmiştir. Haliliye ilçesinden 8, Karaköprü ilçesinden ise 5 katılımcı belirlenmiştir. Bu sayıların belirlenmesinde, ilçelerdeki nüfus yoğunluğu tahminleri ve araştırmanın kapsamı göz önünde bulundurulmuştur.

Katılımcıların demografik dağılımı, cinsiyet temelinde çeşitlendirilmiş olup, 15 erkek ve 11 kadın katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu dağılımın tercih edilme nedeni, cinsiyet farklılıklarının gönüllü geri dönüş eğilimleri üzerindeki etkilerini daha iyi anlamaktır. Böylece, farklı cinsiyet gruplarının geri dönüş eğilimlerine dair bakış açıları karşılaştırmalı olarak analiz edilebilme fırsatı sunulmuştur.

Araştırmanın çalışma grubunu, Suriye'nin farklı bölgelerinden gelerek savaş sonrası Şanlıurfa'ya göç etmek zorunda kalan Suriyeli sığınmacılar oluşturmaktadır. Çalışma grubu, Suriye'nin çeşitli illerinden gelen katılımcıları içermekte olup, bu

çeşitlilik araştırmanın bulgularının genellenebilirliği ve kapsamlılığı açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır. Katılımcılar, Suriye'nin Kobani (1), Afrin (1), Deyrizor (4), Haseke (3), Halep (4), İdlib (4), Rakka (4), Humus (1), Şam (1), Lazkiye (1), Hama (1) ve Dera (1) gibi illerinde doğmuş, bu bölgelerde yaşanan çatışma ve istikrarsızlık nedeniyle Türkiye'ye göç etmiş Suriyeli sığınmacılardan oluşmaktadır.

Bu çalışmada, Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacılarla yapılan görüşmelerde etik kurallar ve katılımcı haklarına büyük önem verilmiştir. Araştırmaya katılan tüm bireyler, gönüllü olarak katılımlarına onay vermiş ve araştırmanın amaçları, süreçleri ve hakları konusunda kapsamlı bir şekilde bilgilendirilmiştir. Katılımcılara, görüşmelerin herhangi bir aşamasında, hiçbir gerekçe belirtmeksizin görüşmeyi sonlandırabilecekleri açıkça ifade edilmiştir. Bu bilgilendirme, katılımcıların kendilerini rahat ve özgür bir şekilde ifade etmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Ayrıca, çalışmanın gizliliği ve elde edilen verilerin yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacağı konusunda tüm katılımcılara güvence verilmiştir. Katılımcıların kişisel bilgileri, araştırmanın etik standartlarına uygun olarak korunmuş ve anonimlikleri sağlanmıştır. Bu çalışma, Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından etik açıdan değerlendirilmiş ve gerekli izinler alınmıştır (21/03/2023-213751). Veri toplama süreci, Nisan 2023 ile Temmuz 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, katılımcılardan elde edilen veriler titizlikle toplanmış ve analiz edilmiştir.

2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada, katılımcı olan Suriyeli sığınmacıların tamamının Türkçe diline yeterince hakim olmamaları nedeniyle görüşmeler, her iki dili (Türkçe ve Arapça) akıcı bir şekilde konuşabilen bir tercüman aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak, araştırma konusu Suriyeli sığınmacılar açısından riskli olarak algılandığı için, bazı katılımcılar kendilerini tam anlamıyla güvende hissetmemiş ve bu durum, verdikleri yanıtlarda belirsizlik ve geçiştirme eğilimlerine yol açmıştır. Bu durum, elde edilen verilerin derinliğini ve doğruluğunu kısmen etkilemiş, veri toplama sürecinden alınan verimi sınırlamıştır. Ayrıca, bazı Suriyeli sığınmacıların çalışmaya katılmayı reddetmeleri, örnekleme cinsiyet dağılımının dengeli olmaması sonucunu doğurmuş, bu da araştırma bulgularında potansiyel bir sınırlılık olarak karşımıza çıkmıştır. Çalışmanın Kayseri'de mülteci karşıtı hareketlerin yaşandığı ve genel olarak ülkede mültecilere yönelik olumsuz söylemlerin arttığı bir dönemde gerçekleştirilmesi, katılımcıların araştırmaya karşı tedirginlik duymalarına ve bazı

durumlarda şüpheyile yaklaşımlarına neden olmuştur. Bu nedenle, katılımcılara güven vermek ve olası tedirginliklerini azaltmak amacıyla, veri toplama sürecinden önce kendileriyle sohbetler yapılmış ve samimi bir iletişim kurularak araştırma ortamında daha rahat hissetmeleri sağlanmıştır

2.7. Araştırma Verilerinin Analizi

Saha araştırmasından elde edilen verilerin analizinde tematik analiz tekniği tercih edilmiştir. Sosyal bilimler alanında sıkça kullanılan bu yöntem, araştırma bulgularının anlamlı temalar etrafında kategorize edilmesine ve bu temalar üzerinden değerlendirme yapılmasına olanak tanımaktadır. Tematik analizin, sosyal bilimler araştırmalarında bu denli yaygın bir şekilde benimsenmesinin temel nedenlerinden biri, belirli bir dizi sistematik adım içermesi ve bu nedenle uygulama sürecinin kolaylıkla takip edilebilir bir yapı sunmasıdır. Ayrıca, tematik analiz tekniğinin, araştırmacılara verileri derinlemesine inceleme ve bu doğrultuda bütüncül bir yorumlama yapma fırsatı tanıdığı da belirtilmelidir (Braun ve Clarke, 2021). Tematik analiz, ele alınan konunun temel eğilimlerini ve öne çıkan unsurlarını belirlemede etkili bir yöntem olmasının yanı sıra, ilgili disiplinlerde gelecekte yapılacak çalışmalara yön veren bir rehber niteliği taşımaktadır. Bu yöntem, yalnızca araştırma verilerinin derinlemesine analiz edilmesine olanak tanımakla kalmaz, aynı zamanda katılımcıların deneyimlerine ilişkin daha kapsamlı ve çok boyutlu bir bakış açısı geliştirilmesine katkı sağlar. Araştırma sürecinde, verilerin düzenli bir şekilde yapılandırılması ve analiz edilmesi, araştırmacılara elde edilen sonuçları daha geniş bir bağlama oturtma imkânı sunmaktadır. Tematik analiz, araştırmacılara, verilerin sistematik bir yaklaşımla kategorize edilmesi ve anlamlandırılması sürecinde önemli bir kolaylık sağlamaktadır (Hınız ve Yavuz, 2023, s. 390). Özetle, tematik analiz, bir veri kümesinde (örneğin, röportajlar, odak grup görüşmeleri veya metinler) tekrarlayan anlam kalıplarını belirlemeyi amaçlayan bir yöntemdir. Bu süreç, verilerdeki temaların sistematik bir şekilde tanımlanmasını ve bu temalar üzerinden anlamlı yorumlar yapılmasını sağlamaktadır (Çarıkçı, Meral, Berkil, Çalışır, Önal ve Arslan, 2024, s. 138).

Braun ve Clarke (2006), güvenilir bir tematik analiz sürecini belirli aşamalarla sistematik bir şekilde tanımlamışlardır. Bu süreç, toplamda altı temel adımdan oluşmaktadır: verilerin toplanması, başlangıç kodlarının oluşturulması, temaların belirlenmesi, temaların gözden geçirilmesi, temaların tanımlanıp adlandırılması ve son olarak da verilerin raporlaştırılmasıdır. Her bir aşama, tematik analiz sürecinin başarısı açısından büyük bir öneme sahiptir ve dikkatle yürütülmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda, tematik analiz sürecinin altı temel aşamasına uygun olarak, öncelikle katılımcıların görüşleri detaylı bir şekilde analiz edilmiş ve ilk olarak kodlama süreci gerçekleştirilmiştir. Kodlama aşamasında, görüşmelerde sıkça tekrar eden ifadeler ve anahtar kelimeler belirlenmiş ve bu ifadelerden yola çıkarak ön kodlar oluşturulmuştur.

Örneğin, Suriye’de hâlâ savaş var, kendimi güvende hissetmiyorum ifadesi, Güvenlik Algısı ve Güvenlikle İlgili Faktörler teması altında değerlendirilmiştir. Benzer şekilde, Burada iş buldum, ekonomik olarak daha rahatım ifadesi, Ekonomik Durum ve İstihdam teması kapsamında ele alınmıştır.

Kodlama sürecinin ardından, katılımcı ifadeleri tematik olarak analiz edilerek benzer ya da ilişkili kodlar gruplandırılmış ve bu doğrultuda Katılımcıların Sosyodemografik Profili ve Geri Dönüş Eğilimini Etkileyen Faktörler başlıkları altında tematik bir yapı oluşturulmuştur.

Geri Dönüş Eğilimini Etkileyen Faktörler ana teması altında; Demografik ve Sosyoekonomik Etkenler (yaş, eğitim düzeyi, ekonomik durum ve istihdam), Güvenlik Algısı ve Güvenlikle İlgili Faktörler, Entegrasyon/Uyum ve Aidiyet Düzeyi, Ayrımcılık, Dışlanma ve Ötekileştirme Deneyimleri, Suriye’deki Sosyal Bağlar ve Duygusal Bağlılık, Suriye’deki Kentsel Fiziki Koşullar, Siyasi ve Politik Faktörler ile Hukuki Faktörler gibi alt temalar oluşturulmuştur. Bu temalar çerçevesinde, katılımcıların göç deneyimleri ve geri dönüş kararlarını etkileyen dinamikler çok boyutlu bir şekilde incelenmiştir. Özellikle Türkiye ve Suriye bağlamında ortaya çıkan farklı etkenler, bireylerin karar alma mekanizmaları açısından detaylı bir biçimde analiz edilmiştir. Bu analizler, hem itici hem de çekici faktörler üzerinden değerlendirilerek, geri dönüş eğilimini etkileyen unsurların bütüncül bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır.

Belirlenen her bir tema, elde edilen verilerin daha derinlemesine analiz edilmesine ve yorumlanmasına olanak sağlayarak, araştırmanın kapsamını genişletmiş ve sonuçların daha net bir biçimde ortaya konmasına katkıda bulunmuştur. Oluşturulan tematik yapı, elde edilen verilerin daha sistematik bir şekilde incelenmesini mümkün kılmış ve bu sayede çalışmanın genel tutarlılığı ile bütünlüğünü güçlendirmiştir. Bu yaklaşım, araştırmanın bulgularını anlamlandırma sürecinde hem derinlik hem de açıklık sağlamıştır.

2.8. KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

2.8.1. Göçün Tanımı ve Türleri

2.8.1.1. Göç Olgusu

Göç, insanların yer değiştirme eylemi olarak tanımlanan nüfus hareketidir. Türk Dil Kurumu tarafından göç olgusu, ekonomik, toplumsal ve siyasi faktörlerin etkisiyle bireylerin veya toplulukların bir devletten diğerine ya da bir yerleşim alanından diğerine yaptığı geçiş süreci, bu hareketliliği içerisinde taşınma, hicret ve muhaceret olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Bu hareket, bireylerin veya grupların ulusal sınırları aşarak veya kendi ülke sınırları içinde gerçekleşebilir. Göçün süresi, yapısı ve nedeni herhangi bir sınırlama olmaksızın çeşitlilik gösterebilmektedir (Perruchoud ve Redpath, 2017). Göç olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar gerek kendileri gerekse aileleri için daha iyi yaşam koşulları arayışıyla ya da anavatanlarındaki olumsuz koşullardan kaçmak için devamlı başka yerlere göç etmişlerdir (Castelli, 2018, s. 2). Bu göçler, bazen gönüllü bir kararla, bazen de dış etkenler tarafından zorunlu kılınmıştır. İnsanlık tarihinin göç olgusu üzerine olan bu geniş deneyimi, yaşamın farklı alanlarında önemli etkilere sahip olmuştur (Kaya, 2017, s. 18). Uluslararası Göç Örgütü 'ne (IOM) göre göç, ekonomik veya eğitim açısından daha iyi fırsatlar arayışı, aile birleşimi arzusu, iklim değişikliği veya afetler gibi çok çeşitli nedenlerden kaynaklanan sosyal bir olgudur (International Organization for Migration, 2023).

Göç olgusu, gerçekleşme biçimleri temel alındığında, ana hatlarıyla beş farklı kategoride sınıflandırılabilir. İlk olarak, göçün gerçekleştiği yere bağlı olarak iki tip göç bulunur: Eğer hareket sadece ülke sınırları içerisinde gerçekleşiyorsa, bu iç göç olarak adlandırılır; ulusal sınırların aşılması halinde ise bu dış göç (uluslararası göç) olarak tanımlanır. İkinci olarak, göçün süresine göre sınıflandırma yapılabilir. Kısa süreli ya da geçici göç, belirli bir süre sonrasında geri dönüşü kapsarken, uzun süreli ya da sürekli göç, kalıcı bir yer değişikliği ifade eder. Üçüncü olarak, iradenin kullanımına bağlı olarak göç, gönüllü veya zorunlu olabilir. Gönüllü göç, kişinin kendi isteğine bağlı olarak gerçekleşirken, zorunlu göç, zorlama ya da doğal afetler gibi sebeplerle meydana gelebilir. Dördüncü sınıflandırma, göçün büyüklüğüne bağlı olarak yapılır ve bu, bir kişi, grup, aile veya kitlesel göçleri kapsar. Son olarak, göçün yasallığı, sınırların yasal yollardan mı yoksa yasadışı yollardan mı geçildiği ile ilgili bir ayrım getirir. Yasal göç, resmi ve tanınmış prosedürlere uygun hareket etmeyi; yasadışı göç ise, yasalara aykırı bir biçimde ülke sınırlarını geçmeyi ifade etmektedir (Gürkan, 2006, s. 34).

İnsanların bir yerden başka bir yere hareketi, tarih boyunca çeşitli nedenlerle meydana gelmiştir. Fakat bu hareketler, modern toplum öncesinde oldukça farklı bir karaktere sahipti. Geleneksel toplumlarda, göç genellikle mevsimsel, yerel ve sınırlı kapsamda gerçekleşiyordu. Bu dönemde, devlet yapılarının ve sınırların belirsizliği, nüfus hareketliliğinin çok farklı bir doğaya sahip olmasına neden oluyordu. Bu bağlamda modern toplum öncesinde, nüfus hareketliliği oldukça sınırlı bir düzeyde gerçekleşiyordu. Günümüzde 'göç' olarak adlandırdığımız olgu, aslında daha çok modern toplumun bir ürünü olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, modernite ile birlikte göç, daha yaygın ve karmaşık bir fenomen haline gelmiştir. Bu dönüşüm, sınırların, devlet yapılarının ve küresel ekonominin modernleşmesiyle yakından ilişkilidir (İçduygu, 2016, s. 19).

Çok çeşitli yönleriyle ele alınabilen, geniş kapsamlı sosyolojik bir olgu olan göç, insanlık tarihinin başlangıcından bugüne kadar sürekli olarak değişen ve kendini yenileyen bir yapıya sahip olmuştur (Gülerce ve Duman, 2021, s. 165). Göç, salt fiziksel bir mekân değişikliği değil, aynı zamanda ekonomik, kültürel, psikolojik ve hukuki etkileri olan karmaşık bir süreçtir. Göçün her iki tarafı -hem göç edenler, hem de yeni mekân- bu süreçten derinden etkilenmektedir (Dağaşan ve Aydın, 2017, s. 737). Göç süreci, başladığı andan itibaren sadece hedef bölgedeki insanları değil, aynı zamanda bu bölgenin ekonomik, politik, dini ve diğer sosyal dinamiklerini de etkileme potansiyeline sahiptir (Doğan, 2021, s. 8).

Göç süreci, hedef yerleşim yerinde uyum sağlanamadığı durumda tam olarak tamamlanmış kabul edilemez; çünkü adaptasyon sürecini tamamlamamış olan birey, aile veya grup, potansiyel bir göçmen olarak kabul edilir ve ilk olanak doğduğunda yeniden yer değiştirme eğiliminde olacaktır. Dolayısıyla, araştırmanın odağının, özellikle sürecin başlangıcında, mekânsal harekete geçmeden önceki davranış sürecine yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu sürecin yaşanmaması durumunda, göç eylemi başlamayacak olup, dolayısıyla tüm göç eylemlerinin ve süreçlerinin temelinde bireysel veya ailevi davranışlar yer almaktadır (Çakır, 2011, s.131).

2.8.1.2. İç ve Dış/Uluslararası Göç

Göç Terimleri Sözlüğüne göre iç göç, kişilerin yaşadıkları ülkenin içerisinde yeni bir yere yerleşmek amacıyla bir bölgeden diğerine hareket etmeleri olarak tanımlanmaktadır. Bu, aynı ülke içerisinde meydana gelen bir yer değiştirme olup, bir şehirden diğerine ya da bir eyaletten diğerine olabilir. Uluslararası göç ise,

kişilerin başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla, yaşadıkları ülkeden ayrılmaları sürecini ifade etmektedir. Bu iki tür göç, amacına, hedefine ve kapsamına göre farklılık göstermektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 43). Bir diğer tanımlamaya göre uluslararası göç, bireylerin veya toplulukların bir ülkeden diğerine geçişi olarak tanımlanabilir. Bu tanım, bir ülkenin sınırlarını aşan ve başka bir ülkeye yönelik olarak gerçekleşen, ya bireysel ya da kitlesel bir nüfus hareketliliği olarak ifade edilmektedir (Lewis, 1982, s. 15).

Göç, bireylerin veya grupların ulusal sınırlar içerisinde veya ötesinde kalıcı veya geçici olarak yer değiştirmesi olarak tanımlanır. Bu karmaşık eylem, kaynak ülke ile hedef ülke arasında mevcut olan kaynaklar, istihdam olanakları, demografik büyüme, güvenlik, insan hakları ve sosyo-politik farklılıklar gibi etmenlerden kaynaklanabilir. Uluslararası göç bağlamında, Birleşmiş Milletler 'in tanımına göre, ülkesinden ayrılıp başka bir ülkede yaşama niyetinde olan bir kişinin bu durumu uzun süreli göç olarak değerlendirilmesi için, bu hareketin bir yıldan uzun süre gerçekleşmiş olması gerekmektedir (de Tapia, 2003, s. 16-17; Gençler, 2005, s. 174). Uluslararası göçün tanımından hareketle, bu karmaşık sürecin iki belirleyici bileşeni olduğu görülmektedir. İlk bileşen, bireyin veya grubun kendi ulusal sınırını aşarak başka bir ülkeye geçmesi eylemidir. İkinci bileşen ise, geçilen yeni ülkede en az bir yıl süreyle kalma niyeti veya gerçekleşmesidir (Dusak, 2023, s. 16). Bu iki öge, uluslararası göçün sadece bir coğrafi hareket olmadığını, aynı zamanda yasal, sosyal ve ekonomik boyutları da içerdiğini vurgulamaktadır.

İç göçle dış göç arasındaki temel motivasyon, daha kötü yaşam koşullarından daha iyi koşullara geçişi içermektedir. İç göç, aynı ülke sınırları içindeki farklı bölgeler arasında gerçekleştiğinden, genellikle daha basit bir süreç olarak kabul edilir. Bunun nedeni, aynı yasal ve kültürel çerçeveye tabi olunması ve belirli uluslararası belgelere gerek duyulmamasıdır. Öte yandan, dış göç, yani bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan göç, daha karmaşık bir süreç olarak görülmektedir. Bu karmaşıklık, pasaport, vize gibi belgelere ihtiyaç duyulması ve farklı yasal ve düzenleyici gerekliliklere uyum sağlanması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Bu ek unsurlar, dışarıya göç etmenin, iç göçe kıyasla daha zorlu bir eylem haline gelmesine neden olmaktadır (Battır, 2020, s. 85). Türkiye'deki iç göç örneklerinden biri, terör nedeniyle Güneydoğu Bölgesi'nden metropol şehirlere yapılan göçlerdir. Ayrıca, ekonomik nedenlerle, daha iyi iş olanakları arayışıyla diğer bölgelerden İstanbul'a yapılan göçler de iç göç kapsamında değerlendirilir. Diğer yandan, Suriye'deki iç savaşın ardından Suriyelilerin başka ülkelere sığınma amacıyla gerçekleştirdiği göç hareketi, uluslararası göç örneklerinden birini oluşturur

(Göçmez, 2022, s. 12).

Uluslararası göç olayları çoğunlukla az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen hareketler olarak ele alınmıştır. Ancak bu dinamik, günümüzde önemli bir değişim geçirmektedir. Gelişmiş ülkelerin ekonomik faaliyetlerini küresel ölçekte genişletmeleri, gelişmekte olan ya da az gelişmiş bölgelere doğru bir göç hareketini de beraberinde getirmektedir (Aksoy, 2012, s. 294). Uluslararası göç, çeşitli faktörler ve amacı olan bir dizi farklı hareketi içerir. Bu hareketler, genellikle altı ana kategori altında incelenmektedir: 1) Sürekli Yerleşenler, ülkeler arasında kalıcı bir değişiklik yapmayı amaçlayan bireyleri ifade eder; 2) Süreli Sözleşmeli Çalışanlar, belirli bir dönem için belirli bir ülkede çalışmayı taahhüt eden kişilerdir; 3) Süreli Çalışan Profesyoneller, belirli bir meslek alanında geçici görevlendirme için seyahat eden kişileri içerir; 4) Gizli veya Yasal Olmayan Çalışanlar, yasal düzenlemeler dışında faaliyet gösteren bireylerdir; 5) Sığınmacılar, güvence veya koruma arayışında olan kişilerdir ve 6) Mülteciler, 1951 Cenevre Antlaşması'na göre belirli haklara sahip olan, zulüm veya şiddetten kaçan kişilerdir (Gençler, 2005, s. 174). Bu altı kategori, uluslararası göçün içsel karmaşıklığını ve çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Her biri, belirli yasal düzenlemeler, sosyal koşullar ve ekonomik dinamikler tarafından şekillendirilen, kendine özgü nitelikler taşımaktadır.

2.8.1.3. Kalıcı ve Geçici/Mevsimlik Göç

İnsanların göç ettikleri bölgede ne kadar süre kaldıkları da göç türlerinin sınıflandırılmasında önemli bir faktördür. Bazı göçler, belirli bir zaman dilimi için geçici olarak meydana gelirken, bazıları ise kalıcı bir yerleşim şeklinde olabilmektedir (Göçmez, 2022, s. 14). Göç, temelde bir mekân değişikliği durumu olarak ifade edilirken, bu olgunun farklı yönleri ve dinamikleri bulunmaktadır. İnsanlar, ekonomik, sosyal veya kişisel sebeplerle, bulundukları bölgeden diğerine taşınmaya karar verebilirler. Bu taşınma, kesin ya da geçici olabilir. Kesin göç, bireylerin veya toplulukların yaşadıkları yeri kalıcı olarak değiştirmeleri şeklinde gerçekleşir. Diğer yandan, mevsimlik göç olarak da bilinen geçici göç, yıl içinde iki veya daha fazla farklı mekânda zaman geçirme şeklinde ortaya çıkar. Bu tür göç, aynı yıl içerisinde belli bir dönemde yapılan kalıcı olmayan bir harekettir. Bu çoklu mekânsal deneyim, mevsimlik göçe tabi olan toplulukların birden fazla sosyal ve kültürel yapıyla iç içe yaşamasına imkân tanımaktadır. Bu tanımlamalar, göçün sadece fiziksel bir hareket olmadığını, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik dinamikleri de içerdiğini ortaya koymaktadır (Sağlam, 2006, s. 34; Mutluer, 2003, s. 10; Oral ve Çetinkaya, 2017, s. 3).

Bazı tanımlamalarda, sadece seyahat, tatil, ziyaret veya tedavi amaçlı yapılan yer değiştirmeler, geçici göç olarak kabul edilmemektedir. Bu tür bir yer değiştirmenin göç olarak nitelendirilebilmesi için, yerleşme amacının bulunması gerektiği vurgulanmaktadır (Akt. Göçmez, 2022, s. 14). Fakat uluslararası şirketler veya örgütlerde görevli uzman göçmenler, diplomatik personel, belirli uzmanlık alanlarında görev yapan bireyler, sanatçılar ve öğrenciler gibi bireylerin yabancı ülkelerdeki varlıkları da, onların yerleşim amacını taşımadığı sürece, geçici göçmen kategorisine dâhil edilebilmektedir. Bu kişilerin faaliyetleri ve hareketleri, belirli bir amacı ve sınırlı bir süreyi ifade ettiği için, onları geçici göç kapsamında değerlendirmek uygundur (Stahl, 1995).

Geçici göç ve kalıcı göç, temelde dönüş niyeti bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Geçici göç, genellikle planlı bir hareket olup, başlangıçta belirlenen bir süre sonunda bireyin veya grubun ana ikametgahlarına dönmesini içermektedir (Şahin, 2022, s. 14). Bu tür göç, mevsimsel iş olanakları, eğitim veya diğer belirli süreli faaliyetlerle ilişkilendirilebilir. Öte yandan, kalıcı göç, bireylerin veya grupların yaşadıkları yeri kalıcı olarak terk edip, yeni bir bölgeye yerleşmeleri sürecini ifade etmektedir. Bu durum, genellikle dönüşsüz bir kararın sonucunda meydana gelir ve bireylerin veya toplulukların önceki yaşadığı yerle bağlarını tamamen koparma eğiliminde olduğu bir göç türünü yansıtmaktadır. Diğer bir deyişle, geçici göç, genellikle belirli bir amaca yönelik olarak belirlenmiş süre zarfında yaşanırken, kalıcı göç, belirsiz bir süre boyunca ve genellikle dönüş düşüncesi olmaksızın hedef ülkede yaşama kararı alınması ile ifade etmektedir (Akkayan, 1979, s. 25). Bu iki göç türü, genellikle insanların yaşamlarındaki olaylara, beklentilere ve ihtiyaçlara tepkilerini yansıtan kararlara göre şekillenmektedir. Her iki göç türü de sosyal, ekonomik ve kültürel etkiler yaratırken, bu etkilerin boyutları ve etki alanları göçün niteliğine göre değişebilmektedir.

2.8.1.4. Düzenli (Yasal) ve Düzensiz (Yasal Olmayan) Göç

Uluslararası göç hareketleri, yasal açıdan değerlendirildiğinde genellikle düzenli veya düzensiz olarak iki ana kategoriye ayrılır. Düzenli göç, belirli bir yasal çerçevede, uyulması gereken belirli kurallar ve düzenlemeler çerçevesinde gerçekleştirilen bir süreçtir. Bu tür bir göç, bireyin başvurusu ve hedef ülkenin onayı yoluyla gerçekleşebilir; alternatif olarak, bazı ülkeler, nüfus ve işgücü ihtiyaçlarını dikkate alarak, belirli göç talepleri oluşturabilirler. Bu durum, göçün sadece bireylerin talepleri doğrultusunda değil, aynı zamanda ülkelerin sosyoekonomik

ihtiyaçlarına yanıt olarak da düzenlenebileceğini göstermektedir (Naz, 2015, s. 26).

Yasa dışı göç, hedef ülkenin yasalarına göre belirlenen kalış süresinin aşılması ve/veya yasadışı yollarla hedef ülkeye giriş yapılması durumlarını içermektedir. Özellikle kaçak yollardan ülkeye giriş yapan bireyler, çoğu zaman suçlu olarak nitelendirilmektedir. Bu durum, devletlerin sınır güvenliğini sağlamaya yönelik politikalarının odağı haline gelebilir, zira yasadışı göç, devlet egemenliğine tehdit oluşturabilecek kontrolsüz bir durum olarak görülebilir. Bununla birlikte, literatürde bazı durumlarda 'düzensiz göç' kavramının, 'yasadışı göç' kavramı ile eş anlamlı olarak kullanıldığı da görülmektedir. Bu, göç kavramlarının ülkeden ülkeye ve yasal çerçeveden yasal çerçeveye değişebileceğinin bir işaretidir dolayısıyla bu terimlerin kullanımı özel bağlamda dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir (Bartram, Monforte ve Poros, 2017, s. 309; Toksöz, 2006, s. 111; Şahin, 2022, s. 15).

Göç Terimleri Sözlüğü'ne göre yasadışı göç, aynı zamanda düzensiz göç olarak da bilinmektedir, hem kaynak ülkenin yasal düzenlemelerine hem de hedef ülkenin göç politikalarına aykırı olarak gerçekleşen bir süreçtir. Bu tür göç hareketleri, uluslararası yasal normların ve düzenlemelerin dışında işlemekte olup, kaynak ve hedef ülkelerin yasalarına uygun olmadığından dolayı düzensiz olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda düzensiz göç, gönderen, transit ve kabul eden ülkelerin yasal düzenlemelerine uymayan göç hareketlerini ifade etmektedir. Bu durumda, evrensel olarak kabul görmüş belirli bir tanım bulunmamaktadır. Hedef ülkede düzensiz göç, o ülkenin göç yasalarına uygun izin veya belgelere sahip olmaksızın, oraya giriş yapılması, ikamet edilmesi veya çalışılması şeklinde yorumlanabilmektedir. Gönderen ülke açısından düzensiz göç, kişinin geçerli bir pasaportu veya seyahat belgesi olmadan uluslararası sınırları aşması veya çıkış için gerekli idari şartları yerine getirmemesi şeklinde meydana gelmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 26).

Göç İdaresi Başkanlığına göre ise düzensiz göç, bir ülkeye yasadışı yollarla giriş yapmayı, yasadışı olarak kalmayı veya yasal girişin ardından belirlenen süre içinde çıkmamayı ifade etmektedir. Bu tür göç, üç temel kategori altında incelenebilir: hedef ülkeler, kaynak ülkeler ve transit ülkeler. Hedef ülkeler açısından düzensiz göç, yasadışı yollarla ülkeye gelen veya yasal girişlerine rağmen belirlenen süre içinde çıkmayan kişileri kapsar. Kaynak ülkeler için ise düzensiz göç, ülkelerini terk ederken yasal prosedürlere uymayarak sınırları geçen bireylerle ilgilidir. Transit ülkelerin perspektifinden düzensiz göç, kaynak ülkelerden hedef ülkelere ulaşmak amacıyla yasal veya yasadışı yollarla giriş yapıp, geçiş ülkesi olarak kullanılan bir

ülkenin sınırını sonradan terk eden kişileri içermektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Düzenli göç ise hukuki normlar çerçevesinde gerçekleşen göçler olarak tanımlanır (Battır, 2020, s. 88). Göç terimleri sözlüğünde düzenli göç, menşe ülkeden çıkış, transit geçiş ve ev sahibi ülkeye giriş aşamalarının, ilgili ülkelerin kanun ve yönetmeliklerine uygun bir şekilde gerçekleşmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu, bireylerin olağan ikamet yerlerinden yeni bir ikamet yerine gitmeleri sürecinde yürürlükteki yasal düzenlemelere uyum sağlamalarını içerir. Başka bir deyişle, düzenli göç, tanınmış ve izin verilen yasal kanallar kullanılarak gerçekleştirilen bir göç şekli olarak kabul edilmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 26).

Düzensiz göç, genellikle üç farklı kategoride değerlendirilmektedir. Birincisi, birey tarafından herhangi bir suç örgütü ile bağı olmaksızın gerçekleştirdiği kaçak göç hareketidir. İkincisi, suç örgütlerinin kontrolünde gerçekleşen insan kaçakçılığı, doğrudan veya dolaylı olarak maddi çıkar sağlamak amacıyla, bir kişiyi vatandaşı olmadığı veya kalıcı oturma izni olmayan ülkeye yasadışı girişini sağlamaktır. Üçüncüsü, yine suç örgütlerinin kontrolünde gerçekleşen insan ticareti şeklindedir. Bu çeşitli şekiller, düzensiz göçün karmaşık ve çok boyutlu yapısını yansıtmaktadır (Naz, 2015, s. 27).

2.8.1.5. Gönüllü ve Zorunlu Göç

Zorunlu göç, insanların savaş, doğal afet veya sürgün gibi kaçınılmaz nedenlerden ötürü yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaları durumunu ifade etmektedir. Bu tür bir göç, dış koşulların zorlayıcı etkisine bağlı olarak gerçekleşir ve bireylerin kontrolü dışında olabilir (Zhanadilova, 2018, s. 117). Bir diğer tanıma göre zorunlu göç, bireylerin veya toplulukların hayatta kalabilmeleri, temel hak ve hürriyetlerini koruyabilmeleri veya temel yaşam standartlarını sürdürebilmeleri amacıyla gerçekleştirdikleri hareketliliklerdir. Bu durum, geniş bir spektrumda yer alan, şiddet içeren anlaşmazlıklar, etnik veya politik baskılar, doğal afetler, kıtlık, salgın hastalıklar gibi zorlayıcı koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu türden göçler, özellikle mülteci, sığınmacı veya yerinden edilmiş bireylerin kitlesel hareketlerine işaret eder ve genellikle devletlerarası veya uluslararası düzenlemelerle yönetilmeye çalışılır. Zorunlu göçün tipik örnekleri arasında, şiddet içeren ihtilaflardan, zulümden ya da yerinden edilme nedeniyle yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalan insan akımları bulunmaktadır. Bu, sosyal, ekonomik ve siyasi dinamiklerin karmaşık bir etkileşimiyle oluşur ve genellikle uluslararası topluluğun müdahalesi ve desteğini gerektirir (Kaya, 2018b, s. 4710; Bartram, Monforte ve Poros, 2017, s. 151).

Zorla yerinden edilen insanlar, genellikle kaçınılmaz ve zorunlu sebeplerle göç etmek durumundadırlar ve aynı şekilde göç ettikleri yerlerde kalmaya da mecbur bulunmaktadır. Bu bireyler, aynı zamanda 'reaktif göçmenler' olarak da bilinirler ve yurdundan kovulanlar, köleler, zorunlu işçiler gibi grupları içermektedir. Bu kişilerin göç süreci üzerindeki kontrol mekanizmaları genellikle oldukça sınırlıdır. Hangi zaman diliminde, hangi yolla, nereden ve ne şekilde harekete geçeceklerine dair seçenekleri ve tercihleri kısıtlıdır. Göç etme nedenleri, genellikle politik kaygılardan kaynaklanır. Bu, onların karşılaşacakları durumlar hakkında belirsizlik yaşamalarına yol açmaktadır. (Chatty, 2019, s. 16). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre, Türkiye, özellikle Afganistan, Irak ve Suriye gibi ülkelerden önemli miktarda zorunlu dış göç almıştır. Bu ülkelerden gelen zorunlu göçmenler, çeşitli politik, sosyal ve ekonomik sebeplerle yurtlarını terk etmek durumunda kalmış bireylerden oluşmaktadır (Aydoğan ve Metintaş, 2017, s. 39).

Gönüllü göçler ise bireylerin belirli kişisel istek ve hedeflere ulaşma amacıyla gerçekleştirdiği hareketlerdir. Bu istekler arasında yeni yerlerin keşfedilmesi, yaşam kalitesinin artırılması, mevcut çevrenin beğenilmemesi, ailenin yaşam standartlarının ve ekonomik durumunun iyileştirilmesi, iş ve mali imkânlar açısından daha fazla olanaklara ulaşma gibi unsurlar yer almaktadır. Bu tür göçler, bireylerin kendi inisiyatifleri doğrultusunda, potansiyel faydaları peşinde koşma isteği ile harekete geçmelerinin bir sonucudur ve genellikle daha iyi bir gelecek arayışını yansıtmaktadır (Adıgüzel, 2018, s. 20). Bir başka tanımlamada ise, gönüllü ve zorunlu göçün her ikisinin de zorlayıcı sebeplerle ortaya çıktığını belirtmektedir; ancak, gönüllü göçte, nihai göç kararının şekillendirilmesinde bireyin kendi iradesinin önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır (Göçmez, 2022, s.13). Bu bakış açısı, gönüllü göçün bireyin kendi hedefleri ve istekleri doğrultusunda şekillenirken, zorunlu göçte ise genellikle dışsal ve kaçınılmaz faktörlerin baskın olduğunu ifade etmektedir. Her iki göç türü, motivasyonları ve koşulları açısından birbirinden farklıdır; zorunlu göç, çoğunlukla kaçınılmaz ve istemsizken, gönüllü göç, kişisel tercihlere ve hedeflere dayalı olmaktadır.

2.8.1.6. Bireysel ve Kitlese/Toplu Göç

Bireysel ve kitlese göçler, göçmenlik olgusunun iki önemli boyutunu oluşturur. Bireysel göç, önceden planlanmış, belirgin bir hedefe yönelik hareketi ifade eder. Bu tür göçler, hedef ülkenin yasal düzenlemeleri, ekonomik fırsatları ve

sosyal koşulları doğrultusunda, bireyler tarafından bilinçli bir değerlendirme sonucu gerçekleştirilir (Sert, 2015, s. 17). Öte yandan, kitlesel göçler, genellikle planlanmamış, ansızın ve zorunlu olarak ortaya çıkar. Bunlar, büyük olaylar veya kriz durumları karşısında hızla gerçekleşir ve çoğunlukla kaçınılmazdır. Bireysel göçün daha çok gönüllü hareketlerden oluştuğu dikkate alınmalıdır.

Kitlesel ve zorunlu göçler, sosyal, ekonomik ve kültürel problemleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu tür göçler, toplumlar ve devletler açısından çok ciddi krizlere yol açabilir. Örneğin, 2011 yılında Suriye'de başlayan iç çatışmalar, çevre ülkelere, özellikle Türkiye'ye doğru kitlesel göç hareketlerine neden olmuştur. Bu göç hareketleri, sayısal büyüklüğü ve kısa sürede gerçekleşmesi bakımından nadir rastlanan bir olay olup, hem kaynak ülke insanları hem de hedef ülke toplumu ve devleti açısından sosyal travma olarak nitelendirilebilecek pek çok problemi içermektedir (Şahin ve Aydemir, 2018, s. 114).

Bu iki farklı göç biçimi, gerek planlama ve motivasyon yönünden, gerekse sonuçları açısından önemli farklılıklar göstermektedir. İkisinin de toplumlar üzerinde derin etkileri bulunmakla birlikte, kitlesel göçlerin doğurduğu sosyal, ekonomik ve kültürel problemler, özellikle kriz zamanlarında, daha kompleks ve çözümü zor olabilmektedir.

2.8.1.7. Göç ve Geri Dönüş

Uluslararası göç dinamikleri içerisinde, gerek gönüllü gerekse zorunlu göç olaylarının temel bir bileşeni olarak geri dönüş süreci önem arz etmektedir. Göç hareketleri, göç eden bireylerin tamamını kapsayan bir geri dönüş eylemiyle sonuçlanmayabilir; ancak, çeşitli sebeplerle yurtlarını terk eden insanların önemli bir kesimi, geri dönüş sürecine yönelik adımlar atmaktadır. Özellikle zorunlu göç bağlamında gerçekleşen yer değişikliklerinde, geri dönüş süreci daha karmaşık ve derin meselelere sahip olabilmektedir. Gönüllü geri dönüş, yeniden yerleşim ve yerel entegrasyon, mülteci krizlerinde sıklıkla başvurulmuş üç 'kalıcı çözüm' yöntemi olarak belirlenmiştir. Çağımızda, çoğu kez temel çözüm olarak öngörülen gönüllü geri dönüş, her koşulda ve herkes için, insani temelde eve dönme hakkını temsil etmektedir (Kaya, 2022, s. 77). Bu bağlamda, geri dönüş; genel olarak bireylerin transit veya varış noktası olan bir ülkeden, önceki menşe veya transit ülkelerine geri dönüş sürecini tanımlamaktadır (Kanbir, 2020 s. 3865; Kaya, 2022, s. 77; Alrababah vd., 2023, s. 1111).

Geri dönüş göçü, göçmenlerin çeşitli nedenlerle köken ülkelerine geri dönme sürecini tanımlamaktadır. Bu süreç, bazen göçmenlerin başlangıçta belirledikleri hedeflere ulaşmalarının bir sonucu olarak, bazen de zaman içinde değişen kişisel amaç ve koşullar nedeniyle gerçekleşmektedir. Geri dönüş göçü sadece dış doğru göçün tersi olarak görülmemeli, aksine dış göçle birçok benzer özelliği paylaşan karmaşık bir fenomendir (Bartram, Monforte ve Poros, 2017, s. 261).

Göç Terimleri Sözlüğü'ne göre 'Dönüş göçü' terimi, bireylerin en az bir yıl yabancı bir ülkede yaşadktan sonra menşe ülkelerine veya alışlagelmiş ikametgâhlarına geri dönüşlerini ifade etmektedir. Bu dönüş, gerek gönüllü gerekse zorunlu sebeplerle gerçekleşebilir ve içerisinde gönüllü geri dönüşü de barındırır (2013, s. 24). Diğer taraftan, 'Geri dönüş' ifadesi, mültecilerin ve savaş esirlerinin vatandaş oldukları ülkelere dönmelerine imkân tanıyan hukuki bir haktır. Bu hak, 1949 Cenevre Sözleşmeleri, 1977 Protokolleri, 1907 Dördüncü Lahey Sözleşmesi ve insan haklarına dair diğer hukuki belgeler ile uluslararası teamül hukuku tarafından desteklenmektedir. Ayrıca, uluslararası silahlı çatışmalar hukukunda, geri dönüş; çatışmaların bitimiyle, kişileri alıkoyan güçlerin serbest bırakılacak kişileri - hem asker hem de sivil - serbest bırakma ve menşe ülkelerin vatandaşlarını kabul etme yükümlülüğünü içermektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 34). 'Gönüllü dönüş' ise, özellikle mülteciler, savaş esirleri ve gözaltındaki siviller için, tamamen kendi isteklerine bağlı olarak menşe ülkelerine dönmelerini tanımlayan bir terimdir ve mülteciler için sunulan üç kalıcı çözüm yolundan biri olarak önerilmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 38).

Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan tanımlamaya göre, gönüllü geri dönüş; uluslararası koruma veya geçici koruma altında bulunan bir yabancının, koruma statüsünün sona ereceğini bilerek ve kendi hür iradesiyle, kendi ülkesine geri dönme sürecidir. Bu süreç, bireyin ev sahibi ülkedeki uluslararası koruma statüsünü sonlandırmaktadır. Gönüllü geri dönüşün esası, kişinin bu kararı bilgiye dayalı olarak ve tamamen özgür iradesiyle alması olarak tanımlanmaktadır (GİB, 2024a). BMMYK'ya göre gönüllü geri dönüşler iki ayrı kategori altında tanımlanmaktadır. İlk kategori, 'kendiliğinden geri dönüş' (spontaneous) olarak adlandırılmakta ve mültecilerin kendi kaynakları ve özgür iradeleri doğrultusunda ana vatanlarına gerçekleştirdikleri geri dönüşleri kapsamaktadır. İkinci kategori ise 'örgütlü' ya da 'yardımlı' (organized) geri dönüşlerdir. Bu tür geri dönüşler, BMMYK'nın desteği ve organizasyonu altında, mültecilerin planlı ve koordineli bir şekilde gerçekleştirdikleri geri dönüş süreçlerini ifade etmektedir (UNHCR, 2007, s. 452).

Gönüllü geri dönüş konusundaki ilgili yasal düzenlemeler, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) içerisinde yer almaktadır. Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez. ifadesi yer almaktadır (YUKK, 2013, m. 4). Bu ilke, uluslararası insan hakları hukukunun temel prensiplerinden biri olan 'non-refoulement' (geri göndermeme) ilkesini yansıtmaktadır. 'Non-refoulement', bireylerin zulme, işkenceye veya diğer ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalabilecekleri ülkelere zorla geri gönderilmelerini yasaklar (Birleşmiş Milletler, 1951). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), mültecilerin ve sığınmacıların insanlık dışı muameleye maruz kalabilecekleri ülkelere geri gönderilmelerini dolaylı olarak yasaklamaktadır. Bu yasaklama, özellikle AİHS'nin 3. maddesi kapsamında ele alınmıştır. 1950 yılında kabul edilen AİHS'nin bu maddesi, Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz şeklinde açık ve kesin bir ifade kullanmaktadır (Avrupa Konseyi, 1950).

Türkiye'nin 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne taraf olması, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile Geçici Koruma Yönetmeliği'nde (2014, madde 6) vurgulandığı üzere, geri göndermeme ilkesinin benimsenmesi anlamına gelmektedir. YUKK'ın 74. maddesi uyarınca, mültecilerin iade edileceği ülkelerin 'güvenli' olarak nitelendirilebilmesi için, bu ülkelerde geri göndermeme ilkesinin etkin bir şekilde uygulanıyor olması gerekmektedir (YUKK, 2013). Aynı zamanda, bu ilke Geçici Koruma Yönetmeliği'nde de benzer ifadelerle yer almakta olup, her iki düzenlemede de bu hususun altı çizilmektedir.

BMMYK'ye göre gönüllü geri dönüş için sağlanması için gereken üç temel şart şu şekilde belirtilmiştir;

1. Geri dönüşün gönüllü niteliğine ilişkin güvencelerin sağlanması,
2. Geri dönüş için güvenlik önlemlerinin sağlanması, geri dönüşün garantiye alınması,
3. Ülkelerine geri dönemeyen mülteciler için sürekli sığınma sağlanması (UNHCR, 2007, s. 453).

Gönüllü geri dönüş kavramının kökeni, belirli tarihsel olaylara dayanmaktadır. Bu kavram, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında önem kazanmıştır. Savaşın hemen ardından, Müttefik kuvvetler, Sovyetler Birliği'ne karşı Almanya'nın yanında savaşmış olan Sovyet vatandaşlarını, zorla Rusya'ya geri göndermiştir. Bu dönüş süreci, pek çok Sovyet vatandaşının idam edilmesi veya zorunlu çalışma ve iç sürgüne gönderilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu tarihsel deneyim, 1951 Mülteci Sözleşmesi hazırlandığında ve 1950'de BMMYK kurulduğunda, geri göndermeme ve gönüllü geri dönüş ilkelerini, benzer olayların tekrarlanmasını önlemek ve özellikle mültecilerin komünist rejimlere zorla geri gönderilmelerini engellemek amacıyla kasıtlı olarak tasarlamıştır (Crisp ve Long, 2016 s. 143). Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, mültecilerin geri dönüş süreçleri uluslararası arenada önemli bir ilgi odağı haline gelmiştir (Black ve Gent, 2006, s. 16). Soğuk Savaş döneminin sona ermesi, mülteci sorunlarının tarihsel örneklerinden farklı yeni dinamiklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu yeni durum, mülteci akışlarının artışıyla başa çıkma stratejilerinde gönüllü geri dönüşün rolünü ön plana çıkarmıştır (Bakewell, 2002). Soğuk Savaş sonrası dünyada, mülteci hareketlerinin niteliklerindeki değişim, uluslararası toplumun bu konuya yaklaşımını şekillendirmiştir ve bu süreçte, gönüllü geri dönüş, mültecilerin yaşadıkları zorluklara çözüm sunma potansiyeli ile dikkat çekmiştir.

2.8.2. Göçe İlişkin Statüler

2.8.2.1. Göçmen

Her ne kadar herkes tarafından kabul gören evrensel bir tanımı olmasa da göçmen, göç eden kişi olarak tanımlanmaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 36). Göçmen terimi, yabancı bir ülkeye farklı amaçlarla taşınan birey veya bireyleri tanımlar. Bu amaçlar genellikle ekonomik olup, kişilerin kendi istekleri doğrultusunda ve yasal yollarla yeni bir ülkede ikamet etmeleri şeklinde olabilmektedir. Fakat ekonomik sebeplerin yanı sıra, göçmen olmanın diğer nedenleri arasında savaş, doğal afetler, siyasi veya ekonomik zorluklar, ya da daha iyi yaşam koşulları ve fırsatları arayışı da bulunabilir. Göçmenler, gönüllü göçmenler ve zorunlu göçmenler olmak üzere ikiye ayrılır. (Ekici ve Tuncel, 2015; Perruchoud ve Redpath, 2013; Özkan, 2019; Yılmaz 2019; Erdil, 2020, s. 74). Daha kapsamlı bir tanım yapmak gerekirse göçmen, uluslararası bir sınırı veya kendi alışlagelmiş ikamet yerinden bir devlet içinde hareket eden veya hareket etmiş olan herhangi bir kişi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, kişinin yasal durumunu, hareketin gönüllü veya zorunlu olup olmadığını, hareketin nedenlerini veya kalış süresini dikkate

almaksızın uygulanır. Bu tanım, ekonomik göçmenleri ve zorla yerinden edilmiş kişileri de kapsamaktadır (Douglas, Cetron ve Spiegel, 2019, s. 1).

Birleşmiş Milletler ise göçmeni bağımsız olarak sebeplerini, göçün gönüllü veya zorunlu karakterini ve göçün düzenli yada düzensiz bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini gözetmeksizin, yabancı bir ülkede bir yıldan uzun süre kalan her bireyi göçmen olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama kapsamında, sadece kısa süreli turistik ya da iş amaçlı seyahatlerde bulunan kişiler göçmen statüsüne dahil edilmemektedir. Ancak, literatürde bu tanım bazen, özellikle tarım alanında ekim ya da hasat amacıyla kısa süreli seyahatler gerçekleştiren mevsimsel işçileri de içerecek şekilde genişletilmektedir (Maratova, 2022, s. 9).

Göçmenlik olgusu, ekonomik, politik ve çevresel faktörlerin birleşimi sonucunda sıklıkla kaçınılmaz bir durum olmaktadır. Göç eden bireyler, genellikle yeni yaşam alanlarında çeşitli endüstrilerde istihdam fırsatları bulmak ve yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla hareket etmektedirler. Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) 2020 yılı verilerine göre, dünya genelinde 281 milyon göçmen bulunmaktadır. Bu rakam, global nüfusun yaklaşık olarak %3.6'sını temsil etmektedir. Aynı kuruluş tarafından sağlanan daha güncel bir istatistik ise dünya genelindeki göçmen işçi sayısının 164 milyon olduğunu ortaya koymaktadır (IOM, 2023). Bu bağlamda, göçmenlerin küresel işgücünde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Göç olgusunun sadece sosyal ve kültürel değil, aynı zamanda ekonomik bir fenomen olarak da ele alınması büyük önem arz etmektedir.

2.8.2.2. Mülteci

Mülteci terimi, son yıllarda toplumda özellikle medya başta olmak üzere kamusal alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak bu terimin tam anlamının kavranmadığı ve sıklıkla göçmen ve sığınmacı kavramlarıyla karıştırıldığı gözlemlenmektedir. Mülteci kavramı, uluslararası hukukta spesifik bir şekilde tanımlanmış ve koruma altına alınmış bir statüyü ifade etmektedir. Bu tanım, Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme içerisinde yer almaktadır. Sözleşme şartlarına göre mülteci, kendi ülkesinde ırkı, dini, uyruğu, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri sebebiyle zulme uğrayacağından haklı olarak korkan ve bu yüzden vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan bir kişiyi ifade eder. Aynı zamanda, bu ülkenin korumasından yararlanamayan, yararlanmak istemeyen ya da tabiiyeti olmadığı bir ülkede benzer sebeplerle yaşayamayan her şahıs da mülteci olarak kabul edilir (BMMK, 1951).

Türkiye, bu tanıımı coğrafi çekince şartıyla kabul etmiştir . Bu bağlamda, 1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği'nde, Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle başvuran kişiler için mülteci terimini, Avrupa dışından gelenler için ise sığınmacı terimini kullanmıştır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ise bu coğrafi kısıtlamaları devam ettirmiştir. YUKK'ya göre, mülteci; Avrupa ülkelerinde yaşanan belirli olaylar sonucunda, ırkı, dini, uyruğu, belirli bir toplumsal gruba aidiyeti veya siyasi düşünceleri sebebiyle zulme uğrayacağından haklı olarak korkan, kendi ülkesinin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da bu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıdır. Ayrıca, bu tür olaylar sonucunda önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya bu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiler de mülteci olarak kabul edilir. Statü belirleme işlemleri sonrasında bu kişilere mülteci statüsü verilir (YUKK, 2013).

Türkiye, 1967 Protokolü'nün kabulü ile mülteci tanımının zaman sınırlamasını ortadan kaldırmış, ancak coğrafi sınırlamayı korumuştur. Bu durum, Türkiye'nin yalnızca Avrupa ülkelerinden gelen kişilere mülteci statüsü tanınmasına yol açmıştır. Avrupa dışından gelen kişiler ise Türkiye'de geçici olarak barınabilmekte ve bu bireylere sığınmacı statüsü atfedilmektedir. Bu yasal çerçeve içerisinde, Türkiye'ye gelen Suriyeliler, teknik olarak mülteci olarak değil, sığınmacı statüsünde değerlendirilmektedir (Kaya, 2015, s. 267).

Cenevre Sözleşmesi, mültecilerin koruma hakkına sahip olduğunu kabul eden bir uluslararası anlaşmadır ve bu bağlamda büyük bir öneme sahiptir. Sözleşme, mülteci teriminin ne anlama geldiğini ve hangi durumların bu kapsama girdiğini belirleyen standartları içermektedir. Ayrıca, kimlerin mülteci olarak kabul edileceğini, bu kişilerin hangi koruma ve insan haklarına sahip olacaklarını tanımlamaktadır. Sözleşme aynı zamanda, ülkelerin mülteci sorunlarıyla nasıl başa çıkmaları gerektiği konusunda geniş bir perspektif sunar. Sözleşmeyi imzalayan tüm ülkeler, mültecilere karşı yasal yükümlülüklerinin olduğunu kabul ederler. Ancak, sözleşme, mülteci politikasına nasıl yaklaşılacağı konusunda nihai kararı tek tek ülkelere bırakır (Korç, 2022, s. 7-8). Bu durum, ülkelerin kendi özgül koşullarına ve ihtiyaçlarına göre politikalarını şekillendirebilmelerine olanak tanımaktadır.

2.8.2.3. Şartlı Mülteci

Şartlı mülteci kavramı, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma

Kanunu (YUKK) ile resmi olarak tanımlanmış ve kullanılmaya başlanmıştır. YUKK'ın (2013) 6458 sayılı kanunun 62. maddesine göre şartlı mülteci;

Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir şeklinde tanımlanmaktadır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 61. ve 62. maddeleri arasındaki temel fark, mülteci ve şartlı mülteci kavramlarına uygulanan coğrafi kısıtlamadır. 61. madde, Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan olaylar sonucu zulme uğrama korkusu taşıyan kişilere mülteci statüsü tanımaktadır. Buna karşılık, 62. madde, Avrupa dışında meydana gelen olaylar neticesinde koruma ihtiyacı duyan kişilere şartlı mülteci statüsü tanımaktadır (Maratova, 2022, s. 19). YUKK'nun 61. ve 62. maddeleri arasındaki bir diğer önemli fark, mülteci ve şartlı mülteci statülerinin süre açısından farklı uygulanış biçimleridir. 61. madde, zulme uğrama korkusu taşıyan kişilere Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar sonucu belirli bir süre kısıtlaması olmaksızın mülteci statüsü tanımaktadır. Öte yandan, 62. madde, Avrupa dışında gerçekleşen olaylar neticesinde koruma arayanlara, üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar geçici bir statü olarak şartlı mülteci statüsü vermektedir. Bu süreç içinde, şartlı mültecinin Türkiye'de ikamet etmesine izin verilmektedir.

Şartlı mülteci statüsü, Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sonucunda oluşan koruma ihtiyacı durumunda tanınır. Suriye, coğrafi olarak Avrupa dışında bir ülke olduğundan, bu statüye uygun bir konumda yer almakta. Ancak, Türkiye'de ikamet eden Suriyelilerin durumu bu kategoriye tam olarak girmemektedir. Bunun nedeni, bu bireylerin Suriye vatandaşlığını korumaları ve Türkiye'deki uluslararası koruma başvuru yollarının şahsi başvurular için kapalı olmasıdır. Dolayısıyla, Suriyelilerin Türkiye'deki durumları şartlı mülteci statüsüne uymuyor ve bu, onların bu kapsamda değerlendirilmemelerine neden olmaktadır (Fansa, 2021, s. 298). Bu bağlamda şartlı mülteci tanımının yalnızca coğrafi koşullara dayanmadığını, aynı zamanda bireylerin vatandaşlık ve başvuru durumları gibi diğer yasal ve pratik koşullara da bağlı olduğunu göstermektedir.

2.8.2.4. Sığınmacı

Sığınmacı kavramı, bir bireyin zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla kendi ülkesi dışında güvenlik arayışında olmasını ifade etmektedir. Bu kişiler, mülteci statüsüne ilişkin başvurularının sonucunu beklemekte olup, olumsuz bir karar alınması durumunda ülkeyi terk etmek zorundadırlar. Eğer bu kişilere insani ya da diğer gerekçelerle ülkede kalma izni verilmemişse, kanuna aykırı bir durumda olduklarından sınır dışı edilebilirler (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 74). Bir diğer tanıma göre sığınmacılar, kendi ülkelerinde maruz kalabilecekleri zulüm, kötü muamele ya da diğer ciddi zarar riskleri nedeniyle haklı bir korku duyan kişilerdir. Bu korku veya risk, onların ülkelerine geri dönmelerini veya geri gönderilmelerini imkânsız kılmaktadır. Bu nedenle, bu kişiler, kendi güvenliklerini ve korunmalarını sağlamak amacıyla uluslararası koruma talebinde bulunurlar (Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı ve Avrupa Konseyi, 2014).

Bir kişi, korunma arayışıyla ülkesinden kaçtığı anda genellikle ulusal sığınma prosedürlerine uygun olarak sığınma hakkı için başvurur. Bu başvurunun son kararı alınana kadar bu kişilere sığınmacı denir. Sığınmacılara nihai olarak mülteci statüsü verilmeyebilir, ancak her mülteci ilk etapta sığınmacıdır (UNHCR, 2017, s. 28). Ayrıca, sığınmacılar, 1951 Sözleşmesi'nin 33(1) Maddesi ve uluslararası teamül hukuku gereğince geri göndermeye karşı iltica işlemleri sürecinde korunurlar. Menşe ülkesine iade edilmeme hakkı, mülteci statüsü talebi değerlendirilmekte olan bir sığınmacı için geçerli olup, bu süreç itiraz aşamasını da içermektedir (UNHCR, 2008, s. 16).

Suriye'den yaşanan iç savaşa sonrası oluşan kitlesel göç dalgası sonrası yürürlüğe konulan yasal düzenlemeler ve yönetmelikler incelendiğinde, 'sığınmacı' kavramına dair spesifik bir tanım veya açıklamanın yer almadığı görülmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 16. maddesine göre, Türkiye'de geçici koruma altında bulunan kişilerin, bireysel olarak uluslararası koruma başvurusunda bulunma hakları bulunmamaktadır. Bu madde gereği, böyle bir başvuru yapılmış olsa bile, başvuruların değerlendirilmesi söz konusu değildir (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014). Dolayısıyla, Türkiye'de yaşayan Suriyeli kişiler için Cenevre Sözleşmesi ve Göç Terimleri Sözlüğü'nde belirtilen 'sığınmacı' tanımı uygun değildir (Fansa, 2021, s. 297). Bu durum, Türkiye'de geçici koruma altındaki bireylerin karşılaştığı hukuki durumu özelleştirmektedir. Yani, bu kişiler kendilerine özgü bir yasal statü içerisindedirler. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin bu maddesi, söz konusu bireylerin uluslararası koruma veya mülteci statüsüne başvuruda bulunma hakkının olmadığını açıkça belirtmektedir.

2.8.2.5. Geçici Koruma

Türkiye'deki geçici koruma uygulaması, 22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği ile düzenlenmiştir. Yönetmelik, geçici koruma altındaki kişilere yönelik hak ve yükümlülükleri, bu kişilere sağlanacak hizmetleri ve bu hizmetlerin nasıl sağlanacağını belirlemektedir.

Geçici koruma, bir ülkeden kitlesel olarak zorla ayrılmak durumunda kalan ve ayrıldıkları ülkeye geri dönemeyen yabancılara yönelik bir hukuki kavramdır. Bu kavram, yabancılarının acil ve geçici bir koruma ihtiyacını karşılamak amacıyla Türkiye sınırlarına gelmeleri veya sınırları geçmeleri durumunda uygulanabilir. Geçici koruma altındaki yabancılarının Türkiye'ye kabul edilme koşulları, ülkede ne kadar süre kalacakları, hangi haklara ve yükümlülüklerle sahip olacakları, Türkiye'den çıkışlarında izlenecek prosedürler, kitlesel hareketlere karşı alınacak önlemler, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliği ve koordinasyon, merkezi ve taşrada görev alacak devlet kurumlarının yetki ve görevlerinin belirlenmesi gibi konular, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenmektedir (YUKK, 2013, m. 91). Göç Terimleri Sözlüğüne göre ise geçici koruma (temporary protection) terimi, çatışma veya yaygın şiddet koşullarından kaçmak zorunda kalan kişilere, bireysel statü belirleme işlemine tabi tutulmadan uygulanan bir devlet düzenlemesini ifade etmektedir. Bu, ilgili kişilere, karmaşık ve acil durumlarında hızlı bir şekilde koruma sağlama amacı güderken, bireysel başvuru ve değerlendirme sürecini atlayarak, kitlesel olarak gelen yabancılara geçici bir sığınma olanağı sunmaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 33)

Göç İdaresi Başkanlığı tarafından 27 Temmuz 2023 tarihinde yayımlanan resmi verilere göre, Türkiye'de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli vatandaşların toplam sayısı 3.321.072 kişi olarak belirlenmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 6. maddesi kapsamında, geri gönderme yasağı esaslı ortaya konmaktadır. Bu maddeye göre, yönetmelik altında koruma alan hiçbir kişi, işkence görmesi, insanlık dışı veya onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalması olasılığı olan veya ırkı, dini, uyruğu, belirli bir sosyal gruba üyeliği veya siyasi görüşleri sebebiyle yaşamının ya da özgürlüğünün tehlikeye düşebileceği bir yere gönderilemez (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014, m. 6). Bu durum, uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olan non-refoulement (geri göndermeme) ilkesinin yasal bir ifadesidir ve bireylerin güvenliği ve insan haklarının korunmasını sağlamaya yöneliktir.

2.8.2.6. İkincil Koruma

İkincil koruma, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) 63. maddesinde tanımlanmış bir kavramdır. Bu koruma türü, mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilmeyen bireylere, menşe veya ikamet ülkelerine dönmeleri durumunda ciddi risklerle karşılaşacakları anlaşıldığında verilmektedir. Bu riskler, ölüm cezasının infaz edilmesi, işkence veya insanlık dışı ya da onur kırıcı muameleyle maruz kalma veya uluslararası ya da ülke genelindeki silahlı çatışmalardan kaynaklanan ayırım gözetmeyen şiddet tehditlerini içerebilir. İkincil koruma statüsü, bu bireylerin menşe veya ikamet ülkelerinin korumasından yararlanamayacakları veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyecekleri durumlarda, statü belirleme işlemleri sonrasında verilir (YUKK, 2013, m. 63).

Sığınmacıların karşılaştığı tespit süreçleri ve bu süreçlere yönelik yapılan itirazlar, oldukça karmaşık ve zaman alıcı olabilir. Bu, sığınmacıların uzun yıllar boyunca belirsiz bir statü içerisinde yaşamalarına neden olabilir. Bu durumu ele alan birçok ülke, sığınma talep eden kişilere farklı koruma statüleri sunmaktadır. 1951 Sözleşmesi'nin belirlediği kriterlere uyan kişilere mülteci statüsü verilmektedir. Bununla birlikte, savaş veya benzeri kitlesel şiddet olayları nedeniyle ülkelerini terk eden kişilere genellikle geçici koruma statüsü tanınır. Bunun dışında, mülteci kriterlerini karşılamayan ancak kendi ülkelerine geri döndüklerinde ciddi tehlikelerle karşı karşıya kalabilecek kişilere ise ikincil koruma statüsü verilir. Bu koruma türleri, sığınmacıların yaşadıkları riskleri en aza indirmeyi amaçlayan uluslararası normlar çerçevesinde sunulmaktadır (Korç, 2022, s. 7; Castles, 2006).

İkincil koruma statüsünün uygulanabileceği durumlar arasında, belirli yasal sistemlerin yol açabileceği tehlikeler de bulunmaktadır. Örneğin, Şeriat hukukunun uygulandığı bir ülkede, evlilik dışı cinsel ilişki sebebiyle recim cezası olarak taşlanarak öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya kalan bir kadın, bu durumdan kaçarak Türkiye'ye sığınabilir. Böyle bir durumda, kadına verilecek olan ikincil koruma statüsü, onun menşe ülkesinde yaşayabileceği bu ciddi tehditten korunmasını sağlar. Bu, ikincil koruma türünün, bireylerin belirli koşullar altında hayatlarını veya özgürlüklerini tehdit eden durumlar karşısında ne şekilde uygulanabileceğine dair somut bir örnektir (Ekşi, 2016, s. 163).

2.8.2.7. Yerinden Edilmiş Kişi

Yerinden edilmiş kişiler, zorunlu göç mağdurlarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu durum, genellikle siyasi veya sosyal nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Örnek olarak, mülteci ve sığınmacı durumlarında görüldüğü gibi,

zulüm, şiddet, baskı, iç savaş ve dış saldırılar gibi faktörler, insanların yaşadıkları bölgeleri terk etmelerine yol açabilmektedir. Bunun yanı sıra, iklim değişikliği gibi çevresel etmenler de yerinden edilmeye sebep olabilmektedir (Maratova, 2022, s. 11). İklim değişikliği, erozyon, çölleşme, buzulların erimesi gibi olumsuz çevresel değişimler; sel, deprem gibi doğal felaketler, insanların yaşadığı bölgeleri terk etmelerine neden olan diğer faktörler arasında yer almaktadır. Bu tür durumlar, bireylerin yaşamlarını sürdürebilecekleri güvenli alanları bulmalarını zorunlu kılarak, çeşitli koruma ve destek mekanizmalarının devreye girmesini gerektirebilir.

Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişi (IDP - İngilizce terimi olan Internally Displaced Person'ın kısaltması) terimi, uluslararası hukuk bağlamında standartlaşmış yasal bir tanımlı olmamasına rağmen Nisan 1998'de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'na sunulan Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilere İlişkin Kılavuz İlkeler (Kılavuz İlkeler) giriş bölümünde, IDP'ler, silahlı çatışmalar, yaygın şiddet, insan hakları ihlalleri veya doğal veya insan kaynaklı felaketlerin sonucunda veya etkilerinden kaçmak zorunda kalmaları sonucu devlet sınırını geçmeksizin yerlerini terk eden veya kaçan birey veya gruplar olarak belirtilmiştir. Bu tanım, mülteci tanımıyla benzerlikler taşımasına rağmen, belirleyici bir farkla ayrılmaktadır. Mülteci, kendi vatandaşı olduğu ülkenin sınırları dışında bulunan bir kişi olarak tanımlanırken, ülkesinde yerinden edilmiş kişiler için böyle bir şart yoktur. Dolayısıyla, IDP kavramı mülteci tanımından önemli bir noktada ayrılır. Ayrıca, bu yer değiştirmenin gönüllü olmadığı, zorlayıcı etkenlerin varlığının gerekli olduğu bir diğer önemli husustur. Bu, yer değiştirmenin birey veya gruplar tarafından gönüllü bir seçim olmaması, bunun yerine belirli zorlayıcı koşulların bir sonucu olması anlamına gelir (Efe ve Ulusoy, 2013, s. 20).

Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişiler (ÜYEK'ler), kendi ülkelerinin sınırları içinde kalmakla birlikte, savaş, iç çatışma veya doğal afetler gibi insan eliyle oluşturulan ya da doğal nedenlerle yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalan bireylerdir. Bu durum, mültecilerden farklı olarak, ulusal bir sınırın geçilmemesiyle karakterize edilir (UNHCR, 2017, s. 34). 2022 yılının sonuna kadar dünya genelinde, 108.4 milyon insan zulüm, çatışma, şiddet, insan hakları ihlali veya kamu düzeninin ağır biçimde bozulması gibi nedenlerle zorla yerinden edildi. Bu zorla yerinden edilen insanların %58'ini Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler (ÜYEK'ler) oluşturuyor. Suriye, toplam 6,8 milyon kişi ile ülke içinde yerinden edilmiş insanların en fazla olduğu ülke konumundadır. Bu rakam, ülkede yaşayan Suriyelilerin üçte birini temsil etmekte ve on yılı aşkın süredir devam eden iç çatışmaların ardından, 2022 yılının sonunda hâlâ ülkede yerinden edilmiş olduklarını göstermektedir (UNHCR, 2023a).

2.8.2.8. Vatansız Kişi

Vatansız kişi kavramı, karmaşık ve hassas bir hukuki durumu tanımlar. Vatansız Kişilerin Hukuki Statüsüne İlişkin BM Sözleşmesinin 1. Maddesi (1954) bu kavramı, Herhangi bir Devletin kanunlarının işleyişi çerçevesinde vatandaş olarak sayılmayan kişi olarak belirler. Bu tanımın özünde, vatansız kişilerin devlet tarafından sağlanan bazı temel haklardan yoksun olduğu fikri yatar. Bu durum, vatansız bir bireyin, diplomatik koruma, ikamet ettiği devlette kalma hakkı ve ülkeye dönüş hakkı gibi vatandaşlığın getirdiği önemli haklardan mahrum olmasına neden olmaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 95). Bir diğer tanıma göre vatansız kişi kavramı, hiçbir devletin yasaları çerçevesinde vatandaş olarak tanımadığı bireyleri ifade etmektedir (Efe ve Ulusoy, 2013, s. 21). Bu bağlamda, yalnızca hukuki bir nitelendirme olmanın ötesinde, kişinin devlet tarafından sağlanan bazı temel hak ve yükümlülüklerden mahrum olması anlamına da gelir.

Vatansız kişi ve yabancı kişi terimleri, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde belirli bir şekilde tanımlanmıştır. Bu kanuna göre, vatansız kişi, hiçbir devlete vatandaşlık bağıyla ilişkilendirilmeyen, dolayısıyla ulusal kimlikten yoksun bir bireyi ifade ederken, yabancı kişi terimi ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan her bireyi kapsamaktadır (YUKK, 2013, m. 3). Bu tanımlar, hem devletlerin yükümlülüklerini hem de bireylerin haklarını belirlemek açısından önemli hukuki kavramlar oluşturmaktadır.

Mülteci ve vatansız kişi kavramları, bazı benzerlikler taşımakla birlikte, önemli farklılıklara da sahiptir. Her iki grup da uluslararası koruma ihtiyacı içinde olup, devletle olan bağlarının kesilmesi nedeniyle emniyetsiz bir durumda bulunmaktadır. Dolayısıyla, uluslararası yasalarda her ikisine de özel bir statü tanınmıştır. Mülteci kavramının belirgin bir özelliği, kişinin ciddi bir zulüm korkusuyla karşı karşıya olmasıdır. Bu, vatansız kişi kavramının aksine, zulme maruz kalmayı gerektirmez. Vatansız bir kişinin mülteci olabilmesi için doğal ikametgâhının bulunduğu ülkenin dışında olması gerekirken, vatansız kişilerin çoğu doğdukları ülkede yaşamaktadır. Ayrıca, vatansızlık durumu çoğu zaman zorla yerinden edilmenin temel bir nedeni olabilir. Vatansız kişiler, mülteci statüsüne girdiklerinde, 1951 Mültecilerin Statüsü'ne İlişkin Sözleşme ve ilgili uluslararası hukuk normları tarafından koruma altına alınmaktadır (UNHCR, 2017, s. 29).

2.8.3. Göç ve Toplumsallaşma Süreçleri

2.8.3.1. Sosyal Uyum, Entegrasyon, İçerme, Adaptasyon

Göç, insanların yer değiştirmesinin ötesinde, kültürel etkileşimi de içerir; bu çerçevede, yerleşik toplumlarla yeni gelenler arasındaki buluşmayı ifade eder (Faist, 2018, s. 6). Bu buluşma, tek bir olaydan ziyade, süreklilik arz eden bir süreç olarak ele alınmalıdır. Söz konusu süreç, göçmenlerin yerli halkla bütünleşmesi ve ev sahibi toplumda konaklama, iş bulma, dil öğrenme, kültürel ve yerel değerleri özümseme, eğitim alma gibi yaşamsal ve sosyoekonomik alanlarda kurumlara erişim sağlamalarını içerir. Göçmenlerin ev sahibi toplumlarla etkileşiminin yönetilme şekli, bu sürecin başarısında kritik bir rol oynar. Bu süreç, entegrasyon, adaptasyon, uyum ve bütünleşme gibi terimlerle ifade edilmekte olup, bu terimler zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılabilir (Aykaç ve Karakaş, 2022, s. 420). Entegrasyon terimi, Latince 'integratus' kelimesinden türetilmiş olup, parçaları birleştirerek bir bütün oluşturma anlamına gelmektedir ve bu bağlamda ilk kez 1802 yılında kullanılmıştır. Farklı etnik kökenlerden insanların bir arada yaşaması anlamında ise 1940'lı yıllardan itibaren kullanılmaya başlanmıştır (Online Etymology Dictionary, 2019).

Entegrasyon, Göç Terimleri Sözlüğünde, göçmenlerin bireysel ve grup olarak toplumun bir parçası olarak kabul edilmesi sürecini tanımlamaktadır. Bu süreç, göçmenler ve ev sahibi toplumlar arasında karşılıklı etkileşimi içeren iki yönlü bir süreç olarak görülmektedir. Ev sahibi toplumların göçmenleri kabul etme koşulları ülkeden ülkeye değişkenlik gösterebilir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 30). Bu bağlamda entegrasyon sürecinde, devlet politikaları ve yerel toplumların tutumları, göçmenlerin topluma entegre olma sürecine olan katkıları ve bu sürecin yönetimi büyük önem taşımaktadır. Özellikle yerel toplumların göçmenlere açık ve destekleyici tutum sergilemesi, bu sürecin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için kritik bir faktördür.

Entegrasyon, göçmenlerin köklerindeki öz kültürlerini devam ettirirken, kendilerini kabul eden toplum ile kaynaşarak bütünleşmelerini tanımlar. İlk göçmen kuşaklarının kültürlerine daha düşkün olduğu gözlemlenirken, entegrasyonun ikinci veya üçüncü nesil itibarıyla tam anlamıyla gerçekleştiği belirtilmektedir. Ekonomik olarak iş gücüne katılan, vergi ödeyen ve ekonomiye katkı sağlayan bireyler, ekonomik entegrasyonu başarıyla gerçekleştirmişken, kültürel entegrasyonun daha uzun zaman aldığı vurgulanmaktadır (Adıgüzel, 2018, s. 166).

Akademik çalışmalarda genel olarak entegrasyon, bir süreç olarak ele alınmıştır. Entegrasyonun gerçekleşmesi için gerekli olan koşullar, göçmenlerin ev sahibi topluluğa kültürel, yasal ve politik açıdan katılımları için gerekli asgari şartlar

olarak tanımlanmıştır. Devletler, entegrasyon modellerini benimseyerek, eğitim, sağlık ve diğer hizmetlerden göçmenlerin de eşit şekilde yararlanmalarını sağlamayı ve dışlanmayı önlemeyi temel hedef olarak belirlemişlerdir (Yükleyen ve Yurdakul, 2011, s. 67). Bu sürecin başarısı, devlet politikalarının yanı sıra, yerel toplulukların da göçmenlere karşı tutumlarına ve bu grupların topluma entegre olma sürecine aktif katılımlarına bağlıdır.

Ager ve Strang (2008, s. 175) göre, etkili bir entegrasyon politikası geliştirebilmek için hükümetlerin ulus olma ve vatandaşlık politikalarını düzenlemeleri ve mültecilere tanınan hakları net bir şekilde belirlemeleri gerekmektedir. Uyum ve entegrasyon süreçleri başarıyla tamamlandığında, sığınmacıların ülkelerine olan geri dönüş eğilimi azalabilir, çünkü bireyler yeni yaşam alanlarında sosyal ve ekonomik olarak daha istikrarlı bir hayat kurmuş olurlar.

Entegrasyon süreci, göçmenlerle ev sahibi toplumlar arasında karşılıklı etkileşim ve uyum gerektiren karmaşık bir süreçtir. Bu süreç, her iki grubun sosyal yapılarını ve kültürel dinamiklerini dönüştürür, böylece daha kapsayıcı ve çoğulcu toplum yapıları oluşmasına olanak tanımaktadır. Göç İdaresi Başkanlığı, uyum sürecini asimilasyona dayanmayan, gönüllülük esasına dayalı bir politika olarak tanımlamakta ve bu sürecin yabancıların ile ev sahibi toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik gelişimine katkı sağlamayı hedeflediğini vurgulamaktadır (GİB, 2024b). Bu bağlamda, entegrasyon ve uyum politikaları, göçmenlerin içerisinde bulundukları toplumlarda uzun vadeli kalışlarını teşvik ederken, geri dönüş eğilimlerini değiştirebilir.

Entegrasyon, çoğu zaman asimilasyondan daha hafif bir kavram olarak algılsa da, bu iki terim arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. Göç sonucunda, hem göç alan hem de göç eden topluluklar arasında kaçınılmaz etkileşimler meydana gelir ve her iki grupta da çeşitli değişiklikler gerçekleşir. Sonuç olarak, bu iki grubun ortak bir zeminde bulunduğu, farklılıkların asimile edildiği ve kabul edilen kültürel normlar içinde eridiği bir toplum oluşur (Göçmez, 2022, s. 26). Erdoğan (2020, s. 16) entegrasyonu, çokkültürlülük ve asimilasyon kavramları arasında bir denge kurma çabası olarak ele almaktadır. Bu bağlamda, entegrasyon, topluma yeni katılan göçmenlerin ev sahibi toplumun değerlerini benimserken aynı zamanda kendi kültürel değerlerini koruyabildikleri bir yaklaşım olarak öne çıkar. Entegrasyon süreci, göçmenlerin topluma hızlı ve eşit haklarla entegre olmalarını sağlayarak her iki grubun da sorunlarını gidermeye yönelik bir yol olarak temayüz eder. Bu sistem, kültürel çeşitliliği korurken toplumsal uyumu da güçlendirmektedir.

2.8.3.2. Asimilasyon

Göç Terimleri Sözlüğü'nde (2013, s. 3) asimilasyon, genellikle bir azınlık grubunun başka bir grupta uyumlu hale gelmesi olarak tanımlanır. Asimilasyon, dil, gelenek, değer ve davranışlarda ya da temel yaşamsal çıkarlarda ve aidiyet hissinde meydana gelen değişiklikleri ifade eder. Bu süreç, kültürel uyumdan daha ileri bir aşama olarak görülür, zira birey veya gruplar, ev sahibi toplumun kültürel normlarını ve değerlerini tam anlamıyla benimseyerek onlarla bütünleşir. Bartram ve diğerleri (2017, s. 42) tarafından belirtildiği üzere, asimilasyon süreci sadece göçmenler arasında değil, aynı zamanda onları kabul eden toplumda da gerçekleşebilmektedir. Bu, ev sahibi toplumun da göçmenlerin kültürlerini benimseyerek, her iki grubun kültürel özelliklerinin karşılıklı bir şekilde harmanlanması sonucu ortaya çıkabilmektedir.

Bir başka bakış açısına göre asimilasyon, göç eden toplumun sosyolojik olarak baskın topluma tamamen benzeyerek özgün kimliğini kaybetmesi olarak tanımlanmaktadır (Adıgüzel, 2018, s. 164). Giddens ise, asimilasyonu etnik bir bütünleşme süreci olarak tanımlar ve bu süreçte azınlık kesimin, kendi özgün gelenek, görenek ve özelliklerini terk ederek davranışlarını egemen olan kesime uygun şekilde yeniden şekillendirdiğini ifade eder (Giddens, 2012, s. 544-545). Bu süreç, azınlıkların, ev sahibi toplumun kültürel normlarına ve sosyal yapılarına tamamen entegre olmaları anlamına gelmektedir.

Asimilasyon da tıpkı entegrasyon gibi bir süreç olarak görülmektedir. Nitekim asimilasyon süreci birçok farklı şekilde gerçekleşmektedir. Şüphesiz asimilasyon sürecini etkileyen önemli faktörlerden biri de, merkezi otoriteler tarafından dayatılan eğitim dili ve eğitim müfredatını içeren eğitim programlarıdır. Bu tür eğitim müfredatları, ortak bir kimlik bilinci oluşturmayı ve ortak bir tarih anlayışını vurgulamayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, farklı etnik grupların uyum sürecinde kritik bir rol oynar, zira eğitim yoluyla bireylerin sosyal yapıya entegrasyonunu ve kültürel değerlerin içselleştirilmesini sağlar (Akt. Şan ve Haşlak, 2012, s. 40). Bu şekilde, eğitim programları, asimilasyonun etkin bir aracı olarak hizmet edebilmektedir. Ancak aksi koşullarda direnç de söz konusu olabilir.

Toplumsal uyum açısından asimilasyona örnek olarak sıklıkla Amerika Birleşik Devletleri gösterilir. Amerika Kıtası'nın Yeni Dünya olarak keşfedilmesi ve kolonileştirilmesi sürecinde, büyük bir insan kitlesi Avrupa'dan gönüllü, Afrika'dan ise zorla Amerika'ya göç etmiştir. Bu dönemde kıtanın yerli halkları büyük ölçüde yok edilmiş ve İngiliz hakimiyeti sona erdirilmiş, bu gelişmeler sonucunda Amerika

Birleşik Devletleri adında yeni bir ulus ortaya çıkmıştır. Bu yeni ulus, köklerini kıtaya göç eden göçmenlerden almakta ve büyümeyi sürdürebilmek adına yeni göçmen akınlarını teşvik etmeye devam etmiştir. ABD'ye yerleşmek isteyen göçmenlerden İngilizceyi ulusal dil olarak benimsemeleri, Protestan ahlakına uygun bir yaşam sürmeleri ve Amerikan kimliğinden gurur duyarak Amerika'nın liberal ve eşitlikçi ilkelerine göre yaşamaları beklenmiştir (Şan ve Tzampaz , 2021, s. 67).

2.8.3.3. Kültürleşme

Kültürleşme, iki farklı kültürel sistem arasındaki etkileşim ve kültürel alışverişi tanımlamak için kullanılan bir terimdir (Bostancı, 2003, s. 118). Kültürleşme, farklı kültürel arka planlara sahip grupların sürekli ve doğrudan ilişkiler kurmaları sonucunda, her iki grubun veya daha fazlasının orijinal kültürel özelliklerinde meydana gelen değişiklikleri ifade eder. Bu süreç, kültürel etkileşimler ve alışverişler yoluyla, grupların birbirlerinin dil, gelenek, inanç, norm ve değerlerini öğrenmeleri ve zamanla benimsemeleri şeklinde gerçekleşir (Bilge Zafer, 2016, s. 77). Berry vd. (2006)'ya göre kültürleşme (acculturation), bireylerin bir arada yaşamayı ve birbirlerine uyum sağlamayı öğrendikleri bir süreç olarak tanımlanır.

Ana akım ve azınlık toplumlar, göç sonucunda kendi kültürel değerlerine dair refleksler geliştirir. Göç alan ülkeler, göçmenlerin topluma entegrasyonunu kolaylaştırmak amacıyla çeşitli politikalar üretirken, toplumlar bu politikalara kendi kabul edicilik düzeylerine göre farklı tepkiler göstermektedir. Bu tepkiler, hoşgörü ve birlikte yaşamadan, yabancı düşmanlığı ve ırkçılığa kadar geniş bir yelpazede değişebilir. Zamanla, göçmen topluluklar ile yerleşik topluluklar arasındaki etkileşim artar ve bu süreçte her iki grup birbirinden etkilenmeye başlar (Özcan, 2021, s. 27). Bu etkileşim sonucunda her iki toplumda da kültürel değişimler meydana gelir. Göçmenler genellikle ev sahibi toplumun maddi değerlerine daha hızlı adapte olabilirken, manevi ve kültürel değerlere uyum sağlamaları ve bu kültürlerle bütünleşmeleri daha uzun zaman alabilir. Bu süreç, göçmenlerin ve yerleşik toplumun sürekli olarak birbirlerini etkilediği dinamik ve süregelen bir kültürel alışverişi ifade etmektedir (Adıgüzel, 2018, s. 161).

Çağdaş kültürleşme çalışmaları, özellikle iki temel yaklaşım üzerine odaklanmıştır: Tek boyutlu ve iki boyutlu kültürleşme yaklaşımları. Tek boyutlu kültürleşme yaklaşımı, Milton M. Gordon tarafından 1964 yılında geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre, bireylerin kendi kültürlerini korumaları ile yeni yerleşilen kültüre uyum sağlamaları arasında bir çatışma bulunur; yani, bu iki süreç arasında negatif bir ilişki vardır. Buna göre, kültürleşme sürecinde bireyler yeni kültüre uyum sağlarken kendi değerlerini, davranışlarını ve kişilik özelliklerini kaybederler. Bu model,

azınlık grupları ve göçmenler için tek bir değişim yolunu önerir bu da asimilasyondur. Bu durum, bireylerin baskın kültüre uyum sağlamasının kültürleşme sürecinin doğal bir sonucu olduğunu varsayar. Ancak bu model, göçmenlerin kültürleşme sürecini açıklamak için uzun yıllar kullanılmasına rağmen, ev sahibi toplumun göçmenlerin varlığıyla nasıl değiştiğini tam olarak açıklayamamıştır. Asimilasyonun kültürleşmenin tek ve kaçınılmaz yolu olmadığı görüşü bu eksikliği ortaya koyar. Kültürel değişim sürekli bir olgu olmakla birlikte, farklı kültürel gruplar hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmazlar (Bilge Zafer, 2016, s. 78-79).

İki boyutlu kültürleşme modeli, tek boyutlu yaklaşıma kıyasla daha kapsayıcı bir perspektif sunar ve daha geniş bir deneyim yelpazesini ele alır. Bu model, bireylerin hem kendi öz kültürlerine bağlı kalabileceğini hem de yeni kültüre adapte olabileceğini öngörür, böylece bireyler iki kültür arasında köprü kurabilirler. Bu durum, bütünleşen olarak adlandırılan kişilerde görülür; bu kişiler hem kendi öz kültürlerinin hem de yeni kültürün özelliklerini birleştirerek çift kültürlü bir kimlik geliştirirler (Kang 2006, s. 671).

Kültürleşme süreci, bazı topluluklar için göç kararı neticesinde gerçekleşirken, yerel halklar ve mülteci gruplar için ise bu süreç, kaçınılmaz bir zorunluluk halini almaktadır (Şeker, 2006, s. 5). Kültürleşme süreci, özellikle 'azınlık' grupların, zorunlu olarak 'ana akım' kültürün bir parçası haline gelmesi (veya gelmesi beklenmesi) gerektiğine dair yaygın varsayımları sorgulayan bir dizi politik ve sosyal çabayı ifade etmektedir. Bu süreç, çoğulcu toplumlarda sıkça görülmesine rağmen her zaman meydana gelmeyebilir. Bazı durumlar da, hem baskın hem de baskın olmayan kültürel gruplar, sürece direnç gösterebilir (Berry, 1997, s. 8). Ev sahibi toplumun kültürel tercihleri, azınlık grupların kültürleşme yönelimlerini belirgin şekilde etkilemektedir. Bu tercihler, azınlık grupların algılarını ve kültürel adaptasyon stratejilerini şekillendirmektedir. Ana akım toplum üyelerinin, azınlık grup üyelerine asimilasyon veya segregasyon tercihlerini zorla kabul ettirme çabaları ve dışlama stratejileri benimsemeleri, azınlık üyelerinin marjinalleşmesine yol açmaktadır. Ev sahibi toplum çokkültürlülük stratejisini benimsediğinde, azınlık grupları daha çok bütünleşme stratejisini tercih etmektedirler (Özcan, 2021, s. 28).

2.8.3.4. Çokkültürlülük

Çokkültürlülük, özellikle Batı toplumlarında yeni bir olgu olarak kabul edilmektedir ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan bu kavram, şöyle tanımlanmaktadır: 1) Çeşitli kültürlerin bir arada var olmasını genellikle proaktif bir politika tarafından teşvik edilmesi, 2) Kültürel azınlıklara belirli hakların tanınmasını sağlama istekliliği, 3) Etnik ve kültürel azınlıklar konusunda yönetici beyaz

tabakaların kültürel hegemonyasına meydan okuyan ve azınlıkların tam olarak tanınmasını savunan bir Amerikan düşünce akımı (Aycan ve Günday, 2023, s. 1243). Çokkültürlülük, çok etnikli devletler olan Kanada ve Avustralya'da ilk kez ortaya çıkmış ve başlangıçta, mevcut durumları tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Zamanla ideolojik ve toplumsal çoğulculuktan ayrılarak, normatif ve yapısal bir çoğunluğu ifade edecek biçimde evrimleşmiştir (Erol, 2023, s. 142-143).

Bu kavram, temelde fikirlerin ve kimliklerin nasıl oluştuğu, nasıl bir evrime uğradığı ve devlet politikalarını nasıl etkilediği ile ilgilenir. Çokkültürlülük, her bireyin ve her grup üyesinin çok boyutlu ve karmaşık bir kimlik taşıdığını kabul eder. Burada kimlik, sadece etnik kökene dayalı olmayıp, çok çeşitli boyutları içerebilir ve her bireyin kimliğinin tanınmasını, saygı görmesini ve değerli olduğunu vurgulamaktadır (Özcan ve Kocaman, 2024, s. 24-25).

Çokkültürlülük tartışmaları yirminci yüzyılın ikinci yarısında başlamış ve kültür kelimesinin, sadece kelime anlamının ötesinde, farklı topluluklarla bir arada yaşayan belirli bir topluluğun özelliklerini de taşıması gerektiği vurgulanmıştır. Çokkültürlülük bağlamında kültür, bir grup veya topluluğun kendini farklılıklar içinde ifade etme biçimi olarak anlaşılmaktadır (Say, 2017, s. 31). 1980'lerden itibaren yaşanan kültürel ve siyasi değişimler, dünya genelinde ve özellikle Türkiye'de karmaşık sorunlara ve yeni tartışmalara yol açmıştır. Bu dönemde politik mücadeleler ağırlıklı olarak kültürel alan üzerinden gerçekleşmekte, tarihsel olaylar güncel öneme kavuşmakta ve toplumsal gerilimler kültürel kodlarla ifade edilmektedir. Çağdaş sosyal bilim yaklaşımları, çokkültürlülüğü önemli bir değer ve yöntem olarak ele alarak, hem günümüz toplumlarının hem de tarihin anlaşılmasında kritik bir rol oynamaktadır (Çelik, 2008, s. 320).

Çokkültürlülüğü ideal bir yaklaşım olarak savunan düşünürlerin yanı sıra, bu yaklaşımı eleştiren düşünürler de bulunmaktadır. Michael Albert ve Justin Podur, çokkültürlülüğün baskın kültür karşısında daha zayıf toplulukların kendi kültürlerini ifade edebilmesi ve sürdürebilmesi için otonom bir yapıyı teşvik etmeyi desteklemekte, ancak farklı kültürler arasındaki iletişimin nasıl olacağı ve çokkültürlülük politikalarının toplumsal ayrışmaya yol açma olasılığı konusunda endişelerini dile getirmektedirler (Podur, 2005, s. 120-121). Zizek'e göre ise, çokkültürlülük, küresel emperyalist tarafından sömürülmekte ve çokkültürlülük adı altında bir cemaat yapısı içinde yaşamının, aslında kendisini dışındaki geniş toplumu egemen olarak kabul etmek anlamına geldiğini savunur. Bu saygı, Zizek'in gözlemine göre, çokkültürlücünün öteki üzerinde takdir ya da takdir yetkisine sahip olduğu inancından kaynaklanmaktadır (Zizek, 2001, s. 163-167).

2.8.4. Kuramsal Çerçeve

2.8.4.1. Göç Kuramları

Göç, karmaşık bir sosyal olgu olarak geçmişten günümüze kadar her zaman insanlık tarihini şekillendiren ve derinden etkileyen bir faktör olmuştur. Tarih boyunca insanlık deneyiminin bir parçası olan göç, toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını belirleyen ve şekillendiren önemli bir fenomen olmuştur (Harunoğulları, 2016, s. 29). Göçü anlamak sadece sosyolojik kavrayışlar için değil, aynı zamanda politika planlaması ve uluslararası ilişkiler için de çok önemlidir. Toplumlar arası etkileşim ve değişimin önemli bir aracı olan göç, farklı toplumların ve kültürlerin birbirleri üzerinde kalıcı izler bırakmasını sağlamaktadır.

Göç sürecini anlamak ve incelemek için, zaman içerisinde çok sayıda teori ortaya çıkmıştır. Göç teorileri, geleneksel, ekonomik temelli, tarihsel ve yeni teoriler başlıkları altında incelenerek, insanların neden göç etmek istediklerini, göç kararlarını alırken nasıl davrandıklarını ve bulundukları konumun önemini detaylarıyla açıklamaktadır. Bu teoriler, insanları göç etmeye iten faktörleri belirlemekte ve bu süreçte etkili olan etmenleri saptamaktadır. Ayrıca, bu teoriler genellikle bireylerin ve toplulukların neden ve nasıl göç ettiklerini anlamamıza yardımcı olurken, göç sürecinin hem bireyler ve topluluklar üzerindeki hem de varış noktalarındaki etkilerini anlamamızı sağlamaktadır (Akyıldız, 2016, s. 131). Bu bağlamda göç teorileri, göçün ne zaman, nereden ve nereye gerçekleşeceğini tahmin etmek için önemli bir araçtır. Aynı zamanda, göç eden bireylerin ve toplulukların yeni çevrelerine nasıl adapte olduklarını ve bu sürecin hem bireysel hem de topluluk düzeyinde nasıl etkiler doğurduğunu anlamamıza da yardımcı olmaktadır.

2.8.4.1.1. İtme-Çekme Kuramı

Everett Lee, 1966 tarihli A Theory of Migration adlı makalesinde, göç olayını anlamak için itme-çekme kuramını ortaya koymuştur. Bu kuram, göçün oluşmasına neden olan etmenleri dört ana başlık altında inceler. İlk olarak, Lee göçlerin karakteristik ortak özelliklerini belirlemek için dört temel faktör tanımlamıştır. Bunlar şunlardır: 1) Yaşanılan yerle ilgili faktörler, kişilerin bulunduğu coğrafyanın sunduğu olanaklar ve zorluklar; 2) Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler, yani hedeflenen ülkenin cazip kılınmasına sebep olan etmenler; 3) İşe karışan engeller, yani göç sürecinde karşılaşılabilecek zorluklar ve kısıtlamalar; 4) Bireysel faktörler, kişisel motivasyonlar ve özellikler gibi göç kararını doğrudan etkileyen unsurlar. Lee'nin bu dört faktörü, göç hareketlerinin karmaşık doğasını açıklamaya yardımcı olan bir çerçeve sunmaktadır. İtici ve çekici faktörler, hem yaşanılan yerle hem de

gidilmesi düşünülen yerle doğrudan ilişkilidir ve bu faktörler, bireylerin göç etme kararlarını şekillendirmektedir (Lee, 1966, s. 49-50; Yalçın, 2004, s. 30).

Kuram, her göç hareketinin belirli bir başlangıç ve varış noktası olduğunu ve bu süreçte çeşitli engellerle karşılaşılabilirliğini ifade etmektedir. İtme-çekme kuramı, hem göç kaynağı olan yerde hem de hedef alınan yerde mevcut olan itici ve çekici faktörlerin incelenmesine odaklanmaktadır (Yılmaz ve Özer, 2022, s. 284; Çağlayan, 2006, s. 72-73). İtme-çekme teorisine göre, itici faktörler bireyin yerinden ayrılmasına sebep olan olumsuz koşullar olarak demografik büyümeyi, düşük yaşam standartlarını, ekonomik fırsat yoksunluğunu ve siyasal baskıları kapsamaktadır. Çekici faktörler ise bireyin yeni bir yere yönelmesini teşvik eden, emeğe olan talep, boş araziler, ekonomik avantajlar ve siyasal özgürlükleri gibi olumlu imkanları ifade etmektedir (Kaya, 2018a, s. 78; Castelli, 2018, s. 1). Özetle itme-çekme kuramı, göç olayını iki ana faktör üzerinden açıklamaktadır. 'İtici' faktörler, bireyin kendi bulunduğu yerden ayrılmasına neden olan olumsuz etmenlerdir. 'Çekici' faktörler ise, bireyin yeni bir yere gitmeyi tercih etmesine sebep olan olumlu etmenlerdir. (Deniz, Ekinci & Hülür, 2016, s. 20).

Everett Lee'nin itme-çekme kuramına göre, sosyal alan içindeki itici olumsuz faktörler ve çekici olumlu faktörler oldukça çeşitli ve farklıdır. Bu faktörlerin her biri, bireysel ve göreceli bir doğaya sahip olduğu için, herkes üzerinde farklı etkiler yaratabilir. Göç kararı alırken kişilerin yaşları, cinsiyetleri, eğitim durumları, ırkları, zekâ seviyesi ve durumsal farkındalığı gibi demografik özellikleri, bu kararı doğrudan etkileyebilir ve her bir birey veya aile için farklı avantajlar ve dezavantajlar yaratabilmektedir (Akman, 2022, s. 12; Göçmez, 2022, s. 20). Örneğin, çocuk sahibi bir aile, göç edilecek yerdeki eğitim olanaklarını çok önemli bulabilirken, çocuksuz bir aile için bu durum önemli olmayabilir. Bu, itme ve çekme faktörlerinin, farklı sosyal bağlamlar ve süreçler içinde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Lee'nin vurguladığı gibi, bu faktörler karmaşık ve çok boyutlu sosyal gerçekliklere bağlıdır. İtme-çekme faktörlerinin doğru bir şekilde tanımlanması ve içeriğinin doğru oluşturulması, her bir sınıf ve birey için farklı anlamlar taşıyabilmektedir (Çağlayan, 2006, s. 73). Yani, göç kararı bir birey için cazip olabilecek bir faktör, başka bir birey için cazip olmayabilir. Bu nedenle, itme-çekme kuramının analizinde, her bir bireyin veya grupların kendine özgü durumlarını ve ihtiyaçlarını dikkate alarak, göçün karmaşık ve çok boyutlu yapısını anlamak için bu faktörlerin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Lee, bu çok faktörlü, ince ve ayrıntılı içerik çerçevesinde, itme ve çekme faktörlerinin herkes için doğru bir şekilde belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Geri dönüş göçü, itme ve çekme yaklaşımıyla da incelenmektedir. Fillimonau

ve Mika (2019, s. 11) bu bağlamda, İngiltere ekonomisindeki değişimleri ve azalan istihdam fırsatlarını, Polonyalı göçmenlerin geri dönüşlerini tetikleyen temel itme faktörleri olarak belirtir. Buna karşın, bu göçmenlerin İngiltere’de biriktirdikleri tasarruflar ve Polonya’daki iyileşen yaşam standartları ve ekonomik koşullar, onları anavatanlarına dönmeye teşvik eden önemli çekme faktörleridir. Gmelch (1980, s. 140) ise, geri dönüş kararlarında itme faktörlerinin, çekme faktörlerine kıyasla genellikle daha az etkili olduğunu ileri sürmektedir. Başka bir deyişle, göç dinamikleri içerisinde 'itici' faktörlerin etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Ancak, 'çekme' faktörleri, yani ana toplumların sahip olduğu olumlu özelliklerin, ev sahibi toplumlardaki olumsuz etmenlerden daha belirleyici ve önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu durum, göçmenlerin karar verme süreçlerinde, varış noktalarını seçerken ev sahibi toplumların pozitif yönlerini daha fazla göz önünde bulundurduklarını göstermektedir.

İtme faktörleri, göçmenlerin kendi ülkelerinden ayrılmalarına neden olan koşulları; çekme faktörleri ise onları başka bir ülkeye çeken durumları temsil etmektedir. Bu bağlamda, Dünya Bankası'nın (2020, s. 57) raporu mültecilerin göç kararını etkileyen faktörleri derinlemesine incelemektedir. Bu raporda, mülteci akınlarını analiz ederken, ev sahibi ve köken ülkelerdeki çeşitli yapısal koşulların (barış, güvenlik, koruma, ekonomik imkânlar, konut, arazi ve mülkiyet hakları, altyapı ve hizmetlere erişim gibi) nasıl dikkate alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu analiz, mültecilerin karar verme süreçlerinde ev sahibi ve köken ülkeler arasındaki farklılıkların önemini vurgulamaktadır. Örneğin, bir ülkede barış ve güvenlik ortamının oluşması, mülteciler için önemli bir çekme faktörü olabilir. Diğer yandan, köken ülkesindeki ekonomik sıkıntılar ve istikrarsızlık, itme faktörleri olarak görev yapar. Mültecilerin yerleşim yerlerini seçerken, bu iki tür faktör arasındaki dengeyi nasıl değerlendirdikleri, göç hareketlerini anlamak için oldukça önem arz etmektedir.

Ev sahibi ülkelerdeki itici faktörlerin, özellikle mültecilerin geri dönme arzuları üzerinde sınırlı bir etkisi olduğuna dair bulgular da mevcuttur. Bu bağlamda, Alrababah ve diğerleri (2023, s. 1109) tarafından yapılan çalışma, birçok Suriyelinin Lübnan'daki zorlu yaşam şartlarına rağmen, bu koşulların onların geri dönüş niyetlerini belirgin şekilde etkilemediğini göstermektedir. Benzer şekilde yapılan başka çalışmalarda, işgücü göçmenleri ve ülke içerisinde yerinden edilmiş kişiler üzerinde gerçekleştirilen geri dönüş araştırmaları, bu bireylerin geri dönüş kararlarında yaşadıkları yerin koşullarının belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir (Dustmann & Weiss, 2007; Stefanovic, Loizides ve Parsons, 2015).

Türkiye açısından bu teoriye bakıldığında, Suriyeli göçmenlerin Türkiye

tercihine en iyi açıklama getiren kuramlardan birisi de Everett Lee tarafından ortaya atılan itme-çekme kuramıdır. Lee, göçmenin yaşadığı yerle ilgili faktörleri birincil etmen olarak belirtmiştir. Suriye'deki iç savaş ve çatışmalardan dolayı yaşam koşullarının zorlaşması, göçmenleri iten ana etkenlerdendir. İkinci etmen, göçmenlerin hedeflediği yerle ilgili olan faktörlerdir. Türkiye'nin Suriye'ye göre ekonomik ve sanayi açısından daha gelişmiş olması, sosyal yardımlar ve açık kapı politikası, göçmenleri Türkiye'ye çeken etkenlerdir. Lee'nin belirttiği engelleyici faktörler, Türkiye'nin bu konudaki açık kapı politikası sebebiyle etkisiz kalmıştır. Yine de sığınmacılar açısından farklı engelleyici faktörlerin olduğunu akılda tutmak gerekir. Son olarak göçmenin bireysel faktörleri de göçte rol oynamaktadır. Suriyeli göçmenler, Türkiye'deki daha iyi yaşam koşulları ve imkânları düşünerek göç etmeyi olumlu bir seçenek olarak görmektedirler (Erkan, 2021, s. 433). Sonuç olarak, Suriye iç savaşı, yaşam koşullarının zorlaşması ve ekonomik zorluklar Suriyeli göçmenleri Türkiye'ye göçe sevk etmiştir. Türkiye'nin sunduğu sosyal yardımlar, ekonomik fırsatlar ve açık kapı politikası da bu göçün sebepleri arasında yer almaktadır.

2.8.4.1.2. Ravenstein'in Göç Kuramı

Göç çalışmalarının tarihsel süreç içinde incelendiğinde, Ernst Georg Ravenstein'in bu alandaki öncü figürlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. 1871-1881 yılları arasında, Sanayi Devrimi'nin tetiklediği iç göç hareketlerini, başta İngiltere olmak üzere birçok ülkede derinlemesine analiz eden Ravenstein, Göç Kanunları (The Laws of Migration) adlı eseriyle göç fenomenine bilimsel bir yaklaşım sunmuştur (Göçmez, 2022, s. 18). Literatürde bu eser, göç konusunda yapılmış bilinen ilk bilimsel çalışma olarak tanımlanmaktadır (Yalçın, 2004, s. 22). Ravenstein'in 1885 ve 1889 yıllarında Kraliyet İstatistik Topluluğu için gerçekleştirdiği bu çalışmalarda, göçün nedenlerini ve karakteristiklerini istatistiksel verilere dayanarak detaylı bir şekilde ele almıştır. Ravenstein'in analizlerine göre, göç hareketleri genellikle kısa mesafelerde gerçekleşmektedir ancak sanayileşmenin ilerlemesiyle birlikte uzun mesafeli göçlerin de meydana geldiği gözlemlenmiştir (Ravenstein, 1885, s. 198-199; Sert, 2016, s. 29).

Bu kurama göre, baskıcı yasalar, ağır vergi yükleri ve kötü iklim koşulları gibi zorlayıcı faktörler, göç hareketlerini tetikleyen ana unsurlar arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, bireylerin ekonomik açıdan daha iyi yaşam koşullarına erişme arzusunun, göç nedenleri arasında en baskın faktör olarak belirdiği vurgulanmaktadır (Ravenstein, 1889, s. 286). Ravenstein ayrıca, göç hareketlerinin sürekli bir artış göstereceğini öngörmekte ve kadınların göç davranışlarına dair tespitlerde bulunmaktadır. Bu tespitlere göre, kadınlar genellikle kısa mesafeli göçlerde daha aktifken, uzun mesafeli göçlerde büyük şehirlerde doğmuş olan

Ravenstein, göç hareketlerini ekonomik, sosyal ve siyasi bağlamlarda detaylı bir şekilde inceleyerek kapsamlı bir göç modeli oluşturmuştur. Bu modele göre, bireyler ekonomik ve sosyal avantajlar arayışı içerisinde hareket ederler ve bu hareketin yönü genellikle daha iyi ekonomik ve sosyal fırsatların bulunduğu bölgelere doğrudur. Ravenstein'in analizlerinde, bu göç hareketlerini şekillendiren en belirgin etkenin uzaklık olduğu vurgulanmaktadır (Özcan, 2017, s. 188). Ayrıca, sanayileşme ve kentleşmenin yoğunlaştığı dönemde, sanayinin sunduğu iş olanaklarındaki artış, bireylerin doğum yerlerini terk ederek Amerika ve Avrupa'nın daha iç bölgelerine göç etmelerine neden olmuştur (Akt. Ak, 2021, s. 1753). Ravenstein'in göç teorisinde sadece ekonomik sebepler değil, aynı zamanda çevresel faktörler, eğitim olanakları ve varış noktasındaki yaşam maliyetleri gibi diğer değişkenler de dikkate alınmaktadır (Topbaş, 2007, s. 12). Fakat Ravenstein, göç hareketlerinin öncelikli motivasyonunun ekonomik olarak daha elverişli koşullar arayışı olduğuna ifade ederek, diğer faktörlerin bu ana sebep karşısında ikincil bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir (Çağlayan, 2006, s. 71).

Ravenstein, çalışmasında, göç hareketlerinin kendi karşı akımlarını, yani geri dönüş göçünü yarattığını vurgulamıştır (Şirin, 2008, s. 66). Bu, göçün sadece tek yönlü bir hareket olmadığını, aksine dinamik ve karşılıklı bir süreç olduğunu göstermektedir.

Bovenkerk (1974) ise, Ravenstein'in teorilerini temel alarak, geri dönüş göçünü açıklamak için kendi yasalarını ortaya koymuştur. Bunlar, Ravenstein'in göç yasalarının bir uzantısı olarak görülebilir ve geri dönüş göçünün dinamiklerini daha detaylı bir şekilde anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bovenkerk'in belirttiği yasalar şunlardır:

1. Göç mesafesi kısaldıkça, yani göç edilen yer asıl menşe yerine ne kadar yakınsa, geri dönüş göçünün görülme sıklığı artar. Bu, kültürel ve coğrafi yakınlığın geri dönüş kararını kolaylaştırdığını göstermektedir.
2. Gidilen yerde kalma süresi uzadıkça geri dönüş şansı azalır. Bu, göçmenlerin uzun süre kaldıkları yerde sosyal ve ekonomik olarak kök salmaları ve geri dönmelerinin daha az olası hale gelmesi anlamına gelmektedir.

3. Gidilen ve gelinen yerler arasındaki ekonomik dengede meydana gelen değişiklikler geri dönüş göçünün hacmini etkiler. Ekonomik faktörler, göçmenlerin geri dönüş kararlarında önemli bir rol oynar ve bu faktörlerdeki değişiklikler, geri dönüş göçünün boyutunu ve doğasını etkileyebilir (Akt. Şirin, 2008, s. 67).

Bu yasalar, göçün sadece bireysel kararlar ve ekonomik faktörlerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda sosyal, kültürel ve coğrafi faktörlerin de göç ve geri dönüş hareketlerini şekillendirdiğini göstermektedir.

Göç hareketleri üzerine yapılan çalışmalarda, özellikle Ravenstein'ın göç kanunları önemli bir yer tutmaktadır. Bu kanunlardan birincisi, göç hareketlerinin genellikle kısa mesafelere yoğunlaşma eğiliminde olduğudur. Ravenstein, göçmenlerin, hem karşılaşılabileceği zorluklar nedeniyle hem de psikolojik faktörlerle, uzun mesafeli göçleri tercih etmekten kaçındığına işaret etmektedir (Erkan, 2021, s. 425). Bu teori, Suriye iç savaşı sonrasında yaşanan kitlesel göç hareketi ile de doğrulanmaktadır. Suriye'de yaşanan iç savaşın ardından gerçekleşen göç hareketlerini incelediğimizde, göçmenlerin çoğunluğunun Suriye'nin komşu ülkelerine yöneldiği gözlemlenmektedir. Türkiye, Irak, Ürdün ve Lübnan'da yüksek Suriyeli nüfusun bulunması, Ravenstein'ın yakın mesafeli göç teorisini destekleyen bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır (Dusak, 2023, s. 26).

Ravenstein'ın diğer bir önemli gözlemi ise göçmenlerin sanayi ve ticaret merkezlerine olan ilgisidir. Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen göçte, ilk etapta fiziksel mesafe belirleyici bir unsur olmuştur. Ancak zamanla, Suriyeli göçmenlerin yerleşim tercihlerinde ekonomik fırsatlar ve yaşamsal olanaklar öne çıkmıştır. Bu nedenle, başlangıçta sınıra yakın bölgelerde yoğunlaşan Suriyeli göçmenlerin, sürecin ilerlemesiyle Türkiye'nin büyük şehirlerine, özellikle İstanbul, Bursa, İzmir ve Konya'ya doğru hareket ettiğini görmekteyiz (İnce, 2019, s. 2285).

2.8.4.1.3. Petersen'in Beş Göç Tipi Kuramı

Willam Petersen, göç üzerine derinlemesine analizler yapmış bir araştırmacıdır. Göçle ilgili olarak itme-çekme faktörlerine vurgu yaparken, bunların yeterli olmadığını, aynı zamanda bireysel ve sosyal faktörlerin de göç kararını etkilediğini belirtmiştir (Özcan, 2017, s. 193). Petersen, göçün bireysel bir fenomen olmadığına ve herkes için aynı sonuçları doğurmadığına işaret ederek, neden bazı insanların göç ettiğini ve diğerlerinin etmediğini sorgulamıştır (Çağlayan, 2006, s. 75).

Petersen'e göre, ekonomik döngüler tarih boyunca göç üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Göçü etkileyen ekonomik dalgalanmaların, sosyal sınıf yapısıyla da yakından ilgili olduğuna inanmaktadır. Ekonominin belirli zamanlarda üst, orta ve alt sınıfları farklı şekillerde etkilediğini kabul ederek, ekonomik dinamiklerin nasıl farklı tepkiler yarattığını incelemiştir (Adıgüzel, 2018, s. 27; Çağlayan, 2006, s. 75). Bu çerçevede, Petersen, göçleri ilkel, zoraki, yönlendirilmiş, serbest ve kitlesel olmak üzere beş farklı tip olarak sınıflandırmıştır. İlkel göçler, doğal çevrenin olumsuz etkileri, mevsimsel anomaliler ve verimsiz topraklar gibi fiziksel zorluklardan kaynaklanır. Göçebelerin zaman içerisindeki göçleri de bu kategoriye dahil edilmektedir. Zorunlu göçler, bireylerin kendi iradeleriyle seçim yapamadığı durumlarda ortaya çıkar. Yönlendirilmiş göçlerde ise, bireylerin koşullar kötü olsa dahi kendi inisiyatifleriyle karar verme hakkı bulunmaktadır. Serbest göçler, bireylerin kendi özgür iradeleri ile alındığı göçlerdir. Son olarak kitlesel göç, öncü göçmenlerin gittikleri bölgelerde oluşturdukları ağlar sayesinde yeni göçmenlerin teşvik edildiği bir göç şeklidir (Yalçın, 2004, s. 14-17; Krishan ve Odynak, 1987, s. 387-389).

2.8.4.1.4. Dünya Sistemi (Merkez-Çevre) Göç Kuramı

Dünya Sistemi Teorisi veya diğer adıyla Merkez-Çevre Göç Kuramı, uluslararası ilişkilerdeki merkez ve çevre dinamiklerini temel alır. Bu teorik çerçeveye göre, küresel sistemin iki ana bileşeni vardır: merkez ülkeler ve çevre ülkeler. Merkez ülkeler, sermayenin yoğun olduğu bölgeler olarak tanımlanırken, çevre ülkeler ise işgücünün baskın olduğu bölgeler olarak tanımlanmaktadır (Akyıldız, 2016, s. 154). Bu kurama göre, dünya ekonomik bir bağımlılık içerisindedir; merkez (gelişmiş) ve çevre (az gelişmiş) ülkeler arasında kapitalist birikim süreçlerinin yayılcı yapısı söz konusudur. Tarihsel olarak, bu bağımlılık ilişkisi kolonyal dönemde sömürgecilik ve kolonyal bağlarla şekillenmiştir. Modern dönemde ise kapitalist bağlara dönüşerek devam etmektedir. Bu perspektife göre, göç hareketleri kapitalist süreçlerin ucuz emeğin sermaye adına harekete geçirilmesi olarak tanımlanabilir (Çağlayan, 2006, s. 78-79; Toksöz, 2006, s. 19).

1970'li yıllarda Wallerstein, Amin, Galtung, Castle ve Kosack gibi düşünürler tarafından ortaya atılan bu yaklaşım, 1980'li yıllarda Castles, Sassen ve Portes gibi akademisyenlerle daha da derinleştirilmiştir. Göç, bu kurama göre, sadece modernleşmeyi ve gelişmeyi teşvik eden bir unsur değil, aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerin işgücü kaynaklarını gelişmiş ülkeler yararına kullanılmasına hizmet etmektedir (Güllüpnar, 2012, s. 67). Bu bağlamda, dünya merkez olarak ele alındığında, ekonomik olarak daha az gelişmiş olan 'çevre' ülkelerden ekonomik

olarak daha güçlü 'merkez' ülkelere doğru bir ucuz işgücü akışı gözlemlenmektedir (Sirkeci ve Yaylacı, 2019, s. 25) Bu durum, göç veren ülkelerin sosyo-ekonomik gelişimini olumsuz bir biçimde etkileyebilmektedir.

Uluslararası göç hareketlerini inceleyen bu kuram, temel olarak ekonomik ve siyasi güç dağılımının dengesizliğine odaklanmaktadır. Bu perspektife göre, gelişmiş ekonomik topluluklarda göç, sermaye sahipleri için ekonomik avantajlar sağlayan ucuz bir işgücü kaynağıdır. Ancak, bu süreç aynı zamanda uluslararası ekonomik dengesizlikleri daha da şiddetlendirir. Bu teoriye göre, göç hareketleri, tarihsel sömürgecilikten kaynaklanan bölgesel eşitsizliklerin bir yansımasıdır ve merkezi ülkelerin kapitalizm vasıtasıyla oluşturduğu hakimiyetin bir aracı olarak işlev görmektedir. Bu durum, periferi ülkelerin merkezi ülkelere olan bağımlılığını sürdürmesine ve merkezi ülkelerin küresel ticareti domine etmesine yardımcı olmaktadır (Castles ve Miller, 2008, s.35).

Dünya sistemleri teorisine göre, merkez olarak kabul edilen gelişmiş ülkeler ile çevre olarak tanımlanan az gelişmiş ülkeler arasında ekonomik temelli bir bağımlılık ilişkisi bulunmaktadır. Bu dinamikte, merkez ülkeler ham madde, pazarlama olanakları ve ucuz işgücü elde etmek için çevre ülkelere ihtiyaç duyarken, çevre ülkeler de ekonomik gelişimlerini sürdürebilmek için merkez ülkelerin ekonomik imkanlarına muhtaçtır. Ancak, kapitalist yapının etkisi altında, çevre ülkelerin kaynakları ve işgücü dünya pazarlarının kontrolüne girmekte, bu da asimetrik bir bağımlılığa yol açmaktadır. Bu asimetrik ilişki, çevre ülkelerin ekonomik büyüme potansiyelini sınırlandırmaktadır. Afrika ve Fransa arasındaki ilişki bu duruma örnek teşkil eder. Fransa, Afrika'daki doğal kaynaklara olan yoğun bağımlılığının yanı sıra tarihsel sömürge bağları nedeniyle Afrika ülkelerinin ekonomik gelişimini etkileyen faktörlerle baskın bir şekilde ilgilenmektedir. Dolayısıyla, birçok Afrika ülkesi formel bağımsızlık kazanmış olmasına rağmen, Fransız ekonomik ve siyasi etkisi altında kalmaya devam etmektedir (Yamanlar, 2020, s. 560-561).

Dünya sistemleri teorisi, sermaye çıkarlarını temel belirleyici olarak kabul ederken, küreselleşmenin yapısal unsurlarıyla ilgili uluslararası göçün şekillenmesine aşırı bir vurgu yapmaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin ve grupların göç karar sürecindeki motivasyonlarına ve eylemlerine yeterince odaklanmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir (Sert, 2016, s. 37; Toksöz, 2006, s. 20).

2.8.4.1.5. Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı, göç olgusunu uluslararası ilişkiler çerçevesinde hem

ekonomik hem de politik yönleriyle ele almaktadır. Bu teoriye göre, iki veya daha fazla ülke, göçmen değişimi yoluyla bir göç sistemi oluşturmaktadır. İlgili ülkeler arasındaki mesafeye bakılmaksızın, bu tür bir göç sistemi, coğrafi olarak yakın ya da uzak ülkeler arasında da oluşabilmektedir (Adıgüzel, 2018, s. 31; Güllüpinar, 2012, s. 76). Bu teorik yaklaşıma göre, ülkeler arasındaki nüfus hareketleri, bu ülkelerin önceden kurulmuş ikili ilişkilerinin bir uzantısıdır. Özellikle sömürgecilğe dayalı tarihsel bağlar, siyasi ve ekonomik ilişkiler, kültürel yakınlıklar gibi faktörler, ülkeler arasında nüfus değişimini belirleyici bir şekilde etkilemektedir (Toksöz, 2006, s. 20). Göç hareketlerinde, göç veren ve alan ülkeler arasındaki coğrafi mesafe, ana belirleyici faktör olmaktan ziyade, bu ülkeler arasındaki tarihsel ve mevcut ilişkiler önceliklidir. Diğer bir deyişle, iki ülke arasında gerçekleşen nüfus hareketleri, coğrafi mesafeden çok, bu ülkeler arasındaki tarihsel ve güncel bağlantılara dayanmaktadır. Bu bağlamda, Meksika-ABD ve Fransa-Batı Afrika göç hareketleri, bu durumun açık örnekleri olarak gösterilebilmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 36; Çağlayan, 2006, s. 82).

Göç sistemleri kuramına, göre, bir göç hareketinin gerçekleşmesi, ilgili ülkeler arasındaki önceden var olan makro ve mikro düzeydeki ilişkilere dayanır. Bu perspektiften bakıldığında, iki ülke arasında göç öncesinde var olan tarihsel, politik ve sosyal bağlantılar, göç olasılığını önemli ölçüde artırmaktadır (Güllüpinar, 2012, s. 77). Dünya genelinde bu tür ilişkilere dair pek çok örnek bulunmaktadır. Göç sistemleri teorisi çerçevesinde ele alındığında, Türkiye ile Almanya arasındaki göç ilişkisi de bu bağlamda bir göç sistemi örneği olarak değerlendirilebilir (Çağlayan, 2006, s. 82).

Massey ve arkadaşlarına göre göç sistemleri kuramına dair bazı ilginç hipotezler ve önermeler şunlardır;

1. Bir sistem içindeki ülkeler coğrafi olarak yakın olmak zorunda değildir çünkü bu akışlar fiziksel olanlardan ziyade politik ve ekonomik ilişkilere dayanmaktadır. Elbette yakınlık, değişim ilişkilerinin oluşumunu kolaylaştırır, ancak bunu garanti etmez, tıpkı uzaklığın bu ilişkileri engellemediği gibi.
2. Çok kutuplu sistemler mümkündür. Bu sistemlerde, bir dizi yayılmış çekirdek ülke, birbirine örtüşen gönderen uluslardan göçmenleri kabul edebilir.
3. Ülkeler birden fazla göç sistemine dahil olabilir, ancak çoklu üyelik genellikle alıcı uluslardan ziyade gönderen uluslar arasında daha yaygındır.

4. Politik ve ekonomik koşullar değiştikçe, sistemler de evrim geçirir. Bu, stabil bir yapıya sahip oldukları anlamına gelmez. Ülkeler, sosyal değişikliklere, ekonomik dalgalanmalara veya politik karışıklıklara yanıt olarak bir sistemden çıkabilir veya ona dahil olabilir (Massey vd., 1993, s. 454).

Bazı ülkeler, birden fazla göç dinamiğine dahil olabilirken, özellikle göç veren ülkelerin çoklu göç sistemlerine üye oldukları sıklıkla görülmektedir. Ülkeler, sosyal dönüşümler, ekonomik sıkıntılar veya politik krizler gibi sebeplerle belirli bir göç sisteminden ayrılabilir veya yeni bir sisteme katılabilirler. Ancak bu göç sistemleri, sabit ve değişmez bir yapıya sahip değildirler (Abadan-Unat, 2002, s. 22).

2.8.4.1.6. Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Göçmen ağları, bireyler arasında oluşturulan kişisel ilişkilerden oluşan bir yapıdır. Bu ağlar, göçmenlerin, eski göçmenlerin ve göçmen olmayanların, menşe ve hedef bölgelerdeki akrabalık, arkadaşlık ve ortak topluluk kökeni bağlarını bir araya getirir. Göçmen ağları, uluslararası hareketin olasılığını artırabilirler çünkü bu ağlar, hareketin maliyetlerini ve risklerini azaltma kapasitesine sahiptir ve aynı zamanda göçün beklenen net getirilerini yükseltir (Massey vd., 1993, s. 448). Göçmen ilişkiler ağları, uluslararası göç sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu ağlar, insanların başvurabileceği ve destek alabileceği bir yapıyı temsil eder ve bu nedenle toplumsal sermaye olarak kabul edilmektedir (Abadan-Unat, 2002, s. 18-19). Bu tür bağlar, göçmenlerin yardım alma, iş bulma ve uyum sağlama ihtiyaçlarını karşılamak için kullanabilecekleri sosyal kaynaklardır. Dolayısıyla, bu ağlar, uluslararası göçün kolaylaştırılmasında önemli bir unsur olarak görülmektedir.

Wilpert'e göre, öncü göçmenler, başlangıçta göç veren ve göç alan toplumlar arasında bir köprü görevi görmektedirler. Bu köprü, göç veren toplumdaki diğer bireylerin de göç etme fırsatını yakalamalarını kolaylaştırır. Sonraki göç dalgaları, zaten oluşturulmuş bu ağ yapısını etkinleştirir. Yeni göç edenler, öncü göçmenlerin deneyimlerinden faydalanarak daha hızlı ve kolay bir adaptasyon süreci yaşarlar. Bu süreçler sonucunda, göç hareketleri, kendi dinamiği içinde sürekli hale gelir ve kendi kendini sürdüren bir karakter kazanır (Akt. Yalçın, 2004, s. 50).

Tanımlamalarda belirtilen ölçütlere ek olarak, ekonomik ve siyasi bağların da dikkate alınması gerekmektedir. İlişki ağlarının evrimi, iki ülkede de katmanlaşma eğilimi gösterir ve farklı boyutlara evrilir. Bu bağlamda, kuramın odaklandığı ana konu, ağın varlığı ve içeriğidir. Ancak, burada vurgulanması gereken esas husus, ağın varlığının içeriğinden daha baskın olduğudur. Kurulan ağın içeriği, zamanla evrilmekte ve daha karmaşık yapılar kazanmaktadır. Almanya'ya göç eden Türk

işçilerinin oluşturduğu göçmen ilişki ağı bu evrimin somut bir örneği olarak gösterilebilir. Başlangıçta, ağın temel işlevi Türkiye'den Almanya'ya göç edenlerin uyum sürecini desteklemek, iş bulma ve konaklama gibi temel ihtiyaçlara yanıt vermek iken; günümüzde, bu temel ihtiyaçların yanı sıra ekonomik bağlantılar ve Almanya'da siyasi etkilenim gibi daha geniş kapsamlı alanlara da genişlemiştir (Çağlayan, 2006, s. 86).

Göçmen ilişkiler ağı kuramı bağlamında Suriye göçü incelendiğinde, çatışmalarının ilk günlerinde yaşamını sürdürebilmek adına yakın bölgelere sığınan Suriyeliler, sonrasında göç edecek diğer Suriyelilere önemli bir bilgi ve deneyim kaynağı olmuşlardır. Özellikle Türkiye'ye ilk göç eden Suriyeliler, bu ülkenin farklı bölgelerine göç ederek, sonraki göç hareketlerinin de alt yapısını hazırlamıştır (Çağlayan, 2015, s. 203). Bu çerçevede, ilk göç eden Suriyelilerin deneyimleri, sonradan göç edenlerin hangi ülkelere ya da şehirlere yöneleceğini belirleyen önemli faktörlerden biri haline gelmiştir. Bulundukları ülkedeki yaşam koşulları, yerel halkın tutumu, sunduğu hizmetler ve diğer göçmenlerle olan etkileşimleri, sonraki göç dalgalarının yönünü belirleyen kritik faktörlerdendir (İnce, 2019, 2603). Göçmen ağları, sadece göç yollarının belirlenmesinde değil, aynı zamanda göçmenlerin ekonomik ve kültürel entegrasyonunda da önemli bir rol oynamaktadır. Göçmenler, bu ağlar aracılığıyla ekonomik fırsatlara, kültürel etkinliklere ve sosyal bağlantılara erişebilirler. Özellikle göçmenler tarafından kurulan iş yerleri, sosyal etkinlikler ve topluluk faaliyetleri, yeni göçmenlerin ekonomik ve kültürel uyum süreçlerini desteklemektedir (Baklacioğlu, 2010, s. 17-18). Bu bağlamda, Suriyeli göçmenlerin özellikle Türkiye'yi ve sınır illerini tercih etmeleri, ağ teorisinin önemini göstermektedir. Şanlıurfa, bu konuda en fazla göç alan sınır illerden biridir. Suriyeli göçmenler için Şanlıurfa'nın cazip bir göç hedefi olmasının başlıca sebepleri arasında, tarihsel bağlantılar, kan ve soy bağı üzerinden kurulan ve devam eden akrabalık ilişkileri ile sosyal ağlar yer almaktadır (Kaya, 2018, s. 78). Bu faktörler, göçmen ağlarının sadece göç rotalarının belirlenmesinde değil, aynı zamanda göçmenlerin entegrasyon süreçlerinde de kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Göçmen ağları teorisi, menşe ülkelerine geri dönen mültecilerin durumu üzerine önemli ve işlevsel bir boyuta dikkat etmektedir. Bu teori, göçmenlerin hayatta kalabilmeleri için gereken kaynakları sağlamak amacıyla, ev sahibi ülkede bulundukları süre boyunca memleketlerindeki kişilerle iletişim halinde olduklarını öne sürer. İhtiyaç duyulan bu kaynaklar hem maddi sermaye (finansal kaynaklar) hem de manevi sermaye (beceriler, ilişkiler, tanıdıklar) şeklinde olabilmektedir. Bir göçmenin harekete geçirebileceği kaynak miktarı, menşe ülkesine dönüş eğilimini belirleyici bir faktördür. Memleketteki insanlarla kurulan sosyal ağlar, değerli bilgi ve kaynaklar sunar ve aynı zamanda göçmenlerin menşe ülkelerine başarılı bir

şekilde geri dönmeleri için kritik bir rol oynamaktadır (Cassarino, 2004, s. 265). Ayrıca, geri dönüş sürecinde insanların menşe yerlerindeki sosyal ağların önemi büyüktür. Bu ağlar, barınma ve fırsatlar konusunda önemli bağlantılar sunarak, geri dönüş sürecinde kritik bir destek rolü oynar. Bu argüman, insanların köken yerlerindeki sosyal bağlantıların, geri dönmeye yönelik niyetlerini güçlendirdiğini gösteren Arias, Ibáñez ve Querubin'in (2014) çalışması tarafından desteklenmektedir.

Sosyal sermayenin, sosyal ağların başarısındaki rolü göz ardı edilemez. Bu bağlamda sosyal sermaye, geri dönen göçmenler için faydalı olabilecek tüm kaynakları ifade etmektedir. Bunlar aile, hane halkı veya sınır ötesi sosyal ağlardan elde edilen finansal veya sosyal kaynaklar olabilir. Sosyal sermaye, gerçek veya potansiyel kaynakların toplamıdır ve bu kaynaklar, karşılıklı tanıma veya tanınma ilişkilerinin daha çok veya az kurumsallaşmış ağlarına sahip olma ile bağlantılıdır (Akt. Lesser, 2000) Sosyal ağlar, göçmenler, göç etmemiş kişiler ve eski göçmenler arasındaki kişisel bağlar sayesinde uluslararası hareketliliğin olasılığını artırmaktadır. Aile, akrabalık, dostluk ve köken ve ev sahibi ülkelerdeki paylaşılan topluluk bağları, geri dönüş göçü ile ilişkili riskleri azaltır çünkü bireylerin geri dönüş göçüyle ilişkili maliyetleri karşılamak için kullandığı sosyal sermaye olarak hizmet eder (Massey vd., 1993, s. 448).

İlişkiler ağı kuramının, göç konusunda sunduğu benzersiz perspektif, diğer teorilere ve modellere nazaran belirgin bir farklılık göstermektedir. Bu kuramın en dikkat çeken özelliği, diğer yaklaşımlarda genellikle gözden kaçırılan göçmen bireyin merkezine alınmasıdır. İlişkiler ağı perspektifi, analizlerde sadece yapısal faktörleri dikkate almanın ötesine giderek, bireysel faktörleri de göç analizine dahil etmektedir. Bu yaklaşım, hem geniş bir perspektif sunma potansiyeline sahipken hem de derinlemesine ve çok yönlü bir analize imkan tanımaktadır. Bu bağlamda, söz konusu kuram, göç veren ve göç alan ülkelerin özelliklerini dikkate alarak göç fenomenini kapsamlı bir şekilde değerlendirmektedir. Tüm bu gözlemler, günümüzdeki göç hareketleri ve olgusunu anlamak için ilişkiler ağı kuramının son derece aydınlatıcı olduğunu ve bireysel analize en etkili katkıyı sunduğunu ortaya koymaktadır (Çağlayan, 2006, s. 88).

2.8.4.1.7. Neoklasik Ekonomi Kuramı

Uluslararası göç hareketlerini açıklamak amacıyla oluşturulan teorilerin kökeninde başlangıçta ekonomik faktörler bulunmaktadır. Bu teorilerin temel önermesi, ulusal ve uluslararası göç hareketlerinin, işgücü arzı ve talebi arasındaki coğrafi dengesizliklerden kaynaklandığıdır. Yani, işgücü arzının fazla olduğu

yerlerden talebin yüksek olduğu yerlere doğru bir göç hareketi gerçekleşmektedir. Bu bağlamda göçün faktörlerinin ekonomik dinamiklerle yakından ilişkili olduğu öne sürülmektedir (İnce, 2019, s. 2588). Neo-klasik ekonomi, göç olgusunu hem genel (makro) hem de bireysel (mikro) düzeylerde ele almaktadır. Bu yaklaşıma göre, göç, işgücü getirilerindeki farklılıklar nedeniyle farklı pazarlarda meydana gelmektedir. Ekonomik gelişme ile ilgili göç dinamiklerini inceleyen başlıca çalışmalar, Lewis (1954), Todaro (1969) ve Harris ile Todaro (1970) tarafından sunulmuştur. Bu araştırmalar, göçün temel olarak farklı piyasalar ve ülkeler arasındaki ücret dengesizlikleri sonucu ortaya çıktığına işaret etmektedir. Bu dengesizlikler, işgücü piyasasının çeşitli özelliklerinden ve heterojenlik seviyelerinden kaynaklanır (Özcan, 2017, s. 195-196).

Neo-klasik ekonomi yaklaşımı, göç teorileri bağlamında ilk bütünsel modellemeyi sunan yaklaşımdır. Bu yaklaşım, emek arzı ve talebi arasındaki coğrafi dengesizlikleri merkezine almaktadır. Emek yoğunluğunun yüksek olduğu ülkelerde, genellikle ücret seviyeleri daha düşük bulunurken, emeğin nispeten az ve sermayenin güçlü olduğu ülkelerde ücret seviyeleri daha yüksek seyretmektedir (Güllüpınar, 2012, s. 57). Başka bir deyişle, bireyler işgücünün daha az karşılık bulduğu yerlerden, daha yüksek getiri sağlayan yerlere doğru göç etmeye yönlendirilirler. Bu durum, genellikle düşük gelirli bölgelerden yüksek gelirli bölgelere doğru bir göç hareketini teşvik etmektedir (Bozkaya ve Kum, 2022, s. 179-180).

Neo-klasik yaklaşım açısından, geri dönüş göçü sadece göçün maliyetini yanlış hesaplayan ve umduğu kadar yüksek gelir elde edemeyen işgücü göçmenlerini içermektedir. Bu kişilerin yurtdışında yaşadıkları başarısız deneyimler ya da beklentilerinin karşılanmaması sonucu geri dönüşleri gerçekleşir. Bu bağlamda geri dönüş göçü, beklenen gelir, istihdam ve kalış süresi açısından başarısız bir göç deneyiminin bir sonucu olarak görülür. Bu yaklaşımda, göçmenler bireysel karar verme süreçlerinde ekonomik kazançları ve yurt dışında kalma sürelerini maksimize etmeye odaklanırken, başarısız deneyimler ve beklentilerin karşılanmaması, geri dönüş kararının ana sebepleri arasında yer almaktadır. (Cassarino, 2004, s. 254).

Geri dönüş göçü üzerine yapılan çalışmalarda, Neo-klasik yaklaşım genellikle göçmenleri, beklenen gelirlerini maksimize edemeyen bireyler olarak tanımlar. Bu bakış açısı, göç kararlarının yalnızca ekonomik rasyonaliteye dayandığını ve göçmenlerin daha yüksek gelir elde etme amacıyla hareket ettiğini varsayar. Bu kuram, göçmenlerin geri dönüşlerini, yalnızca bireysel ekonomik başarısızlık veya hedeflerine ulaşamama durumları olarak görmek yerine, daha kapsamlı bir çerçevede ele almaktadır (Constant ve Massey, 2002; Stark, 1991).

Neoklasik Ekonomi teorisine göre, göçmenin temel amacı göç ettiği yerde başarılı olmaktır. Bu yaklaşıma göre, eğer bir göçmen, hedef olarak belirlediği ülkeden (menzil mekân) kendi asıl köken ülkesine (asli-menşe mekân) geri dönerse, bu durum genellikle bir başarısızlık olarak kabul edilir. Bu görüş, göçün başarısını, göçmenin hedef ülkede kalıcı olarak yerleşmesi ve ekonomik olarak başarılı olmasıyla ölçülmektedir. Öte yandan, Göçün Yeni Ekonomisi teorisine göre geri dönüş göçü, farklı bir perspektiften değerlendirilir. Bu yaklaşımda, geri dönüş, göçmenin asli-menşe mekândan hedef-menzil mekâna gidip, belirlediği hedefleri gerçekleştirdikten sonra yapıyorsa, bu durum başarılı bir sürecin sonucu olarak görülür. Bu teori, göçmenin sadece ekonomik faktörlerle değil, aynı zamanda ailevi, sosyal ve kültürel bağlamda da hedeflerini yerine getirmiş olmasını önemsemektedir (Cassarino, 2004; Farrell, Mahon ve McDonagh, 2012). Bu iki teori arasındaki temel fark, göçmenin başarısını değerlendirme şeklindedir. Neoklasik Ekonomi, başarının kalıcı yerleşme ve ekonomik başarı ile ölçülmesine odaklanırken, Göçün Yeni Ekonomisi kuramı, göç sürecinin bireysel ve ailesel hedeflere ulaşma bağlamında değerlendirilmesi üzerinden incelemektedir.

Neo-klasik ekonomi kuramı, göç hareketlerinin orta veya uzun vadede emek piyasasının dengelemesinde önemli bir rol oynayacağını öne sürmektedir. Zamanla, yoksul bir ülkeden zengin bir ülkeye olan işgücü akışı, zengin ülkede işgücü arzının artmasına ve bu durumun da ücret oranlarında kademeli bir düşüşe neden olmasına sebep olacaktır. Bu düşüş, işgücü talebinin işgücü arzıyla daha dengeli hale gelmesine yol açabilir. Aynı zamanda, yoksul ülkede işgücünün azalması, o ülkede kalan işgücüne olan talebin daha fazla olmasına ve dolayısıyla ücret oranlarının artmasına neden olacaktır. Bu şekilde, göç hareketi iki ülke arasındaki ücret dengesizliklerini zamanla azaltacak ve her iki ülkede de emek piyasasının daha dengeli bir hale gelmesine yardımcı olacaktır (Görgün, 2018, s. 1157).

Mikroekonomi bakış açısı, makroekonomi denge modelinin aksine, bireylerin tercihlerine odaklanır ve uluslararası göçü özellikle gelişmiş ülkeler bağlamında inceler. Neo-klasik ekonominin mikro kuramına göre, göçün ana sebepleri sadece makro ekonomik unsurlar değil, aynı zamanda bireysel faktörlerdir. Bu teoriye göre, bireyler rasyonel davranışta bulunarak, kendi yetenek ve eğitimlerini en üst seviyede değerlendirebilecekleri ülkelere göç ederler. Eğer başka bir ülkede daha yüksek bir değer elde edebileceklerine inanırlarsa, o ülkeye göç etmeyi düşünürler. Bu, bireysel sermayeye yapılan bir yatırım olarak kabul edilir (Bozdağ ve Atan, 2009, s. 164; Abadan-Unat, 2002, s. 7).

Neoklasik makroekonomi tarafından sunulan uluslararası göçün basit ve ikna

edici açıklaması, kamuoyunun düşüncelerini derinden etkilemiştir ve birçok göç politikasının entelektüel temelini oluşturmuştur. Bu perspektif, birçok örtülü önerme ve varsayımı içermektedir (Massey vd., 1993, s. 433).

Bu kuramın uluslararası göç hakkındaki temel varsayımlarını özetlemek gerekirse;

1. Uluslararası işçi göçü, ülkeler arasındaki ücret farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Bu farklılık, işçilerin yüksek ücret beklentisi ile başka ülkelere taşınmalarını teşvik eder.
2. Ücret farklılıklarının ortadan kaldırılması, işgücü hareketlerini sonlandırabilir. Bu tür farklılıkların olmadığı durumlarda, göçün gerçekleşmeyeceği öne sürülmektedir.
3. Uluslararası insan sermayesi akışları, yani yüksek nitelikli işçiler, genel ücret oranından farklı olarak, insan sermayesine getirilen oranlardaki farklılara yanıt verir. Bu, vasıfsız işçilerin göç modelinden farklı bir göç modeli oluşturabilir ve bu model, vasıfsız işçilerininkinin tam tersi olabilir.
4. İşgücü piyasaları, uluslararası işgücü akışlarını teşvik eden temel mekanizmalardır; diğer piyasa türlerinin uluslararası göç üzerinde önemli etkileri yoktur.
5. Hükümetlerin göç akışlarını kontrol etme yolu, gönderen ve/veya alan ülkelerdeki işgücü piyasalarını düzenlemek veya etkilemekten geçer (Massey vd., 1993, s. 434).

2.8.4.1.8. Göçün Yeni Ekonomisi Kuramı

Oded Stark tarafından 1990'lı yıllarda ortaya atılan ve neo-klasik ekonomi teorisi üzerine inşa edilen bu göç teorisi, göçün oluşum sürecinde göçmenin ailesinin önemli bir rol oynadığına odaklanmaktadır. Bu görüşe göre, göç kararı, yalnızca bireysel bir karar değildir; aksine, aile üyelerinin de etkin bir şekilde katıldığı karmaşık bir süreçtir (Tamer, 2020, s. 277-278; Özcan, 2017, s. 201). Teorinin bu yönü, göç olgusunun sadece hedef ülke ile kaynak ülke arasındaki ücret farklılıklarıyla açıklanamayacağını öne sürmektedir. Bunun yanı sıra, göçün sebepleri arasında görece yoksulluk, gelir eşitsizlikleri, güvensizlik gibi çok sayıda faktör de bulunmaktadır. Bu faktörler, bireylerin ve ailelerin ekonomik ve sosyal durumları üzerinde etkili olup, göç etme kararlarını doğrudan etkileyebilmektedir. Bu teori, göçün sadece ekonomik bir hareket olmadığını, aynı zamanda sosyal ve

kültürel faktörlerin de etkilediği karmaşık bir olay olduğunu kabul etmektedir. Bu, farklı coğrafyalar ve ekonomiler arasında çalışma koşullarının, yaşam standartlarının ve fırsatların nasıl değiştiğinin bir yansımasıdır. Ayrıca, bu yaklaşım, göçün, istikrarsız çalışma piyasalarında sermaye bulmanın ve bunun sonucunda tarımsal şirketlerin kapitalist işletmelere dönüşmesinin bir aracı olduğunu da ifade etmektedir (Ak, 2021, s. 1755; Toksöz, 2006, s. 20).

Bu teori, gelişmekte olan ülkelerdeki hane halklarının, aile bireylerinin verimli gelir kaynaklarını daha etkin bir şekilde yönlendirebileceğini önermektedir. Hane halkı bireyleri, ekonomik krizler karşısında çeşitli stratejiler benimseyebilmekte; bazıları yerel ekonomide istihdam bulabilirken, diğerleri aynı ülkenin başka bir bölgesinde veya yurtdışında çalışma fırsatı yakalayabilmektedir. Anayurdundaki ekonomik dengesizlik durumunda, hane halkı, yurtdışında çalışan bireyler tarafından gönderilen finansal destek sayesinde gelirini dengeleyebilmektedir. Bu modelin temel argümanı, göç kararlarının yalnızca bireysel aktörler tarafından alınmadığı, bunun yerine ilişkili insanlar grubunun (çoğunlukla aileler veya hane halkları) ortaklaşa kararıyla alındığıdır. Bu kararlar, sadece beklenen geliri maksimize etmek amacıyla değil; aynı zamanda riskleri minimize etmek ve emek piyasaları dışındaki diğer piyasalardaki engelleri aşmak amacıyla da alınmaktadır. Dolayısıyla, hızlı ekonomik değişimlerin yaşandığı durumlarda, hane halkı, gelirlerini ve hayatta kalma şanslarını artırmak amacıyla, bir ya da daha fazla üyesini başka bir ülke veya bölgeye çalışmak üzere gönderme kararı alabilmektedir. Bu, ailelerin ekonomik güvencesini sağlama ve yaşam standardını yükseltme stratejileri olarak önemli bir yol oluşturabilmektedir (Güllüpınar, 2012, s. 62).

Geri dönüş göçü konusunda Neoklasik yaklaşıma zıt bir bakış açısı sergileyen Göçün Yeni Ekonomisi Kuramı, bu tür göçü, göçmenlerin aile veya hane halkı bazında belirlenen hedeflerin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesiyle ilişkili, planlı ve rasyonel bir strateji sonucu olarak değerlendirir. Bu kuram, geri dönüş göçünü, göçmenlerin ekonomik hedeflerine (yani yüksek gelir elde etme ve tasarruf yapma) ulaşmasının ve yurtdışında kazanılan gelirlerin bir bölümünü ailesine aktarmanın doğal bir sonucu olarak görmektedir. Göçmenler tarafından gönderilen bu paralar, hane halkının kaynak çeşitliliğini artırma amacı güden bir stratejinin önemli bir bileşenini oluşturur ve sigorta piyasalarının yetersiz olduğu anavatanlarda karşılaşılan riskleri hafifletmek için kullanılır. Bu durum, aynı zamanda göçmenlerin anavatanına olan bağlılığını yansıtarak, geri dönüş kararlarının altında yatan önemli bir motivasyon kaynağı olarak kabul edilmektedir. (Cassarino, 2004, s. 255-256).

Neo-klasik ekonomi ve Göçün Yeni Ekonomisi Kuramı, geri dönüş göçüne dair farklı yorumlar sunmaktadırlar. Neoklasik ekonomistler, insanların kalıcı olarak

daha yüksek ücret elde etmek amacıyla göç ettiklerini ve bu bağlamda geri dönüş göçünü bir başarısızlık veya anormallik olarak gördüklerini savunurken, Göçün Yeni Ekonomisi Kuramı, insanların ev sahibi ülkelerdeki hedeflerine veya amaçlarına ulaşmak için geçici olarak göç ettiklerini ve bu sürecin ardından başarıyla ana vatanlarına dönüş yapmalarını mantıklı bir sonuç olarak değerlendirmektedirler. Her iki teori de rasyonel seçimi merkeze alsa da, geri dönüş eylemini bir başarı veya başarısızlık olarak değerlendirme konusunda farklılık gösterirler. Neo-klasik Göç Teorisine göre, göçmenler başka bir ülkeye taşınarak daha yüksek ücretlerle kârlarını maksimize etmeye çalışır ve ana vatanlarına geri dönüşleri, ev sahibi ülkede zenginliklerini maksimize edememelerinin bir sonucu olarak görülür (Cassarino, 2004, s. 256, Akt. Köseoğlu-Darılmaz, 2022, s. 19).

Stark'a (1996, s. 11) göre Göçün Yeni Ekonomisi Kuramı'nın geri dönüş göçü üzerine yaptığı etki, sadece negatif ücret farklılıklarına verilen basit bir reaksiyon olarak görülemez. Göçmenlerin karşılaştığı mali farklılıkların ötesine geçerek, onların geri dönüşlerini etkileyen daha geniş sosyoekonomik faktörleri de kapsamaktadır. Bu teori, bireylerin yalnızca maddi kazanımları göz önünde bulundurarak hareket etmediğini; ailevi bağlar, sosyal çevre ve kültürel değerler gibi unsurların da göç kararlarında etkili olduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla, bu kuram göçmenlerin anavatanlarına dönüş süreçlerini çok boyutlu bir perspektifle ele alır ve göç dinamiklerinin yalnızca ekonomik faktörlerle sınırlı olmadığını vurgulamaktadır. Bu teoriye göre, göçmenler hem ev sahibi hem de ana vatanlarındaki tüm aile bireylerinin durumunu göz önünde bulundurarak, kazanç ve becerilerini artırma hedefi belirlerler. Bu hedefe ulaşıldığında, ev sahibi ülkedeki başarıları sonucu kendi ülkelerine geri dönüş yaparlar (Taylor, 1996).

Aile içi dinamikler ve ilişkiler, göç hareketini hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebilir. Diğer bir deyişle, aile üyelerinin eğitim düzeyleri, yetenekleri ve yaşları gibi faktörler, göç sonrası net gelirler üzerinde pozitif ya da negatif bir etki yaratabilir. Ekonomik bir bakış açısından ele alındığında, bu durum çeşitli şekillerde tezahür edebilir. Örneğin, evli bir çiftin her iki bireyinin kazanç durumu, göç kararını etkileyebilir. Eğer hedef ülkede bir birey için kazancın artacağı, ancak diğer birey için kazancın azalacağı ve hedef ülkedeki toplam net kazancın kaynak ülkedeki toplam kazançtan düşük olacağı öngörülüyorsa, bu durum göç kararının olumsuz olmasına neden olabilir. Bu, ekonomik nedenlerden ötürü göç hareketinin başlamayacağı anlamına gelir. Bu bağlamda, aile dinamiklerinin ve her bireyin ekonomik durumunun göç kararlarında kritik bir rol oynadığı söylenebilir. Bu dinamiklerin anlaşılması, göçün ekonomik boyutlarını daha doğru bir şekilde değerlendirmek ve göç politikalarını geliştirmek için de önemli olabilir (Görgün, 2018, s. 1158; Nivalainen, 2004, s. 159).

2.8.4.1.9. İkiye Bölünmüş (Segmented) Emek Piyasası Kuramı

İkiye Bölünmüş (Segmented) Emek Piyasası Kuramı, uluslararası göç hareketlerini bireysel kararlarla değil, modern sanayi toplumlarının içsel işgücü talepleriyle açıklamayı amaçlar. Neoklasik insan sermayesi teorisi ve yeni göç ekonomisi uluslararası göçün kökenleri ve doğası hakkında farklı sonuçlara ulaşsa da her ikisi de temelde mikro düzeyde karar modelleridir. Ancak kararın kim tarafından alındığı (birey veya hane halkı), neyin maksimize ya da minimize edildiği (gelir veya risk), karar alma sürecinin ekonomik bağlamı (tam ve iyi işleyen pazarlar mı, eksik veya kusurlu pazarlar mı) ve göç kararının sosyal bağlamda nasıl değerlendirildiği (gelirin mutlak terimlerle mi yoksa bir referans grubuna göre mi değerlendirildiği) konularında farklılık gösterir. Ancak, İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı, bu rasyonel seçim modellerinden ayrı durarak, bireyler tarafından yapılan kararları göz ardı eder ve uluslararası göçün, modern sanayi toplumlarının temel işgücü taleplerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir (Massey vd., 1993, s. 440).

Bu teoriye göre, göçmen işçilere duyulan talep ekonomik ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır ve emek göçünün gerçekleşmesi için ücret tekliflerinin ya da uluslararası ücret farklılıklarının var olması şart değildir. Göç alan ülkelerde göçmen işçi nüfusundaki bir artış, mevcut düşük ücret seviyelerinde bir yükselmeye neden olmamaktadır (İlgazi, 2019, s. 36). Uluslararası emek göçünün arkasındaki temel itici güç, sanayi toplumlarının karşılaştığı istihdam açığıdır. Modern sanayi toplumlarında işgücü piyasası iki farklı segmente ayrılmaktadır. Bir yanda sermaye yoğunluğunun yüksek olduğu işler bulunurken, diğer yanda yerli işgücünün tercih etmediği ve bu nedenle göçmen işgücüyle doldurulan işler mevcuttur (Adıgüzel; 2018, s. 29).

Gelişmiş ekonomik yapıya sahip ülkelerde, hem genel işgücü piyasası perspektifinde hem de işletme düzeyinde, sermaye yoğunluklarına ve emek yoğunluklarına dayalı olarak işgücü piyasasında çift katmanlı bir yapı gözlemlenmektedir. Birincil, yani sermaye yoğun sektörde çalışan işçiler, ileri teknolojik ekipmanla donatılmıştır ve bu sektörde yer alan işler, yüksek bilgi, beceri ve yetenek gereksinimine sahiptir. İşverenler, bu işçilere eğitim yoluyla yatırım yaptığından, onları kolaylıkla işten çıkaramazlar. Burada, sermaye ile nitelikli işgücü arasında bir sinerji bulunmaktadır. Öte yandan, istihdamın daha dalgalı olduğu ikincil sektörde, göçmen işçiler genellikle düşük nitelikli işleri üstlenir ve ekonomik dalgalanmalar sırasında işlerine daha hızla son verilme riskiyle karşı karşıyadırlar. Bu sektördeki zorlayıcı çalışma koşulları ve kariyer ilerlemesi için sınırlı olanaklar, yerli işçilerin bu tür işleri seçmesini engelleyebilmektedir (Toksöz, 2006, s. 17). Bu teori, göç veren ülkelerdeki itici faktörlerden ziyade göç alan ülkelerdeki çekici

faktörlerin daha belirleyici olduğunu ileri sürmektedir. Gelişmiş ülkelerin işgücü göçüne olan ihtiyaçları, ekonomik yapılarından kaynaklanmaktadır. Göç alan ülkelerin sahip olduğu çekici faktörler arasında sabit yapıda bir enflasyon, motivasyon problemlerinin hafiflemesi, çift yönlü ekonomik fırsatlar ve yeterli işgücü arzı yer almaktadır (Dişbudak, 2003, s. 34).

2.8.4.1.10. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Kesişen Fırsatlar Kuramı, Stouffer tarafından ortaya atılmış bir teoridir. Bu teori, göç olgusunu inceleyerek bireyin neden göç ettiğine dair gerekçeleri ve göç kararını nasıl aldığına dair unsurları ele almaktadır. Teori, göçmenin bir sosyal aktör olarak kabul edilmesini temel alır. Göç olgusunun bu teorideki iki önemli bileşeni mesafe ve gidilecek yerdeki olanaklardır. Teoriye göre, bir bireyin göç etme olasılığı, göç etmeyi düşündüğü yere olan mesafeye ve bu yerdeki fırsat ve imkânlarla bağlıdır. Özellikle, bir bireyin belirli bir mesafeyi kat etme olasılığının, bu mesafedeki fırsat sayısına doğru orantılı ve aradaki fırsatların sayısına ters orantılı olduğunu ileri sürmektedir (Stouffer, 1940, s. 846). Başka bir deyişle, bireylerin göç etme kararları, ulaşılabilir fırsatların ve bu fırsatların arasındaki mesafenin bir sonucudur. Bu bağlamda, Jansen (1970, s. 11), Stouffer'in ortaya koyduğu bu kuramda, gidilecek bölgede mevcut iş fırsatlarının önemine dikkat çekerek, göç eden bireylerin sayısının iş olanaklarının genişliği ile doğrudan ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, kesişen fırsatlar kuramının özellikle emek göçü ve ekonomik sebeplerle gerçekleşen yer değiştirme süreçlerinde belirgin bir rol oynadığı görülmektedir (Tatlídil, 1993, s. 63). Bu durum, kuramın özellikle sanayileşmiş şehirlere, metropollere ya da megapollere doğru ekonomik nedenlerle gerçekleşen göçleri ele alırken başarılı olduğunu göstermektedir. Ancak, temelde fonksiyonel bir perspektife sahip olan bu teorik yaklaşım, siyasi nedenlerle veya savaş gibi krizler sonucu meydana gelen kitlesel göç hareketlerini tam anlamıyla açıklamada eksik kalmaktadır (Aydemir & Şahin, 2017, s. 364). Bu bağlamda, kesişen fırsatlar kuramının uluslararası göçe dair en kritik katkısı, göçün uzunluğunu ve bu süre zarfında karşılaşılabilecek zorlukları dikkate alarak göçü analiz etmesidir. Bir bireyin karşılaşılabileceği mesafe, geçilmesi gereken ulus-devlet sınırları göz önüne alındığında, bu sınır geçişlerinin göç sürecini zorlaştırdığı açıktır. Nitekim her sınır geçişi, kendine özgü bir kontrol sistemini ve düzenlemesini beraberinde getirir. Bu, uluslararası göçün sadece fiziksel bir hareket olmadığını, aynı zamanda birçok bürokratik ve yasal engelle karşılaşılabilecek bir süreç olduğunu vurgular. Bu engeller, uluslararası göçü hem daha zorlayıcı kılar hem de potansiyel göçmenler için belirli sınırlamalar oluşturmaktadır (Çağlayan, 2006, s. 77-78).

2.8.4.2. Geri Dönüş İle İlgili Temel Kavramlar ve Teoriler

Geri dönüş göçü, çok sayıda faktöre bağlı olarak gerçekleşen karmaşık bir süreçtir. Bu süreç, mikro, mezo ve makro düzeylerdeki çeşitli dinamikler tarafından etkilenmektedir. Mikro düzeyde, bireylerin kişisel sebepleri göç kararlarını önemli ölçüde etkileyebilir. Örneğin, ailevi durumlar, sağlık sorunları veya bireysel ekonomik hedefler gibi unsurlar, bir bireyin geri dönüş göçüne karar vermesinde etkili olabilir. Mezo düzeyde ise, aile ve toplum yapıları göç kararlarında etkili olmaktadır. Aile bireylerinin veya toplulukların sosyal ve ekonomik durumları, göçmenlerin geri dönüş kararlarını etkileyebilir. Makro düzeyde, devletler arası ilişkiler ve uluslararası politikalar göç hareketlerini etkileyen başlıca faktörlerdendir. Savaşlar, siyasi istikrarsızlık, ekonomik değişimler gibi küresel olaylar, insanların yaşadıkları ülkeleri terk etme veya geri dönme kararlarında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, ülkeler arasındaki ekonomik anlaşmalar veya göç politikaları da bu süreci etkilemektedir. (Bilecen, 2018, s. 138). Bu bağlamda geri dönüş göçleri, geniş bir yelpazedeki göçmen gruplarını içermektedir. Bu gruplar arasında ekonomik göçmenler, düzensiz göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar gibi farklı konumlardaki bireyler yer almaktadır. Her bir grubun kendine özgü durumları, geri dönüş göçünü farklı bağlamlarda ele almayı ve analiz etmeyi gerektirir. Bu, göç eyleminin kendisi ve göç eden bireylerin nitelikleri açısından çeşitli kavramsal, kuramsal ve uygulamalı yaklaşımların benimsenmesini zorunlu kılmaktadır (Geyik-Yıldırım, 2023, s. 184).

Geri dönüş göçünü anlamak için, uluslararası göç bağlamında ele almak gerekir. Çünkü geri dönüş, göçün karmaşık zincirinin bir parçasıdır. Göç hareketlerinin nedenleri ve sonuçları arasında sürekli bir etkileşim bulunmaktadır ve geri dönüş, bu etkileşimin önemli bir boyutunu temsil eder. Bu alanda yapılan incelemeler genellikle iki ana kategoriye odaklanır: ekonomik göçmenlerin geri dönüşü ve zorunlu göçmenlerin geri dönüşü. Ekonomik göçmenlerin geri dönüşü, genellikle iş bulma, daha iyi bir yaşam sürme veya eğitim almak gibi nedenlerle başka bir ülkeye göç eden bireylerin anavatanlarına dönmesini kapsar. Bu dönüş, genellikle kariyer hedefleri, ailevi nedenler veya kişisel tercihler gibi faktörlere bağlıdır. Öte yandan, zorunlu göçmenlerin geri dönüşü, savaş, çatışma, zulüm veya doğal afetler gibi nedenlerle evlerini terk etmek zorunda kalan bireylerin durumlarını ele alır. Bu tür geri dönüşler, genellikle daha karmaşık sosyal ve psikolojik dinamiklere sahiptir ve sıklıkla güvenlik, yeniden yerleşim ve sosyal entegrasyon gibi zorlukları beraberinde getirmektedir (Şirin, 2008, s. 64). Uluslararası geri dönüş göçü, göç çalışmaları alanında çeşitli teorik çerçeveler altında ele alınmıştır. Bu çerçeveler arasında neoklasik ekonomi, göçün yeni ekonomisi yaklaşımları, yapısal analizler, ulusötesi perspektifler ve sosyal ağ teorileri bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, geri dönüş göçünü farklı açılardan değerlendirerek, çoğu zaman birbirinden farklı sonuçlar ve önermeler sunmuştur (Cassarino, 2004, s. 253).

Neoklasik ekonomi teorisi ile göçün yeni ekonomisi teorisi, göçmenlerin eve dönüş kararlarını ne zaman ve neden aldıklarını açıklama çabasındayken, bu bireylerin hangi yerlere geri döndüklerine hemen hemen hiç değinmemektedirler. Bu yaklaşımlar, geri dönüş süreçlerini analiz ederken, göçmenlerin köken ülkelerindeki sosyal, ekonomik ve siyasi koşulları göz ardı ettikleri için, geri dönüş deneyimleri genellikle birbirinden izole olarak ele alınmaktadır. Ayrıca, geri dönüş gerçekleştiğinde, stratejilerin nasıl planlandığı ve adapte edildiği yeterince anlaşılamamaktadır ve bu süreçlerde, geri dönen kişinin ailesi veya hane halkının ötesindeki sosyal etkileşimler dikkate alınmamaktadır (Cassarino, 2004, s. 257). Ekonomik temelli bu yaklaşımlar, göçmenleri yalnızca ekonomik birer girdi olarak ele alarak, göçün ardındaki temel nedenleri göz ardı etmektedir. Bu yaklaşımlar, göçmenlerin katkısını sadece pozitif veya negatif terimlerle değerlendirmekte ve ekonomik olarak katkı sağlayamayan göçmenleri başarısız olarak nitelendirmektedir. Göçmenleri yalnızca ekonomik motivasyonlar üzerinden değerlendirmek, onları sadece para transferi aracı olarak gören bir araçsallaştırmaya yol açmaktadır. Bu durum, çok çeşitli faktörlere bağlı olan göç süreçlerinin bütüncül bir şekilde analiz edilmesini engellemektedir (Bilecen, 2018, s. 143).

Yapısal yaklaşım, geri dönüş kararı ve hareketini kavramak adına bireysel faktörlerin yanı sıra kurumsal ve sosyal faktörleri de dikkate alır. Bu yaklaşım, sadece bireysel faktörlere odaklanmanın, göçmenlerin beklentileri ile ev sahibi ülkelerde karşılaşacakları gerçekleri tam olarak anlamak için yetersiz kalacağını öne sürmektedir. Bu nedenle, yapısal yaklaşım göç süreçlerini daha geniş bir perspektiften ele alır ve bireysel, kurumsal ve sosyal boyutları bir arada değerlendirir (Cassarino, 2004, s. 257). Ekonomi teorileriyle karşılaştırıldığında, yapısal yaklaşıma sahip teoriler, göçmenlerin kendi ülkelerindeki yapısal koşulları ve bu koşulların ev sahibi ülkede elde ettikleri fırsatlarla olan karşılaştırmalarını öne çıkarmaktadır. Cerase (1974)'e göre, bu tür teoriler, göçmenlerin geri dönüş kararı almadan önce, kendi ülkelerindeki ve ev sahibi ülkelerdeki koşulları değerlendirerek belirli beklentilere sahip olduklarını vurgular (Köseoğlu Darılmaz, 2021, s. 20). Bu yaklaşım, göçmenlerin geri dönüş sürecinde sadece ekonomik faktörleri değil, aynı zamanda sosyal ve kurumsal faktörleri de dikkate aldıklarını göstermektedir. Göçün yeni ekonomisi kuramı'na benzer bir biçimde, yapısal yaklaşım da geri dönüş göçünde, geri dönüş kararı ve göçmenin menşe ülkeye yeniden entegrasyonu sürecinde, geri getirilen mali ve ekonomik kaynakların önemini vurgular. Bu yaklaşımda, geri dönen bireylerin başarısı veya başarısızlığı, menşe ülkenin ekonomik ve toplumsal gerçekleri ile bu bireylerin beklentileri arasındaki ilişki çerçevesinde analiz edilmektedir. Yapısal yaklaşım, bu süreci yalnızca bireysel bir deneyim olarak değil, aynı zamanda geniş toplumsal ve ekonomik bağlamlar içinde

değerlendirilmesi gereken bir olgu olarak ele alır (Cassarino, 2004, s. 257; Cerase 1974).

Ulusötesi yaklaşım ise, göçü veya geri dönüşü kesin bir son nokta olarak görmeyen bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım, göçmenlerin sadece köken ve ev sahibi ülkelerdeki sosyal ve ekonomik bağlarını değil, aynı zamanda etnik kökenleri, akrabalık ilişkileri ve grup içi dayanışmaları aracılığıyla nasıl çok katmanlı kimlikler geliştirdiklerini de incelemektedir (Gmelch, 1980). Ulusötesicilik ve yapısal yaklaşım arasındaki temel farklardan biri, ulusötesicilere göre, geri dönen bireylerin kendi ülkelerine düzenli ve periyodik ziyaretler yaparak yeniden entegrasyon süreçlerini hazırlamalarıdır. Bu kişiler, kendi ülkeleriyle sürekli güçlü bağlarını korurken, hanelerine periyodik olarak işçi dövizleri göndermeye devam ederler, böylece hem bireysel hem de toplumsal ekonomik ilişkileri sürdürürler (Cassarino, 2004, s. 262).

Geri dönüş göçüne dair ekonomi modelleri genellikle, bir göçmenin geri dönüş hareketini göç deneyiminin bir sonu olarak değerlendirir. Ancak, ulusötesicilik yaklaşımı bu görüşe meydan okur ve bir göçmenin, kendi ülkesi ile ev sahibi ülke arasında düzenli olarak ileri geri hareket edebileceğini öne sürmektedir. Bu sürekli hareketlilik, göçmenin geri dönüş niyetini ve planlarını etkileyebilir ve geri dönüşün, göç deneyiminin sonu değil, devam eden bir süreç olarak algılanmasına olanak tanır (El Hakim, 2019, s. 23). Bu durum, göçmenin her iki ülkedeki hayatını entegre bir şekilde sürdürmesine ve çeşitli kültürel ve ekonomik bağlantıları korumasına imkan verir. Dolayısıyla, göç literatüründeki Ulusötesicilik teorisi, göçmenlerin anavatanları ve ev sahibi ülkeler arasındaki düzenli ileri-geri hareketlerini ve bu hareketler aracılığıyla hem çıkış hem de varış yerlerinde sahip oldukları sosyal ve ekonomik ilişki ve edinimleri inceleme çabası olarak anlaşılabilir.

Geri dönen göçmenlerin tipolojilerini oluşturan çeşitli geri dönüş göçü teorileri vardır. Cerase'in (1974) öncü çalışması, bu bağlamda geri dönüş göçünü dört temel kategori altında ele alır: başarısızlık, muhafazakârlık, emeklilik ve yenilikçilik. Bu tipoloji, göçmenlerin varış ülkelerinde karşılaştıkları sosyal ve siyasi engeller nedeniyle uyum sağlayamama ve bu bağlamdaki zorluklar neticesinde ana vatanlarına geri dönme durumlarını başarısızlık olarak tanımlar. Muhafazakârlık ise, göç sürecinde ekonomik bir birikim sağladıktan sonra, menşe ülkelerine dönüp sosyal yapıyı güçlendirme amacı güden göçmenleri ifade eder. Emeklilik, göçmenlerin aktif çalışma hayatlarını tamamladıktan sonra yaşamın son evrelerini geçirmek üzere köken ülkelerine dönmesini kapsar. Yenilikçilik kategorisi ise, yurtdışında iyi bir entegrasyon süreci geçirip yeni beceriler kazanan ve bu becerileri anavatanlarında uygulamayı hedefleyen bireyleri tanımlar. Bu yenilikçi geri

dönüşçüler, menşe ülkelerinde sosyal ve kültürel dönüşümlere öncülük etme potansiyeline sahiptirler. Bu dört kategori, göç ve geri dönüş süreçlerinin karmaşık sosyal ve bireysel dinamiklerini derinlemesine analiz etmek için kullanılır ve göç çalışmalarında sıklıkla referans alınan bir çerçevedir (Cerase, 1974; Gmelch, 1980, s. 6; Bartram, Monforte ve Poros, 2017, s. 262).

Cerase'nin tipolojisinde Yeniliğin Geri Dönüşü kuşkusuz en dinamik kategori olarak öne çıkar. Bu kategori, yurtdışında kazandıkları beceri ve deneyimlerle menşe ülkelerinde daha büyük fırsatlar yakalamayı ve hedeflerine ulaşmayı amaçlayan göçmenleri tanımlar. Cerase, bu göçmenlerin kendilerini yenilikçi olarak gördüklerini belirtir; zira yurtdışında edindikleri beceriler ve birikimler onların kendi toplumlarında değişimin taşıyıcıları olabileceklerine olan inançlarını pekiştirir. Bu bireyler, menşe ülkelerine döndüklerinde, öğrendiklerini aktif olarak uygulamaya koyar ve toplumsal ya da ekonomik değişimlere öncülük etmeye çalışır, böylece geri dönüşlerini sadece kişisel bir kazanım değil, aynı zamanda toplumsal bir katkı olarak görürler (Cassarino, 2004, s. 258). Cerase'nin geri dönenlere ilişkin tipolojisi, geri dönüş deneyiminin başarı veya başarısızlık durumunu değerlendirmede menşe ülkelerdeki durumsal ve bağlamsal faktörlerin önemli bir rol oynaması gerektiğini vurgular. Bu tipoloji, geri dönüş göçünün sadece bireysel beceri ve deneyimlerle değil, aynı zamanda menşe ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel koşullarıyla da yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Cassarino, 2004, s. 258).

Piore'un (1979) modeline göre, göçmenlerin başarı ve başarısızlık anlayışları, onların dönüş niyetleriyle yakından ilişkilidir. Bu modele göre, göçmenler genellikle ekonomik amaçlarını (örneğin, yeterli miktarda tasarruf yapma) gerçekleştirdikten sonra, köken ülkelerine dönme niyeti taşırlar ve bu durum, onların başarılarının bir göstergesi olarak kabul edilir. Öte yandan, bazı göçmenler göç ettikleri ülkelerde kalıcı olarak yerleşme niyetiyle hareket ederler. Ancak, hedef ülkedeki ekonomik zorluklar nedeniyle başarısızlığa uğrayarak geri dönmek zorunda kalabilirler. Bu durum, göç sürecinin karmaşıklığını ortaya koymaktadır. Çünkü bazen göçmenlerin niyetleri, hedef ülkeye vardıktan sonra değişebilmektedir. Kalıcı olarak yerleşmeyi amaçlayan bireyler, ekonomik sıkıntı yaşamaksızın da geri dönme kararı alabilirler. Aynı şekilde, geçici olarak kalmayı planlayanlar da tasarruf etmenin beklediklerinden daha zor olduğunu fark edebilir ve bu nedenle geri dönüşlerini süresiz olarak erteleyebilirler (Bartram, Monforte ve Poros, 2017, s. 263).

Newbold'un (1997, s. 1) kavramsal analizinde, ileriye dönük göçü gerçekleştiren kişiler, yeni fırsatlar peşinde koşanlar olarak tanımlanırken, geriye yönelik göç ise, planlı bir şekilde geri dönenler veya hayal kırıklığı yaşayanlar olarak

Stark'ın (1995, s. 58) analizine göre, geri dönüş göçünün yalnızca başarı veya başarısızlık nedeniyle gerçekleştiği açıklamasının durumu tam anlamıyla yansıtmadığı görüşündedir. Bunun yerine, Stark alternatif bir bakış açısı sunar ve insan sermayesi veya finansal sermaye getirilerinin anavatanlarında yurtdışına kıyasla daha yüksek olduğu göçmenlerin geri dönüş yapmaya daha meyilli olacaklarını belirtir. Bu da göçmenlerin karar verme süreçlerinde hem finansal hem de beşeri sermaye birikimlerini maksimize etmeye çalıştıkları süreçlere vurgu yapmakta ve bu faktörlerin anavatanına geri dönüş kararlarında nasıl belirleyici olduğunu açıklamaktadır.

King'in (1986) geliştirdiği 'gelişimsel' tipoloji, ise geri dönüş göçünün türlerini üç ana kategori içerisinde tanımlamaktadır. Birinci kategori, ekonomik gelişmişlik düzeyleri ve yaşam standartları açısından az çok eşit olan ülkeler arasındaki insan hareketlerini kapsamaktadır. Bu, göçmenlerin eşit gelişmişlik seviyelerine sahip ülkeler arasında, genellikle profesyonel veya yüksek nitelikli işgücü piyasalarındaki fırsatları değerlendirme amacıyla hareket ettiklerini gösterir. İkinci kategori ise, menşe ülkeleri gelişmiş olan göçmenleri içermektedir. Bu bireyler genellikle daha az gelişmiş, sıklıkla sömürge veya eski sömürge bölgelerinden geri dönmektedir. Bu dönüşler, genellikle ekonomik fırsatların yanı sıra kişisel veya ailevi nedenlerle gerçekleşebilir. Üçüncü kategori de daha gelişmiş sanayi ülkelerinden işgücü arz eden daha az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere geri dönen işçileri ve ailelerini içermektedir (Şirin, 2008, s. 67).

Özetle, geri dönüş göçü, sadece basit açıklamalarla ele alınamayacak kadar karmaşık bir konudur. Bu tür göç, diğer göç türleri gibi, mikro, mezzo ve makro düzeyde pek çok faktörü içermektedir. Bu durumda, göçün nedenlerini ve motivasyonlarını ortaya çıkarmak kadar, göçmenlerin entegrasyon süreçleri ve göçün döngüsel yapısına odaklanmak da büyük önem taşımaktadır (Bilecen, 2018, s. 143). Göçmenlerin karşılaştıkları zorluklar, toplumsal entegrasyon süreci ve göç döngülerinin dinamikleri, bu kompleks fenomenin daha iyi anlaşılmasında kritik rol oynamaktadır.

2.8.4.3. Kalıcı Çözüm Türü Olarak Gönüllü Geri Dönüş

BM metinlerine göre mülteci krizlerine yönelik genel kabul gören üç kalıcı çözüm bulunmaktadır: gönüllü geri dönüş, yeniden yerleştirme ve yerel entegrasyon. Bu çözümler arasında, gönüllü geri dönüş, birçok durumda en temel çözüm olarak değerlendirilmektedir (UNHCR, 2007, s. 452). Gönüllü geri dönüş, mültecilerin

ülkelerinden ayrılmalarına sebep olan olumsuz koşulların sona ermesi halinde, bireylerin kendi istekleri doğrultusunda anavatanlarına geri dönmelerini ifade eden bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Kaya, 2019, s. 511). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) göre, geri dönüş süreci tamamen gönüllülük esasına dayanmalıdır. Mültecilerin ülkelerine geri dönmeleri zorla gerçekleştirilmemeli, bu karar özgür ve bilinçli bir tercih sonucunda alınmalıdır. Sağlıklı bir geri dönüşün temel unsurları, güvenlik ve saygınlık ilkeleri çerçevesinde şekillenmelidir. Gönüllü geri dönüşler, iki farklı kategoride değerlendirilebilir. İlk olarak, kendiliğinden geri dönüş (spontaneous) kavramı, mültecilerin kendi iradeleri ve imkânları doğrultusunda ülkelerine geri dönmelerini ifade eder. İkinci olarak ise, örgütlü ya da yardımlı geri dönüşler, BMMYK tarafından planlanan ve organize edilen geri dönüş süreçlerini tanımlamaktadır (UNHCR, 2007, s. 452).

Destekli Gönüllü Geri Dönüş ve Yeniden Entegrasyon (AVRR) programı, 2009 yılından bu yana Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Türkiye'nin temel faaliyet alanlarından biri olarak göç yönetimine kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır. Bu program, ev sahibi ya da transit ülkelerde kalmaları mümkün olmayan veya kalmak istemeyen göçmenlerin, menşe ülkelerine gönüllü olarak düzenli ve insani bir şekilde geri dönmelerini ve yeniden entegrasyonlarını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Göçmenlerin güvenli bir şekilde geri dönmelerini ve hayatlarını yeniden kurmaları için gerekli desteği sunarak onlara güvenli ve destekleyici bir yol sunmaktadır (IOM, 2024). BMMYK'ye göre gönüllü geri dönüş için sağlanması için gereken üç temel şart şu şekilde belirtilmiştir;

1. Geri dönüşün gönüllü niteliğine ilişkin güvencelerin sağlanması,
2. Geri dönüş için güvenlik önlemlerinin sağlanması, geri dönüşün garantiye alınması,
3. Ülkelerine geri dönemeyen mülteciler için sürekli sığınma sağlanması (UNHCR, 2007, s. 453).

Geri dönüş, kalıcı çözüm yollarından biri olarak mülteciler için devletler ve uluslararası aktörler tarafından en çok tercih edilen seçeneklerden biri olarak kabul edilmektedir. Ancak, sağlıklı bir geri dönüş sürecinin gerçekleşebilmesi için uluslararası alanda belirlenen geri dönüş koşullarının eksiksiz bir şekilde sağlanması büyük bir önem taşımaktadır. Geri dönüş süreci, zorlayıcı, baskıcı ya da dayatmacı bir şekilde yürütülmemelidir. Mülteci krizine çözüm olarak yalnızca geri dönüşe odaklanmak, dar ve eksik bir yaklaşım olacaktır. Geri dönüşü tek başına yeterli bir çözüm yolu olarak görmek, sahada yürütülen çalışmaların göz ardı edilmesine ve

yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu çerçevede, Türkiye'deki politikacıların ve siyasi aktörlerin, ülkede bulunan Suriyeli mültecilerin tercihlerine saygı duyarak üçüncü bir ülkeye yerleştirme ve yerel entegrasyon gibi alternatif çözüm yolları üzerine de kapsamlı bir şekilde tartışmaları ve bu doğrultuda çözüm arayışlarına yönelmeleri gerekmektedir. (İçduygu ve Ayaşlı, 2019, s. 17).

2.8.4.3.1. Yerel Entegrasyon

Mülteci krizlerine yönelik genel kabul gören üç kalıcı çözüm den biri yerel entegrasyondur. 20. yüzyılın başlarından itibaren hızla artan nüfus hareketliliği, birçok devleti, kendi topraklarına doğru gerçekleşen bireysel veya kitlesel göçleri yönetebilmek adına çeşitli politikalar geliştirmeye yönlendirmiştir. Bu süreçte, devletler çokkültürlülük, asimilasyon ve entegrasyon gibi farklı yaklaşımları benimseyerek, göçmenlerin topluma uyum sağlamalarını ve sosyal dengeyi korumayı amaçlayan politikalar uygulamaya koymuşlardır (Yalçın, 2004, s. 4). Entegrasyon, Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü'ne (2013) göre, göçmenlerin hem bireysel düzeyde hem de grup olarak ev sahibi toplumun bir parçası kabul edildikleri süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç, genel olarak hem göçmenlerin hem de ev sahibi toplumun karşılıklı etkileşimine dayalı, iki yönlü bir uyum sürecine vurgu yapmaktadır. Entegrasyon, göçmenlerin hem bireyler hem de gruplar olarak topluma kabul edilme sürecidir. Bu kabul edilmeye yönelik özel şartlar ülkeden ülkeye büyük ölçüde değişir. Entegrasyon, göçmenlerin kendileri, ev sahibi hükümet, kurumlar ve topluluklar gibi birçok aktörü içine alan çok boyutlu dinamik bir ilişkiyi ifade eder (Kaya, 2023). Avrupa Konseyi'nin (Council of Europe, (CE)) tanımına göre entegrasyon, tanımı veya kavramı ne olursa olsun göçmenlerin kendi ev sahibi toplumlarına entegrasyonunun göçmenlerin yeni çevrelerinde oynadıkları sosyal, ekonomik ve kültürel rolle ilgili en az üç temel boyutu olduğudur. Bu üç boyutun yanı sıra göçmenlerin siyasi yaşamda oynadıkları rol, yani entegrasyonun politik boyutu ve ev sahibi toplumun değer sistemi de tüm süreci önemli derecede etkiler (CE, 1997, s.12).

Aygün ve Memişoğlu (2021)'a göre yerel entegrasyon, sosyal, ekonomik, kültürel ve hukuki alanlarda bulundukları ülkeye adapte olarak, yerel topluluklarla barış içinde birlikte yaşamayı mümkün kılan çift yönlü bir süreç olarak ifade edilmektedir. Bu entegrasyon sürecinde, ev sahibi toplumun entegrasyona yönelik tutumu son derece önemli bir rol oynamaktadır. Yerel entegrasyon, çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olması nedeniyle, hem göçmen bireyler hem de ev sahibi toplum açısından kapsamlı ve ciddi düzenlemeler gerektirmektedir. Mülteciler için geri dönüş imkanının bulunmadığı durumlarda, ev sahibi ülkede yeni bir yaşam kurmak ve bu topluma entegre olmak, kalıcı bir çözüm yolu olarak değerlendirilmektedir

2.8.4.3.2. Üçüncü Ülkeye Yerleştirme

Üçüncü ülkeye yerleştirme, mülteci krizlerine yönelik genel kabul gören üç kalıcı çözümün ikincisidir. Özellikle hassas durumdaki mültecilerin sığındıkları ülkeden başka bir ülkeye gönderilerek, ihtiyaç duydukları koruma ve desteği almalarını sağlayan bir çözüm yolu olarak tanımlanmaktadır. Bu yöntem, mültecilerin özel ihtiyaçlarına uygun koruma ve yardım sağlanmasını hedefler. Ayrıca, üçüncü ülkeye yerleştirme, uluslararası toplumun, büyük mülteci nüfuslarına ev sahipliği yapan ülkelerin üzerindeki baskıyı hafifletmek amacıyla gösterdiği dayanışma ve ortak sorumluluk anlayışının somut bir ifadesidir (UNHCR, 2023b). Üçüncü ülkeye yerleştirme, acil durumlar için kullanılan bir göç yönetimi stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Bu strateji, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin ve uluslararası göç hizmetlerine ihtiyaç duyan diğer bireylerin organize bir şekilde yerleştirilmelerini sağlayan, uzun vadeli ve kalıcı bir çözüm olarak değerlendirilmektedir. Mülteciler için kabul edilen bu çözüm yolu, ülkeler arasında kurulan işbirliği sayesinde mümkün olmaktadır (IOM, 2022).

Savaş, şiddet ve işkence mağdurları, sağlık ve tıbbi ihtiyaçları karşılanamayanlar, risk altında olan ve korunmaya muhtaç durumda bulunan kadın, erkek, çocuk, yaşlı tüm mülteciler, üçüncü ülkeye yeniden yerleştirme koşullarını karşılayan kategoriler arasında değerlendirilmektedir. Ülkelerindeki savaş veya diğer sebeplerle zorla yerinden edilen mülteciler, göç ettikleri ülkede güvenliklerini sağlayamadıklarında ve kendi ülkelerindeki çatışma ya da geri dönüşe imkân tanımayan durumlar devam ettiğinde, üçüncü ülkeye yerleştirme, mülteciler için hayati bir koruma aracı ve çözüm yolu olmaya devam etmektedir (UNHCR, 2018).

2.8.4.3.3. Gönüllü Geri Dönüş

Mülteci krizlerine yönelik genel kabul gören üç kalıcı çözümün sonuncusu gönüllü geri dönüştür. Gönüllü geri dönüş, mültecilerin veya savaş esirlerinin, çeşitli uluslararası yasal belgelerde belirtilen şartlar doğrultusunda, vatandaşı oldukları ülkeye geri dönme hakkı olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar geri dönüş (return) ve vatana geri dönüş (repatriation) terimleri zaman zaman birbirinin yerine kullanılsa da, aslında iki kavram farklı anlamlar taşımaktadır. Vatana geri dönüş, ulus, kültür, dil, vatandaşlık ve toprak hakları gibi unsurlar üzerinden devlet ile vatandaş arasındaki bağa vurgu yaparken; geri dönüş (return) ise, yalnızca geri dönüşün fiziksel yönünü, yani kişinin fiilen ülkesine dönmesini ifade etmektedir (Yıldırım-Yücel, 2019, s. 40).

Gönüllü geri dönüş, mülteciler için hem devletler hem de uluslararası aktörler tarafından en çok arzulanan kalıcı ve uzun vadeli bir çözüm yolu olarak görülmektedir. Bu çözüm yolu, yerel entegrasyon ve üçüncü ülkeye yerleştirme gibi diğer çözümlerden farklı olarak, mültecilerin bireysel ya da grup bazında mültecilik statülerini sona erdirmeye özelliğine sahiptir (Buz ve Korç, 2021, s. 202). Geri dönüş, devletler tarafından en çok tercih edilen kalıcı çözüm yollarından biri olarak görülse de, uluslararası alanda kabul gören bir geri dönüşün gerçekleşebilmesi için bazı önemli şartların sağlanması gerekmektedir.

Geri dönüşün tamamen gönüllülük esasına dayanması, güvenli bir ortamın sağlanması ve geri dönüş programının sürdürülebilir olması, bu şartlar arasında yer almaktadır (İçduygu ve Ayaşlı, 2019, s. 4). Sağlıklı bir geri dönüşün gerçekleşebilmesi için, mültecilerin kendi ülkelerini terk etmelerine neden olan dinamiklerin tamamen ortadan kalkması, yani dönüş için gerekli olan tüm güvenlik koşullarının eksiksiz bir şekilde sağlanması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, mültecilerin güvenli ve onurlu bir şekilde geri dönebilmeleri için, onları göçe zorlayan tehditlerin sona ermesi zorunludur (İçduygu ve Ayaşlı, 2019, s. 10). Gönüllülük, güvenlik ve sürdürülebilirlik, mülteciler açısından sağlıklı bir geri dönüşün temel unsurları arasında yer almaktadır. Mültecilerin döndükleri bölgelerde gündelik yaşamlarını yeniden kurabilmeleri ve geri dönüşün kalıcı ve sürdürülebilir olması, onların geri dönüş için gönüllü olmaları ve bulundukları ülkeler tarafından geri dönmeye zorlanmamaları ile doğrudan ilişkilidir.

Bunun yanı sıra, mültecilerin dönecekleri ülkede insan güvenliğinin sağlanmış olması, geri dönüş sürecinin başarılı ve kalıcı olabilmesi için kritik bir öneme sahiptir (İçduygu ve Ayaşlı, 2019, s. 16). Mültecilerin ülkelerine geri dönüşünün sağlanması için gerekli şartların belirlenmesi, yalnızca ev sahibi ülkenin keyfiyetine bırakılmamaktadır. Geri dönüş süreçleri, hem menşe ülke hem de ev sahibi ülke arasındaki ikili anlaşmaların yanı sıra, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) gibi uluslararası aktörlerin ve üçüncü devletlerin gözlemi ve desteği ile yürütülmektedir. Bu çok taraflı işbirliği, geri dönüşlerin güvenli, gönüllü ve sürdürülebilir bir şekilde gerçekleşmesini temin etmeyi amaçlamaktadır (Kaya, 2019, s. 522).

Gönüllü geri dönüş, yüzeysel bir bakışla basit bir eve dönüş süreci olarak değerlendirilemez. Bu süreç, devletler açısından uzun vadeli ve kalıcı bir çözüm yolu olarak en çok arzu edilen seçeneklerden biri olarak görünse de mülteciler, uluslararası aktörler ve ülkeler için son derece karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur. Geri dönüş, sadece fiziksel bir hareket değil aynı zamanda sosyo-ekonomik, kültürel

ve psikolojik boyutları da içeren, dikkatle ele alınması gereken bir süreçtir. Bu nedenle, geri dönüş süreci, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde çeşitli zorlukları ve riskleri barındırmakta olup, bu sürecin başarılı bir şekilde yönetilebilmesi için uluslararası işbirliği ve kapsamlı bir planlama gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), mültecilerin güvenli, gönüllü ve onurlu bir şekilde geri dönüşünü sağlamak için belirli kriterler oluşturmuştur. Geri dönüş süreci iki aşamada ele alınmaktadır.

Birinci aşamada, Suriye'deki mevcut koşullar güvenli bir geri dönüş için uygun olmadığından, BMMYK mültecileri teşvik etmemekte, ancak bilinçli karar almalarını sağlamak amacıyla bilgilendirme ve izleme faaliyetleri yürütmektedir. Bu kapsamda mültecilere danışmanlık hizmeti verilirken, geri dönüş eğilimleri analiz edilmekte ve insani yardım programlarıyla destek sağlanmaktadır.

İkinci aşamada, geniş çaplı geri dönüşlerin kolaylaştırılması için dört temel kriterin sağlanması gerekmektedir:

1. Geri dönenlerin haklarını güvence altına alan hukuki düzenlemelerin yürürlüğe girmesi,
2. Uluslararası standartlara uygun güvenlik ve koruma önlemlerinin sağlanması,
3. Geri dönüş bölgelerinde altyapı, güvenlik, temel hizmetler ve geçim kaynaklarının yeterli hale gelmesi,
4. Geri dönüşün tamamen gönüllü olması ve BMMYK'nın mültecilere erişiminin sağlanması (UNHCR, 2018, s. 6).

BMMYK, geri dönüş sürecinde aşağıdaki temel koruma eşiklerinin sağlanmasını şart koşmaktadır (UNHCR, 2018, s. 7-8):

- Düşmanlıkların önemli ölçüde ve kalıcı olarak azalması,
- Geri dönenlerin keyfi gözetim, ayrımcılık, taciz ve fiziksel tehditlerden korunması,
- Geri dönüş kararının zorlamaya dayalı olmaması ve tamamen gönüllü olması,
- Geri dönenlerin serbest hareket hakkının ve istedikleri bölgeye yerleşme özgürlüğünün tanınması,
- Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi özel ihtiyaç sahibi grupların korunması ve desteklenmesi,
- Suriye hükümetinin veya kontrolü elinde bulunduran aktörlerin, geri dönenlerin medeni durum, doğum, ölüm, evlilik ve eğitim belgelerini tanınması ve yenilemesi,

- Mültecilerin evlerine veya mülklerine erişim hakkının güvence altına alınması ve mülkiyet tazmin mekanizmalarının oluşturulması,
- BMMYK'nın geri dönenleri izleme, koruma ve destekleme yetkisinin tam olarak tanınması,
- Mayın temizleme faaliyetlerinin yürütülmesi ve geri dönüş yollarının güvenli hale getirilmesi.

Bu kriterlerin sağlanmadığı durumlarda, geniş çaplı geri dönüş operasyonları desteklenmemekte ve mültecilerin zorla geri gönderilmelerine karşı uluslararası toplum nezdinde diplomatik girişimlerde bulunmaktadır.

2.8.4.4. Suriye Göçü ve Etkileri

Arap Baharı'nın bölgesel etkilerinin bir sonucu olarak 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı, dünyanın en büyük mülteci krizlerinden birine yol açmıştır. Mart 2011'de Suriye'de patlak veren barışçıl gösteriler, bireysel hak ve özgürlüklerin tanınması, yolsuzluğun ortadan kaldırılması, yüksek işsizlik oranlarının azaltılması, halkın Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad yönetiminden duyduğu hoşnutsuzluk ve demokratik bir yönetim arzusundan kaynaklanmaktaydı. Bu ayaklanmalar Suriye genelinde kısa bir süre içinde geniş bir alana yayıldı (Kadıoğlu, 2020, s. 2181). Sivil halkın barışçıl gösterilerin şiddet kullanılarak bastırılmaya çalışılması, Suriye halkını silahlanmaya ve rejime karşı ayaklanmaya yöneltmiştir. Bu durum, çok sayıda yerel ve uluslararası aktörün dahil olduğu karmaşık ve yıkıcı bir iç savaşa neden oldu. Şiddetin yoğunlaşması ve yaşam koşullarının kötüleşmesiyle birlikte çok sayıda Suriyeli evlerini terk etmek zorunda kalmıştır.

2023 itibarıyla, savaşın başlamasından bu yana Suriye'den tahminen 5.2 milyon insanın ülkelerini terk ettiği ve bu kişilerin büyük çoğunluğunun komşu ülkelere doğru sığındığı belirtilmektedir. (UNHCR, 2020). Türkiye, bu insani krizin merkezi haline gelmiş ve dünyada en çok sığınmacıyı kabul eden ülke olmuştur (Erdoğan, 2020, s. 32). UNHCR'ı verilerine göre en çok mülteciyi barındıran ülke Türkiye'dir, 3.7 milyon kişi ile birinci sırada yer alırken. Kolombiya 2.5 milyon kişi ile ikinci sırada yer alırken, Almanya 2.2 milyon, Pakistan 1.5 milyon ve Uganda da 1.5 milyon kişi ile diğer önemli mülteci barındıran ülkelerdir (UNHCR, 2023c). Sığınmacı krizi, milyonlarca insanın yeni bir yaşam kurma arayışını ve ev sahibi toplulukların bu duruma nasıl tepki verdiklerini gündeme getirmiştir. Sığınmacıların büyük çoğunluğu Suriye'deki çatışmalardan kaçarak güvenli bir sığınak arayan çocuklar, gençler, kadınlar ve erkeklerdir. Bu durum, sadece Suriye'nin içindeki toplumu değil, aynı zamanda Suriye dışındaki toplulukları ve ülkeleri de derinden etkilemiştir (İçduygu ve Şimşek, 2016, s. 60). Bu kriz, toplumları ve devletleri, sosyal, politik ve ekonomik alanlarda önemli ölçüde zorlamıştır. Özellikle

sığınmacıların yüksek oranda bulunduğu Türkiye, Lübnan ve Ürdün gibi ülkelerde büyük sosyal ve ekonomik değişikliklerin oluşmasına sebep olmuştur.

Suriye krizinin ardından meydana gelen mülteci akını, Türkiye'yi ve Türkiye'nin kamu politikalarını belirgin bir şekilde etkilemiştir ve bu politikaların dönüşümünü tetikleyeceği aşıkardır. Özellikle, Türkiye'ye yönelik olarak eğitim, sağlık, güvenlik, istihdam ve toplumsal entegrasyon gibi çeşitli zorlukları beraberinde getireceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, yaşanan bu etkileşim sürecinin iç politikayı doğrudan etkileyerek sürekli bir etkiye sahip olacağı beklenmektedir. Bu karmaşık ve uzun süreli süreç, Türkiye'nin sosyal ve politik yapısını kalıcı bir şekilde dönüştürme potansiyeli taşımaktadır (Çoltu ve Öztürk, 2018, s. 196). Ek olarak, bu durumun genel toplum üzerindeki psikolojik etkisi de göz ardı edilemez. Yerel toplulukların genellikle bir hassasiyetle karşıladığı sığınmacılarla ilgili olarak, yerel halk arasında hem mültecilere yönelik sempati hem de onları bir tehdit olarak gören bir tutum olmuştur. Bu durum, bazı bölgelerde sosyal gerilimlere neden olmuş, toplumsal bütünlüğün sarsılmasına ve hatta yer yer çatışmalara yol açmıştır. Mültecilere yönelik olumsuz tutum ve eylemlerin temelinde tehdit algısının olduğu öne sürülmektedir. Bu tehdit algısı, çeşitli kaynaklardan kaynaklanabilir ve mültecilerin işe ihtiyaç duyması, yerel toplumun değerlerinden farklı değerlere sahip olmaları, ve sayısal üstünlükleri gibi faktörler bu algıyı tetikleyebilmektedir (Ekici, 2019, s. 697). Bu durum, toplumlar arası etkileşimlerin ve mülteci politikalarının karmaşıklığını ortaya koymakta ve yerel toplumun tepkilerini anlamak ve yönetmek için kapsamlı bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Sığınmacı krizi, uluslararası toplumun ciddi şekilde mücadele etmek zorunda kaldığı birçok zorluğu beraberinde getirmiştir. Bu zorluklar arasında, büyük sayıda sığınmacının hızlı bir şekilde yeniden yerleştirilmesi, onlara insani yardım sağlanması ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarının karşılanması gibi konular yer almaktadır (Kirişci, 2014, s. 15). Bu sığınmacı akını, Türkiye gibi ülkelerin sosyal ve ekonomik yapılarını önemli ölçüde zorlamıştır. Sığınmacıların yoğunlukla yaşadığı yerlerde yerel halk ve sığınmacılar arasında sosyal gerginliklerin arttığı görülmüştür (Doğan ve Gökburun, 2021, s. 41). Ayrıca sığınmacıların işgücüne katılımları, çalışma koşulları ve rekabeti de etkilemiştir. Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıların işgücüne katılımını yönetme politikaları ve pratikleri bu durumun yönetilmesi açısından önem taşımaktadır (İçduygu ve Diker, 2017, s. 29).

Suriyeli sığınmacıların çalışma yaşamına dahil olması, yerel işgücü piyasalarını büyük ölçüde etkilemiştir. Sıklıkla zorlu koşullarda, sigortasız ve düşük ücretlerle istihdam edilen bu bireylerin iş piyasasına katılımı, işgücü arzının

artmasına neden olmuştur. Bu durum, yerli işçilerin aldıkları ücretlerde nispi bir düşüşe yol açmış, dolayısıyla emek piyasasının genel yapısında olumsuz bir etki yaratmıştır. Yapılan çalışmalar göz önüne alındığında yerli işçiler, ücretlerinin düşme sebebini genellikle Suriyeli sığınmacıların emek piyasasına dahil olmasına bağlamaktadırlar (Korkmaz, 2018, s. 69). Ancak, bu durumun tamamen negatif etkiler yarattığını söylemek doğru olmaz. Sığınmacıların işgücü piyasasına girişi, bazı sektörlerde belirgin bir işgücü ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olmuştur. Özellikle tarım, inşaat ve hizmet sektörlerinde bu durum, işgücü talebini karşılamada önemli bir rol oynamıştır. Dolayısıyla, bu karmaşık dinamiklerin tümünü göz önünde bulundurmak, mülteci ve emek piyasası ilişkisini tam anlamıyla kavramak için önemlidir.

Suriye İç Savaşı ve sığınmacı krizi sonucunda oluşan insani durum, uluslararası toplumun mültecilere yönelik tutum ve politikalarının önemini vurgulamaktadır. Bu durumun ev sahibi ülkeler ve uluslararası toplum üzerindeki etkisi, sadece acil durum müdahalesi ve insani yardım konularını değil, aynı zamanda daha geniş bir perspektifte mülteci hakları ve entegrasyon politikalarını da kapsamaktadır (UNHCR, 2020). Bununla birlikte, bu durum, ev sahibi ülkelerin ve uluslararası toplumun insan haklarına olan bağlılığını sınavan önemli bir durum olmuştur. Suriyeli sığınmacıların kabul ve entegrasyonu konusunda uluslararası standartlara uygun politikaların geliştirilmesi ve uygulanması, bu durumda büyük bir önem arz etmektedir. Bu politikalar, sığınmacıların yaşam kalitesini iyileştirmenin yanı sıra, ev sahibi ülkelerin sosyal, politik ve ekonomik istikrarını da etkileyecektir (Çetin, 2016, s. 198). Dolayısıyla, çözüm stratejileri geliştirirken, sığınmacı krizine yönelik kapsamlı ve çok boyutlu bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Uluslararası toplumun ve ev sahibi ülkelerin sığınmacıların entegrasyonu ve haklarının korunması konularına odaklanması, krizin neden olduğu insani felaketin hafifletilmesinde kritik bir rol oynayacaktır.

Bu bağlamda, Suriyeli mültecilere eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim hakkı gibi temel hakların sağlanması, önemli ve olumlu bir ilerleme olarak kabul edilmektedir. Suriyeli mültecilerin toplumsal uyum sorunlarının giderilmesi için en kritik önlem, Türkçe dil becerilerinin teşvik edilmesi ve geliştirilmesidir. Suriyeli mültecilerin Türkçe dilini öğrenmesi ve kullanması, mülteciler ile Türk toplumu arasındaki sosyal etkileşimi önemli ölçüde artırır. Bu durum, mültecilerin toplum içindeki entegrasyon sürecini hızlandırıcı bir etkiye sahip olacaktır (Özdemir, 2017, s. 132). Bu nedenle sığınmacı krizi, yüklerin ve sorumlulukların eşit bir biçimde paylaşıldığı, tüm tarafların aktif ve işbirlikçi bir şekilde katılımını gerektiren karmaşık ve çok boyutlu bir meseledir. Böylece, sadece belirli ülkelerin omuzlarında değil, tüm dünya topluluğunun katkısı ve çabası ile ele alınabilecek ve çözülebilecek

bir küresel sorun olduğunu unutmamak gerekir. Bu kriz, evrensel insan haklarına ve küresel dayanışma ilkelerine dayanarak, tüm dünya ülkelerinin üzerinde anlaşmaya varması ve harekete geçmesi gereken bir zorunluluktur.

2.9. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Göç çalışmaları literatüründe, özellikle son on yıl içinde, Suriyeli sığınmacıların anavatanlarına geri dönüş süreçlerini inceleyen araştırmalar önemli ölçüde artış göstermiştir. Bu araştırmalar, sığınmacıların geri dönüş kararlarını etkileyen çok sayıda faktörü derinlemesine analiz etmektedir. Ekonomik, sosyal ve politik faktörlerin yanı sıra, bu süreçlerin bireysel ve toplumsal sonuçları üzerine yoğun bir şekilde odaklanılmaktadır. Söz konusu literatür, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini ele alırken, bu süreçlerin karmaşık ve çok boyutlu yapısını açığa çıkarmaktadır. Bu durum, hem bölgesel hem de uluslararası alanda politika yapıcılar için değerli bilgiler sunmaktadır. Bu bölümde, ilgili literatür taraması çerçevesinde, göç çalışmalarında yer alan bu konuya ilişkin mevcut araştırmaların bulguları ve metodolojik yaklaşımları detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Kaya (2022), İnanç Temelli Suriyeli Mülteci Topluluklar'da Geri Dönüş Eğilimleri adlı çalışmasında, Suriyeli mültecilerin geri dönüş süreçlerini inanç temelli bir grupların perspektiften analiz etmektedir. Bu nitel araştırma, 19 Suriyeli mülteci ile yapılan derinlemesine bireysel görüşmelere dayanarak, geri dönüş konusunda iki temel tutumu belirlemiştir: geri dönüşü kesin reddedenler ve şartlı geri dönüşü kabul edenler. Reddeden grup, güvenlik eksikliği, savaşın yıkıcı etkileri, aile ve akrabaların kaybı, rejimin hala iktidarda olması ve Türkiye'de elde edilen vatandaşlık ve sosyal entegrasyon gibi nedenlerle geri dönmeye karşı çıkmaktadır. Öte yandan, şartlı geri dönüşü kabul edenler, savaşın sona ermesi, güvenlik ve altyapı hizmetlerinin sağlanması ve mevcut rejimin değişmesi gibi koşulların yerine getirilmesini şart koşturmaktadır. Araştırma, bu eğilimleri, göç literatürü ve Birleşmiş Milletler kriterleri bağlamında analiz ederek, Türkiye'deki Suriyelilerin geri dönüşünün, süregelen güvenlik problemleri ve insani ihtiyaçların karşılanmaması nedeniyle uluslararası standartlara uymadığını ortaya koymaktadır.

Alrababah ve diğerleri (2023), The Dynamics of Refugee Return: Syrian Refugees and Their Migration Intentions başlıklı çalışmada, Suriyeli mültecilerin geri dönüş niyetlerini ve bu süreçte etkili olan faktörleri kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Lübnan'da gerçekleştirilen bu araştırma, 3,003 Suriyeli mülteci hane halkını kapsayan geniş çaplı bir anket çalışması ve bu verilere dayanarak yapılan deneysel analizlerle desteklenmiştir. Çalışma, mültecilerin geri dönüş kararlarını şekillendiren temel dinamikleri ele almakta ve bu sürecin karmaşıklığını

detaylandırmaktadır. Araştırma, mültecilerin geri dönüş niyetlerini etkileyen faktörleri analiz ederken, mülteci kabul eden ülkelerdeki yaşam koşullarının bu niyetler üzerinde yalnızca sınırlı bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yerine, anavatanlarındaki koşulların mültecilerin geri dönüş kararlarını şekillendirmede çok daha belirleyici olduğu vurgulanmıştır. Makalede, mültecilerin karar verme süreçlerinde güvenlik ve güvence gibi faktörlerin merkezi bir rol oynadığı, geleneksel itme ve çekme faktörleri modelinin bu bağlamda yetersiz kaldığı belirtilmektedir. Araştırma, mültecilerin geri dönüş niyetleri ve hazırlıkları arasındaki ilişkileri derinlemesine analiz ederken, mülteci geri dönüş politikalarının geliştirilmesinde kullanılabilecek stratejik önerilerde bulunmaktadır.

Kayaoğlu, Şahin-Mencütek ve Erdoğan (2021), Return Aspirations of Syrian Refugees in Turkey başlıklı çalışmalarında, Suriye'deki iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacıların geri dönüş isteklerini incelemişlerdir. Araştırma, mültecilerin geri dönüş kararlarını etkileyen faktörleri ele alarak, bu kararların hem bireysel hem de toplumsal düzeyde nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Çalışma, hem nicel hem de nitel veri analizlerini içeren karma bir yöntem kullanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma, 2017 ve 2018 yıllarında toplanan verilere dayanmaktadır. Nicel veriler, 1235 Suriyeli mülteci üzerinde yapılan anket çalışmasıyla toplanmıştır. Anket, mültecilerin geri dönüş niyetleri, yaşadıkları entegrasyon deneyimleri ve karşılaştıkları zorluklar hakkında bilgi sağlamaktadır. Nitel veri ise 41 Suriyeli mülteci ile yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlar aracılığıyla toplanmıştır. Çalışmada, sığınmacıların büyük çoğunluğunun geri dönüşlerini güvenlik, rejim değişikliği ve Suriye'deki geçim olanaklarının iyileştirilmesi şartlarına bağladıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'deki entegrasyon süreçlerinin paradoksal bir şekilde geri dönüş isteklerini nasıl etkilediği de incelenmiştir. Mültecilerin Türkiye'de yaşadıkları ayrımcılık deneyimleri ve sosyo-kültürel mesafelerin, geri dönüş istekleri üzerinde dolaylı etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Sönmez ve Şahin (2022), Gaziantep'teki Suriyeli Sığınmacıların Geri Dönüş Eğilimleri başlıklı çalışmada, Gaziantep'te yaşayan Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Çalışma, 379 sığınmacı ile yüz yüze yapılan anketler üzerinden çeşitli istatistiksel analizlere tabi tutulmuştur. Araştırma bulguları, sığınmacıların geri dönüş eğilimlerinin genel olarak düşük olduğunu ve bu eğilimlerin demografik, ekonomik ve kültürel özelliklere göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Araştırmanın sonuçları, sığınmacıların geri dönüş kararlarını en çok etkileyen faktörlerin ekonomik istikrarsızlık, güvenlik endişeleri ve sosyal entegrasyon süreçleri olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, sığınmacıların yaş, gelir düzeyi, medeni durum gibi çeşitli sosyo-ekonomik

faktörlerin geri dönüş eğilimleri üzerinde belirgin bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, özellikle genç sığınmacıların ve düşük gelirli grupların geri dönüşe daha az meyilli olduğu, entegre olmuş ve ekonomik olarak daha stabil durumda olan sığınmacıların ise geri dönüş olasılıklarının daha düşük olduğu gözlemlenmiştir.

İçduygu ve Ayaşlı (2019), Geri Dönüş Siyaseti: Suriyeli Mültecilerin Dönüş Göçü İhtimali ve Gelecek Senaryoları başlıklı çalışmasında, Suriyeli mültecilerin geri dönüş süreçlerini kapsamlı bir şekilde ele alarak bu süreçlerin uluslararası hukuk ve Türkiye'nin göç politikaları çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Çalışma, mültecilerin güvenli, gönüllü ve sürdürülebilir bir şekilde geri dönüşlerinin gerçekleşebilmesi için gereken koşulların sağlanmasının zorluklarını vurgulamakta ve Suriye'deki devam eden çatışma durumunun bu koşullar üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Araştırma, Türkiye'deki Suriyeli mülteciler üzerine odaklanarak onların geri dönüş kararlarını etkileyen çok boyutlu faktörleri detaylı bir şekilde incelemektedir. Bu faktörler arasında ekonomik istikrarsızlık, sosyal entegrasyonun eksikliği, güvenlik endişeleri ve uluslararası toplumun desteğinin yetersizliği yer almaktadır.

Şahin (2022), Suriyeli Sığınmacıların Entegrasyon Süreci ve Geri Dönüş Eğilimleri: Gaziantep İli Örneği adlı yüksek lisan tezinde Gaziantep'teki Suriyeli sığınmacıların entegrasyon sürecini ve geri dönüş eğilimlerini detaylı bir şekilde incelemektedir. Çalışma, bölgedeki sığınmacıların sosyal entegrasyonu, vatandaşlık haklarına erişimi ve geri dönüş kararlarını etkileyen çeşitli faktörleri ele almaktadır. Araştırma, nicel yöntem kullanılarak yürütülmüştür. Araştırmanın ana veri seti, Gaziantep'te yaşayan 379 Suriyeli sığınmacı ile yapılan anketlerden oluşmaktadır. Bu anketler, sığınmacıların ekonomik istikrarsızlık, güvenlik endişeleri ve ailevi bağlar gibi konulara odaklanarak, geri dönüş konusundaki tereddütlerini ve yaşadıkları entegrasyon süreçlerinin detaylarını ortaya koymaktadır. Çalışmada, entegrasyon ve geri dönüş eğilimi arasında (%99-%95 güven aralığında) anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Voices for Displaced Syrians Forum (VDSF) tarafından yürütülen ve Kasım 2021'de yayınlanan Is Syria Safe For Return? Returnees' Perspective başlıklı rapor, Suriye'deki dört ana kontrol bölgesi üzerinden 700 anket ve 26 topluluk görüşmesi sonuçlarını bütünleştirerek geri dönüş koşullarını derinlemesine incelemektedir. Araştırma, veri boşluklarını doldurmak ve bölgedeki güncel durumu daha ayrıntılı bir şekilde anlamak için yapılan uzman görüşmelerini de içermektedir. Araştırma bulgularına göre, geri dönenlerin %41'i gönüllü olarak geri dönmemiş, ev sahibi alanlardaki kötü yaşam koşulları veya güvensizlik nedeniyle geri dönme kararı almış ya da eğitimlerine devam edememeleri nedeniyle geri dönmek zorunda kalmışlardır.

Şiddet olayları, keyfi tutuklamalar ve gözaltılar gibi ciddi güvenlik sorunları yaşanmaktadır. Ayrıca, birçok geri dönen kişi mülklerini geri alamamakta ve resmi belgeleri temin etmede ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Rapor, Suriye'deki altyapı ve temel hizmetlerin yetersizliğine, elektrik ve temiz içme suyu gibi temel ihtiyaçların yanı sıra sağlık hizmetlerine erişimdeki sorunlara dikkat çekmektedir. Psikososyal açıdan, birçok geri dönen kişi, kendi mahallelerinde gündüzleri bile güvende hissetmemekte ve farklı idari bölgeler arasında güvenlik derecesinde belirgin farklılıklar rapor edilmektedir.

Geyik-Yıldırım (2023), Gönüllü Geri Dönüş: Uluslararası Deneyimler ve Türkiye başlıklı makalesi, gönüllü geri dönüşlerin uluslararası deneyimlerini ve bu süreçlerin Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Bu çalışma, gönüllü geri dönüşlerin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik sonuçlarını inceleyerek, bu dönüşlerin sosyolojik ve politik temellerini detaylı bir şekilde analiz etmektedir. Makale, gönüllü geri dönüş süreçlerinin hangi koşullar altında gerçekleşebileceği, bu süreçlerin uluslararası dinamiklerle nasıl etkileşime girdiği ve kaynak ile sığınma ülkelerinin bu süreçlere nasıl yanıt verdiği gibi temel sorulara cevap aramaktadır. Ayrıca, geri dönüşlerin gönüllü, güvenli ve sürdürülebilir olup olmadığını ve gerçekleşme düzeyini tartışmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların gönüllü geri dönüşleri için çeşitli planlama ve uygulama önerileri sunmakta, kaynak ülkelerin politik ve ekonomik özellikleri ile hedef ülkelerin göç politikalarını irdeleyerek, geri dönüş sürecini şekillendiren faktörleri ortaya koymaktadır. Makale, sığınmacıların sosyo-demografik özelliklerini ve göç sonrası deneyimlerini de dikkate alarak, geri dönüşler üzerinde etkili olan temel bileşenleri vurgulamaktadır.

Korç (2022), Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Gönüllü Geri Dönüş İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi: Ankara Altındağ Örneği adlı yüksek lisans tezinde Ankara'nın Altındağ ilçesinde yaşayan geçici koruma altındaki Suriyelilerin gönüllü geri dönüş sürecine ilişkin görüşlerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Araştırma, niteliksel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış mülakatları kullanarak, toplam 24 Suriyeli sığınmacı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirmiştir. Çalışma, sığınmacıların karşılaştığı ayrımcılık, sosyal dışlanma ve gönüllü geri dönüş sürecine ilişkin baskılar gibi faktörleri incelemiştir. Tezde elde edilen bulgular, sığınmacıların geri dönüş kararlarını etkileyen çok çeşitli faktörleri ortaya koymaktadır. Bunlar arasında, Türkiye'deki politik atmosfer, Suriye'deki güvenlik ve ekonomik koşullar, hak ve hizmetlere erişim imkanları gibi çekici ve itici faktörler yer almaktadır. Ayrıca, sığınmacıların sosyal entegrasyon süreçleri ve karşılaştıkları günlük zorluklar, geri dönüş kararlarını anlamada kritik rol oynamaktadır.

Yiğit (2023), Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Sığınmacıların 'Güvenli' Gönüllü Geri Dönüşleri başlıklı çalışmada, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'den kendi ülkelerine geri dönüş süreçlerini ve bu sürecin dinamiklerini incelemektedir. Çalışma, nitel bir araştırma metodolojisi kullanarak, sığınmacıların geri dönüşlerini çeşitli boyutlarda değerlendirmektedir. Geri dönüşlerin sadece fiziksel bir hareketten ibaret olmadığını, aynı zamanda siyasi, hukuki ve sosyal unsurları içerdiğini belirtmektedir. Geri dönüş sürecinin başarılı olabilmesi için geri dönüşlerin tam anlamıyla gönüllü olması, güvenli bir şekilde gerçekleşmesi ve sürdürülebilir olması gerektiğini savunur. Araştırma, Türkiye'deki Suriyelilerin güvenliği, sığınmacılara yönelik politikalar, ve uluslararası iş birliklerinin geri dönüş sürecini nasıl etkilediğini incelerken, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki yaşam pratiklerini ve bu pratiklerin geri dönüş kararlarına etkisini de değerlendirmektedir. Ayrıca, geri dönüş süreçlerinin sadece güvenli değil, aynı zamanda sığınmacıların insan haklarına saygılı ve onların toplumsal entegrasyonunu destekleyici olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Tanrikulu ve Doğan (2020), Syrian Asylum Seekers and The Question of Living in Turkey or Returning to Their Home Country: Mardin Case adlı çalışmada, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de kalma ya da anavatanlarına dönme tercihlerini çok boyutlu bir perspektiften değerlendirerek, hem mevcut durumlarına dair bir analiz yapmakta hem de bu tercihlerin altında yatan eğilimleri anlamayı amaçlamaktadır. Araştırma, Mardin'de 284 Suriyeli sığınmacıyla yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelere dayanmaktadır. Bulgular, sığınmacıların %56,3'ünün Türkiye'den ayrılmak istemediğini göstermektedir. Ayrıca, araştırmacılar tarafından kullanılan bir diğer ölçüm aracı olan Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği ile sığınmacıların sosyal uyum düzeyleri ve anavatanlarına geri dönme eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0.05$). Bu sonuç, sığınmacıların sosyal uyum düzeylerinin düşük, orta veya yüksek olmasının, geri dönme düşüncelerini etkilemediğini ortaya koymaktadır. Ek olarak, Türkiye'de yaşama süresi beş yıl ve üzeri olan sığınmacıların %60,0'ı anavatanlarına dönme niyetinde olmadıklarını belirtmiştir. Bu çalışma, sığınmacıların geri dönme kararları üzerinde sosyal uyumun olası etkisini sorgulamakta ve süreçte karşılaşılan zorlukları ve dinamikleri detaylı bir şekilde incelenmektedir.

Harmoon Araştırma Merkezi (2022), Türkiye'deki Suriyelilerin Suriye'ye Geri Dönme Hakkındaki Tutumları başlıklı çalışmada, Türkiye'deki Suriyelilerin Suriye'ye geri dönüş tutumlarını ve bu konudaki düşüncelerini anlamayı amaçlamaktadır. Çalışma, Türkiye'deki Suriyelilerin geniş bir coğrafi dağılımından elde edilen verilere dayanarak, özellikle İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay'daki

Suriyelilere yapılan anketlerle desteklenmiştir. Araştırmanın bulguları, Suriyelilerin geri dönüş kararlarının çoğunlukla siyasi istikrar ve güvenlik koşullarına bağlı olduğunu göstermektedir. Anket sonuçları, katılımcıların büyük bir kısmının, Suriye'de mevcut rejimin değişmesi ve güvenlik soruşturmalarının kaldırılması durumunda geri dönmeyi kabul edeceğini ortaya koymuştur.

Şahin ve Kaya (2023), Harran Üniversitesi'ndeki Suriyeli Öğrencilerin Geri Dönüş Eğilimleri adlı çalışmada, Harran Üniversitesi'ndeki Suriyeli öğrencilerin geri dönüş eğilimlerini incelemiştir. Araştırma, öğrencilerin geri dönüş kararlarını etkileyen ana faktörler olarak güvenlik endişeleri, ekonomik koşullar ve sosyal entegrasyon süreçlerini belirlemiştir. Bu çalışmada, öğrencilerin çoğunluğu, Suriye'deki güvensiz ortam ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle geri dönme konusunda tereddütlü olduklarını belirtmişlerdir. Özellikle savaş sonrası yaşanan politik belirsizlikler ve toplumsal çatışmalar, öğrencilerin geri dönüş kararlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Araştırma, Türkiye'de eğitim görme ve sosyal çevre edinme gibi faktörlerin, öğrencilerin entegrasyon süreçlerini ve dolayısıyla geri dönüş perspektiflerini nasıl şekillendirdiğini de ortaya koymaktadır. Çalışma, nitel araştırma, yarı yapılandırılmış mülakatlar ve tematik analiz tekniklerini kullanarak gerçekleştirilmiş, bu sayede öğrencilerin geri dönüş sürecine dair derinlemesine bilgiler elde edilmiştir. Göç sosyolojisi teorileri çerçevesinde gerçekleştirilen bu çalışma, geri dönüş süreçleri üzerine yapılan literatürde genellikle makro-seviyedeki faktörlere odaklanıldığını, ancak bireysel deneyimler ve farklı demografik gruplar arası karşılaştırmaların yeterince incelenmediğini ortaya koymaktadır.

Altunoğlu (2019), Uluslararası Geri Dönüş Programları Çerçevesinde Suriyeli Mültecilerin Geri Dönüş Eğilimleri İle İlgili İnceleme: Adana İli Örneği başlıklı yüksek lisans tezinde, Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilerin geri dönüş eğilimlerini incelemiştir. Araştırma, Adana ilinde yaşayan yüksek ve düşük eğitimli 30 Suriyeli mültecinin ülkelerine geri dönme düşüncelerini derinlemesine mülakatlar aracılığıyla ele almaktadır. Çalışmanın metodolojisi, katılımcıların demografik özelliklerine göre ayrıldığı iki grup üzerinde yürütülmüş derinlemesine mülakatlardır. Araştırmanın bulguları, geri dönme eğilimlerinin kişisel ve sosyoekonomik koşullarla şekillendiğini, ayrıca eğitim seviyesinin bu karar üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Özellikle politik istikrar, güvenlik ve ekonomik fırsatlar gibi faktörlerin geri dönüş isteklerini etkilediği tespit edilmiştir.

Köseoğlu Darılmaz (2021), How Do Refugees Decide on Their Future Home?: A Qualitative Analysis of Return Decision of Syrians in Turkey başlıklı yüksek lisans tezinde, Suriyeli mültecilerin gelecekteki yaşam tercihlerini nasıl belirlediklerini araştırmıştır. Tez, mültecilerin kendi ülkelerine geri dönme

olasılıklarını artıran ve ev sahibi ülkede kalmalarını teşvik eden faktörleri anlamaya çalışır. Tezin metodolojisi, İstanbul ve Konya'da 40 Suriyeli mülteci ile yapılan derinlemesine görüşmelerden nitel veriler toplamak üzerine kurulmuştur. Araştırma, mültecilerin ev sahibi ülkede biriktirdikleri sosyal, ekonomik ve beşeri sermayeyi, kendi ülkelerine olası bir dönüş veya gelecekte üçüncü bir ülkeye yerleşme sonrasında sahip olacakları sermaye ile karşılaştırdıktan sonra üç seçenekten birine karar verdiklerini modellemiştir. Bulgular, mültecilerin sosyal, ekonomik ve beşeri sermaye birikimlerinin geri dönüş kararları üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermiştir. Örneğin, ev sahibi ülkede stabil bir işe sahip olmak veya eğitim almak gibi faktörler geri dönüşü olumsuz yönde etkilerken, işsizlik veya düşük ücretli işler gibi faktörler geri dönüşü teşvik etmiştir.

Demir (2022), Gönüllü Geri Dönüş İçin Kalıcı Çözümler: Türkiye'deki Suriyeliler ve Afganlar başlıklı doktora tezinde, Türkiye'deki Suriyeli ve Afgan sığınmacıların menşe ülkelerine geri dönüş süreçlerinin etkinliğini incelemiştir. Çalışma, Konya İl Göç İdaresi'nde görevli personel ve Cihanbeyli'de ikamet eden Afgan ve Suriyeli sığınmacılarla yarı yapılandırılmış görüşmeler yaparak elde edilen verilere dayanmaktadır. Bu görüşmeler, sığınmacıların geri dönüş kararlarını etkileyen faktörleri ve bu süreçteki uluslararası güvenlik politikalarının rolünü analiz etmiştir. Çalışmanın metodolojisi, yarı yapılandırılmış mülakatlar ve bu görüşmelerden elde edilen nitel verilerin analizine dayanır. Bulunan sonuçlar, sığınmacıların geri dönüş süreçlerinde gönüllülük ilkesinin çoğu zaman ihlal edilmediğini, ancak geri dönüşlerin tamamen gönüllü olduğunu teyit edecek net verilerin de sağlanamadığını ortaya koymuştur. Bu durum, uluslararası sığınma ve geri dönüş mekanizmalarının sığınmacıların geri dönüşlerinde yeterince etkili olmadığını göstermektedir.

Yıldırım Yücel (2019), Ulus Devlet, Mültecilik ve Menşe Ülkeye Geri Dönüş: Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Mülteciler başlıklı doktora tezinde, Suriyeli mültecilerin menşe ülkelerine geri dönüş sürecinin Türkiye açısından uygulanabilir bir çözüm olup olmadığını incelemiştir. Tez, mültecilerin ev ve vatan kavramları ile ilişkilerini, menşe ve ev sahibi devletlerin geri dönüş sürecindeki rollerini ve uluslararası toplumun bu sürece olan katkılarını detaylı bir şekilde ele almaktadır. Mültecilerin geri dönüş deneyimleri ve karşılaştıkları sorunlar incelenmiş, Türkiye'deki siyasi liderlerin geri dönüşle ilgili açıklamaları analiz edilmiştir. Araştırma, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin geri dönüşlerinin yalnızca menşe ülkede siyasi ve güvenlik koşullarının iyileşmesiyle mümkün olabileceğini belirlemiştir.

Syrian refugees in Jordan, Lebanon and Turkey başlıklı çalışmalarında, Suriye'deki iç savaş devam etmesine rağmen, Suriyeli mültecilerin geri dönüşünü ve bu süreçte etkili olan yerel ve global paydaşların rollerini analiz etmişlerdir. Çalışma, mülteci krizi kapsamında, Türkiye, Lübnan ve Ürdün'ü kapsayan geniş çaplı bir saha araştırmasına dayanmaktadır. Bu üç ülke, Suriyeli mültecilerin en yoğun olduğu bölgeler arasında yer almakta ve her ülkenin mülteci politikaları, sosyal ve siyasi koşullarına göre farklılık göstermektedir. Araştırmacılar, mültecilerin geri dönüşlerinin gönüllü ve sürdürülebilir olması gerektiğini, ancak bu koşulların çoğu zaman sağlanmadığını vurgulamışlardır. Ayrıca, mülteci kabul eden devletlerin bireysel politikalarının ötesinde, Suriye'deki temsil yetkilerine sahip otoriteler ve uluslararası organizasyonlarla işbirliği içinde, çatışmanın tamamen çözülmesi sağlandıktan sonra gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Çalışma, mültecilerin geri dönüş süreçlerinin, hem ulusal hem de uluslararası politik çevre dinamikleriyle şekillendiğini ve zaman içinde değişkenlik gösterdiğini detaylı bir şekilde ele almıştır.

Tüm bu çalışmalar, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimlerinin incelenmesiyle ilgili çalışmaların, sadece anavatana dönüş süreçlerini değil, aynı zamanda bu eğilimlerin sosyal, ekonomik ve politik faktörlerle nasıl şekillendiğini detaylı bir şekilde ortaya koyduğunu göstermektedir. Araştırmalar, geri dönüş eğilimlerinin multifaktöriyel bir olgu olduğunu ve bireysel karar verme süreçlerinden uluslararası politika dinamiklerine kadar geniş bir yelpazede incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İncelenen çalışmalar, sığınmacıların geri dönüş kararlarını etkileyen çok boyutlu faktörleri ve bu faktörlerin birbirleriyle olan karmaşık etkileşimlerini ortaya koymaktadır. Ekonomik istikrar, sosyal entegrasyon, güvenlik algısı ve politik istikrar gibi unsurlar, sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini şekillendiren temel etkenler olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, bu eğilimler üzerinde etkili olan bireysel ve toplumsal psikolojik faktörler de dikkate alınmaktadır. Özellikle, uzun süreli çatışma ve belirsizlik ortamlarında yaşamış bireylerin karar verme süreçlerindeki psikolojik yükün bu eğilimlere etkisi, araştırmaların önemli bir odak noktasını oluşturmaktadır.

Bu çalışma yukarıdaki literatüre ek olarak Suriyelilerin geri dönüşünü ele almaktadır. Araştırmanın özgünlüğü, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini Türkiye-Suriye sınırında yer alan ve uzun süre en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan illerden biri olan Şanlıurfa özelinde ele almasıdır. Mevcut literatürde Suriyeli mültecilerin geri dönüş kararlarını etkileyen faktörler geniş çapta incelenmiş olsa da sınır illerindeki dinamikler ve bu illerde yaşayan sığınmacıların geri dönüş sürecine bakış açıları yeterince araştırılmamıştır. Şanlıurfa'nın sınır konumu, sığınmacıların Suriye ile fiziksel ve sosyal bağlarını koruyabilmesine imkân tanırken, aynı zamanda

Türkiye’deki entegrasyon süreçlerini ve geleceğe yönelik kararlarını diğer bölgelerden farklılaştırabilecek bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışmaların ortaya koyduğu bulgular, politika yapıcılar için geri dönüş eğilimlerini anlama ve bu eğilimlere uygun politikalar geliştirme konusunda değerli içgörüler sağlama potansiyeli taşımaktadır. Sığınmacıların güvenlik algıları, ekonomik durumları, entegrasyon seviyeleri ve toplumsal kabul düzeyleri, geri dönüş kararlarını nasıl şekillendirdiği bağlamında değerlendirilmektedir. Özellikle Şanlıurfa gibi yoğun sığınmacı nüfusuna sahip bir şehirde, sığınmacıların Türkiye’deki yaşam koşulları ile Suriye’deki mevcut durumu nasıl karşılaştırdığı ve geri dönüş kararlarını hangi koşullara bağladıkları araştırılmaktadır.

2.10. BULGULAR

2.10.1. Şanlıurfa’da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Geri Dönüş Eğilimleri

2.10.1.1. Şanlıurfa’daki Suriyeliler

Türkiye’de ikamet eden Suriyeli sığınmacıların mevcut durumu üzerine yapılan tartışmalarda en çok önerilen çözüm yöntemlerinden biri, bahsedildiği gibi onların menşe ülkelerine geri dönmeleridir. Seçimler sonrası hükümetin güvenli bölgelere geri dönüşü teşvik etmesi de dahil olmak üzere ülkesine gönüllü geri dönen Suriyeli sığınmacıların sayısı oldukça sınırlı kalmıştır. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Yılmaz, Suriyelilerin geri dönüşleri hakkında bilgi vererek, 9 Aralık 2024-16 Mart 2025 arası 145 bin 639, 2017’den 2025’e kadar toplamda 885,642 kişinin geri döndüğünü ifade etmiştir (Kutbe, 2025). Ortaya çıkan bu rakam, ülkelerine geri dönüşün sanıldığı kadar yaygın bir çözüm olmadığını göstermektedir. Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların büyük çoğunluğu, çeşitli nedenlerden ötürü, henüz geri dönüş yolunu seçmemiştir. Bu nedenle, geri dönüş politikasının etkili bir çözüm olup olmadığını sorgulamayı beraberinde getirmektedir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye’deki sosyal, ekonomik ve güvenlik koşulları, geri dönüş kararlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Dolayısıyla, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş oranlarını artırmak için, yalnızca teşvik edici politikalara değil, aynı zamanda Suriye’deki koşulların da bu dönüşlere elverişli hale getirilmesine ihtiyaç vardır.

Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte Türkiye’ye yönelen sığınmacı göçü, belirli illerde yoğunlaşmış ve bu süreçte Şanlıurfa önemli bir göç merkezi haline gelmiştir. 2016 yılı itibarıyla Şanlıurfa, 401.102 kişiyle İstanbul, Hatay, Gaziantep, Kilis ve diğer illeri geride bırakarak en fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan il konumuna ulaşmıştır. Aynı yılın Ekim ayında, Şanlıurfa’nın toplam nüfusu 1.892.320 iken, Suriyeli sığınmacı sayısı 397.038 olarak kaydedilmiştir. Bu rakam, şehir nüfusunun %20,98’ine denk gelmektedir. Eylül 2017 itibarıyla ise Şanlıurfa’daki Suriyeli nüfusu 443.245’e yükselmiş ve toplam şehir nüfusunun %22,84’ünü oluşturmuştur. Böylece Şanlıurfa, İstanbul’un ardından Türkiye’de en fazla mülteci barındıran ikinci il olurken, sınır illeri arasında ise en fazla göçmene ev sahipliği yapan şehir haline gelmiştir (Kaya, 2018a, s. 78). 2020 yılı itibarıyla Şanlıurfa’daki toplam nüfus 2.073.614 olarak belirlenirken, Suriyeli sığınmacı sayısı 420.593’e ulaşmıştır. Bu, toplam nüfusun %20,28’ine denk gelmektedir (Sönmez ve Ayık, 2020, s. 70). 2021 yılına gelindiğinde ise Şanlıurfa’da geçici koruma kapsamında kayıtlı Suriyeli sayısı 424.000 kişi olarak tespit edilmiştir (Gülerce ve Demir, 2022, s. 198). En güncel verilere göre, 13 Mart 2025 tarihi itibarıyla Türkiye genelinde geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyeli sayısı 2.810.977

olarak kaydedilmiştir. Bu nüfus içerisinde Şanlıurfa, 241.566 kişi ile İstanbul ve Gaziantep'ten sonra en fazla geçici koruma altındaki sığınmacının yaşadığı üçüncü şehir konumunda bulunmaktadır (GİB, 2024c).

Şanlıurfa, hem tarihsel bağları hem de sosyo-kültürel yapısıyla Suriyeli sığınmacılar açısından önemli bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Şehrin göç alan bir yerleşim yeri olarak öne çıkmasında coğrafi konumunun yanı sıra, kültürel benzerlik, dini yapısı, etnik akrabalık ilişkileri ve geçmişten gelen sosyal bağlar etkili olmuştur (Kaya, 2024, s. 175). Osmanlı döneminden itibaren Türkiye ile Suriye arasında süregelen sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkiler, sınırların çizilmesiyle kesintiye uğrasa da halklar arasındaki bağlar büyük ölçüde korunmuştur. Şanlıurfa, Halep, Rakka, Haseke gibi Suriye kentleriyle tarihsel ve kültürel olarak iç içe geçmiş bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda, giyim kuşam, mutfak kültürü, müzik, mimari gibi birçok alanda ortak değerlerin sürdüğü görülmektedir (Kaya, 2015, s. 271). Aile bağları ve ortak hafıza, bölgedeki sosyal etkileşimi ve göç eğilimlerini şekillendiren önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli sığınmacıların büyük bir kısmı, Suriye'nin Kobani, Tel Abyad, Rakka, Halep, Haseke, Deyr ez-Zor ve Resulayn gibi şehirlerinden gelmiştir (Kaya, 2018a, s. 78). Suriyeli sığınmacıların özellikle bu bölgelerden gelmelerinin temel sebepleri arasında, bu yerleşim alanlarında yaşanan yoğun çatışmalar, Şanlıurfa'ya olan coğrafi yakınlık, tarihsel bağlar, kültürel benzerlikler ve toplumsal ilişkiler yer almaktadır. (İnce, 2018, s. 327).

Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli sığınmacıların, özellikle Suriye'nin belirli yerleşim bölgelerinden gelmeleri, göç sürecinin başlangıç aşamasında fiziksel mesafenin önemini ortaya koymaktadır. Bu durum, Ravenstein'in 1885 ve 1889 yıllarında geliştirdiği göç kuramının sınırlılıklarına rağmen, uluslararası göç hareketlerini açıklamada hâlâ geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Ravenstein'in göç yasaları, göçmenlerin genellikle kısa mesafeler kat etmeyi tercih ettiklerini ve uzun mesafelerin, göç kararlarını olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmektedir (Ravenstein, 1885, s. 198-199). Bu teorinin günümüzde de geçerliliğini koruması, göçmenlerin mesafe faktörünü dikkate alarak hareket ettiklerini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Kesişen Fırsatlar Kuramı da göç sürecinde mesafenin kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu kurama göre, göçmenlerin hareket ettiği mesafe arttıkça, karşılaştıkları engeller ve aşmaları gereken sınırlar da artmaktadır. Kaynak ülke ile hedef ülke arasındaki mesafenin uzaması, göçmenlerin bu süreçte karşılaşacağı hukuki, bürokratik ve fiziki engellerin sayısını artırmakta, dolayısıyla hedef ülkeye ulaşma ihtimallerini düşürmektedir (Stouffer, 1940, s. 846). Diğer yandan ildeki ulusötesi ağlar, göçün şehre yoğunlaşmasını etkilemektedir (Kaya, 2022). Her sınır geçişi, farklı bir yasal çerçeve ve mekanizma gerektirdiğinden,

göçmenlerin nihai hedeflerine ulaşmaları daha da zorlaşmaktadır. Bu durum, göç kararlarının ve hareketlerinin şekillenmesinde mesafenin ne denli önemli bir faktör olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, Şanlıurfa'ya yapılan göçlerin analizinde, hem Ravenstein'in göç yasaları hem de Kesişen Fırsatlar Kuramı, göçmenlerin neden coğrafi olarak yakın bölgeleri tercih ettiklerini anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Şanlıurfa özelinde bakıldığında, hem coğrafi yakınlık hem de sosyal bağlar, kentteki Suriyeli nüfus yoğunluğunu doğrudan etkilemiştir. 2018-2019 eğitim-öğretim yılı itibarıyla Şanlıurfa'da farklı yaş gruplarından toplam 69.794 Suriyeli öğrenci eğitim görmektedir. Suriyeli öğrencilerin en yoğun bulunduğu ilçeler arasında Haliliye (13.998), Eyyübiye (11.410), Akçakale (11.202), Suruç (10.403), Karaköprü (1.043) ve Ceylanpınar (9.293) yer almaktadır. En az Suriyeli öğrenci ise Hilvan (324), Halfeti (401) ve Bozova (615) ilçelerinde bulunmaktadır. Özellikle Ceylanpınar, Akçakale ve Suruç ilçelerinin Suriye sınırında yer alması ve bu bölgelerde akrabalık ilişkilerinin güçlü olması, bu ilçeleri geçiş ve yerleşim noktası haline getirmiştir. Öte yandan, Haliliye ve Eyyübiye ilçelerinin Şanlıurfa'nın merkez ilçeleri arasında yer alması ve sosyo-ekonomik açıdan daha fazla imkân sunmaları, Suriyeli sığınmacılar tarafından tercih edilmelerinde etkili olmuştur (Karademir ve Doğan, 2019, s. 117). Bu bağlamda Şanlıurfa'nın üç merkez ilçesi olan Karaköprü, Haliliye ve Eyyübiye'nin sosyo-ekonomik yapıları Suriyeli nüfusun yerleşim tercihlerini de şekillendirmektedir. Karaköprü ilçesi, genellikle daha yüksek gelir grubuna mensup bireylerin yaşadığı bir bölge olarak öne çıkarken, Eyyübiye daha çok kırsal kesimlerden gelen ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük nüfusun yoğun olduğu bir yerleşim alanıdır. Haliliye ilçesi ise hem düşük hem yüksek gelir gruplarının bir arada bulunduğu daha heterojen bir yapıya sahiptir.

Wirth'in (2002, s. 92) belirttiği üzere, benzer durum ve ihtiyaçlara sahip bireyler, farklı özellikler gösteren bireylere kıyasla aynı mekânı tercih etme eğilimindedir. Bu çerçevede, Şanlıurfa'ya yerleşen Suriyeli sığınmacıların da, bölgedeki yerel halkla sosyo-ekonomik benzerlikler taşıdıkları ve bu nedenle uyum sürecinin görece daha hızlı ilerlediği söylenebilir. Şanlıurfa'nın Türkiye'nin diğer illerine kıyasla daha uygun yaşam maliyetleri sunması, Suriye'ye benzeyen iş imkanlarına sahip olması ve sosyal yapısının benzerliği, Suriyeli göçmenlerin bu bölgeyi tercih etmelerinde önemli rol oynamıştır (İnce, 2018, s. 332). Nitekim 2024 yılı itibarıyla Şanlıurfa'da yaşayan toplam Suriyeli sığınmacı sayısının 244.891'e ulaşması (Ajans Urfa, 2024), kente olan göçün yıllar içerisinde önemli ölçüde

arttığını ve Suriyeli öğrencilerin sayısındaki artışın bu demografik değişimi doğrudan yansıttığını göstermektedir. Bu gelişmeler, göçmenlerin yerleşim tercihlerini büyük ölçüde ekonomik faktörler, iş imkanları ve sosyo-kültürel uyum gibi pratik nedenlerin şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

Şanlıurfa'ya yerleşen Suriyeli sığınmacılar arasında, ekonomik durumu nispeten daha iyi olan küçük bir kesim, Karaköprü ilçesini tercih ederken, büyük bir çoğunluk Haliliye ve Eyyübiye ilçelerine yerleşmektedir. Şehir merkezinde belirli ilçelerde yoğunlaşma olduğu gibi, mahalle düzeyinde de belirgin bir yerleşim eğilimi gözlemlenmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük ve Arapça konuşan Suriyeli göçmenler genellikle Hayati Harrani, Yenice ve Muradiye mahallelerine yerleşirken, çoğunluğu Kobani bölgesinden gelen, düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip ve Kürtçe konuşan Suriyeli göçmenler ise Devteyşi, Bağlarbaşı ve Süleymaniye mahallelerini tercih etmektedir (İnce, 2018, s. 334).

Bu yerleşim süreçleri, yalnızca fiziksel bir mekâna yerleşmekle sınırlı kalmamış; beraberinde toplumsal uyum sorunlarını ve yer yer çatışma potansiyelini de gündeme getirmiştir. Sığınmacıların yerel halkla etkileşimi zaman zaman çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. En belirgin problemlerden biri, ciddi düzeyde artan konut ihtiyacı ve yükselen kira fiyatları olmuştur. Göç öncesinde de konut sıkıntısının yaşandığı şehirde, fırsatçılık ve düşük yaşam standartlarına sahip mekânların yüksek ücretlerle kiralanması gibi sorunlar entegrasyonu zorlaştırmıştır (Kaya, 2018a, s. 84). İş gücü piyasası da göçle birlikte dönüşüme uğramıştır. Türkiye ortalamasının üzerinde olan Şanlıurfa'daki işsizlik oranı, göçün ilk yıllarında %8 civarındayken, 2016 yılında bu oran %17,3'e yükselmiştir. Yerel halk ücretlerin düşmesinden ve iş imkanlarının azalmasından şikayet ederken, Suriyeliler kayıt dışı çalışma, düşük ücretler ve emek sömürüsü nedeniyle mağduriyet yaşadıklarını dile getirmişlerdir (Kaya, 2018a, s. 82). Sosyal uyumun önündeki en büyük engellerden bir diğeri de dil bariyeri olarak öne çıkmaktadır. Bu engelin yanında, çok eşlilik, cinsel istismar, yetim ve öksüz çocukların korunması gibi sosyal sorunlar; yaşam tarzı farklılıkları, tüketim alışkanlıkları ve yasa dışı faaliyetlerle ilgili algılar da toplumlar arası ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir (Kaya, 2018a, s. 86). Öte yandan tüm bunlara rağmen Şanlıurfa'daki görece uygun yaşam koşulları Suriyelilerin kentte yoğunlaşmasını etkilemektedir.

2.10.1.2. Katılımcıların Sosyodemografik Profili

Çalışma kapsamında Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacılarla yüz yüze

gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda; yaş, cinsiyet, Türkiye'ye ve Şanlıurfa'ya geliş yılları, Suriye'de göç öncesinde ikamet ettikleri şehir, meslek ve çalışma durumları, vatandaşlık alma süreçleri ve ekonomik durumlarına ilişkin önemli veriler elde edilmiştir. Görüşmeye katılanların 15'i erkek, 11'i ise kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcılara ait sosyodemografik bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Çizelge 2.1. Katılımcıların Sosyodemografik Profili

Katılımcı Kodu	Yaş	Cinsiyet	Kalış Süresi	Geldiği Şehir	Meslek ve Eğitim Durumu	Çalışma Durumu	Ekonomik Durum
K1	28	Erkek	9 yıl	Deyrizo r	Veterin er/ Lisans Mezunu	Çalışıyo r	İyi
K2	24	Erkek	9 yıl	Rakka	İnşaat Mühendi si/ Lisans Mezunu	Çalışıyo r	Orta
K3	18	Kadın	2 yıl	Rakka	Öğrenci / Lisans	Çalışmı yor	Orta
K4	30	Kadın	9 yıl	Halep	Öğrenci / Lisans	Çalışmı yor	Kötü
K5	39	Erkek	9 yıl	Lazkiye	Berber / İlkokul Mezunu	Çalışıyo r	Kötü
K6	33	Erkek	9 yıl	Halep	Yazılım Mühendi si / Lisans Mezunu	Çalışmı yor	Kötü
K7	25	Kadın	9 yıl	Rakka	İnşaat Mühendi si /Lisans Mezunu	Çalışmı yor	Orta
K8	22	Erkek	9 yıl	Deyrizo r	Progra mTasarı mcısı / Lisans	Çalışıyo r	Orta
K9	21	Erkek	10 yıl	Kobani	Öğrenci / Lisans	Çalışmı yor	Orta

K10	22	Kadın	7 yıl	İdlip	Öğrenci / Lisans	Çalışıyor	Orta
K11	24	Kadın	11 yıl	Rakka	Öğrenci / Ön Lisans	Çalışmıyor	Orta
K12	35	Erkek	5 yıl	Humus	Eğitimci / Ortaokul Mezunu	Çalışıyor	Kötü
K13	33	Erkek	10 yıl	Şam	Spor Hocası / Yüksek Lisans Mezunu	Çalışıyor	Kötü
K14	22	Erkek	11 yıl	Afrin	Öğrenci / Ön Lisans	Çalışıyor	Kötü
K15	24	Kadın	9 yıl	Deyrizo	İnşaat Mühendisi / Lisans Mezunu	Çalışıyor	İyi
K16	51	Erkek	9 yıl	Haseke	Esnaf / İlkokul	Çalışıyor	Orta
K17	27	Erkek	8 yıl	İdlip	Hemşire / Lisans Mezunu	Çalışıyor	İyi
K18	25	Erkek	9 yıl	Dera	İnşaat Mühendisi / Lisans Mezunu	Çalışıyor	Orta
K19	36	Kadın	10 yıl	Halep	Girişimci / Ortaokul Mezunu	Çalışıyor	Kötü
K20	42	Kadın	9 yıl	İdlip	Girişimci /	Çalışıyor	Kötü

					İlkokul Mezunu		
K21	27	Erkek	8 yıl	Deyrizo r	Gazetec i / Lisans Mezunu	Çalışıyo r	Orta
K22	25	Kadın	9 yıl	Halep	Eğitimc i / Lisans Mezunu	Çalışıyo r	Orta
K23	45	Erkek	10 yıl	Hama	Reklam cı / Ortaokul Mezunu	Çalışıyo r	Orta
K24	48	Erkek	9 yıl	Haseke	Esnaf / İlkokul Mezunu	Çalışıyo r	Orta
K25	23	Kadın	7 yıl	İdlip	Garson / Ortaokul Mezunu	Çalışıyo r	Kötü
K26	28	Kadın	9 yıl	Haseke	Harita Mühendi si / Lisans Mezunu	Çalışmı yor	Kötü

Çalışma kapsamında, Şanlıurfa'da yaşayan 26 Suriyeli sığınmacıyla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen sosyodemografik veriler, katılımcıların çeşitli yaş gruplarından ve mesleki arka planlardan geldiğini göstermektedir. Katılımcıların yaşları 18 ile 51 arasında değişmekte olup, bu dağılım genç yetişkinlerden orta yaşlı bireylere kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Özellikle 22 ve 24 yaş gruplarında üçer katılımcının bulunması, genç yetişkin sığınmacıların araştırmada daha fazla temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Diğer yaş gruplarına baktığımızda, 25, 27, 28 ve 33 yaşlarında ikişer katılımcı yer alırken, diğer yaş aralıklarında daha az sayıda temsilci bulunmaktadır. Bu çeşitlilik, Suriyeli sığınmacıların demografik profillerinin heterojen olduğunu ve farklı yaş gruplarının deneyimlerini yansıttığını göstermektedir.

Mesleki dağılım incelendiğinde, katılımcıların geniş bir meslek aralıklarına sahip olduğu görülmektedir. Mühendislik alanında dört inşaat mühendisi, bir yazılım mühendisi ve bir program tasarımcısı bulunurken, eğitim sektöründe iki eğitimci ve altı öğrenci yer almaktadır. Ayrıca, sağlık sektöründe bir veteriner ve bir hemşire, hizmet sektöründe bir berber, bir spor hocası, bir garson ve bir reklamcı bulunmaktadır. Ayrıca iki esnaf, iki girişimci ve bir gazeteci de yer almaktadır. Bu mesleki çeşitlilik, Suriyeli sığınmacıların farklı beceri setlerine ve profesyonel deneyimlere sahip olduğunu, dolayısıyla Türkiye'deki toplumsal ve ekonomik hayata çeşitli şekillerde katkıda bulunabilecek potansiyele sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Katılımcıların eğitim seviyeleri incelendiğinde, geniş bir dağılımın olduğu görülmektedir. Katılımcılar arasında 9'u lisans mezunu, 6'sı lisans öğrencisi, 3'ü ön lisans öğrencisi, 3'ü ortaokul mezunu ve 5'i ilkokul mezunu olarak yer almaktadır.

Cinsiyet dağılımına bakıldığında, katılımcıların 15'i erkek ve 11'i kadın olup, bu durum araştırmada her iki cinsiyetin de önemli ölçüde temsil edildiğini göstermektedir. Bu dağılım, sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini ve perspektiflerinin cinsiyet temelli farklılıklarını anlamak ve analiz etmek açısından önem taşımaktadır.

Katılımcıların Suriye'de yaşadıkları şehirlere ilişkin veriler, geniş bir coğrafi dağılım göstermektedir. Katılımcılar, Suriye'deki Kobani (1), Afrin (1), Deyrizor (4), Haseke (3), Halep (4), İdlib (4), Rakka (4), Humus (1), Şam (1), Lazkiye (1), Hama (1) ve Dera (1) gibi çeşitli şehirlerde doğmuş ve yaşamıştır. Bu bireyler, yaşadıkları bölgelerdeki çatışma ve istikrarsızlık ortamı nedeniyle Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu coğrafi çeşitlilik, Suriyeli sığınmacıların farklı bölgesel arka planlara sahip olduğunu ve bu bölgelerde yaşanan olayların, göç etme kararlarında önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

İstihdam durumlarına ilişkin veriler incelendiğinde, katılımcıların 19'unun aktif olarak çalıştığı görülmektedir. Ekonomik durumlarına bakıldığında ise, üç katılımcı durumlarını iyi olarak belirtirken, 13 katılımcı orta ve 10 katılımcı ise kötü olarak ifade etmiştir. Bu veriler, sığınmacıların önemli bir kısmının ekonomik zorluklarla karşılaştığını, ancak bir kısmının da nispeten daha iyi ekonomik koşullara sahip olduğunu göstermektedir.

Bu bölümde, Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacılarla yapılan görüşmelerden elde edilen nitel verilerin analizi sunulmaktadır. Araştırma

çerçevesinde, katılımcılara önceden ilgili literatür ve uzman görüşü alınarak hazırlanmış, titizlikle formüle edilmiş sorular yöneltilmiş; gerektiği durumlarda konuyu derinlemesine irdelemek amacıyla ek sorularla görüşme süreci zenginleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen yanıtlar, sistematik bir analiz sürecinden geçirilmiş ve bu analiz neticesinde ana temalar belirlenmiştir. Belirlenen temalar, katılımcıların verdikleri yanıtlar doğrultusunda şekillendirilmiş olup, her bir temanın daha iyi anlaşılabilmesi için katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Bu alıntılar, bulguların sunumu sırasında ilgili temaların vurgusunu güçlendirmek amacıyla özenle seçilmiş ve stratejik bir şekilde yerleştirilmiştir. Böylelikle, araştırmanın bulguları, katılımcıların deneyimlerini ve görüşlerini doğrudan yansıtarak derinlemesine bir analizin temelini oluşturmaktadır.

2.10.1.3. Geri Dönüş Eğilimini Etkileyen Faktörler

Şanlıurfa’da yaşayan Suriyeli sığınmacılarla yapılan görüşmeler sonucunda, koşulsuz bir geri dönüş eğiliminin bulunmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen veriler, sığınmacıların geri dönüş konusundaki tutumlarını iki ana kategoride toplandığını göstermektedir: Geri dönüşü şartlı olarak olumlu yaklaşanlar ve geri dönüşü olumsuz yaklaşanlar.

Geri dönüşü olumsuz yaklaşan sığınmacılar için en belirleyici faktörler arasında Suriye’de devam eden güvenlik sorunları, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması, olumsuz yaşam koşulları, ekonomik zorluklar, mezhepsel çatışmalar, altyapı eksiklikleri ve sosyal bağların kaybı yer almaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye’de görece bir entegrasyon sürecinin tamamlanmış olması, eğitim hayatının devam etmesi, Türkiye vatandaşlığına sahip olma, aidiyet hissinin gelişmesi, sağlanan istikrar ve ülkede uzun süre kalmış olmanın getirdiği bağlılık da geri dönüş fikrine mesafeli yaklaşımlarında etkili olmuştur.

Diğer yandan, bazı sığınmacılar geri dönüş fikrine tamamen kapalı olmamakla birlikte, belirli şartların sağlanması durumunda bu seçeneği değerlendirebileceklerini ifade etmektedirler. Bu grup için geri dönüşün temel koşulları arasında Suriye’de rejim değişikliği, savaşın sona ermesi, istikrarın sağlanması, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması ve güvenli bir ortamın oluşturulması yer almaktadır.

Sığınmacıların geri dönüş eğilimini etkileyen bireysel faktörler de önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye’de mülk sahibi olan sığınmacılar genel olarak geri dönüş fikrine daha olumsuz bakarken, yaş ilerledikçe geri dönüşü olumlu yaklaşanların sayısında artış gözlemlenmiştir. Cinsiyetin geri dönüş eğilimi üzerinde belirleyici bir

faktör olmadığı tespit edilirken, ekonomik durumun ise bu eğilim üzerinde doğrudan etkili olduğu görülmüştür. Gelir düzeyi yüksek, istikrarlı bir işe sahip olan ve görece iyi yaşam koşullarına sahip bireyler Türkiye’de kalmayı tercih ederken, işsiz veya ekonomik zorluklarla mücadele eden kişiler geri dönüşe daha sıcak bakmaktadır.

Eğitim seviyesi ve dil yeterliliği de sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini etkileyen unsurlar arasındadır. Türkçe bilen, eğitim seviyesi yüksek ve Türkiye vatandaşlığı almış bireyler geri dönüşe daha olumsuz yaklaşırken, dil bilmeyen, vatandaşlık almamış, eğitim seviyesi düşük ve yerel toplumla uyum sorunu yaşayan kişiler geri dönüş fikrine daha olumlu bakmaktadır. Ayrıca, ayrımcılık ve ötekileştirme gibi sosyal faktörler geri dönüş eğilimini artırsa da, Suriye’de göçü tetikleyen olumsuz koşulların devam etmesi nedeniyle, bu tür durumların sığınmacılar için genellikle kısa vadeli bir geri dönüş eğilimi oluşturduğu görülmüştür.

2.10.1.3.1. Demografik ve Sosyoekonomik Etkenler

2.10.1.3.1.1. Yaş

Yaş, bireylerin göç sürecindeki deneyimlerini ve geri dönüş kararlarını belirleyen temel faktörlerden biridir. Göçmen bireylerin yaş gruplarına göre karşılaştıkları fırsatlar ve zorluklar farklılık göstermektedir. Genç bireyler, eğitim ve istihdam imkânlarına erişim açısından daha esnek ve uyum sağlayabilirken, orta ve ileri yaş grubundaki bireyler için bu süreç daha karmaşık ve zordur. Özellikle savaş sonrası Suriye’deki belirsizlikler, altyapı eksiklikleri ve ekonomik istikrarsızlık, gençler için geri dönüşü riskli ve tercih edilmeyen bir seçenek hâline getirmektedir.

Eğitim ve mesleki olanakların yetersizliği, gençlerin Suriye’ye geri dönüş konusundaki en önemli çekincelerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’de eğitim hayatına devam eden ya da burada büyüyen bireyler için geri dönüş yalnızca fiziksel bir yer değişikliği değil, aynı zamanda sosyal çevrelerinden, eğitim sisteminden ve mevcut yaşam düzenlerinden kopuş anlamına gelmektedir. Küçük yaşta Türkiye’ye gelen bireyler, savaş nedeniyle ülkelerinden ayrıldıkları için Suriye’deki mevcut durumu doğrudan deneyimlememiş ve zamanla Türkiye’ye daha güçlü bir aidiyet geliştirmişlerdir.

Bu dinamik, örneklem grubunda yer alan K9’un ifadelerinde açıkça görülmektedir. K9, eğitimini Suriye’de tamamlamanın belirsizliği nedeniyle geri dönüş fikrine sıcak bakmadığını ifade etmiştir:

Ben 21 yaşındayım ve şu anda Türkiye’de eğitimime devam ediyorum. Suriye’ye

dönmek benim için büyük bir risk olur. Oradaki üniversitelerin durumu belli değil, geleceğimi nasıl kuracağımı bilmiyorum. Ayrıca hâlâ savaşın izleri var. Eğitimimi burada tamamladıktan sonra iş bulmaya çalışacağım. Şu anki şartlarda geri dönmem mümkün değil. (K9, Erkek, 21, Öğrenci, Kobani)

K9'un ifadeleri, genç sığınmacılar için geri dönüş kararının yalnızca güvenlik kaygılarıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda eğitim ve kariyer olanaklarıyla da doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Eğitim süreçleri Türkiye'de devam eden bireyler, akademik hayatlarını tamamlamadan geri dönmeyi düşünmemektedir. Buna ek olarak, savaşın yol açtığı altyapı tahribatı ve ekonomik istikrarsızlık, gençlerin geleceklerini Türkiye'de veya başka bir ülkede kurma eğilimlerini güçlendirmektedir.

Benzer şekilde, K2 ile yapılan görüşme de çocukluk ve ergenlik dönemlerini Türkiye'de geçiren bireylerin geri dönüş konusundaki mesafeli tutumlarını ortaya koymaktadır. K2, eğitim hayatının büyük bir kısmını Türkiye'de geçirdiğini ve burada bir sosyal çevre oluşturduğunu belirterek geri dönüşün kendisi için anlamlı bir seçenek olmadığını ifade etmiştir:

Ben buraya geldiğimde 15 yaşındaydım, şimdi 24 yaşındayım. Lise ve üniversite hayatım Türkiye'de geçti. İnşaat mühendisliği okudum ve şu anda kendi mesleğimi yapmasam da güzel bir işte çalışıyorum. Gençliğimin en güzel yılları burada geçti, buraya alıştım. Türkiye'de arkadaşlarım var, işim var, bir düzenim var. Suriye'ye dönersem her şeye sıfırdan başlamanam gerekecek, orada mesleğimi yapabileceğim bir ortam bile yok. Burada kalıp kendimi daha fazla geliştirmek istiyorum. (K2, Erkek, 24, İnşaat Mühendisi, Rakka)

K2'nin ifadeleri, genç sığınmacıların yalnızca güvenlik ve ekonomik faktörler nedeniyle değil, aynı zamanda sosyal aidiyet duygularıyla da geri dönüş fikrine mesafeli yaklaşıtlarını göstermektedir. Ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerini Türkiye'de geçiren bireyler, burada kurdukları sosyal ilişkiler ve mesleki gelişim fırsatları nedeniyle geri dönüşü zorlayıcı bir süreç olarak değerlendirmektedir. Eğitim ve mesleki gelişim süreçlerinin Türkiye'de şekillenmesi, onların geleceklerini de burada inşa etme eğilimlerini güçlendirmektedir.

Bununla birlikte, yaş faktörü, geri dönüş kararlarını farklı yaş grupları arasında değişen biçimlerde etkilemektedir. Genç bireyler için Türkiye'de eğitim ve iş fırsatları daha cazip görünürken, orta ve ileri yaş grubundaki bireyler için bu süreç daha farklı dinamiklerle şekillenmektedir. Orta ve ileri yaş grubundaki bireyler, geçmişlerine, kültürel kökenlerine ve sosyal bağlarına duydukları bağlılık nedeniyle

geri dönüş fikrine daha olumlu yaklaşabilmektedirler. Bunun yanı sıra, ileri yaş grubundaki bireyler için Türkiye’de yeni bir hayat kurmak, iş bulmak ve topluma entegre olmak gençler kadar kolay olmamaktadır. Bu durum, onların Suriye’ye dönme motivasyonlarını artırmaktadır.

Bu eğilim, örneklem grubundan K16’nın ifadelerinde açıkça görülmektedir. K16, uzun yıllardır Türkiye’de yaşamasına rağmen doğup büyüdüğü topraklara geri dönmenin kendisi için en doğru karar olduğunu ifade etmiştir:

Benim tüm geçmişim Suriye’de. Orada doğdum, büyüdüm, çocuklarımı orada yetiştirdim. Burada dokuz yıl geçti ama hiçbir zaman tam anlamıyla buraya ait hissedemedim. Türkiye’de işimi sürdürebildim ama bu bana yetmiyor. Sonuçta biz buraya misafir olarak geldik, kendi topraklarımıza dönmek istiyorum. Orada her şey eskisi gibi olmayabilir ama yine de evim, toprağım, anılarım orada. (K16, Erkek, 51, Esnaf, Haseke)

K16’nın ifadeleri, ileri yaş grubundaki bireyler için geri dönüş kararının psikolojik ve kültürel faktörlerle nasıl şekillendiğini göstermektedir. Yaş ilerledikçe bireylerin aidiyet ve yerleşiklik duyguları daha baskın hâle gelmekte, bu da onları geçmişlerine ve doğup büyüdüğü topraklara daha bağlı kılmaktadır. Bu bağlamda, yaş faktörü bireylerin göç deneyimlerini ve geri dönüş kararlarını belirleyen kritik bir değişken olarak öne çıkmaktadır. Genç sığınmacılar için geri dönüş kararı yalnızca güvenlik kaygılarıyla değil, aynı zamanda eğitim, istihdam ve sosyal aidiyet ile doğrudan ilişkilidir. Buna karşılık, orta ve ileri yaş grubundaki bireyler için geri dönüş, daha çok geçmişe duyulan özlem ve aidiyet bağları çerçevesinde şekillenmektedir. Aşağıda söz konusu değişkenlerin geri dönüş etkileri detaylı bir şekilde yer almaktadır.

2.10.1.3.1.2. Eğitim Düzeyi

Eğitim düzeyi, bireylerin göç deneyimlerini, topluma entegrasyon süreçlerini ve geri dönüş eğilimlerini şekillendiren temel faktörlerden biridir. Yükseköğrenim görmüş bireyler, sahip oldukları mesleki nitelikler ve sosyal adaptasyon becerileri sayesinde Türkiye’de daha kolay bir yaşam kurabilmekte, bu durum ise geri dönüş kararlarını doğrudan etkilemektedir. Kariyerlerini sürdürebilecekleri ve mesleki fırsatlardan yararlanabilecekleri bir ortam arayışında olan bu bireyler, genellikle Türkiye’de kalmayı veya yurtdışında daha iyi koşullarda bir yaşam kurmayı tercih etmektedir. Öte yandan, eğitim seviyesi lise altı olan bireyler için bu süreç daha farklı dinamiklerle şekillenmektedir. Bu bireyler, genellikle düşük vasıflı işlerde çalıştıkları için ekonomik olarak daha fazla zorluk yaşamakta ve Türkiye’de kalıcı

bir düzen kurmakta güçlük çekmektedir. İş gücü piyasasında karşılaştıkları yapısal engeller nedeniyle, eski yaşamlarına dönme fikrini daha makul bir alternatif olarak değerlendirebilmektedirler.

Araştırma kapsamında görüşülen 26 katılımcının 16'sı lisans veya yüksek lisans mezunu ya da öğrencisi, 2'si ön lisans mezunu, 7'si ise ilkokul veya ortaokul mezunudur. Yüksek eğitim seviyesine sahip 16 katılımcının yalnızca 4'ü, Suriye'de güvenlik ve ekonomik koşullar iyileştiği takdirde geri dönmeyi düşünebileceğini ifade etmiştir. Geriye kalan 12 katılımcı ise Türkiye'de kalmayı veya yurtdışına gitmeyi tercih etmektedir.

Bu eğilim, örneklem grubunda yer alan K1'in ifadelerinde açıkça görülmektedir. K1, Türkiye'de aldığı lisans eğitiminin ve mevcut iş olanaklarının kendisine daha fazla fırsat sunduğunu belirterek geri dönüş fikrine sıcak bakmadığını ifade etmiştir:

Buradaki iş olanakları Suriye'ye kıyasla çok daha iyi. Veterinerlik eğitimi aldım ve mesleğimi burada icra edebiliyorum. Suriye'ye dönersem mesleğimi sürdürebileceğim bir sistem bile yok. Veterinerlik hizmetleri savaş nedeniyle tamamen çökmüş durumda; hayvancılık ve tarım sektörü oldukça zayıf. Türkiye'de mesleğimle ilgili fırsatlar bulabiliyorum. Eğitimim sayesinde burada bir düzen kurabildim, neden geri döneyim? (K1, Erkek, 28, Veteriner, Lisans Mezunu, Deyrizor)

K1'in ifadeleri, yükseköğrenim görmüş bireylerin mesleki gelişimlerini sürdürebilecekleri yerlerde kalma eğiliminde olduklarını ve Suriye'deki mesleki altyapı eksikliğinin geri dönüş kararlarını doğrudan etkilediğini göstermektedir. Özellikle mesleklerini icra edebilecekleri uygun bir ortamın olmaması, yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin geri dönüşü bir seçenek olarak değerlendirmelerini zorlaştırmaktadır.

Bununla birlikte, yükseköğrenimine devam eden bireyler için geri dönüş kararı daha dinamik bir süreç olarak şekillenmektedir. Örneklem grubundan K4, eğitimi devam ettiği sürece geri dönüşün kendisi için bir seçenek olmadığını ancak mezuniyet sonrası Suriye'de güvenli ve istikrarlı bir ortam oluşması durumunda geri dönerek ülkesinin yeniden inşasına katkıda bulunmak istediğini belirtmiştir:

Şu anda Türkiye'de eğitime devam ediyorum ve bu süreçte Suriye'ye dönmeyi düşünmüyorum. Ancak mezun olup diplomamı aldıktan sonra, eğer Suriye'de güvenlik sağlanır ve mesleğimi yapabileceğim bir ortam oluşursa, geri dönüp kendi

ülkem için çalışmak isterim. Ülkemin yeniden inşasına katkıda bulunmak benim için önemli. Ama şu an dönmek hem eğitimimi yarıda bırakmak hem de belirsiz bir geleceğe adım atmak anlamına gelir. (K4, Kadın, 30, Lisans Öğrencisi, Halep)

K4'ün ifadeleri, eğitime devam eden bireylerin mevcut akademik süreçlerini tamamlamadan geri dönüşü düşünmediklerini, ancak mezuniyet sonrası farklı değerlendirmeler yapabileceklerini göstermektedir. Bu durum, eğitim düzeyi ile geri dönüş eğilimi arasındaki ilişkinin statik değil, dinamik bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır.

Öte yandan, eğitim seviyesi lise altı olan bireylerin geri dönüşe daha sıcak baktığı gözlemlenmiştir. Bu bireyler, genellikle düşük gelirli ve vasıfsız işlerde çalıştıkları için Türkiye'de ekonomik bağımsızlık sağlamakta zorlanmaktadır. Aynı zamanda, uzun vadeli toplumsal entegrasyon süreçleri de daha karmaşık ve zorlu olmakta, bu durum geri dönüş eğilimlerini güçlendirmektedir.

Bu bağlamda, örneklem grubunda yer alan K24 ile yapılan görüşme, düşük eğitim düzeyine sahip bireylerin Türkiye'de karşılaştıkları ekonomik zorlukların geri dönüş kararlarını nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. K24, sermaye ve iş kurma imkânlarının kısıtlı olmasının, Türkiye'de istikrarlı bir ekonomik düzen kurmasını zorlaştırdığını ve bu nedenle geri dönüşü daha makul bir seçenek olarak değerlendirdiğini ifade etmiştir:

Ben esnafım, burada çalışıyorum ama geçinmekte zorlanıyorum. Türkiye'de işyeri açmak, sermaye bulmak çok zor. Suriye'de savaş sona erse hemen döner, kendi dükkânımı açarım. Burada başkalarının yanında çalışmak yerine kendi işimi yapmayı tercih ederim. Suriye'de eski düzenime dönme şansım olursa geri dönerim. (K24, Erkek, 48, Esnaf, İlkokul Mezunu, Haseke)

K24'ün ifadeleri, düşük eğitim seviyesine sahip bireylerin Türkiye'de ekonomik bağımsızlık kazanmakta yaşadığı zorlukların geri dönüş kararlarını nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Nitelikli iş gücüne sahip olmayan bireyler için Türkiye'de uzun vadeli iş fırsatları bulmak ve istikrarlı bir yaşam kurmak daha güç olduğu için, Suriye'ye dönerek eski mesleklerini sürdürme isteği daha güçlüdür.

Genel olarak, eğitim düzeyi ile geri dönüş eğilimleri arasında belirgin bir farklılaşma gözlemlenmiştir. Yükseköğrenim görmüş bireyler, Türkiye'de veya yurtdışında mesleklerini sürdürebilme şansını değerlendirerek geri dönüş fikrine mesafeli yaklaşırken, daha düşük eğitim seviyesine sahip bireyler iş bulma ve ekonomik zorluklar nedeniyle geri dönüşü daha makul bir seçenek olarak

görmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça, sahip olunan bilgi ve yetenek düzeyi bireylerin bulunduğu ülkedeki yaşamı kolaylaştırması ve sosyal mobilasyon bakımından kalışı güçlendirmektedir. Diğer yandan bu bireylerin Suriye’de karşılaşılabilecekleri ekonomik ve mesleki zorlukların farkındalığı da artmakta ve bu durum geri dönüş kararlarını doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, eğitim düzeyi, göçmen bireylerin entegrasyon sürecini ve geri dönüş eğilimlerini belirleyen en önemli faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

2.10.1.3.1.3. Ekonomik Durum ve İstihdam

Göçmenlerin geri dönüş eğilimleri üzerinde etkili olan faktörlerden biri de ekonomik durumları ve istihdam olanaklarıdır. Bireylerin ekonomik hayata katılımı, ev sahibi ülkedeki entegrasyon süreçlerini doğrudan şekillendirmekte ve bu entegrasyon düzeyi, geri dönüş kararlarını belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Neoklasik göç teorisine göre, göçmenler ev sahibi ülkedeki ekonomik fırsatlardan yararlanarak zamanla üretkenliklerini artırmakta ve ekonomik bağımsızlık kazanmaktadır (Anniste ve Tammaru, 2014). Bu süreç, bireylerin iş gücü piyasasındaki konumlarını güçlendirmekte ve göç ettikleri ülkede kalıcı bir yaşam kurmalarını sağlamaktadır. Ekonomik olarak istikrarlı bir yaşam kuran bireyler için geri dönüş, belirsizlik ve ekonomik istikrarsızlık riski taşıdığı için daha az tercih edilen bir seçenek hâline gelmektedir.

Öte yandan, ekonomik entegrasyon sürecini tamamlayamayan, iş gücü piyasasına erişimde zorluk yaşayan ve düşük gelirli, güvencesiz işlerde çalışan ve üstüne çeşitli ayrımcılık pratiklerine maruz kalan bireyler için geri dönüş daha cazip bir alternatif olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de düşük ücretli işlerde çalışan artan yaşam maliyetleri nedeniyle geçim sıkıntısı çeken sığınmacılar için mevcut ekonomik koşullar, Türkiye’de kalma motivasyonlarını zayıflatmakta ve geri dönüş fikrini güçlendirmektedir. Özellikle ekonomik krizlerin ve mali zorlukların derinleşmesiyle birlikte artan sosyal dışlanma, ekonomik olarak kırılgan durumda olan bireyler açısından geri dönüş kararını daha olası hâle getirmektedir.

Araştırma kapsamında, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimleri ile ekonomik durumları arasındaki ilişki incelendiğinde, ekonomik istikrarı sağlamış bireylerin geri dönüş fikrine daha mesafeli yaklaştıkları, buna karşılık ekonomik problemler yaşayan bireylerin geri dönüşü daha rasyonel bir seçenek olarak değerlendirdiği görülmektedir. Ekonomik olarak istikrarlı ve düzenli bir gelire sahip bireyler, Türkiye’de kurdukları yaşam standartlarını kaybetme endişesiyle geri dönüşü riskli ve belirsiz bir seçenek olarak değerlendirirken buna karşılık düşük gelir seviyesine sahip, ekonomik entegrasyon süreçlerinde zorluk yaşayan bireyler için

geri dönüş, mevcut ekonomik sıkıntılardan kurtulmanın bir alternatifi olarak görülmektedir.

Bu eğilim, örneklem grubunda yer alan K2'nin ifadelerinde açıkça görülmektedir. K2, Türkiye'de ekonomik istikrar sağladıktan sonra geri dönüş fikrinin kendisi için anlamını yitirdiğini ifade etmiştir:

Buraya ilk geldiğimde ekonomik olarak çok zorluk çektik. Ama şimdi burada bir düzen kurdum, işim var, ev aldık, projeler yazıyorum ve ek gelir elde ediyorum. Artık ekonomik olarak daha güvenli bir hayatım var. Bu düzeni bırakıp Suriye'ye geri dönmek istemiyorum. Orada beni neyin beklediğini bilmiyorum, iş imkânları yok, ekonomik kriz devam ediyor. Burada kalıp hayatımı geliştirmek istiyorum. (K2, Erkek, 24, İnşaat Mühendisi, Lisans Mezunu, Rakka)

K2'nin ifadeleri, ekonomik entegrasyonun geri dönüş kararları üzerindeki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Türkiye'de istikrarlı bir gelir elde eden ve iş gücü piyasasına entegre olan bireyler, mevcut ekonomik düzenlerini kaybetme riski nedeniyle geri dönüş fikrine mesafeli yaklaşmaktadır. Özellikle yüksek eğitilmiş ve mesleki becerilere sahip bireyler için Suriye'deki ekonomik belirsizlik ve sınırlı istihdam olanakları, Türkiye'de kalma eğilimini güçlendiren önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Benzer şekilde, K17'nin ifadesi de ekonomik istikrarın geri dönüş kararlarını nasıl etkilediğini göstermektedir. K17, istikrarlı bir işe sahip olmasının geri dönüş düşüncesini olumsuz etkilediğini belirtmiştir:

Ben burada kendi mesleğimi yapamasam da Kızılay'da çalışıyorum ve düzenli bir gelirim var. Suriye'de böyle bir fırsatı yakalamam çok zor, hem savaşın yıkımı hem de Esed rejiminin varlığı orada güvenlik ve ekonomik olarak büyük zararlar verdi. Burada kazandığım parayla geçinebiliyorum, çalışma koşullarım da iyi. Geri dönmek benim için ekonomik bir bilinmezlik olur, bu yüzden böyle bir şeyi düşünmüyorum. (K17, Erkek, 27, Hemşire, Lisans Mezunu, İdlib)

K17'nin ifadeleri, ekonomik entegrasyonun geri dönüş kararları üzerindeki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Türkiye'de istikrarlı bir gelir elde eden ve iş gücü piyasasına entegre olan bireyler, mevcut ekonomik düzenlerini kaybetme riski nedeniyle geri dönüş fikrine mesafeli yaklaşmaktadır.

Ekonomik fırsatlar ve iş imkanları, sığınmacılar açısından Türkiye'yi cazip kılan başlıca çekici faktörler arasındadır. Bu unsurlar, bireylerin Türkiye'de kalma isteğini artıran önemli nedenlerdendir.

Örneklem grubundaki K18 ile yapılan görüşmede, Türkiye’deki ekonomik ve çalışma koşullarının geri dönme kararını nasıl etkilediği sorulmuştur. İnşaat mühendisi olan K18, burada kendi işini kurduğunu, sağlık hizmetlerine erişebildiğini ve düzenli bir yaşam sürdürdüğünü belirtmiştir. Bu nedenle Suriye’ye dönmeyi mantıklı bulmadığını ifade etmiştir:

Burada çalışıyorum, kendi işim var ve hayatımı kurdum. Türkiye’de sağlık hizmetlerinden faydalanabiliyorum, eğitim aldım, burada bir düzenim var. Suriye’ye dönmek benim için artık mantıklı bir seçenek değil. Çünkü orada ne bir iş imkânı ne de istikrarlı bir yaşam var. Burada kazandığım hayatı bırakıp belirsiz bir ortama dönmek istemiyorum. (K18, Erkek, 25, İnşaat Mühendisi, Dera)

K18’in bu ifadeleri, ekonomik olarak ayakları üzerinde duran bireylerin mevcut yaşam standartlarını kaybetme kaygısıyla geri dönmeye sıcak bakmadığını göstermektedir. Özellikle iş imkanları ve düzenli gelir elde edebilme olanağı, Türkiye’deki çekici faktörler arasında yer almaktadır.

Öte yandan, ekonomik olarak dezavantajlı durumda olan bireyler için Türkiye’de yaşamak giderek zorlaşmaktadır. Düşük gelir, artan yaşam maliyetleri ve güvencesiz çalışma koşulları, bazı sığınmacıların Türkiye’de kalıcı bir düzen kurmalarını engellemekte ve geri dönüş fikrini daha makul bir seçenek hâline getirmektedir. Türkiye’de ekonomik olarak istikrar sağlayamayan bireyler için Suriye’ye dönüş, mali zorluklardan kurtulma umuduyla daha cazip bir alternatif olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, örneklem grubunda yer alan K5 ile yapılan görüşmede de açıkça görülmektedir. K5, Türkiye’de karşılaştığı geçim sıkıntılarının geri dönüş düşüncesini güçlendirdiğini ifade etmiştir:

Burada çalışıyorum ama kazandığım para ancak kiraya ve faturalara yetiyor. Hayat her geçen gün daha pahalı hâle geliyor ve burada geleceğimizi güvence altına almak çok zor. Eğer Suriye’de güvenlik sağlanırsa ve rejim değişirse, geri dönmek isterim. Çünkü burada çalışsam bile birikim yapamıyorum, hep başkalarına bağımlıyım. Kendi memleketimde kendi işimi yapabilsem daha rahat ederim. (K5, Erkek, 39, Berber, İlkokul Mezunu, Lazkiye)

Benzer şekilde, K20’nin ifadesi, düşük gelir düzeyi ve ağır çalışma koşullarının bireylerin geri dönüş kararlarını nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır:

Burada çalışıyorum ama kazandığım para yetmiyor. Hayat çok pahalı, kiralar, faturalar derken elimde hiçbir şey kalmıyor. Sabah erken saatlerde işe gidiyorum, akşam yorgun argın dönüyorum ama kazandığım para ancak temel ihtiyaçlara

yetiyor. Bu şekilde nasıl burada bir gelecek kurabilirim? Suriye’de güvenlik sağlanırsa, en azından kendi işimi yaparım, daha rahat yaşarım. Türkiye’de her şey çok zorlaştı, burada geçinmek her geçen gün daha imkânsız hale geliyor. (K20, Kadın, 42, Girişimci, İlkokul Mezunlu, İdlil)

K5’in ve K20’nin ifadeleri, ekonomik istikrarsızlık yaşayan bireylerin geri dönüş kararlarını nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Düşük gelirli ve güvencesiz işlerde çalışan bireyler için Türkiye’de uzun vadeli bir yaşam kurmak zorlayıcı olmakta bu da Suriye’ye dönüş fikrini daha rasyonel bir alternatif hâline getirmektedir. Ekonomik belirsizlikler ve artan maliyetler, geri dönüş eğilimini artıran temel faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye’de ekonomik krizlerin derinleşmesi ve iş imkanlarının azalması, özellikle düşük gelirli ve işsiz sığınmacılar için geçim sıkıntısını artırarak geri dönüş eğilimini güçlendiren en önemli itici faktörlerden biri haline gelmektedir. Çalışan sığınmacılar düşük ücretler ve kayıt dışı çalışma nedeniyle ekonomik olarak zorlanırken, işsiz olan bireyler artan hayat pahalılığı ve kira fiyatları nedeniyle temel ihtiyaçlarını karşılamada güçlük çekmektedirler. Ayrıca, sığınmacılara sağlanan insani yardımların azalması, ekonomik açıdan kırılgan durumda olan bireylerin Türkiye’de uzun vadeli bir yaşam sürdürme umutlarını zayıflatmaktadır.

Örneklem grubumuzdan K6 ile yapılan görüşmede, kendisine Türkiye’deki ekonomik zorluklar geri dönüş kararınızı nasıl etkiliyor? sorusu yöneltilmiş ve işsizlik, geçim sıkıntısı ve artan yaşam maliyetleri nedeniyle Suriye’ye geri dönmeye olumlu baktığını ifade etmiştir:

Burada iş bulmak çok zor. Çalışma izni almak ayrı bir problem, kayıt dışı çalışsam da ücretler düşük ve her an işimi kaybedebilirim. Kiralar sürekli artıyor, markete gittiğimde her şeyin fiyatı yükselmiş oluyor. Geçim gittikçe zorlaşıyor ve artık burada kendime bir gelecek göremiyorum. Eskiden insani yardımlardan biraz destek alabiliyorduk, ama artık onlar da azaldı. Böyle devam ederse Suriye’ye dönmeyi ciddi şekilde düşünmeye başlıyorum. Orada en azından kendi evim var, kira ödemem gerekmeyecek, burada ise geçim sıkıntısı içinde yaşıyorum (K6, Erkek, 33, Yazılım Mühendisi, Halep).

K6’nın ifadesi, ekonomik istikrarsızlığın ve artan yaşam maliyetlerinin, sığınmacıların geri dönüş kararlarını nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. İşsizlik, düşük gelir, artan kira fiyatları ve yardımların azalması, bireylerin Türkiye’de kalıcı bir düzen kurma motivasyonlarını zayıflatmakta ve onları alternatif çözüm yolları aramaya yönlendirmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’deki ekonomik ve sosyal koşullardaki kötüleşme, özellikle kırılgan gruplar için geri dönüşü daha cazip bir

seçenek haline getirmektedir. Bireyler, ekonomik anlamda daha sürdürülebilir bir yaşam kurma umudunu kaybettiklerinde, Suriye’de güvenlik sağlanırsa geri dönmeyi düşünmektedirler.

Genel olarak, ekonomik durum ile geri dönüş eğilimleri arasındaki ilişki incelendiğinde, ekonomik istikrarı sağlamış bireylerin Türkiye’de kalmaya daha yatkın olduğu, buna karşılık ekonomik zorluklar yaşayan bireylerin geri dönüş fikrine daha sıcak baktıkları görülmektedir. Düzenli bir gelire ve istikrarlı bir işe sahip bireyler, mevcut kazanımlarını kaybetme endişesiyle geri dönüşü riskli ve belirsiz bir seçenek olarak değerlendirmektedir. Buna karşın, düşük gelirli ve güvencesiz işlerde çalışan bireyler için Türkiye’de yaşam maliyetleri giderek artmakta ve ekonomik bağımsızlık sağlamak zorlaşmaktadır. Bu durum, geri dönüş fikrini ekonomik anlamda daha mantıklı bir alternatif hâline getirmektedir.

Bu bağlamda, ekonomik entegrasyon düzeyi, bireylerin geri dönüş kararlarını belirleyen temel faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Ekonomik olarak güçlü bir konumda olan bireyler, mevcut yaşam standartlarını koruyabilmek adına Türkiye’de kalmaya eğilim gösterirken, ekonomik zorluklarla mücadele eden bireyler için geri dönüş daha cazip bir seçenek olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, göçmenlerin istihdam ve gelir seviyelerine bağlı olarak farklı geri dönüş eğilimleri sergilediklerini göstermektedir.

2.10.1.3.2. Güvenlik Algısı ve Güvenlikle İlgili Faktörler

Mültecilerle ilgili uluslararası alanda yaygın kabul gören üç temel uygulamadan biri olan gönüllü geri dönüşler, hem mevcut sığınma ülkeleri hem de gelecekte potansiyel olarak mültecileri kabul edebilecek ülkeler tarafından en çok talep edilen kalıcı çözüm yöntemlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu geri dönüşlerin, bireylerin gönüllü katılımı temelinde gerçekleştirilmesi ve güvenlik koşullarının uygunluğunun sağlanması, sürecin başarıyla uygulanabilmesi için öncelikli unsurlar arasında yer almaktadır. Buna ek olarak, bu tür geri dönüşlerin uzun vadede sürdürülebilir olması, geri dönüşlerin kalıcılığını artıran bir diğer önemli faktör olarak öne çıkmaktadır (Geyik-Yıldırım, 2023, s. 182; İçduygu ve Ayaşlı, 2019, s. 16). Mültecilerin gönüllü geri dönüş kararlarını alırken en çok dikkate aldıkları hususlardan biri de, geri dönecekleri ülkedeki güvenlik koşullarıdır. Suriyeli sığınmacılar geleceğe yönelik planlarını şekillendiren temel faktörlerden biri, ülkelerinde öngörülebilir ve sürdürülebilir bir fiziksel güvenliğin olmamasıdır. Bu bağlamda, mültecilerin geri dönüş kararlarını etkileyen en önemli unsurların başında güvenlik endişesi gelmektedir. Güvenlik, özellikle anavatanlarından ayrılmalarına sebep olan iç savaş veya etnik çatışma gibi şiddet olaylarıyla doğrudan

ilişkilidir. Bu şiddet olaylarının mültecilerin zihninde bıraktığı derin travmatik izler, ülkelerine döndüklerinde karşılaşacakları güvenlik durumunu onlar için hayatı bir konu haline getirmiştir (Vesek, 2021, s. 388; Öner, 2016 s. 274).

Çatışmaların tamamen sona ermemesi, güvenliğin sağlanamaması ve istikrarsızlığın hâkim olduğu bölgelerde yaşam koşullarının belirsizliği, geri dönüş eğilimini önemli ölçüde zayıflatmaktadır. Katılımcılar, yalnızca bireysel güvenlik açısından değil, aynı zamanda temel toplumsal düzenin yeniden tesis edilememesi nedeniyle de geri dönüşün kendileri için büyük risk taşıdığını ifade etmektedirler. Özellikle savaş sonrası dönemde, farklı silahlı grupların bölgesel hâkimiyet mücadeleleri ve terör örgütlerinin faaliyetleri, güvenlik ortamının kırılganlığını artırmakta ve geri dönüş kararlarını doğrudan etkilemektedir.

Bu çerçevede, araştırma kapsamında katılımcılara Suriye'deki mevcut güvenlik koşulları geri dönüşünüzü engelliyor mu? sorusu yöneltilmiş, Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli sığınmacılar, geri dönüşe yönelik olumsuz tutumlarını Suriye'deki genel ve bölgesel güvenlik sorunları çerçevesinde değerlendirmiştir. Bu bağlamda, örneklem grubunda yer alan K4, Suriye'de devam eden savaşın ve güvenlik risklerinin geri dönüş kararını nasıl etkilediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Evet, tabii ki engelliyor çünkü orada hâlâ bir savaş var. Savaş bitmedi. Ben bir kadın olarak bir yere gitmek zorunda kaldıysam, orada kendimi güvende hissetmiyorum. Çünkü ne olacağı belli değil, hiçbir güvenliğin yok. Bu güvenliği ikiye ayırabiliriz. Birincisi, kendini güvende hissetmiyorsun. İkincisi, hâlâ bombalar var. Zeytin ağaçlarının olduğu yerlere mayınlar yerleştirilmiş. Geçenlerde patladı, 6 kişi öldü. Zeytin toplamak için girmişlerdi. Özellikle Halep. Mesela ben Halep'i ve çevresini iyi bilirim. Şehirler ve civarlarındaki yollar, tarlalar her yerde mayın döşenmiş. Araba patlamaları da var, her şey var. Böyle bir bölgede nasıl güvende olabilirsin? (K4, Kadın, 30, Lisans Öğrencisi, Halep)

K4'ün ifadeleri, Suriye'de devam eden güvenlik sorunlarının yalnızca çatışmaların varlığıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda savaşın bıraktığı yıkıcı etkilerin bireylerin günlük yaşamlarını doğrudan tehdit ettiğini göstermektedir. Mayınlı araziler, bombalı saldırılar ve istikrarsız bölgelerde yaşanan güvenlik ihlalleri, bireylerin geri dönüş sürecine yönelik ciddi endişeler taşımalarına neden olmaktadır. Özellikle sivillerin temel güvenlik haklarının korunamaması ve savaş sonrası güvenlik boşluklarının devam etmesi, Suriyeli sığınmacıların geri dönüşe yönelik mesafeli tutumlarını pekiştiren en önemli faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Öte yandan, bazı katılımcılar için geri dönüş kararı tamamen olumsuz bir seçenek olmaktan çıkmakta, ancak belirli koşulların sağlanması durumunda değerlendirilebilir hale gelmektedir. Güvenlik kaygılarının ortadan kalkması, savaşın tamamen sona ermesi ve istikrarlı bir yönetim yapısının kurulması, geri dönüşü şartlı olarak düşünen bireyler için en önemli belirleyiciler arasında yer almaktadır.

Örnekleme grubumuzdan K26 ile yapılan görüşmede, kendisine Suriye'deki güvenlik koşullarının geri dönüş kararına etkisi sorulmuş ve mevcut güvensizlik ortamının geri dönüş önündeki en büyük engel olduğunu, ancak güvenliğin sağlanması durumunda ülkesine dönmeyi düşünebileceğini ifade etmiştir:

Benim için en önemli şey güvenlik. Eğer Suriye'de savaş tamamen biterse, silahlı gruplar ortadan kalkarsa ve devlet istikrarlı bir yönetim kurarsa, geri dönmeyi düşünürüm. Çünkü orası benim memleketim. Ama şu an dönersem her an bir çatışmanın ortasında kalabilirim. İş imkânı bile olsa, güvenliğin olmadığı bir yerde yaşam mümkün değil. Önce güvenlik sağlanmalı, sonra hayatı tekrar inşa edebiliriz (K26, Kadın, 28, Harita Mühendisi, Lisans Mezunu, Haseke).

K26'nın ifadesi, güvenlik koşullarının sağlanmasının, bireylerin geri dönüş kararlarında belirleyici bir faktör olduğunu göstermektedir. Bu katılımcı için ekonomik faktörler veya mesleki fırsatlar, ancak güvenliğin tesis edilmesi durumunda anlam kazanmaktadır. Devam eden savaş ortamı, bölgesel istikrarsızlık ve silahlı grupların varlığı, geri dönüşü imkânsız hale getiren unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, bazı bireyler için geri dönüş tamamen reddedilen bir seçenek değil, ancak koşulların köklü şekilde değişmesi durumunda değerlendirilebilecek bir olasılık olarak görülmektedir.

Suriye'deki mevcut güvenlik sorunlarının geri dönüş eğilimleri üzerindeki belirleyici rolü açıkça ortaya çıkmaktadır. Savaşın henüz sona ermemesi, patlayıcıların varlığının devam etmesi ve toplumsal güvenliğin sağlanamaması gibi unsurlar, sığınmacıların geri dönüş sürecine yönelik ciddi çekinceler taşımalarına yol açmaktadır. Bu bağlamda, güvenlik kaygıları yalnızca bireysel tehdit algısıyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda savaş sonrası toplumsal, siyasal ve bölgesel güvenlik dinamiklerinin belirsizliği nedeniyle de geri dönüşün önündeki en büyük engellerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Araştırma kapsamında, katılımcıların gönüllü geri dönüşüne tamamen olumsuz yaklaşımlarına veya yalnızca belirli koşullar altında olumlu bir tutum sergilemelerine neden olan bir diğer güvenlik tehditlerinden biri, Suriye'deki Esed rejiminin varlığından kaynaklanmaktadır. Mevcut rejimin baskıcı politikaları ve

uygulamaları, mültecilerin geri dönüş kararlarını doğrudan etkilemekte ve bu süreci riskli hale getirmektedir. Katılımcılar, rejimin zorunlu askerlik, keyfi tutuklamalar ve insan hakları ihlalleri gibi uygulamalarını, geri dönüş önündeki en büyük engellerden biri olarak değerlendirmektedir. Rejimin geçmişteki baskıcı politikalarını sürdürmesi ve gelecekte de benzer uygulamalara devam edeceğine dair yaygın bir inanç, geri dönüşü ciddi bir risk ve istenmeyen bir seçenek haline getirmektedir.

Araştırma kapsamında, katılımcılara Suriye'deki rejimin varlığı sizi geri dönüş konusunda engelliyor mu? sorusu yöneltilmiş ve Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli sığınmacılar, geri dönüş eğilimlerini olumsuz yönde etkileyen rejim kaynaklı güvenlik sorunlarını dile getirmiştir. Bu çerçevede, örneklem grubundan K2, Esed rejiminin varlığının geri dönüşü nasıl imkânsız hâle getirdiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Tabii ki şu anda durum böyle. Özellikle Türkiye'den geri dönenler için sadece tutuklanma değil, aynı zamanda idam edilme gibi bir durum da söz konusu olabilir. Geçenlerde Lübnan'dan Suriye'ye zorla gönderilen 11 kişi vardı. Bu 11 kişiden şu ana kadar hiç haber alınamadı. Büyük ihtimalle idam edildiler. Çünkü artık bizi hem yük olarak görüyorlar hem de onlara karşı çıktığımız için hain ilan etmişler. Şu an Suriye'de, özellikle Suriye rejiminde tutuklanan binlerce insan var ve onlarla hiçbir şekilde iletişim ya da erişim sağlanamıyor. Yani bizi bu duruma getiren, bu aşamaya getiren rejim midir? Evet. Bizi bombalayan, öldüren, kimyasal silah kullanan rejim oldu. Rejimle barışma olmuyor, çünkü Suriye'deki rejim barışmak isteyen bir rejim değil. Bu rejim var olduğu sürece geri dönüş mümkün değildir. Oradaki rejim ve terörist gruplar yok edilmeden geri dönme gibi bir durum söz konusu değil. (K2, Erkek, 24, İnşaat Mühendisi, Rakka)

K2'nin ifadeleri, Suriyeli sığınmacıların Esed rejiminden kaynaklı güvenlik tehditlerini nasıl algıladıklarını ve bu tehdidin geri dönüş kararları üzerindeki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Katılımcının vurguladığı gibi, rejimin zorla geri gönderilen kişilere yönelik baskıcı uygulamaları, özellikle tutuklama, kaybolma ve idam gibi insan hakları ihlalleri, sığınmacılar için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Benzer şekilde, örneklem grubunda yer alan K9 da rejimin otoriter yapısının ve siyasi baskılarının geri dönüş kararlarını nasıl etkilediğini şu ifadelerle aktarmaktadır:

Evet, engelliyor. Çünkü oraya dönersem tutuklanma ve işkence riski var ya da zorla askere alınabilirim. Esed bölgesindeki seçimler hakkında bilgin var mı? Oradaki seçimler nasıl oluyor? Diktatörlük seçimi gibi. %99 ile Esed kazanıyor, hepimizin bildiği gibi oylar çalınıyor. Bir de orada siyaset askerliğin içine girmiş durumda.

Siyaset ve ordu iç içe geçmiş. Yani şu an aslında ülke bir nevi ordu tarafından yönetiliyor. (K9, Erkek, 21, Öğrenci, Kobani)

K9'un ifadeleri, Suriye'deki rejimin askeri ve siyasi yapısının birbirine entegre olduğu ve bu durumun sığınmacılar için geri dönüşü nasıl imkânsız hâle getirdiğini göstermektedir. Katılımcı, zorla askere alınma riskinin yanı sıra, ülkedeki siyasi atmosferin baskıcı doğasını ve seçimlerin manipüle edilmesini, geri dönüş kararını etkileyen temel unsurlar olarak değerlendirmektedir.

Öte yandan, bazı katılımcılar için Esed rejiminin varlığı, geri dönüşü tamamen imkânsız hâle getiren en büyük engel olarak görülmektedir. Sığınmacılar, baskıcı yönetimin sona ermesi, hukukun üstünlüğünün sağlanması ve temel insan haklarına saygı gösterilmesi gibi faktörlerin, geri dönüşü şartlı olarak değerlendirmeleri için kritik öneme sahip olduğunu ifade etmektedir.

Bu çerçevede, örneklem grubundan K23, Esed rejimi devrilmeden geri dönüşün mümkün olmadığını belirtmiş ve güvenli bir geri dönüş sürecinin ancak rejim değişikliğiyle sağlanabileceğini şu sözlerle dile getirmiştir:

Benim için asıl mesele Esed rejiminin varlığı. Suriye'de güvenliğin sağlanmasının tek yolu, bu rejimin gitmesi. Onlar olduğu sürece, geri dönenleri tutuklamaya, zorla askere almaya, işkence yapmaya devam edecekler. Daha önce geri dönen birçok kişiden haber alınamıyor, kaçırıldılar mı, öldürüldüler mi kimse bilmiyor. Böyle bir yönetim altında geri dönmek mümkün değil. Ama eğer Esed rejimi giderse, orada yeni bir düzen kurulursa, o zaman geri dönmeyi düşünürüm. Çünkü o zaman kendi vatanımda, baskı ve korku olmadan yaşayabilirim. (K23, Erkek, 45, Reklamcı, Ortaokul Mezunu, Hama)

K23'ün ifadeleri, Esed rejiminin varlığının Suriyeli sığınmacılar açısından geri dönüşü nasıl bir güvenlik tehdidi hâline getirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcı, geri dönenlerin tutuklanma, kaybolma ve işkenceye uğrama riskinin, geri dönüş kararlarını en fazla etkileyen faktörlerden biri olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle rejim değişikliği olmadan geri dönüşün mümkün olmayacağına dair güçlü bir inanç, katılımcının geri dönüşe yönelik olumsuz tutumunu pekiştirmektedir.

Genel olarak, katılımcıların ifadeleri, Esed rejiminin Suriyeli sığınmacıların geri dönüş sürecindeki en büyük engellerden biri olduğunu göstermektedir. Zorunlu askerlik, keyfi tutuklamalar, işkence ve idam gibi insan hakları ihlalleri, geri dönüş konusunda ciddi bir endişe kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar, rejimin muhalif olarak gördüğü bireylere yönelik sistematik şiddet uygulamalarını

sürdürdüğüne ve bu baskının gelecekte de devam edeceğine dair güçlü bir inanç taşımaktadır. Bu bağlamda, Esed rejiminin varlığı, yalnızca bireysel güvenlik açısından değil, siyasal ve hukuki istikrarsızlık nedeniyle de geri dönüş sürecinin önündeki en büyük engellerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini belirleyen bir diğer güvenlik boyutu Suriye’de devam eden mezhepsel, dini ve etnik ayrışmaların yarattığı güvenlik riskleridir. Suriye’nin mevcut sosyo-politik yapısında derinleşen mezhepsel ve etnik gerilimler, katılımcıların güvenlik algılarını olumsuz etkilemekte ve geri dönüş kararlarını doğrudan şekillendirmektedir. Özellikle Sünni-Şii/Alevi çatışmaları, Kürt-Arap gerilimleri ve diğer etnik-dini farklılıklar, katılımcılar tarafından potansiyel bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu durum, sığınmacıların kendi kimliklerinden dolayı hedef olma endişesi taşımalarına yol açmakta ve geri dönüş sürecini onlar için daha riskli bir hâle getirmektedir.

Katılımcılar, Suriye’deki mezhepsel ve etnik dinamiklerin, güvenli ve sürdürülebilir bir geri dönüşü imkânsız kıldığını ifade etmektedir. Mezhepsel kimliğe bağlı olarak maruz kalınabilecek ayrımcılık ve baskılar, bireylerin geri dönme ihtimalini azaltan temel faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, araştırma kapsamında katılımcılara Sahip olduğunuz dini inanç, geri dönüş kararınızı etkiliyor mu? sorusu yöneltilmiş ve elde edilen veriler, mezhepsel ayrışmanın geri dönüş sürecindeki belirleyici rolünü gözler önüne sermiştir.

Bu çerçevede, örneklem grubunda yer alan K4, Suriye’de mezhepsel ayrımcılığın geri dönüş kararlarını nasıl etkilediğini şu şekilde ifade etmiştir:

Yani, şu anda yaşananlar gerçek bir hikâye aslında. İran, bazı mahalleleri tamamen ele geçirmiş durumda. Onlar bu nedenle bizim üzerimizde de hak iddia ediyorlar. Kendimi nasıl tanımlayacağımı bilmiyorum ama kimlik olarak şunu söyleyebilirim: Dini açıdan ne çok radikal ne de çok uzak biriyim, orta halli biriyim. Ancak onların bize haklarımızı tanıyacağını düşünmüyorum. Çünkü onlar farklı bir mezhep ya da cemaat olduğu için bize haklarımızı vermeyecekler. Onların baskısı altında nasıl huzurlu yaşayabiliriz ki? Özgürce yaşamak mümkün olmayacak. Peki neden kendimizi böyle bir yere atmamız gerekiyor? Bu bizim için bir tehlike değil mi? Orada her zaman güvensizlik içinde olacağız. Bir şey söyleyemeyeceğiz, kendimizi ifade edemeyeceğiz. Sürekli yabancı muamelesi göreceğiz. Bu şartlar altında oraya nasıl gidilebilir? Tabii ki bir tehlike olduğu için gitmek istemiyoruz. Bu yüzden üçüncü bir ülkeye gitmeyi düşünüyoruz. Eğer burada (Türkiye’de) bize kabul edilmezsek ya da burada kalmamız mümkün olmazsa, üçüncü bir ülke seçeneğini değerlendiriyoruz. (K4, Kadın, 30, Lisans Öğrencisi, Halep)

K4'ün ifadeleri, Suriye'de mezhepsel ayrımcılığın geri dönüş kararları üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcının vurguladığı gibi, İran'ın ve ona bağlı milis grupların Suriye'deki etkisinin artması, ülkedeki çatışma dengelerini kökten değiştirmiştir. Bu durum, Sünni nüfusun sistematik olarak dışlanmasına ve marjinalleşmesine yol açmakta, bireylerin kendilerini güvende hissetmemelerine neden olmaktadır. Katılımcı, mezhepsel ayrımcılık nedeniyle Suriye'de özgürce yaşama imkânının olmadığını ve bu durumun geri dönüş kararlarını doğrudan etkilediğini ifade etmektedir.

Benzer şekilde, etnik kimlik de geri dönüş kararlarını şekillendiren önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Etnik kimlik temelinde yaşanan ayrımcılık ve baskılar, bireylerin Suriye'de güvenli bir yaşam sürebileceklerine dair inançlarını zayıflatmaktadır. Örneklem grubunda yer alan K9, etnik kimliğin geri dönüş üzerindeki etkisini şu şekilde dile getirmiştir:

Dini inançtan ziyade, etnik kimliğim nedeniyle bir sorun yaşayabilirim. Örneğin, ben Kürt olduğum için, Şam'a gittiğimde bu durum benim için bir problem olabilir. Etnik ya da kültürel kimliğimden dolayı orada bir tehlike altında olabilir ya da güvensizlik hissedebilirim. Bu durum benim için ciddi bir sorun teşkil edebilir. (K9, Erkek, 21, Öğrenci, Kobani)

K9'un ifadeleri, Suriye'deki etnik ayrışmaların bireylerin geri dönüş kararlarını nasıl etkilediğini göstermektedir. Katılımcı, Kürt kimliğinin Şam gibi merkezlerde bir güvenlik riski oluşturduğunu ve etnik kimliğinden dolayı dışlanma veya baskı görme ihtimalinin yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, mezhepsel ayrışmaların yanı sıra etnik gerilimlerin de geri dönüş sürecinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Öte yandan, bazı katılımcılar için geri dönüş şartlı olarak değerlendirilmektedir. Suriye'deki mezhepsel ve etnik gerilimlerin ortadan kalkması durumunda geri dönüş fikrine daha olumlu yaklaşan bireyler de bulunmaktadır. Örneklem grubunda yer alan K13, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Şu anda İran'dan milisler Suriye'ye yerleştirildi. Sadece İranlılar değil, Iraklılar, Afganlar ve diğer ülkelerden gelenler de var. Oradaki bütün Şiiler ve Esed'e yakın olan gruplar bölgeye yerleştirildi. Zaten Esed'in kontrolü de artık kalmadı, bölgeyi esas olarak Rusya ve İran yönetiyor. Esed ise sadece bir katil gibi hareket ediyor. Eğer biz oraya geri dönersek, bizi istemezler bile. Orası artık çok değişti. Eğer bir gün onlar oradan çıkarsa ve Suriye'deki mezhepsel çatışmalar son bulursa, o zaman ülkeme geri dönmek isterim. (K13, Erkek, 33, Spor Hocası, Şam)

K13'ün ifadeleri, Suriye'de iç savaş sonrası değişen sosyo-politik yapının bireyler üzerinde yarattığı yabancılaşma hissini açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcı, İran, Rusya ve farklı milis grupların Suriye üzerindeki etkisinin artmasının, geri dönecek bireyler için büyük bir güvenlik ve aidiyet krizi yarattığını ifade etmektedir. Mevcut koşullar altında geri dönüşü mümkün görmemekle birlikte, mezhepsel gerilimlerin sona ermesi ve ülkedeki yabancı güçlerin çekilmesi hâlinde geri dönüşü değerlendirebileceğini belirtmektedir.

Genel olarak, elde edilen bulgular, Suriye'deki mezhepsel, etnik ve dini ayrışmaların sığınmacılar için ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturduğunu ve geri dönüş kararlarını doğrudan etkilediğini göstermektedir. Katılımcılar, kimliklerinden dolayı hedef olma riski taşıdıklarını, ayrımcılık ve baskıya maruz kalabileceklerini ifade etmektedir.

2.10.1.3.3. Entegrasyon, Uyum ve Aidiyet Düzeyi

Göç, tarihin her döneminde toplumların demografik, ekonomik ve kültürel yapısını etkileyen önemli bir olgu olmuştur. Günümüzde ise artan küreselleşme, siyasi çatışmalar ve ekonomik nedenler, göç hareketlerini daha da hızlandırmış ve bu durum, göç alan ülkelerde uyum süreçlerini yönetme ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Göçmenlerin ev sahibi topluma entegrasyonu, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde çeşitli dinamikleri barındıran çok boyutlu bir süreçtir (Uslu, 2022, s. 232). Bu süreç, sadece göçmenlerin uyum çabalarına değil, aynı zamanda ev sahibi toplumun bu uyuma ne ölçüde katkıda bulunduğu da bağlıdır. Entegrasyonun kapsamı ve başarı ölçütleri tartışmalı olsa da, bu süreçte temel belirleyici unsurlar arasında kültürel, sosyal ve ekonomik uyumun derecesi ön plana çıkmaktadır. Ev sahibi ülkede yerleşimi teşvik etmede en önemli faktörlerden biri entegrasyonun derecesi ve niteliğidir. Entegrasyon kavramı, farklı bağlamlarda farklı anlamlara sahip olması ve ölçümünün zorluğu nedeniyle oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Basit bir ifadeyle, entegrasyonun başarısı, göçmenin ev sahibi toplumun kültürel yapısına ne derece uyum sağladığı ile ilişkilidir. Bir göçmen, iş yaşamında, sosyal çevresinde ve ev sahibi toplumdaki kişi ve kurumlarla ilişkilerinde başarılıysa, bu durum entegrasyonun sağlandığına işaret etmektedir (Şirin, 2008, s. 68).

Entegrasyon süreci, yalnızca göçmenlerin ekonomik anlamda hayatta kalması ya da ev sahibi ülkenin sosyal normlarına uyum sağlamasıyla sınırlı bir süreç değildir. Aynı zamanda, bu süreç, göçmenlerin yeni bir kültürel bağlamda aidiyet duygusu geliştirmelerini ve kimliklerini yeniden inşa etmelerini de kapsamaktadır. Göçmenlerin aidiyet algıları, bir dizi faktörün etkisiyle şekillenmektedir. Bu faktörler

arasında yasal statü, ev sahibi ülkede geçirilen süre ve sosyal bağlantıların gücü öne çıkmaktadır. Özellikle yasal güvencelerin sağlanması ve güçlü sosyal bağların geliştirilmesi, göçmenlerin ev sahibi topluma yönelik aidiyet hislerini artırmakta ve entegrasyon sürecine olumlu katkı sunmaktadır (The Day After, 2021).

Bununla birlikte, göçmenlerin entegrasyon süreçleri ve aidiyet algıları, geri dönüş kararlarını doğrudan etkileyebilmektedir. Özellikle göç etme yaşı, bu kararlarda kritik bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Göç etme yaşı arttıkça, uyum sorunlarının yaşanma olasılığı artmakta ve göçmenin anayurtla olan bağları daha güçlü hale gelmektedir. Bu durum, geri dönme eğilimini belirgin şekilde artırmaktadır (Bilecen, 2018). Elde edilen bulgularına göre, katılımcıların Türkiye'ye ne ölçüde entegre oldukları, geri dönüş kararlarını doğrudan etkilemektedir. Türkçe bilen, yerel halkla güçlü sosyal ilişkiler kurmuş, Türkiye vatandaşlığı almış ve Türkiye'ye aidiyet hisseden katılımcılar, Suriye'ye geri dönme fikrine daha mesafeli yaklaşmaktadır. Buna karşın, Türkçe bilmeyen ya da çok az bilen, yerel toplumla sınırlı etkileşimde bulunan, vatandaşlık hakkı elde etmemiş ve Suriye'ye karşı güçlü bir özlem hisseden katılımcılar ise, geri dönme fikrine daha sıcak bakmakta ve bir an önce ülkelerine dönmeyi arzulamaktadır.

Araştırma kapsamında tüm katılımcılara, Kendinizi Türkiye'de yabancı hissediyor musunuz? Eğer evet ise, bu yabancılik hissi en çok hangi alanlarda kendisini göstermektedir ve bu durum sizde geri dönme düşüncesini tetikliyor mu? sorusu yöneltilmiştir. Bu çerçevede, örneklem grubunda yer alan K5 ile yapılan görüşmede, katılımcının entegrasyon sürecinde yaşadığı zorlukların geri dönüş kararını nasıl etkilediği üzerine önemli değerlendirmeler elde edilmiştir. K5, Türkiye'de dil bariyeri, sosyal çevre eksikliği ve aidiyet hissini olmaması gibi nedenlerle kendini hiçbir zaman tam anlamıyla buraya ait hissedemediğini ve en kısa sürede Suriye'ye dönmek istediğini ifade etmiştir:

Burada kendimi hiçbir zaman evimde gibi hissetmedim. Türkçeyi çok az konuşabiliyorum, bu yüzden insanlarla iletişim kurmak benim için hep zor oldu. Bir yere gittiğimde ne söylediklerini anlamıyorum, kendimi anlatamıyorum. Burada birçok insanla sadece selamlaşabiliyorum, ama gerçekten bir şeyler konuşamıyoruz. İş yerinde de aynı durum var, her zaman bir yabancı gibi hissediyorum. Bu yüzden burada kalıcı olmayı düşünmüyorum. Suriye'de kendi insanlarımla, kendi dilimi konuşarak yaşamak istiyorum. Orası benim vatanım, ne olursa olsun döneceğim (K5, Erkek, 39, Berber, İlkokul Mezunu, Lazkiye).

K5'in aktarımları, dil bariyerinin, sosyal çevre ile yetersiz ilişkinin ve aidiyet hissindeki düşüklüğün, bireylerin entegrasyon sürecini nasıl zorlaştırdığını ve geri

dönüş kararlarını nasıl etkilediğini açıkça göstermektedir. Türkçeyi yeterince konuşamayan bireyler hem iş hem de sosyal yaşamda çeşitli zorluklarla karşılaşmakta, bu durum onların kendilerini toplumun bir parçası olarak görmelerini sağlayan entegrasyon süreçlerini engellemektedir. Özellikle düşük eğitim seviyesine sahip bireyler için dil öğrenme sürecinin daha zor olması, entegrasyonun önündeki en büyük engellerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Aynı sorunun yöneltildiği örneklem grubumuzdan K20, vatandaşlık alamama, resmi işlemlerde karşılaştığı zorluklar ve toplumsal statü algısının geri dönüş kararını nasıl etkilediği üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur. K20, Türkiye’de yıllardır yaşamasına rağmen kamusal alanlarda kendini yabancı gibi hissettiğini, hukuki ve bürokratik süreçlerde sürekli engellerle karşılaştığını ve bu durumun onu kendi ülkesine dönmeye daha istekli hale getirdiğini ifade etmiştir:

Burada arkadaşlarım var, zamanla çevremi de kurdum ama her zaman bir eksiklik hissediyorum. Ne kadar uğraşırsam uğraşayım, kendimi buraya tam anlamıyla ait hissedemiyorum. Çünkü burada her zaman bir ‘yabancı’ olarak görülüyorum. Özellikle vatandaşlığım olmadığı için resmi işlerimde hep zorluk çekiyorum. Devlet dairelerinde saatlerce beklemek, ek belgeler istenmesi, her işlemin benim için daha zor olması beni çok yoruyor. Sosyal hayatımda sorun yaşamıyorum ama iş devletle bir şeye geldiğinde anlıyorum ki burası benim ülkem değil. Bu yüzden bir gün mutlaka Suriye’ye döneceğim, çünkü kendi vatanımda, kendi kimliğimle, başkalarına bağımlı olmadan yaşamak istiyorum (K20, Kadın, 42, Girişimci, İlkokul Mezunu, İdlip).

K20’nin ifadesi, entegrasyon sürecinin yalnızca sosyal çevreyle sınırlı olmadığını, bireylerin kamusal alandaki deneyimlerinin de aidiyet hissi üzerinde büyük bir etkisi olduğunu göstermektedir. Sosyal ilişkilerini görece geliştirebilmiş olmasına rağmen, vatandaşlık alamama ve resmi işlemlerde yaşadığı ayrımcı muamele, K20’nin kendisini Türkiye’ye ait hissetmesini engelleyen en önemli faktörlerdendir.

Entegrasyon sürecini başarılı bir şekilde tamamlayan bireyler, Türkiye’de kalıcı bir yaşam kurma konusunda daha istekli olup, geri dönüş fikrine olumsuz yaklaşmaktadır. Dil öğrenme sürecini tamamlayan, sosyal çevresini geliştiren ve kendisini ev sahibi toplumun bir parçası olarak hisseden bireyler, Türkiye’ye daha güçlü bir aidiyet geliştirmekte ve burada yaşamlarını sürdürmeyi tercih etmektedir.

Bu bağlamda, örneklem grubundan K3 ile yapılan görüşmede, K3, dil öğrenme sürecini tamamlamasının, sosyal uyumunun artmasının ve Türkiye’de

kendisini rahat hissetmesinin geri dönüş kararını nasıl şekillendirdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Burada pek yabancı hissetmiyorum. İlk geldiğimde Türkçe bilmediğim için yabancılık hissediyordum, ancak zamanla bu durum değişti. Başlangıçta dili öğrenmek benim için zor oldu ancak sonrasında daha kolay hale geldi. Türkçede Arapça ve İngilizce'den kelimeler olduğu için öğrenme sürecim daha hızlı ilerledi. Mesleğimle ilgili iş bulmak zor olsa da buraya uyum sağladığımı düşünüyorum. Hatta insanlar Suriyeli olduğumu öğrendiklerinde şaşıyorlar; çünkü Türkçemi duyunca beni buralı sanıyorlar. Burada kendimi rahat hissediyorum ve Suriye'ye dönmeyi pek düşünmüyorum. (K3, Kadın, 18, Öğrenci, Rakka)

K3'ün ifadeleri, dil yeterliliğinin ve sosyal uyumun, bireylerin entegrasyon sürecini nasıl güçlendirdiğini ve geri dönüş kararlarını nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Dil bariyerini aşmış, sosyal çevresini genişletmiş ve ev sahibi toplumla bütünleşmiş bireyler, geri dönüşü gerekli görmemekte ve mevcut yaşamlarını Türkiye'de sürdürmeyi tercih etmektedir. Özellikle dil öğrenimini ve akabinde ulaşılan fırsat ve kolaylıklar, bireylerin toplumsal kabul görmesi ve sosyal çevre edinmesi açısından kritik bir faktör olduğu anlaşılmaktadır.

Benzer şekilde, entegrasyon sürecinde ilerleme kaydeden ve Türkiye'de sosyal ve ekonomik anlamda kendine bir yer edinebilen bireyler, geri dönüş fikrine olumsuz yaklaşmaktadır. Eğitim, dil yeterliliği ve vatandaşlık gibi unsurlar, bireylerin kendilerini Türkiye'ye daha bağlı hissetmelerini sağlamakta ve burada uzun vadeli bir yaşam sürdürme kararlarını güçlendirmektedir.

Örneklem grubumuzdan Rakkalı K2 ile yapılan görüşmede, dil öğrenme sürecini tamamlamasının, üniversite eğitimini burada almasının ve vatandaşlık kazanmasının entegrasyonunu nasıl güçlendirdiğini şöyle ifade etmiştir:

Buraya ilk geldiğimde ilk 5 yıl oldukça zordu. Yeni bir hayata, yeni bir kültüre ve farklı yaşam koşullarına adapte olmaya çalıştık. Daha sonra Türkçeyi öğrendim, üniversiteye girdim derken yavaş yavaş buraya alıştım. Artık eskisi gibi zor gelmiyor. Türk arkadaşlarım da var, onlarla birlikte konuşuyoruz, sohbet falan ediyoruz. Bir de Türk vatandaşı olduğum için artık kendimi burada daha rahat hissediyorum, yani eskisi gibi yabancı hissetmiyorum. Onun için geri dönüşü hiç düşünmüyorum (K2, Erkek, 24, İnşaat Mühendisi, Lisans Mezunu, Rakka).

K2'nin ifadesi, entegrasyon sürecinin yalnızca bireyin sosyal çevresiyle değil, aynı zamanda eğitim, iş ve vatandaşlık gibi hukuki faktörlerle de doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Nitekim dil öğrenme, üniversite eğitimi alma ve

vatandaşlık kazanma gibi unsurlar, entegrasyon açısından önemli mesafeler olup bireylerin ev sahibi ülkede kalıcı bir yaşam kurmalarını sağlayan temel etmenler arasında yer almaktadır. Bu da doğal olarak geri dönüşe negatif bakışı güçlendirmektedir.

Türkiye ile Suriye arasındaki kültürel ve dilsel yakınlık (Şanlıurfa’da yerel halkın hatırı sayılır seviyede Arapça konuşması), aile bağları ve Türkiye’de kurulan sosyal ilişkiler, geri dönüş kararlarını doğrudan etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Dil bariyerinin görece düşük olması, kültürel benzerlikler ve aile üyelerinin bir kısmının Türkiye’de bulunması, bazı sığınmacıların Türkiye’de kalmayı tercih etmelerinde belirleyici olmaktadır.

Örneklem grubumuzdan K19 ile yapılan görüşmede, kendisine Türkiye toplumu ile kültürel olarak benzediğinizi düşünüyor musunuz? Evet ise ne tür benzerlikler olduğunu düşünüyorsunuz, açıklar mısınız? sorusu yöneltilmiş ve Türkiye ile Suriye arasındaki kültürel yakınlığın, ailevi bağların ve burada kurduğu sosyal ilişkilerin, geri dönüş kararını doğrudan etkilediğini ifade etmiştir:

Evet, kültürel olarak Türkiye’ye çok uzak olmadığımı düşünüyorum. Yemeklerimiz, geleneklerimiz, hatta günlük yaşamımız bile birçok açıdan benziyor. Bu yüzden burada kendimi çok yabancı hissetmiyorum. Ayrıca, ailemin bir kısmı da burada, yalnız değilim. Burada uzun süredir yaşıyorum ve artık düzenim oluştu, sosyal çevrem var. Suriye’ye dönmek benim için yeniden her şeye başlamak anlamına gelir, ama burada kendimi daha rahat hissediyorum. O yüzden geri dönüşü düşünmüyorum (K19, Kadın, 36, Girişimci, Ortaokul Mezunu, Halep).

K19’un ifadesi, kültürel benzerliklerin, aile bağlarının ve sosyal çevrenin, bireylerin entegrasyon sürecine olan katkısını ve geri dönüş kararları üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Şanlıurfa’da dil bariyerinin düşük olması, ortak geleneklerin bulunması ve aile üyelerinin bir kısmının Türkiye’de olması, bireylerin kendilerini burada daha güvende ve bağlı hissetmelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye ile Suriye arasındaki kültürel ve sosyal bağların güçlü olması, sığınmacıların Türkiye’de daha kalıcı bir yaşam kurma eğilimlerini artırmakta ve geri dönüş fikrini zayıflatmaktadır.

2.10.1.3.4. Ayrımcılık, Dışlanma ve Ötekileştirme Deneyimleri

Türkiye, tarihsel olarak çeşitli kitlesel göç dalgalarına maruz kalmış bir ülke olsa da, Suriyelilerin ani ve yoğun göçü, ev sahibi toplumun bu duruma adaptasyonunu zorlaştırmış ve uzun vadeli uyum politikalarının yetersiz kalmasına neden olmuştur. Başlangıçta toplumsal olarak misafir olarak kabul edilen Suriyeli

sığınmacılar, zamanla toplumsal algıda yaşanan değişimler, ayrımcılık, dışlanma ve ötekileştirme pratiklerinin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Özellikle son yıllarda derinleşen ekonomik kriz, toplumun sığınmacılara yönelik hoşgörüsünü azaltmış, mültecilere karşı olumsuz söylemlerin ve yabancı karşıtı politikaların artmasına neden olmuştur (Şahin, 2022, s. 2).

Türkiye’de göçmen topluluk ile ev sahibi toplum arasındaki ilişkiler, göç sürecinin ilk aşamalarında daha hoşgörülü ve destekleyici bir çerçevede ilerlerken, zamanla değişen sosyoekonomik dinamikler, ayrımcılığın ve toplumsal ötekileştirmenin daha belirgin hale gelmesine neden olmuştur (Gül ve Şaşman Kaylı, 2020).

Son yıllarda, Türkiye’de mülteci karşıtı söylem ve politikaların artış göstermesi, sığınmacıların ülkelerine geri dönmesi konusunu hem siyasi tartışmaların hem de toplumsal gündemin merkezine yerleştirmiştir. Bu durum, sığınmacıların günlük yaşamda ayrımcılığa maruz kalmasına yol açmakta ve geri dönüş kararlarını etkileyen temel faktörlerden biri hâline gelmektedir.

Araştırma kapsamında, katılımcılara Suriyeli olduğunuz için ayrımcılığa veya ötekileştirmeye maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz? Eğer öyleyse, maruz kaldığınız ayrımcı tutumlar size geri dönüş fikrini hatırlatıyor mu? sorusu yöneltilmiş ve katılımcıların Türkiye’de maruz kaldıkları ayrımcılığın geri dönüş kararları üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

Örnekleme grubundan K15 Suriyeli olduğu için çeşitli ayrımcı tutumlarla karşılaştığını ve özellikle günlük hayatta olumsuz bakışlara maruz kaldığını ifade etmiştir. Kendisini zaman zaman geri dönüş fikrine yönelten bu deneyimlerin, mevcut şartlar altında Suriye’ye dönüşü mümkün kılmadığını belirtmiş, ayrımcılığın artması durumunda Suriye’ye dönmek yerine farklı bir ülkeye gitmeyi tercih edebileceğini dile getirmiştir:

Burada yaşadığım yıllar boyunca birçok kez Suriyeli olduğum için dışlandığımı hissettim. Özellikle bazı insanların bakışları ve davranışları bana burada istenmediğimi düşündürüyor. İş başvurularında, günlük hayatta ya da resmi işlemlerde Suriyeli olduğumu öğrendiklerinde yaklaşımlar değişiyor. Bazen bu durum beni geri dönmeyi düşünmeye itiyor ama sonra Suriye’deki durumu hatırlıyorum ve bunun şu an için imkânsız olduğunu anlıyorum. Eğer burada bana karşı olan tutum daha da kötüleşirse, o zaman Suriye’ye dönmek yerine başka bir ülkeye gitmeyi düşünürüm. (K15, Kadın, 24, İnşaat Mühendisi, Lisans Mezunu, Deyrizor)

K15'in ifadeleri, ayrımcılığın bireyler üzerindeki duygusal etkilerini ve geri dönüş fikrini nasıl zaman zaman gündeme getirdiğini göstermektedir. Ancak mevcut değerlendirmeler doğrultusunda, geri dönüş kararının sıklıkla ertelendiği ya da tamamen terk edildiği görülmektedir.

Diğer bir katılımcı olan K8 ile yapılan görüşmede, kendisine Türkiye'de ayrımcılık deneyimlerinin geri dönüş kararına etkisi sorulmuş ve zaman zaman olumsuz tutumlarla karşılaştığını, ancak bunun geri dönüş kararını belirleyici bir şekilde etkilemediğini ifade etmiştir:

Türkiye'de çok fazla olmasa da bazen arkadaşlarımla yüksek sesle Arapça konuştuğumuzda bize ters ters bakanlar oluyor. Hatta bazen laf atanlar da çıkıyor ama bu gibi durumlar benim için çok büyük bir sorun değil. Böyle şeyler yaşansa da, geri dönüşü çok fazla düşünmüyorum. (K8, Erkek, 22, Program Tasarımcısı, Lisans Mezunu, Deyrizor)

K8'in ifadeleri, Türkiye'de zaman zaman ayrımcılıkla karşılaşsa da, bunun geri dönüş kararını belirleyecek ölçüde etkili olmadığını göstermektedir. Bireysel deneyimlerin şiddeti ve sıklığı, ayrımcılığın geri dönüş kararları üzerindeki etkisini belirleyen önemli faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Öte yandan, bazı katılımcılar için maruz kalınan ayrımcılık, Türkiye'de uzun vadeli bir yaşam kurma isteğini zayıflatarak geri dönüşü daha cazip bir seçenek hâline getirmektedir. Örnekle grubumuzdan K13 ile yapılan görüşmede, kendisine Türkiye'deki ayrımcılık deneyimlerinin geri dönüş kararına etkisi sorulmuş ve ilk yıllarında toplumun daha hoşgörülü olduğunu, ancak zamanla hem iş hayatında hem de sosyal çevrede ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kaldığını ifade etmiştir. K13, son yıllarda artan ayrımcılık ve dışlanma nedeniyle Türkiye'de kendini artık istenmeyen biri gibi hissettiğini ve bu yüzden Suriye'ye dönmeyi düşündüğünü dile getirmiştir:

Buraya ilk geldiğimde insanlar bize daha anlayışlıydı. Yani sanki gerçekten misafir gibiydik, kimse kötü davranmıyordu. Ama yıllar geçtikçe her şey değişti. İlk başta sadece geçici olduğumuzu düşünüyorlardı ama şimdi burada kalıcı olduğumuzu fark edince bakışlar da değişti, davranışlar da... İş hayatında bunu çok hissettim. Daha önce çalıştığım yerlerde sorun yaşamazdım ama artık iş ararken Suriyelileri almıyoruz diye açıkça söylüyorlar. Aynı işi yaptığım halde daha az maaş alıyorum, bazen sigorta bile yapılmıyor. Sadece iş yerinde değil, sokakta bile hissediyorum bunu. Bazen insanlar bilerek benimle mesafeli konuşuyor ya da beni yok sayıyorlar. Bu yüzden burada daha fazla kalmak istemiyorum. İlk fırsatta Suriye'ye döneceğim, çünkü en azından kendi vatanımda böyle hissetmem (K13, Erkek,

K13'ün ifadesi, Türkiye'deki ayrımcılığın zaman içinde nasıl arttığını ve bu durumun bireylerin aidiyet hissini nasıl zayıflattığını göstermektedir. Sığınmacıların iş gücü piyasasında daha az tercih edilmeleri, düşük ücretle çalıştırılmaları ve zamanla sosyal ilişkilerde dışlanmaları, Türkiye'de kalmaya yönelik motivasyonlarını azaltan önemli faktörler arasında yer almaktadır. Başlangıçta toplumsal bağlamda misafir olarak kabul edilen sığınmacıların, kalıcılıklarının artması ve diğer problemlerle birlikte yerel halkın bir kısmı tarafından bir tehdit olarak algılanmaları, ötekileştirme sürecini hızlandırmıştır.

Benzer şekilde, bazı katılımcılar, günlük yaşamda maruz kaldıkları ayrımcılığın ve ötekileştirici tutumların kendilerini Türkiye'ye ait hissetmelerini zorlaştırdığını ve geri dönüş fikrini güçlendirdiğini ifade etmektedirler. Sosyal hayatta karşılaşılan olumsuz bakışlar, toplu taşımada veya kamusal alanlarda uğranan sözlü müdahaleler ve eğitim ya da iş hayatında hissedilen ayrımcı tutumlar, bireylerin Türkiye'de uzun vadeli bir gelecek kurma motivasyonlarını zayıflatmaktadır.

Örneklem grubumuzdan K14 ile yapılan görüşmede, kendisine Türkiye'deki ayrımcılık deneyimlerinin geri dönüş kararına etkisi sorulmuş ve gündelik hayatında yaşadığı ötekileştirici tutumların kendisini rahatsız ettiğini, bu yüzden eğitimini tamamladıktan sonra ya Suriye'ye dönmek ya da başka bir ülkeye gitmek istediğini ifade etmiştir:

Burada kendimi rahat hissetmiyorum. İnsanların bakışlarından bile bunu anlayabiliyorum. Otobüste telefonda Arapça konuştuğum için biri dönüp bana sert bir şekilde 'Türkçe konuş' dedi. O an kendimi o kadar kötü hissettim ki, keşke hiç konuşmasaydım dedim. Okulda da bunu hissediyorum. Hocalarım bana karşı diğer öğrencilere davrandıkları gibi davranmıyorlar sanki Suriyeli olduğum için farklı bir gözle bakıyorlar. Derslerimi aksatmadan takip etmeme rağmen bazen bana daha ilgisiz davranıldığını hissediyorum. Bu yüzden burada kendime bir gelecek kurmayı düşünmüyorum. Eğitimi bitirir bitirmez ya Suriye'ye geri döneceğim ya da başka bir ülkeye gitmeye çalışacağım (K14, Erkek, 22, Ön Lisans Öğrencisi, Afrin).

K14'ün ifadesi, toplumsal ve kamusal alanlarda karşılaşılan ayrımcı tutumların bireylerin psikolojik ve sosyal uyum süreçlerini nasıl olumsuz etkilediğini göstermektedir. Toplu taşıma, okul gibi günlük yaşamın parçası olan alanlarda maruz kalınan ayrımcılık ve ötekileştirme, bireylerin kendilerini dışlanmış hissetmelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda, K14 gibi bireyler için Türkiye'de uzun vadeli bir

yaşam kurmak, sürekli maruz kalınan dışlayıcı tutumlar nedeniyle zorlaşmaktadır. Bireyin eğitim hayatında bile kendisini farklı ve dışlanmış hissetmesi, entegrasyon sürecini zorlaştırmakta ve geleceğe dair planlarını şekillendirmektedir.

2.10.1.3.5. Suriye’deki Sosyal Bağlar ve Anavatana Özlem

Zorunlu göç, bireylerin sadece fiziksel olarak bir yerden ayrılmalarını değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal hayatlarında da önemli değişimlere yol açmaktadır. Savaş, çatışma veya baskı gibi nedenlerle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan sığınmacılar, sadece evlerini değil, aynı zamanda tanıdık çevrelerini, sosyal destek ağlarını ve kültürel bağlarını da geride bırakmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum, onların yaşadıkları yere duydukları duygusal bağı derinden etkileyebilmektedir. Sığınmacıların geldikleri yerle olan sosyal ilişkilerini sürdürebilmeleri ya da sürdürememeleri, geri dönme kararlarını doğrudan etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bağların korunması, bireylerin Suriye’ye dönme isteğini canlı tutarken; bu bağların zayıflaması ya da tamamen kopması, geri dönüş düşüncesinin zamanla kaybolmasına neden olabilmektedir.

Araştırma kapsamında katılımcılara, Suriye’deki sosyal çevreleriyle olan ilişkileri ve bu ilişkilerin geri dönüş düşüncesini nasıl etkilediği sorulmuştur. Bu bağlamda, örneklem grubumuzdan K23 ile yapılan görüşmede, katılımcı Suriye’deki akraba ve arkadaşlarıyla olan bağlarının, geri dönüş fikrini zihninde sürekli canlı tuttuğunu ifade etmiştir. Katılımcı, halen WhatsApp ve sosyal medya gibi dijital araçlar üzerinden akrabaları ve arkadaşları ile iletişimini sürdürdüğünü belirtmiş ve Suriye’deki sevdiklerinin yanında olma arzusunun, geri dönme isteğini güçlendirdiğini şu sözlerle dile getirmiştir:

Yakınlarımın bir kısmı hala orada. Amcalarım, halalarım ve teyzelerimin bir kısmı orada. Aynı zamanda çocukluk arkadaşlarımdan da orada hala yaşayanlar var. Onlarla sadece WhatsApp’tan konuşabiliyorum. Bir de sosyal medyada onların paylaşımlarını falan takip edebiliyorum. Yani onları özledim tabii ki de bir gün her şey düzelerse, ilk fırsatta onların yanına gitmek isterim. Her konuşmamızda, her selamlaşmamızda içimde geri gitmek geçiyor (K23, Erkek, 45, Reklamcı, Ortaokul Mezunu, Hama).

K23’ün aktardıkları, sosyal bağların bireyler üzerindeki duygusal etkisini ve bu bağların, geri dönüş kararını nasıl yönlendirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Dijital iletişim araçları aracılığıyla sürdürülen iletişim, Sığınmacıların anavatanlarına olan bağlılıklarını korumalarına yardımcı olmakta ve bu durum da onların geri dönüş arzusunun canlı tutulmasına neden olan çekici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan, Suriye'deki sosyal bağların zayıfladığı ya da tamamen koptuğu durumlarda ise geri dönüş fikrinin daha az cazip hale geldiği görülmektedir. Örneklem grubumuzdan K18 ile yapılan görüşmede, katılımcının Suriye'de artık çok az tanıdığı insan kaldığını, akrabalarının ve arkadaşlarının büyük bir kısmının başka ülkelere göç ettiğini ve bu nedenle geri dönüş fikrinin kendisi için anlamını yitirdiğini ifade etmiştir:

Şu an orada pek tanıdık kimse kalmadı. Akrabalarım da arkadaşlarım da dünyanın farklı yerlerine dağıldı gittiler. Bir kısmı Almanya'ya gitti, bir kısmı Ürdün' bir kısmı Lübnan'a gittiler. Onlarla da arada sırada bayramdan bayrama konuşuyoruz. Yani Suriye'de pek bağım yok diyebilirim. O yüzden oraya geri dönmek için bir sebep de kalmadı. (K18, Erkek, 25, İnşaat Mühendisi, Lisans Mezunu, Dera).

K18'in anlatımı, sosyal bağların zayıflamasının ya da yok olmasının, geri dönüş kararlarında itici bir faktör olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Geri dönüşülecek yerde bir toplumsal çevrenin olmaması, sığınmacıların Suriye'ye geri dönüşlerini olumsuz şekilde etkilemektedir.

Aile birleşimi ve sosyal bağlar, bazı sığınmacılar için geri dönüşü cazip hale getiren önemli çekici faktörler arasında yer almaktadır. Uzun yıllardır Türkiye'de yaşamalarına rağmen, Suriye'de kalan akraba ve arkadaşlarıyla tekrar bir araya gelme isteği, bireylerin geri dönüş eğilimlerini güçlendiren en temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda, çocukluk hatıralarının geçtiği yerlerde yeniden yaşama arzusu, bireylerin aidiyet hissinin pekiştirerek geri dönüş fikrini daha güçlü bir alternatif haline getirmektedir.

Örneklem grubumuzdan K5 ile yapılan görüşmede, kendisine Suriye'de ailenizle ve sosyal çevrenizle yeniden bir araya gelme isteğiniz geri dönüş kararınızı nasıl etkiliyor? sorusu yöneltilmiş ve akraba ve arkadaş çevresinden uzun süre ayrı kalmanın zorluklarını yaşadığını, çocukluk anılarını ve alıştığı yaşam tarzını özlediğini ve bu nedenle geri dönüşü düşündüğünü ifade etmiştir:

Burada yaşamak zor ama en zoru akrabalarımın ve eski arkadaşlarımdan uzak kalmak. Onlarla yıllardır yüz yüze görüşemedim, eskiden her gün birlikteydik ama şimdi herkes başka bir yerde. Çocukluğumun geçtiği mahalleleri, sokakları özleyorum. O sokaklarda büyüdüm, orada her şey bana tanıdık geliyor ama burada hep bir yabancılik hissediyorum. Kendi topraklarıma, kendi insanıma arasına dönmek istiyorum. Eğer güvenlik sağlanırsa, akrabalarım ve arkadaşlarımla yeniden bir araya gelmek için Suriye'ye dönmeyi düşünüyorum (K5, Erkek, 39, Berber, İlkokul Mezunu, Lazkiye).

K5'in ifadesi, akrabalık ve sosyal bağların bireylerin geri dönüş kararlarında belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Görüldüğü üzere sığınmacılar için yalnızca ekonomik ve güvenlik koşulları değil, aynı zamanda geçmişleriyle bağlarını sürdürebilme ve sevdikleriyle tekrar bir araya gelebilme isteği de geri dönüş kararlarında etkili olmaktadır.

2.10.1.3.6. Suriye'deki Kentsel-Fiziki Koşullar

Suriye'de 2011 yılında başlayan ve uzun yıllar süren iç savaş, yalnızca insani krizlere değil, aynı zamanda ülkenin fiziksel ve kurumsal altyapısında ciddi bir çöküşe yol açmıştır. Savaşın yol açtığı yıkım, temel hizmetlerin sunumunu sekteye uğratmış, elektrik, su, sağlık ve eğitim gibi hayati alanlarda büyük ölçüde aksamalara neden olmuştur (UNCHR, 2023). Bu koşullar, Suriye'ye geri dönüşü düşünen sığınmacılar için önemli bir caydırıcı unsur olarak öne çıkmaktadır. Geri dönüş kararı, sadece güvenlik algısıyla değil; aynı zamanda yaşamın sürdürülebilirliği, temel hizmetlere erişim ve ekonomik faaliyetlerin yeniden başlamasıyla da doğrudan ilişkilidir. Fiziksel altyapının tahrip olması ve sosyal hizmetlerin yetersizliği, birçok Suriyelinin ülkelerine dönme kararını ertelemesine veya tamamen reddetmesine neden olmaktadır.

Suriye'deki altyapı eksikliği, temel hizmetlere erişimde yaşanan ciddi sıkıntılar ve savaşın yol açtığı yıkım, geri dönüş kararlarını doğrudan etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Elektrik, su, sağlık ve gıda gibi temel ihtiyaçların sürdürülebilir bir şekilde karşılanamaması, birçok sığınmacının Suriye'de yaşamlarını yeniden kurma konusunda tereddüt yaşamasına neden olmaktadır. Özellikle, savaşın neden olduğu fiziksel yıkım nedeniyle evlerin kullanılamaz hale gelmesi ve temel altyapının büyük ölçüde tahrip olması, geri dönüş eğilimini ciddi şekilde zayıflatmaktadır.

Araştırma kapsamında katılımcılara Suriye'deki mevcut koşullar geri dönüş kararınızı nasıl etkiliyor? sorusu yöneltilmiş ve altyapı, temel hizmetler, ekonomik kriz ve eğitim sistemi gibi alanlardaki yetersizliklerin geri dönüş kararları üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

Örnekleme grubumuzdan K2 ile yapılan görüşmede, altyapı eksikliği, temel ihtiyaçlara erişimde yaşanan zorluklar ve savaşın neden olduğu yıkım nedeniyle geri dönüşü düşünmediğini ifade etmiştir:

Suriye'de artık dönebileceğim bir ev bile yok. Savaş yüzünden mahallemiz tamamen

yıkıldı, yollar tahrip olmuş, altyapı diye bir şey kalmamış. Elektrik kesintileri sürekli oluyor, su zaten sık sık bulunamıyor. Burada en azından temel ihtiyaçlarımı karşılayabiliyorum ama Suriye’de nasıl yaşayacağımı bile kestiremiyorum. Sadece bir eve sahip olmak da yetmez, hastane yok, düzenli sağlık hizmetleri yok. İnsanlar hastalandığında bile tedavi olamıyorlar. Bu şartlar değişmeden geri dönüşü düşünmem mümkün değil. (K2, Erkek, 24, İnşaat Mühendisi, Lisans Mezunu, Rakka)

K2’nin ifadesi, Suriye’deki altyapı eksikliğinin ve temel hizmetlerin yetersizliğinin, geri dönüş kararları üzerinde nasıl belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Evlerin yıkılmış olması, elektrik ve su gibi temel hizmetlerin sürdürülebilir şekilde sağlanamaması, sağlık hizmetlerine erişimdeki ciddi sıkıntılar, birçok sığınmacının geri dönüş fikrini ertelemesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, Suriye’de temel yaşam koşullarının iyileşmemesi ve altyapının yeniden inşa edilmemesi, geri dönüş kararlarını doğrudan etkileyen en kritik faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Güvenlik sağlansa dahi, temel hizmetlere erişimde yaşanan ciddi sıkıntılar giderilmeden, geri dönüşün büyük ölçekte gerçekleşmesi beklenmemektedir.

Suriye’de devam eden ekonomik kriz, yüksek işsizlik oranları ve temel hizmetlerin yetersizliği de katılımcıların geri dönüş kararlarını olumsuz etkileyen başlıca nedenler arasında yer almaktadır. Savaşın neden olduğu ekonomik çöküş, iş imkanlarının neredeyse yok denecek kadar azalması ve temel yaşam koşullarının sürdürülemez hale gelmesi, birçok sığınmacının geri dönüş konusunda ciddi tereddütler yaşamasına neden olmaktadır. Özellikle eğitim sisteminin büyük ölçüde zarar görmesi ve genç bireylerin eğitim hayatlarına devam etme şanslarının sınırlı olması, geri dönüş fikrini daha da zayıflatmaktadır.

Örneklem grubumuzdan K10 ile yapılan görüşmede, ekonomik istikrarsızlık, işsizlik, temel hizmetlerin eksikliği ve eğitim olanaklarının yetersizliği nedeniyle geri dönüşü şu an için mantıklı bir seçenek olarak görmediğini ifade etmiştir:

Suriye’de şu an çalışabileceğim bir iş yok, zaten ekonomi tamamen çökmüş durumda. İnsanlar en temel ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanıyorlar. Burada en azından bir iş bulma şansım var ama orada böyle bir imkanım olmayacak. Ayrıca, eğitimime devam etmek istiyorum. Suriye’de okulların çoğu ya yıkıldı ya da yeterli eğitim veremeyecek durumda. Eğer dönersem eğitim hayatım yarıda kalacak ve geleceğim belirsiz hale gelecek. Bu şartlar altında geri dönmek benim için mümkün değil. (K10, Kadın, 22, Lisans Öğrencisi, İdlib)

K10’un ifadesi, Suriye’deki ekonomik krizin ve eğitim sistemindeki yetersizliklerin, bireylerin geri dönüş kararlarını doğrudan etkilediğini

göstermektedir. Özellikle genç bireyler için eğitimlerine devam edebilme ve mesleki geleceklerini garanti altına alabilme isteği, geri dönüş fikrini zayıflatan önemli faktörler arasında yer almaktadır. Suriye’de ekonomik ve eğitim sisteminin yeniden yapılandırılmadan, temel hizmetlerin istikrarlı hale getirilmeden ve iş imkanlarının artırılmadan, sığınmacıların geri dönüş eğiliminin düşük kalmaya devam edeceği söylenebilir.

Öte yandan, bazı katılımcılar için Suriye’de sahip oldukları mülkler, topraklar ve iş yerleri, geri dönüşü teşvik eden en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Uzun yıllar boyunca Türkiye’de yaşamış olsalar da, Suriye’de maddi varlıklarını koruma ve yeniden kullanma imkanı, geri dönüş fikrini şartlı olarak olumlu hale getirebilmektedir. Özellikle, evlerine dönebilme ve kendi işlerini tekrar kurabilme düşüncesi, bazı bireylerin Türkiye’de karşılaştıkları ekonomik ve sosyal zorlukları göz önünde bulundurarak geri dönüşü bir alternatif olarak değerlendirmelerine yol açmaktadır. Ancak, bu bireyler için de geri dönüşün temel şartı, Suriye’de güvenlik ve istikrarın sağlanmasıdır.

Örneklem grubumuzdan K24 ile yapılan görüşmede, Suriye’de evinin ve iş yerinin bulunmasının, geri dönüş fikrini güçlendirdiğini; ancak güvenlik koşullarının düzelmesinin bu karar için belirleyici olduğunu ifade etmiştir:

Suriye’de kendi evim var, burada ise yıllardır kira ödüyorum. Kendi topraklarıma geri dönmek ve orada hayatıma devam etmek istiyorum. Orada bir iş yerim vardı, eğer durum düzelirse tekrar açabilirim. Burada hep geçici gibi hissettim, ama Suriye’de en azından kendi evimde olacağım. Ancak şu an için dönmek güvenli değil. Savaş tamamen biter, sokaklar güvenli hale gelirse ve işlerimi yeniden kurabileceğimi görürsem, o zaman geri dönüş benim için en iyi seçenek olur. (K24, Erkek, 48, Esnaf, İlkokul Mezunu, Haseke)

K24’ün ifadesi, mülkiyet sahipliğinin bireylerin geri dönüş kararlarını nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Kendi evine, işine ve topraklarına sahip olan bireyler, Suriye’de istikrar sağlanması durumunda geri dönüşü cazip bir seçenek olarak değerlendirmektedirler. Bu bağlamda, ekonomik istikrarın yeniden sağlanması ve güvenlik koşullarının düzelmesi, mülk sahipleri için geri dönüşü daha mümkün hale getirebilir. Ancak, mevcut belirsizlikler ve devam eden güvensizlik ortamı, bireylerin bu kararı ertelemelerine neden olmaktadır.

2.10.1.3.7. Siyasi Faktörler

Siyasi ve politik gelişmeler Suriyeli sığınmacıların gönüllü geri dönüş kararlarını etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Hem Türkiye’de hem

de Suriye'deki mevcut siyasi ortam, bireylerin geri dönüş konusundaki tutumlarını şekillendirmekte önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle Türkiye'de son yıllarda artan sığınmacı karşıtı söylemler, bazı siyasi aktörlerin sert açıklamaları ve geri gönderme odaklı politik vaatler, Suriyeli sığınmacıların kendilerini bu ülkede güvende ve kalıcı hissetmelerini zorlaştırmaktadır. Medyada sıkça yer alan olumsuz söylemler, toplumun bazı kesimlerinde sığınmacılara yönelik tepkilerin artmasına neden olmuştur. Bu nedenle, bazı sığınmacılar için Türkiye'de kalmak giderek daha zorlayıcı hale gelmiş ve geri dönüş, yeniden düşünölmeye başlanmıştır.

Diğer taraftan, Suriye'deki mevcut rejimin uygulamaları da geri dönüş kararını doğrudan etkileyen önemli bir siyasi faktördür. Özellikle rejim tarafından uygulanan güvenlik soruşturmaları, zorunlu askerlik tehdidi ve geçmiş muhalif faaliyetler nedeniyle uygulanan baskılar, sığınmacıların Suriye'ye dönme konusundaki endişelerini artırmaktadır. Rejime dair güven eksikliği, hukuki güvencelerin olmaması ve bireysel güvenlik konusunda yaşanan belirsizlikler, gönüllü dönüş kararını zorlaştıran temel nedenler arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda, siyasi ve politik faktörler, bazı katılımcılar için geri dönüşü bir zorunluluk olarak gündeme getirirken, bazıları içinse Suriye'deki siyasi baskılar ve belirsizlik nedeniyle geri dönüşü tamamen imkânsız kılmaktadır.

Türkiye'de siyasi ve medya söylemlerinin olumsuz yönde artması, toplumsal tepkiler ve güvenlik kaygıları, geri dönüş kararlarını doğrudan etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Son yıllarda mülteci karşıtı söylemlerin siyaset ve medya aracılığıyla daha görünür hale gelmesi, bazı Suriyeli sığınmacıların kendilerini Türkiye'de güvende hissetmemelerine ve uzun vadeli bir yaşam kurma umutlarını kaybetmelerine neden olmaktadır. Özellikle bazı siyasi partiler ve aktörlerin Suriyelilere yönelik sert söylemleri ve geri gönderme politikaları, bireylerin kendilerini dışlanmış hissetmelerine ve Suriye'ye dönüşü bir seçenek olarak değerlendirmelerine yol açmaktadır.

Örneklem grubumuzdan K13 ile yapılan görüşmede, kendisine Siyasi parti ve siyasi aktörlerin son zamanlardaki ötekileştirici/dışlayıcı söylemlerinden endişe duyuyor musunuz? sorusu yöneltölmüş ve mülteci karşıtı söylemlerin artması, toplumsal tepkilerin sertleşmesi ve bu durumun güvenlik kaygısı yaratması nedeniyle geri dönüş fikrini değerlendirdiğini ifade etmiştir:

Evet, kesinlikl endişe duyuyorum. Son zamanlarda mültecilere karşı söylenen şeyler giderek daha sert hale geliyor. Televizyonda, sosyal medyada sürekli 'Suriyeliler gidecek' deniyor. Bunu duyunca kendimi burada istenmeyen biri gibi hissediyorum.

İnsanlar bu söylemlerden etkileniyor ve bize karşı daha soğuk, daha sert davranıyorlar. Eskiden böyle değildi ama şimdi sokakta bile bazen bakışlardan, konuşmalardan bunu hissediyorum. Gelecekte daha büyük sorunlarla karşılaşmıyım diye düşünmekten kendimi alamıyorum. Eğer bu durum daha da kötüleşirse, Suriye’de güvenlik sağlanırsa geri dönmeyi ciddi şekilde düşünürüm (K13, Erkek, 33, Spor Hocası, Şam).

K13’ün ifadesi, siyasi söylemlerin ve medyada yer alan mülteci karşıtı tartışmaların, bireylerin psikolojik güvenlik algısını nasıl etkilediğini göstermektedir. Toplumda Suriyelilere yönelik olumsuz algının artması, bireylerin kendilerini dışlanmış hissetmelerine ve Türkiye’de uzun vadeli bir yaşam kurma konusunda tereddüt etmelerine yol açmaktadır. Siyasi ve medya söylemlerindeki olumsuzluklar, Suriyeli sığınmacılar için yalnızca psikolojik bir baskı yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal tepkilerin daha sert hale gelmesine ve güvenlik kaygılarının artmasına neden olmaktadır. Bu faktörler, bazı bireyler için geri dönüşü daha makul bir seçenek haline getirmekte ve Türkiye’de kalma motivasyonlarını zayıflatmaktadır.

Öte yandan, bazı katılımcılar için Suriye’deki mevcut rejimin uygulamaları ve güvenlik soruşturmaları, geri dönüşün önündeki en büyük engeller arasında yer almaktadır. Rejimin geri dönenlere karşı keyfi tutuklamalar, zorla askere alma ve siyasi geçmişten dolayı yargılama gibi uygulamalar yapabileceğine dair yaygın bir inanç, geri dönüş kararlarını doğrudan etkilemektedir. Bu durum, özellikle daha önce Türkiye’ye sığınmış bireylerin, rejim tarafından muhalif veya tehdit unsuru olarak görülme korkusunu artırmaktadır.

Bu bağlamda örneklem grubumuzdan K2 ile yapılan görüşmede, kendisine Suriye’deki güvenlik soruşturmaları ve rejimin varlığı sizi geri dönüş konusunda engelliyor mu? sorusu yöneltilmiş ve katılımcı, rejimin geri dönenlere yönelik sert ve ayrımcı tutumlarının kendisini ciddi biçimde endişelendirdiğini, bu nedenle geri dönüşü şu an için mümkün görmediğini ifade etmiştir:

Evet tabii ki de etkiliyor hatta benim için en büyük engellerden birisidir diyebilirim. Çünkü haberlerde geri dönenlere Esed’in neler yaptığını görüyoruz. Bazıları tutuklanıyor, rejime karşı çıktıkları için onları suçlu olarak görüyorlar. Şimdi ben dönmeye karar verirsem Türkiye’den dönmem bile sorun olur. Neden kaçtın? ne için oraya gittin? rejime karşı mısın? yani hapse atmasalar da zorla askere alırlar. (K2, Erkek, 24, İnşaat Mühendisi, Rakka)

K2’nin ifadesi, rejimin geri dönenleri potansiyel suçlu olarak gördüğü algısının, bireylerin geri dönüş kararlarını nasıl doğrudan etkilediğini açıkça ortaya

koymaktadır. Türkiye’de bulunmuş olmanın bile başlı başına bir suçlama sebebi olarak görülmesi, sığınmacıların geri döndüklerinde güvenli bir yaşam sürebileceklerine dair umutlarını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle, rejim değişmediği veya uluslararası güvenceler sağlanmadığı sürece geri dönüş, bu bireyler için ciddi bir risk olarak değerlendirilmektedir.

2.10.1.3.8. Hukuki Faktörler

Göç süreci, bireylerin yalnızca sosyal ve ekonomik hayatlarını değil, aynı zamanda hukuki statülerini de derinden etkileyen karmaşık bir yapıya sahiptir. Ev sahibi ülkedeki hukuki düzenlemeler, göçmenlerin uzun vadeli yerleşim kararlarını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Hukuki statü, bireylerin sosyal haklara erişimini, çalışma yaşamına katılımını ve barınma olanaklarını doğrudan etkileyerek, onların ev sahibi ülkeye olan bağlılıklarını artırmakta ya da azaltmaktadır. Hukuki güvencelerin sağlanması, bireylerin ev sahibi ülkede uzun vadeli kalma eğilimini artırırken, hukuki belirsizlik ve statü eksikliği, geri dönüş eğilimlerini güçlendiren unsurlar arasında yer almaktadır.

Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne coğrafi sınırlama ile taraf olduğu için yalnızca Avrupa ülkelerinden gelen sığınmacılara mülteci statüsü tanımaktadır. Bu nedenle Suriye’deki iç savaştan kaçan bireylere, hukuki statüleri açısından mülteci veya şartlı mülteci statüsü yerine geçici koruma statüsü verilmiştir (Büyükhana, 2021, s. 85). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun (YUKK) 91. maddesi, Türkiye’ye kitlesel göç hareketleri ile gelen ve uluslararası koruma statüsü alamayan yabancılara geçici koruma sağlanabileceğini düzenlemektedir (YUKK, 2013). Bunun yanı sıra, 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği, Suriyelilerin Türkiye’deki hukuki statüsünü netleştirmiş ve geçici koruma altındaki bireylerin haklarını, yükümlülüklerini ve Türkiye’deki kalış koşullarını belirlemiştir.

Bu hukuki düzenlemeler, Suriyelilere geri gönderme yasağı (non-refoulement), temel sağlık hizmetlerine erişim, eğitim hakkı ve çalışma izni gibi bazı haklar sağlamaktadır. Türkiye’de yürürlükte olan Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 6. Bölümü, geçici koruma altındaki bireylere sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim ve sosyal yardım gibi hizmetlerin sağlanabileceğini belirtmektedir (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014). Ancak, geçici koruma statüsüne sahip olan bireyler, kalıcı oturma izni veya vatandaşlık hakkı gibi uzun vadeli güvencelerden yoksun olmaları nedeniyle hukuki belirsizlik içinde yaşamaktadırlar. Özellikle çalışma izni alma sürecindeki zorluklar, birçok işverenin Suriyelileri kayıt dışı çalıştırmasına neden olmakta ve Suriyelilerin sosyal güvenceye erişimini sınırlandırmaktadır. Ek olarak sosyal haklara erişimindeki sınırlamalar ve vatandaşlık hakkı almadaki zorluklar,

bireylerin Türkiye’de uzun süreli kalma isteğini olumsuz etkileyerek, geri dönüş eğilimlerini artıran faktörler arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda, hukuki faktörler, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş kararlarını şekillendiren en önemli unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’de uygulanan geçici koruma rejimi, belirli haklar sağlasa da, uzun vadeli hukuki güvencelerin eksikliği, bazı bireyler için gelecek kaygısını artırmakta ve geri dönüş fikrini güçlendirmektedir. Vatandaşlık edinmenin zorlaşması, oturma ve çalışma izinlerinin geçici olması, hukuki statüye bağlı sosyal haklara erişimde yaşanan kısıtlamalar ve geleceğe dair belirsizlik, birçok sığınmacının Türkiye’de uzun vadeli bir gelecek kurma konusunda tereddüt yaşamasına neden olmaktadır.

Özellikle oturma ve çalışma izinlerinin belirli sürelerde yenilenmesi gerekliliği, bireylerin hukuki statülerinin devamlılığı konusunda belirsizlik yaratmaktadır. Bu durum, iş güvencesi ve sosyal haklara erişim açısından sığınmacılar için istikrarsız bir ortam oluşturmakta, uzun vadeli plan yapmalarını zorlaştırmaktadır. Buna ek olarak, hukuki belirsizlik içinde yaşamak, birçok sığınmacı için geleceğe dair güvensizlik hissini artırmakta ve Suriye’de şartların düzelmesi halinde geri dönüş eğilimini güçlendiren bir faktör haline gelmektedir.

Diğer yandan, Türk vatandaşlığına geçiş ve kalıcı oturma izni gibi imkanlar, bazı bireylerin Türkiye’de kalma eğilimini artırmaktadır. Vatandaşlık hakkı elde eden veya uzun vadeli oturum iznine sahip olan bireyler, hukuki güvenceleri sayesinde Türkiye’de kalmaya daha olumlu yaklaşmaktadırlar.

Araştırma kapsamında tüm katılımcılara Türkiye’deki sivil haklardan (özgürlük hakkı, eğitim hakkı, iş hakları, özel hayat hakları, eşitlik hakkı...vs) tam olarak yararlanabiliyor musunuz? Örnekle açıklayabilir misiniz? sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılarımızdan K12, oturma ve çalışma izinlerinin sürekli yenilenmesi gerekliliği, hukuki statüdeki belirsizlik ve geleceğe dair güvensizlik nedeniyle Suriye’de durumların iyileşmesi halinde geri dönmeyi düşündüğünü ifade etmiştir:

Burada oturma iznim var ama her yıl yenilemek zorundayım. Çalışma izni almak da ayrı bir sorun, birçok işveren çalışma izniyle uğraşmak istemediği için kayıt dışı çalıştırıyor. Bu yüzden hem iş güvencem yok hem de geleceğim belirsiz. Yarın ne olacağını bilmiyorum, kalıcı bir statüm olmadığı için burada bir düzen kurmak zor. Türkiye’de sürekli belirsizlik içinde yaşamak istemiyorum. Eğer Suriye’de işler düzelirse, geri dönmeyi kesinlikle düşünürüm. En azından orada kendi ülkemde olurum ve geleceğime dair daha net bir yol çizebilirim (K12, Erkek, 35, Eğitimci, Humus).

K12'nin ifadesi, hukuki statüdeki belirsizliğin ve bürokratik süreçlerin bireylerin geri dönüş kararları üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Sığınmacıların oturma ve çalışma izinlerinin sürekli yenilenmesi gerekliliği, iş ve sosyal güvenceye erişimde yaşanan zorluklar, bireylerin uzun vadeli bir yaşam kurma motivasyonlarını zayıflatmakta ve Suriye'de şartların iyileşmesi durumunda geri dönüş fikrini güçlendirmektedir.

Örneklem grubumuzdan K11, hukuki belirsizlikler, vatandaşlık sürecindeki zorluklar ve sağlık ile eğitim hizmetlerine erişimde karşılaşılan engeller nedeniyle Suriye'de güvenlik sağlanırsa geri dönmeyi düşündüğünü ifade etmiştir:

Burada yaşamak zor çünkü birçok haktan tam olarak yararlanamıyorum. Vatandaşlık süreci belirsiz ve bu durum gelecek planlarımı yapmamı engelliyor. Eğitimime devam ediyorum ama bazı alanlarda Suriyeli olduğum için kısıtlamalarla karşılaşıyorum. Örneğin, mezun olduktan sonra çalışma izni alıp alamayacağımı bile tam olarak bilmiyorum. Sağlık hizmetlerine erişim de giderek zorlaşıyor, bazı hastanelerde randevu almakta sıkıntı çekiyorum. Burada tam anlamıyla bir gelecek kurabileceğimi düşünmüyorum. Eğer Suriye'de savaş sona ererse, orada kendime daha sağlam bir düzen kurma ihtimalim olur, bu yüzden geri dönüşü ciddi şekilde düşünüyorum (K11, Kadın, 24, Öğrenci, Ön Lisans Mezunu, Rakka).

K11'in ifadesi, hukuki güvencesizliğin, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde karşılaşılan zorlukların, bireylerin Türkiye'de kalma motivasyonlarını nasıl etkilediğini göstermektedir. Türkiye'de sivil haklara tam olarak erişemeyen bireyler, Suriye'de savaşın sona ermesi ve istikrarlı bir ortamın oluşması durumunda geri dönüşü bir alternatif olarak görmektedirler. Hukuki statüdeki belirsizlik ve temel hizmetlere erişimde yaşanan sorunlar, bireylerin Türkiye'de kalma motivasyonlarını zayıflatan en önemli itici faktörler arasında yer almaktadır.

Benzer şekilde, vatandaşlık edinmenin zorlaşması ve hukuki statüye bağlı sosyal haklara erişimde yaşanan kısıtlamalar, bazı sığınmacılar için Türkiye'de kalmayı sürdürülebilir bir seçenek olmaktan çıkarmakta ve geri dönüş fikrini güçlendiren bir faktör haline getirmektedir. Kalıcı bir statüye sahip olmamak, bireylerin eğitim, sağlık ve çalışma haklarından tam anlamıyla faydalanmalarını zorlaştırmakta ve geleceğe dair belirsizlik hissini artırmaktadır. Özellikle vatandaşlık alamayan bireyler, uzun vadede Türkiye'de yaşamlarını güvence altına alamadıkları için Suriye'de koşulların düzelmesi halinde geri dönüşü bir alternatif olarak değerlendirmektedirler.

Araştırma kapsamında örneklem grubumuzdan K25 ile yapılan görüşmede,

kendisine Türk vatandaşlığı aldınız mı? Eğer almadıysanız almak istiyor musunuz? Evet ise neden almak istiyorsunuz? sorusu yöneltilmiş ve vatandaşlık edinme sürecinin belirsizliği ve hukuki statüye bağlı sosyal haklara erişimde yaşadığı zorluklar nedeniyle Suriye'ye geri dönmeyi düşündüğünü ifade etmiştir:

Türk vatandaşlığı almadım ve almayı isterdim çünkü burada vatandaş olmadığım için birçok şeyden mahrum kalıyorum. Devlet dairelerinde işlem yapmak zor oluyor, sağlık hizmetlerinde her zaman öncelikli değiliz, bazı işlerde Suriyeli olduğum için kabul edilmiyorum. Geleceğimle ilgili hiçbir şey net değil. Eğer vatandaşlık alabilseydim, burada daha rahat bir yaşam sürebilirdim ama bu çok zor görünüyor. Sürekli geçici bir statüde yaşamak yorucu. Yani bu yüzden vatandaşlık almadığım sürece burada temelli kalmayı pek düşünmüyorum. Eğer Suriye'de savaş biter, orada işler biraz daha normale dönerse, geri dönmeyi düşünürüm. En azından kendi ülkemde bir belirsizlik içinde yaşamam (K25, Kadın, 23, Garson, Ortaokul Mezunu, İdlib).

K25'in ifadesi, vatandaşlık edinme sürecinin belirsizliğinin ve sosyal haklara erişimde yaşanan kısıtlamaların, bireylerin uzun vadeli yerleşim kararlarını nasıl etkilediğini göstermektedir. Kalıcı bir statüye sahip olamamak, bireylerin Türkiye'de gelecek planlarını net bir şekilde yapmalarını engellemekte ve belirsizlik hissini artırmaktadır. Vatandaşlık hakkına erişemeyen bireyler, Türkiye'de kalıcı bir yaşam kurma konusunda daha fazla zorluk yaşamakta ve hukuki statülerinin getirdiği sınırlamalar nedeniyle Suriye'de durumların iyileşmesi halinde geri dönüşü bir alternatif olarak değerlendirmektedirler. Ancak, Suriye'deki mevcut güvensizlik ortamı ve istikrarsızlık, bu kararın kısa vadede gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır.

Öte yandan, Türk vatandaşlığına geçiş ve kalıcı oturma izni imkanları, bazı sığınmacılar için Türkiye'de kalma eğilimini güçlendiren en önemli hukuki faktörler arasında yer almaktadır. Vatandaşlık hakkı kazanan veya uzun vadeli oturum iznine sahip olan bireyler, hukuki statülerinin güvencede olması nedeniyle Türkiye'de daha istikrarlı bir yaşam sürdürebilmekte ve geri dönüş fikrine daha mesafeli yaklaşmaktadırlar. Özellikle eğitim, sağlık ve çalışma haklarına tam erişim sağlayan bireyler, Türkiye'de kendilerine bir gelecek kurabileceklerini düşündükleri için geri dönüşü bir seçenek olarak görmemektedirler.

Araştırma kapsamında örneklem grubumuzdan K22 ile yapılan görüşmede, kendisine Türk vatandaşlığı aldınız mı? Eğer aldıysanız bu durum geri dönüş kararınızı nasıl etkiliyor? sorusu yöneltilmiş ve vatandaşlık hakkını kazanmasının, Türkiye'de kalma kararını güçlendirdiğini ve şu an için Suriye'ye geri dönmeyi düşünmediğini ifade etmiştir:

Evet, Türk vatandaşlığını aldım ve bu benim için çok şey değiştirdi. Artık burada daha güvende hissediyorum, eğitim ve iş imkanlarına daha kolay erişiyorum. Önceden her yıl oturma izniyle uğraşmak, resmi işlemlerde zorluk yaşamak beni yoruyordu ama şimdi bu kaygılarım kalmadı. Türkiye’de daha uzun vadeli bir yaşam kurabileceğimi düşünüyorum. Suriye’de durum düzelir mi, düzelirse bile eski haline döner mi bilmiyorum ama şu an burada bir düzenim var ve geri dönmeyi düşünmüyorum (K22, Kadın, 25, Eğitimci, Lisans Mezunu, Halep).

K22’nin ifadesi, hukuki güvencelerin bireylerin Türkiye’de kalma motivasyonlarını nasıl artırdığını göstermektedir. Vatandaşlık hakkını kazanan bireyler, hukuki statülerinin sağlamlaşmasıyla birlikte daha istikrarlı bir yaşam sürebilmekte ve uzun vadeli planlarını Türkiye’de yapabilmektedirler. Vatandaşlık hakkına sahip olan bireyler, hukuki belirsizlik yaşamadan sosyal ve ekonomik hayata daha rahat entegre olabilmekte ve bu durum, geri dönüş fikrini büyük ölçüde zayıflatmaktadır. Türkiye’de kalıcı bir statü elde eden bireyler için, geri dönüş artık zorunlu bir seçenek olmaktan çıkmakta ve daha az tercih edilen bir ihtimal haline gelmektedir.

2.10.1.3.9. Güvenli, Onurlu ve Gönüllü Geri Dönüş İçin Gerekli Koşullar

Göç süreçleri, bireylerin yalnızca mevcut yaşam koşullarıyla değil, aynı zamanda gelecek beklentileri ve köken ülkelerindeki gelişmelerle de doğrudan ilişkilidir. Sığınmacıların geri dönüş eğilimleri, sadece içinde bulundukları ekonomik ve sosyal koşullara bağlı olarak şekillenmemekte, aynı zamanda geri dönüşün nasıl bir ortamda ve hangi güvenceler altında gerçekleşeceği sorusu etrafında belirlenmektedir. Uluslararası göç literatüründe geri dönüşün gönüllü, onurlu ve sürdürülebilir olması için bir dizi temel kriterin sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Zorla geri gönderilme ya da baskı altında geri dönüş, bireylerin yaşamlarını yeniden inşa etmelerini zorlaştırmakta ve uzun vadede yeni göç dalgalarına yol açabilmektedir. Bu nedenle, sığınmacılar ancak kendi güvenliklerini ve temel haklarını garanti altında hissettikleri takdirde geri dönüşü değerlendirmektedirler.

Araştırma kapsamında katılımcılara Sizce güvenli, onurlu ve gönüllü bir geri dönüş için hangi koşullar gerekli? sorusu yöneltilmiş ve elde edilen bulgular doğrultusunda geri dönüşün dört temel boyutta ele alındığı tespit edilmiştir.

Katılımcılar için en öncelikli unsur güvenliğin sağlanmasıdır. Suriye’de süregelen çatışmaların tamamen sona ermemesi, farklı silahlı grupların varlığını sürdürmesi ve devlet otoritesinin zayıf olması, sığınmacılar açısından büyük bir risk oluşturmaktadır. Birçok katılımcı, geri dönüşün ancak savaşın tamamen sona ermesi

ve güvenliğin devlet veya uluslararası mekanizmalar tarafından sağlanması durumunda mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Keyfi tutuklamalar, zorunlu askerlik uygulamaları ve rejim tarafından muhalif olarak görülen bireylere yönelik baskılar, güvenli bir geri dönüşün önündeki en büyük engellerden biri olarak dile getirilmiştir.

İkinci olarak, geri dönecek bireyler için ekonomik ve altyapısal koşulların iyileştirilmesi dile getirilmiştir. Katılımcılar, savaşın Suriye’de yalnızca güvenlik açısından değil, ekonomik ve sosyal yapı açısından da büyük bir yıkıma neden olduğunu vurgulamıştır.

Üçüncü olarak, geri dönüşün ancak sosyal ve hukuki güvenceler sağlandığında onurlu bir şekilde gerçekleşebileceği belirtilmiştir. Katılımcılar, geri dönen bireylerin haklarının korunması, zorla yerinden edilme veya mülkiyet ihlali gibi sorunlarla karşılaşmamaları gerektiğini ifade etmiştir.

Dördüncü ve en kritik boyutlardan biri ise Esed rejiminin varlığıyla ilgili belirsizliklerin ortadan kalkmasıdır. Birçok katılımcı, rejimin değişmesi, düşmesi veya gitmesi gerektiğini, aksi takdirde geri dönüşün imkânsız olduğunu ifade etmiştir.

Bu dört faktör görüşmelerde farklı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir., araştırma kapsamında örneklem grubumuzdan K7 ile yapılan görüşmede, Suriye’de güvenlik sağlanmadan geri dönüşün mümkün olmayacağı fikri net bir şekilde ortaya çıkmıştır:

Öncelikle güvenliğin sağlanması gerekiyor. Şu an Suriye’de kimin ne zaman tutuklanacağını, kimin evinin bombalanacağını kimse bilmiyor. Orada hala birçok farklı grup var ve her bölgeyi başka birileri kontrol ediyor. Geri dönsek bile ne olacağı belli değil. Yolda giderken kaçırılabiliriz, biri üzerimize iftira atabilir, rejim bizi muhalif olarak görebilir. Eğer Suriye’de tam anlamıyla bir barış ortamı sağlanmazsa, ne kadar istesem de geri dönmem mümkün değil (K7, Kadın, 25, İnşaat Mühendisi, Lisans Mezunu, Rakka).

K7’nin ifadesi, güvenliğin bireylerin geri dönüş kararlarını şekillendiren en önemli faktörlerden biri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Savaşın sona ermemesi, farklı silahlı grupların varlığını sürdürmesi ve bireylerin hukuki güvence altında olmaması, geri dönüş fikrini zayıflatan en temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Savaşın getirdiği yıkım, yalnızca güvenlik sorunları ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda ekonomik çöküşe, işsizlik oranlarının artmasına ve temel kamu hizmetlerinin aksamasına neden olmuştur. Katılımcılar, geri dönüşün ancak iş imkanlarının oluşturulması, altyapının yeniden inşa edilmesi ve temel hizmetlerin düzenli hale getirilmesiyle mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Araştırma kapsamında örneklem grubumuzdan K6 ile yapılan görüşmede, geri dönüşün ancak ekonomik sistemin yeniden inşa edilmesi, temel kamu hizmetlerinin sağlanması ve iş güvencesinin oluşturulmasıyla mümkün olabileceği ifade edilmiştir:

Geri dönüş için öncelikle insanların geçimlerini sağlayabilecekleri bir ekonomi oluşturulmalı. Şu an Suriye’de iş yok, ekonomi tamamen çökmüş durumda. İnsanlar ne yiyeceğini, nasıl geçineceğini bile bilmiyor. Eğer geri dönüş olacaksa, önce iş alanları açılmalı, fabrikalar yeniden faaliyete geçmeli, küçük esnaf desteklenmeli. Bunun yanında, altyapının tamamen yenilenmesi gerekiyor. Elektrik, su ve ulaşım gibi en temel hizmetlerin sürekli sağlanması şart. Sağlık hizmetleri de büyük bir sorun; hastaneler tam kapasiteyle çalışmadan insanlar orada nasıl yaşayacak? Eğer bunlar sağlanmazsa, geri dönen insanlar kısa bir süre sonra yine göç etmek zorunda kalır. Onurlu bir geri dönüş için her şeyden önce ekonomik istikrar, iş imkanları ve temel hizmetlerin eksiksiz olması lazım (K6, Erkek, 33, Yazılım Mühendisi, Lisans Mezunu, Halep).

K6’nın ifadesi, geri dönüşün sürdürülebilir olabilmesi için yalnızca güvenliğin değil, kentsel ekonomik ve altyapısal koşulların da iyileştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Temel hizmetlere erişimin sağlanması, iş güvencesinin oluşturulması ve ekonomik düzenin yeniden tesis edilmesi, sığınmacılar için geri dönüş kararını etkileyen en kritik faktörler arasında yer almaktadır.

Katılımcıların güvenli, onurlu ve gönüllü geri dönüş için gerekli gördükleri bir diğer önemli unsur da sosyal ve hukuki güvencelerin sağlanmasıdır. Sığınmacılar, geri döndüklerinde keyfi tutuklamalara, mülkiyet kayıplarına veya zorunlu askerliğe maruz kalmayacaklarından emin olmak istemektedirler. Aynı zamanda, mülkiyet haklarının korunması, dönen bireylerin eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerden yararlanabilmesi ve uluslararası güvencelerle desteklenen bir dönüş sürecinin oluşturulması, onurlu bir geri dönüş için gerekli görülen temel şartlar arasındadır.

Görüşme yapılan K11 sosyal ve hukuki güvenceler sağlanmadan geri dönüşün mümkün olamayacağını, bireylerin haklarının garanti altına alınması gerektiğini ifade etmiştir:

Geri dönüşün sağlanabilmesi için en önemli şey, hukuki güvencelerin sağlanmasıdır. Öncelikle, döndüğümüzde mülkiyet haklarımızın korunacağından emin olmalıyız.

Birçok insanın evi, tarlası ya da dükkânı artık başkalarının elinde. Devletin ya da güvenilir bir kurumun bize bu hakları geri vereceğini garanti etmesi gerekiyor. Bunun yanında, keyfi tutuklamalar, zorla askere alma ya da siyasi görüşümüz yüzünden baskıya maruz kalmak gibi endişelerimiz var. Kimse geleceğinin belirsiz olduğu bir yere dönmek istemez. Ayrıca, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim olmadan nasıl yaşayabiliriz? Okulların, hastanelerin düzgün çalışması lazım. Eğer gerçekten onurlu bir geri dönüş olacaksa, uluslararası bir garantör olmalı, bireylerin haklarını korumalı ve hiçbir ayrımcılığa uğramadan ülkelerine dönebilecekleri bir sistem kurulmalı (K11, Kadın, 24, Ön Lisans Mezunu, Rakka).

K11'in ifadesi, geri dönüşün yalnızca fiziksel güvenliğin sağlanmasıyla değil, aynı zamanda bireylerin haklarının güvence altına alınmasıyla mümkün olabileceğini göstermektedir. Mülkiyet haklarının korunması, hukuki süreçlerin şeffaf olması ve sosyal hizmetlerin düzenli hale getirilmesi, geri dönen bireyler için en temel öncelikler arasında yer almaktadır.

Katılımcıların güvenli, onurlu ve gönüllü geri dönüş için gerekli gördükleri bir diğer kritik unsur ise Esed rejiminin değişmesi veya tamamen ortadan kalkmasıdır. Birçok sığınmacı için rejimin varlığı, geri dönüşü imkânsız kılan en büyük engellerden biri olarak görülmektedir. Bu durum katılımcılardan K13 ile yapılan mülakatta görülmüştür. O, Esed rejimi var olduğu sürece geri dönüşün mümkün olmadığını, güvenli bir geri dönüşün ancak rejimin gitmesiyle sağlanabileceğini ifade etmiştir:

Suriye'ye geri dönmek için en önemli şart, Esed rejiminin tamamen gitmesidir. Şu an Suriye'ye dönersek rejim bizi muhalif olarak görüp tutuklayabilir ya da zorla askere alabilir. Daha önce birçok insan sadece Türkiye'de yaşadığı için hain ilan edilip kayboldu. Rejim gitmeden, hukukun ve adaletin olmadığı bir yere dönmek nasıl mümkün olabilir? Geri döndüğümüzde baskı, zulüm ve korku içinde yaşamak istemiyoruz. Güvenli ve onurlu bir geri dönüş ancak rejim değişirse ve yeni bir yönetim halkın güvenliğini garanti ederse mümkün olur (K13, Erkek, 33, Spor Hocası, Yüksek Lisans Mezunu, Şam).

K13'ün ifadesi, Esed rejiminin varlığının, geri dönüş önündeki en büyük engellerden biri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Rejimin uyguladığı baskıcı politikalar, keyfi tutuklamalar ve zorunlu askerlik tehdidi, birçok sığınmacı için geri dönüşü riskli hale getirmekte ve geri dönüşü dair planların ertelenmesine neden olmaktadır.

2.11. TARTIŞMA

Göç literatüründe, zorunlu göçmenlerin geri dönüş süreçlerinin, ekonomik göçmenlerden farklı olarak çok boyutlu bir yapı sergilediği ve çeşitli siyasi, güvenlik ve toplumsal faktörlerden doğrudan etkilendiği vurgulanmaktadır. Suriye özelinde, 2011 yılında başlayan iç savaş ve sonrasında ortaya çıkan istikrarsızlık ortamı, sığınmacıların geri dönüş kararlarını önemli ölçüde şekillendirmektedir. Bu süreçte demografik ve sosyoekonomik etkenler (yaş, eğitim düzeyi, ekonomik durum ve istihdam), güvenlik algısı ve güvenlikle ilgili faktörler, hukuki faktörler, entegrasyon ve aidiyet düzeyi, ayrımcılık ve dışlanma deneyimleri gibi birçok değişkenin rol oynadığı araştırma bulgularında ortaya çıkmıştır.

Araştırma sonuçları eğitim düzeyinin geri dönüş kararları üzerinde etkili olduğuna işaret etmektedir. Literatürde, eğitim düzeyinin geri dönüş eğilimini azalttığı ve göç edilen ülkeye adaptasyonu kolaylaştırdığı belirtilmektedir (Makine, 2012, s. 374). Örneğin, Stark (1995, s. 56) İrlanda'ya geri dönen göçmenler üzerine yaptığı çalışmada, geri dönenlerin genellikle daha düşük eğitim seviyesine sahip olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde, Newbold (2001) Kanada'daki göçmenler üzerine yaptığı çalışmada, yüksek eğitilmiş ve iyi iş imkânlarına sahip bireylerde geri dönüş oranının daha düşük olduğunu, buna karşın geri dönenler arasında işsizlik, vasıfsızlık ve düşük eğitim seviyesinin öne çıktığını ortaya koymuştur. Bu veriler, Suriyeli sığınmacılarla ilgili bulgular açısından da anlamlıdır; zira eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin Türkiye'de daha iyi istihdam imkânlarına erişerek buradaki yaşamlarını sürdürme eğiliminde oldukları, düşük eğitim seviyesine sahip olanların ise entegrasyon sürecinde zorlanarak geri dönüş fikrine daha açık oldukları anlaşılmıştır.

Araştırma bulguları, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş kararlarını etkileyen en önemli faktörlerden birinin güvenlik kaygısı olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların güvenlik algıları, hayatlarını tehdit eden tehlikelerin farklı boyutlarda olduğunu göstermektedir. Görüşmelerden elde edilen veriler, katılımcıların gönüllü geri dönüşe tamamen olumsuz bakışlarını ve şartlı olumlu bir yaklaşımını şekillendiren güvenlik kaygılarının, üç temel boyutta yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Bu boyutlar, Suriye'de halen devam eden genel ve bölgesel güvenlik sorunları (savaş ve çatışma ortamı), Esed Rejimi kaynaklı güvenlik tehditleri ve mezhepsel, dini ve etnik ayrışmalardan kaynaklanan güvenlik riskleri olarak tanımlanabilir. Katılımcılar, göçe neden olan bu dinamiklerin hala varlığını koruması nedeniyle geri dönüşü büyük ölçüde riskli gördüklerini belirtmişlerdir. Çalışma bulguları, mevcut literatürle büyük ölçüde örtüşmektedir.

Örneğin. UNHCR (2012) raporu, mültecilerin savaş, altyapı yıkımı, temel hizmetlerin eksikliği ve genel güvensizlik nedeniyle ülkelerine dönemediğini vurgulamaktadır. Köseoğlu-Darılmaz (2022, s. 21) da benzer şekilde, geri dönüş kararlarını belirleyen en kritik faktörün ülkedeki güvenlik durumu olduğunu ve bu düzelmeden geri dönüşün sürdürülebilir olamayacağını belirtmektedir.

Benzer şekilde Jusoor Araştırma Merkezi (2024) raporuna göre, ülkede İran, Rusya, ABD ve Türkiye gibi dış aktörlerin askerî varlığı devam etmekte ve bu durum, yerel güvenlik ortamını istikrarsız hale getirmektedir. UNHCR (2023) verileri, 2022 yılında 1,356 milyon mültecinin geri döndüğünü, ancak bu rakamın 2023'te %22,4 azalarak 1,052 milyona gerilediğini göstermektedir. Bu azalma, mültecilerin ülkelerine dönmelerini engelleyen güvenlik sorunlarının hala çözüme kavuşmadığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'deki Suriyeli mülteciler özelinde yapılan çalışmalar da geri dönüş eğilimlerinin düşük olduğunu göstermektedir. Erdoğan (2020) tarafından hazırlanan Suriyeliler Barometresi, Türkiye'deki Suriyelilerin geri dönmeme nedenleri arasında Suriye'nin güvenli bir yer olmamasının %42,9 oranıyla ilk sırada yer aldığını ortaya koymaktadır. Karademir ve Doğan'ın (2019) çalışması, Şanlıurfa'daki Suriyelilerin, yerel halkla bazı entegrasyon sorunları yaşamalarına rağmen, Suriye'deki güvenlik tehditleri nedeniyle geri dönüşü reddettiklerini göstermektedir. Kaya'nın (2022) çalışması, inanç temelli dini gruplara mensup Suriyelilerin, geri dönüş kararlarını belirleyen en önemli faktörlerden birinin güvenlik kaygıları olduğunu ortaya koymaktadır. Altunoğlu (2019) ise Adana ili örneğinde, sığınmacıların gönüllü geri dönüşünü etkileyen en önemli faktörün, anavatanlarındaki güvenlik durumu olduğunu belirtmiştir.

Katılımcılar, Esed rejiminin baskıcı politikaları, zorunlu askerlik uygulamaları ve keyfi tutuklamalar nedeniyle geri dönüşü imkânsız bir seçenek olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Amnesty International (2021) ve Human Rights Watch (2013) raporları, Suriye'ye dönen mültecilerin rejim tarafından keyfi olarak tutuklandığını, zorla kaybettirildiğini ve işkenceye maruz kaldığını belgelemektedir. VDSF (2021, s. 27) raporu, rejim kontrolündeki bölgelere geri dönen Suriyelilerin rutin olarak sorgulandığını ve büyük bir kısmının baskıya maruz kaldığını göstermektedir.

Loveluck (2019), geri dönen 2000'den fazla Suriyeli mültecinin rejim tarafından tutuklandığını ve birçoğunun akıbetinin bilinmediğini belirtmektedir. İlgili literatür mevcut rejim ve hukuki olmayan uygulamaları geri dönüşün önündeki en temel engellerden biri olarak tanımlamaktadır. (ADMSP ,2021; Korç, 2022, s. 84;

Nitekim, Harmoon (2022) anketine katılan Suriyelilerin %75,6'sı, ancak rejim değişikliği ve güvenlik sorunlarının çözülmesi halinde geri dönmeyi kabul edebileceklerini ifade etmişlerdir. Uluslararası raporlar da bu durumu doğrulamaktadır. Örneğin, Amnesty International (2021) ve Human Rights Watch (2013), Esed rejiminin kontrolündeki bölgelere dönen mültecilerin tutuklama, kaybolma ve işkence gibi ciddi ihlallerle karşılaştığını belirtmektedir. Bu durum, geri dönüş kararlarının kişisel değil, siyasi ve toplumsal koşullarla yakından ilgili olduğunu göstermektedir (Cassarino, 2004, s. 257). Bu bulgular, araştırmada katılımcıların rejim değişmeden geri dönüşün mümkün olmayacağını düşündüklerini belirttikleri ifadelerle örtüşmektedir.

Buna ek olarak, Alfred (2018), Suriye rejiminin sunduğu geri dönüş garantilerinin somut güvenlik güvenceleri sağlamaktan uzak olduğunu vurgulamaktadır. Şahin ve Kaya (2023) çalışması da, Suriye'de devam eden güvenlik sorunlarının, Harran Üniversitesi'ndeki Suriyeli öğrencilerin geri dönüşü olumsuz yaklaşımlarına neden olan temel faktör olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırmada, mezhepsel ve etnik ayrışmaların geri dönüş kararlarını doğrudan etkilediği tespit edilmiştir. Nitekim Altunoğlu (2019, s. 15), Suriye'deki savaşın toplumsal yapıyı daha da kırılgan hale getirdiğini ve mezhepsel kimliğin geri dönüş kararlarında belirleyici bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Akkan ve Aksu (2023, s. 172), Esed rejiminin bilinçli olarak mezhepçi politikalar uyguladığını ve bunun toplumsal bölünmeleri artırarak geri dönüşü daha riskli hale getirdiğini belirtmektedir.

Benzer şekilde, The Day After (2021, s. 59) çalışması, Almanya'daki Suriyeli mültecilerin %46,6'sının dini veya etnik kimlikleri nedeniyle Suriye'ye dönmek istemediklerini göstermektedir. Koser ve Kuschminder (2015, s. 17) de, geri dönüş kararlarının bireylerin etnik ve mezhepsel kimlikleriyle doğrudan bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Rejimin savaş ortamında mezhepsel farklılıkları bir çatışma stratejisi olarak kullandığı birçok çalışmada ifade edilmiş bunun da geri dönüşü olumsuz etkilediği belirtilmiştir (Yıldırım-Yücel, 2019, s. 134; İçduygu ve Ayaşlı, 2019, s. 11)

Araştırma bulguları, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş kararlarını güvenlik algısı üzerinden şekillendirdiklerini ve mevcut koşullar altında geri dönmeyi büyük ölçüde riskli gördüklerini ortaya koymaktadır. Savaşın devam etmesi, Esed rejimi kaynaklı güvenlik tehditleri ve mezhepsel-etnik ayrışmalar, geri dönüş sürecinin

önündeki en büyük engeller olarak öne çıkmaktadır. Bu bulgular, literatürdeki çalışmalarla uyumlu çıkmıştır. Suriye'ye güvenli ve sürdürülebilir bir dönüş sağlanabilmesi için uluslararası toplumun rejim politikalarına yönelik baskı uygulaması, güvenlik mekanizmalarının oluşturulması ve insan hakları ihlallerinin önlenmesi gerekmektedir.

Sığınmacıların, bulundukları ülkedeki entegrasyon düzeyi de geri dönüş kararını şekillendiren önemli unsurlardan biridir. Entegrasyon, göçmenlerin ev sahibi toplumla kurduğu sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin bir bütünü olarak değerlendirilmektedir ve bu süreç, göçmenlerin aidiyet duygusunu güçlendirdiği ölçüde geri dönüş eğilimlerini şekillendirmektedir. Araştırma bulguları, Türkiye'de entegrasyon süreçlerini başarıyla tamamlamış sığınmacıların geri dönüş fikrine mesafeli yaklaştığını, buna karşın sosyal bağları zayıf, dil bariyeri yaşayan ve aidiyet hissi geliştiremeyen bireylerin geri dönüşü bir seçenek olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Bu durum, göç literatüründeki mevcut çalışmalarla benzerdir.

Dil yeterliliği, sığınmacıların ev sahibi toplumla ilişkilerinde belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Araştırma bulgularına göre, Türkçeyi akıcı bir şekilde konuşabilen bireyler, toplumsal hayata daha kolay entegre olmakta, sosyal çevrelerini genişleterek iş gücü piyasasına dahil olabilmekte ve bu nedenle Türkiye'de kalmayı daha olası bir seçenek olarak görmektedir. Buna karşılık, dil yetersizliği yaşayan bireyler, iletişim engelleri nedeniyle günlük yaşamda zorluklarla karşılaşmakta ve bu durum, onları toplumdan uzaklaştırarak geri dönüş düşüncesini güçlendirmektedir. Literatürde de dil yeterliliğinin sosyal uyumu kolaylaştırdığı, dil eksikliğinin ise entegrasyon sürecini zorlaştırarak bireylerin ev sahibi toplumda kendilerini yabancı hissetmelerine yol açtığı vurgulanmaktadır (Bilecen, 2018; Kaya, 2022).

Bunun yanı sıra, hukuki statü ve sosyal destek mekanizmaları da entegrasyon sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Araştırma kapsamında, vatandaşlık hakkı kazanmış bireylerin kendilerini daha güvende hissettikleri ve Türkiye'de kalmaya daha istekli oldukları tespit edilmiştir. Bu bulgu, mülteciler için hukuki statünün önemini ortaya koyan çalışmalarla da örtüşmektedir. Örneğin, Kuch (2016, s. 483-484), vatandaşlığın bireylerin kalma veya yeniden göç etme eğilimlerini önemli ölçüde etkilediğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Anniste ve Tammaru (2014, s. 398-400), göç edilen ülke vatandaşlığının kazanılmasının geri dönüş niyetini azalttığını ve yeni bir vatan duygusunu pekiştirdiğini belirtmektedir.

Buna karşın, vatandaşlık hakkı bulunmayan, hukuki prosedürlerde ayrımcılığa maruz kaldığını düşünen ve kamusal hizmetlere erişimde zorluk yaşayan bireyler,

uzun vadeli bir aidiyet geliştiremedikleri için geri dönüş fikrine daha sıcak bakmaktadır. Hukuki güvencelerin eksikliği ve belirsizlik ortamı, bireylerin entegrasyon sürecine dahil olamamalarına ve geleceğe yönelik planlarını Türkiye yerine Suriye'ye odaklamalarına neden olmaktadır. Nitekim, literatürde de benzer şekilde, hukuki desteklerden yoksun kalan mültecilerin entegrasyon süreçlerinde başarısız oldukları ve bu durumun geri dönüş kararlarını güçlendirdiği belirtilmektedir (Harild vd., 2015; Kibreab, 2003).

Ayrıca, ev sahibi ülkede kalış süresi de geri dönüş niyetlerini etkileyen önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Makine, 2012, s. 377). Diğer bir deyişle, ev sahibi ülkede uzun süre yaşamak, bireylerin orada kalıcı olma eğilimini artırmaktadır. Bu doğrultuda, Bonifazi ve Paparusso (2018, s. 11-12), hedef ülkede göçmenlik süresi arttıkça geri dönme niyetinin azaldığını ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularımız da bu durumu destekler niteliktedir; vatandaşlık hakkı kazanmış ve uzun süredir Türkiye'de yaşayan bireyler, entegrasyon süreçlerinde daha başarılı olmuş ve Türkiye'de kalmaya daha istekli hale gelmiştir. Buna karşın, hukuki statüsü belirsiz olan veya uzun vadeli güvencelerden yoksun bireyler, geri dönüşü daha güçlü bir seçenek olarak değerlendirmektedir. Bu bulgular, entegrasyon süreçlerinin sadece sosyoekonomik faktörlerle değil, aynı zamanda hukuki statü ve destek mekanizmalarıyla da yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Toplumsal bağların niteliği de entegrasyonun önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Araştırma bulgularında, Yerel toplum ile güçlü sosyal ilişkiler geliştiren bireylerin kendilerini daha fazla kabul edilmiş hissettikleri ve geri dönüş fikrine daha mesafeli yaklaştıkları görülmektedir. Özellikle eğitim hayatını Türkiye'de tamamlayan, yerel sosyal ağlara dahil olan ve uzun yıllar boyunca burada ikamet eden bireyler, geri dönüşü giderek daha az olası bir seçenek olarak değerlendirmektedir. Buna karşılık, toplumla sınırlı düzeyde ilişki kurabilen ve dışlanmışlık hissi yaşayan bireyler, aidiyet duygusu geliştiremedikleri için Suriye'ye dönme fikrine daha açık olmaktadır. Literatürde de entegrasyon süreçlerinin derinleşmesinin, bireylerin geri dönüş kararlarını olumsuz yönde etkilediği ve güçlü sosyal bağlara sahip olan bireylerin ev sahibi ülkede kalma eğilimlerinin daha yüksek olduğu vurgulanmaktadır (The Day After, 2021).

Ancak, entegrasyon sürecinin yalnızca bireysel çabalara ve sosyo-ekonomik faktörlere bağlı olmadığı unutulmamalıdır. Bu süreç, aynı zamanda ev sahibi toplumun sığınmacılara yönelik tutumlarından da doğrudan etkilenmektedir. Özellikle ayrımcılık ve dışlanma deneyimleri, entegrasyon üzerinde belirleyici bir rol oynamakta; bu durum sığınmacıların geleceğe dair kararlarını, özellikle de geri

dönüş eğilimlerini şekillendirebilmektedir. Bu bağlamda, Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı hâle gelmeleri ve ekonomik hayatta daha görünür olmaları, toplumsal tepkilere zemin hazırlamıştır. Yerel halkın bir kısmı, sığınmacıları zamanla artan bir yük olarak görmeye başlamıştır. Saraçoğlu ve Bélanger (2019), Suriyelilerin ani ve büyük ölçekli göçünün yarattığı demografik değişimin, yerel halk arasında kültürel ve ekonomik rekabet algısını pekiştirerek yabancı düşmanlığını tetiklediğini belirtmektedir. Özellikle Suriyeli sığınmacılara sağlanan bazı sosyal ve ekonomik haklar, kamuoyunda tepkilere neden olmuş; bu da onların iş gücü piyasasında ve sosyal yaşamda daha fazla ayrımcılığa maruz kalmalarına yol açmıştır.

Sosyal dışlanma, ekonomik ayrımcılık ve kamusal alanda karşılaşılan olumsuz tutumlar, bazı sığınmacılar için Türkiye'de uzun vadeli bir gelecek kurma isteğini zayıflatırken, diğerleri açısından geri dönüşü geçici bir çözüm olarak gündeme getirmektedir. Ancak, katılımcı ifadeleri incelendiğinde, ayrımcılığın geri dönüş kararları üzerindeki etkisinin bağlamsal ve duygusal olduğu, fakat rasyonel değerlendirmelerin geri dönüşü erteleyen veya tamamen ortadan kaldıran bir rol oynadığı görülmektedir.

Araştırma bulguları, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de zaman zaman ayrımcılık ve dışlanma deneyimleri yaşadıklarını, ancak bu deneyimlerin geri dönüş kararları üzerindeki etkisinin bireysel koşullara ve algılara bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Bazı katılımcılar maruz kaldıkları ayrımcı tutumların geri dönüş düşüncesini zaman zaman akıllarına getirdiğini ifade ederken, mevcut koşullar altında Suriye'ye dönmenin mümkün olmadığını belirterek geri dönüş fikrini ertelediklerini dile getirmiştir. Bu durum, göçmenlerin geri dönüş kararlarının yalnızca ayrımcılık deneyimlerine değil, aynı zamanda mevcut güvenlik ve yaşam koşullarına da bağlı olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, bazı katılımcılar için ayrımcılık, Türkiye'de uzun vadeli bir gelecek kurma isteğini zayıflatarak geri dönüşü daha cazip bir seçenek hâline getirmektedir. Bu bulgu, ayrımcılığın göçmenlerin geri dönüş kararlarını etkileyebileceğini öne süren çeşitli çalışmalarla da örtüşmektedir. Örneğin, Bailey ve Law (2013, s. 24), ayrımcılık, düşük vasıf, emek piyasalarındaki başarısızlık ve sosyal dışlanmanın geri dönüşü teşvik edebileceğini belirtmektedir. Benzer şekilde, Cohen ve Kranz (2014, s. 804), iş fırsatlarının olmaması, düşük beşeri sermaye ve ayrımcılık nedeniyle Türkiyeli göçmenlerin Almanya'dan Türkiye'ye geri dönüş yaptıklarını ortaya koymuştur.

Altunoğlu'nun (2019) Adana'daki Suriyelilerin geri dönüş eğilimlerini incelediği, araştırmada, maruz kalınan dışlanma ve ayrımcılığın geri dönüş düşüncesini tetikleyen önemli bir faktör olduğu belirtilmektedir. Benzer şekilde, Korç'un (2022) Ankara Altındağ örneğini ele aldığı çalışmada, Suriyeli

sığınmacıların maruz kaldıkları ayrımcılık ve dışlanmanın geri dönüş kararlarını doğrudan etkilediği tespit edilmiştir.

Araştırma bulguları, bireylerin ayrımcılık ve ötekileştirme deneyimlerini farklı şekillerde içselleştirdiğini ve bu deneyimlerin geri dönüş kararları üzerindeki etkisinin bireysel algılara bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Bazı katılımcılar, sosyal hayatta zaman zaman karşılaştıkları olumsuz tutumlara rağmen Türkiye’de yaşamlarını sürdürmek istediklerini ifade etmiş, diğerleri ise ayrımcılık nedeniyle Türkiye’de uzun vadeli bir gelecek kurma fikrinden uzaklaşarak geri dönüşü bir alternatif olarak değerlendirmiştir. Ancak, maruz kalınan ayrımcılığın bireylerin nihai geri dönüş kararlarını kesin bir şekilde belirleyici olmadığı, mevcut güvenlik kaygıları ve Suriye’deki istikrarsızlığın geri dönüşü önemli ölçüde erteleyen bir faktör olduğu da tespit edilmiştir.

Dolayısıyla, ayrımcılık ve dışlanma deneyimleri, bireylerin toplumsal uyumlarını zorlaştırsa da, geri dönüş kararları üzerindeki etkisi kişisel koşullara ve mevcut sosyo-politik faktörlere bağlı olarak değişmektedir.

Siyasi faktörler, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş kararlarını hem Türkiye’deki hem de Suriye’deki mevcut koşullar üzerinden biçimlendiren çok katmanlı bir etkiye sahiptir. Türkiye’de artan mülteci karşıtı söylemler ve bazı siyasi aktörlerin geri gönderme odaklı politikaları, bazı bireylerde dışlanmışlık hissi ve güvenlik kaygısı oluşturarak geri dönüşü bir seçenek olarak gündeme getirebilmektedir. Ancak Türkiye’deki siyasi baskıya rağmen Suriye’deki rejimin geri dönenlere karşı uyguladığı politikalara dair endişeleri nedeniyle geri dönmekten kaçınmaktadır. Özellikle sığınmacıların muhalif kimliğe sahip olmaları, zorunlu askerlik, güvenlik soruşturmaları ve keyfi tutuklama riski, rejime dair ciddi bir güvensizlik doğurarak geri dönüş fikrini büyük ölçüde zayıflatmaktadır.

Suriye’deki sosyal bağlar ile anavatana duyulan duygusal özlem ve bağlılık, bazı sığınmacılar için geri dönüş düşüncesini canlı tutan önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Özellikle geride kalan aile bireyleri ve arkadaşlarla kurulan bağlar, bireylerin geri dönme isteğini sürdürmelerine katkı sağlamaktadır. Katılımcıların bir kısmı, Suriye’de kalan yakınlarıyla dijital iletişim yoluyla bağ kurmaya devam ettiklerini ve bu durumun geri dönme arzularını korumalarına yardımcı olduğunu belirtmiştir. Bu bulgu, Korç’un (2022, s. 86) çalışmasında da vurgulandığı üzere, özlem ve menşe ülkeye duyulan aidiyetin, güvenlik kadar öncelikli olmasa da geri dönüş kararlarını etkileyen bir faktör olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, bazı katılımcılar ise Suriye’deki sosyal çevrelerinin dağılması ve zamanla bu bağların zayıflaması nedeniyle artık Suriye’ye ait hissetmediklerini ifade etmişlerdir. Bu

kişiler için geri dönüş, anlamını yitirmiş bir seçenek haline gelmiştir. Kaya'nın (2022, s. 83) araştırması da bu bulguyu desteklemektedir. Çalışmasında, inanç temelli Suriyeli sığınmacı topluluklarda akrabalık ve sosyal bağların kaybının, özellikle geri dönüşü reddetme eğilimleri arasında yer aldığı belirtilmiştir. Bu durum, sosyal bağların bireylerin geri dönüş kararları üzerinde farklılaştırıcı bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Geri dönüş motivasyonunun yalnızca güvenlik veya ekonomik gerekçelerle değil, aynı zamanda sosyal aidiyet ve duygusal yakınlık gibi daha öznel unsurlarla da şekillendiği görülmektedir.

Suriye'deki şehirlerin fiziksel durumu, sığınmacıların geri dönme kararlarını doğrudan etkileyen ve çoğunlukla bu isteği azaltan önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. 2011 yılında başlayan iç savaş sonrasında ülkede büyük bir altyapı tahribatı yaşanmış, bu durum hem yaşam alanlarını hem de temel hizmetlerin sunulmasını ciddi şekilde olumsuz etkilemiştir. Özellikle kırsal bölgelerde yıkım oranı %90'a ulaşırken, şehir merkezlerinde ise su, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerde ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır (SARD MEAL Department, 2024, s. 5). Savaşın neden olduğu altyapı eksikliği, hizmet yetersizliği ve ekonomik çöküş nedeniyle geri dönüş, bazı kişiler tarafından şu an için gerçekçi bir seçenek olarak görülmemektedir. Elektrik, su, sağlık ve eğitim hizmetlerinin halen yetersiz olması, insanların geri dönme kararını zorlaştırmaktadır (SARD MEAL Department, 2024, s. 6). Altyapıdaki bu kötü durum, sadece iç savaşın sonucu değil; aynı zamanda uygulanan uluslararası yaptırımların yol açtığı ekonomik baskıyla da ilişkilendirilmektedir. Enerji altyapısının büyük bölümü zarar görmüş ve bugün kapasitesinin oldukça altında çalıştığı bildirilmiştir. 2011–2021 yılları arasında sadece petrol sektöründe 91,5 milyar dolarlık bir kayıp yaşanmıştır (Kozul-Wright, 2025). Yol, tarım arazisi, yerleşim alanları ve diğer altyapı unsurlarının büyük kısmı ya tamamen yıkılmış ya da kullanılamaz hale gelmiştir. Bu da ekonomik faaliyetlerin azalmasına, devlet gelirlerinin düşmesine ve yoksulluğun yayılmasına neden olmuştur. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), savaşın Suriye'ye toplam maliyetini 800 milyar dolar olarak hesaplamış ve ülke ekonomisinin eski seviyesine dönmesinin 50 yıldan fazla süreceğini öngörmüştür (Besheer, 2025). Bazı kişiler için, Suriye'de sahip olunan ev veya iş yeri gibi mülkler, güvenlik ve istikrar sağlandığında geri dönüşü teşvik eden bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu kişilerde dahi geri dönüş kararı, altyapının ve ekonominin düzelmesine ve toplumsal güvenliğin garanti altına alınmasına bağlı tutulmaktadır. Bu durum, geri dönüş kararlarının her birey için aynı şekilde şekillenmediğini ve maddi koşulların etkisinin farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, geri dönüş sürecinin önünde mülkiyet sorunları da önemli bir engel olarak durmaktadır. UNHCR'nin 2025 verilerine göre, mültecilerin %61'inin Suriye'de evi bulunmasına rağmen, %81'i bu evlerin ya tamamen yıkıldığını ya da oturulamayacak durumda

olduğunu belirtmiştir. Bu durum, geri dönüşün önündeki en büyük yapısal engellerden biri olarak kabul edilmektedir. Geri dönüşün sadece fiziki bir hareket değil, aynı zamanda yeniden yerleşim ve topluma yeniden katılım süreci olduğu düşünüldüğünde, konut güvenliği ve hukuki belirsizliklerin giderilmesi hayati önem taşımaktadır.

Ekonomik istikrarsızlık, mülkiyet haklarına dair sorunlar ve zayıf hukuki altyapı, bu süreçte belirleyici rol oynamaktadır. Alkompis (2025) tarafından yapılan bir ankete göre, geri dönmeyi düşünen sığınmacıların en büyük kaygıları ekonomik belirsizlik ve mülkiyetle ilgili problemler olarak öne çıkmaktadır. Suriye'deki bu tür yapısal ve hukuki engellerin azaltılması durumunda, geri dönüş sürecinde belirgin bir yükselişin yaşanması muhtemeldir. Suriye'nin yeniden inşası için 250 ila 400 milyar dolar arasında bir maliyet öngörülmekte olup, bu sürecin başarılı olabilmesi için uluslararası yatırımların desteklenmesi ve yaptırımların hafifletilmesi gerektiği ifade edilmektedir. UNDP'ye göre, savaş Suriye'yi sağlık, eğitim ve gelir düzeyi açısından 40 yıl geriye götürmüş ve bu durumun düzeltilmesi için uzun vadeli kalkınma politikaları, şeffaflık ve kamu yönetimi reformlarının gerekli olduğu belirtilmiştir (Besheer, 2025).

Katılımcıların geri dönüş kararlarını değerlendirirken, Türkiye'deki mevcut yaşam koşulları ve Suriye'deki güvenlik, ekonomik istikrar ve temel hizmetler gibi faktörleri birlikte ele aldıkları gözlemlenmiştir. Gmelch'in (1980) ileri sürdüğü gibi, geri dönüş kararlarında itici faktörler tek başına belirleyici olmaktan çok, çekici faktörlerin sağladığı beklentiler doğrultusunda şekillenmektedir. Nitekim, katılımcılar Türkiye'de karşılaştıkları ekonomik zorlukları, hukuki belirsizlikleri ve toplumsal uyum sorunlarını dile getirirler de, Suriye'de güvenlik ve istikrar sağlanmadan geri dönüşü rasyonel bir seçenek olarak değerlendirmemektedirler. Bu bulgu, geri dönüş kararlarını yönlendiren en temel dinamiğin, menşe ülkedeki koşulların nasıl algılandığına bağlı olduğu yönündeki literatürle örtüşmektedir (Sahin-Mencutek ve Meininghaus, 2023, s. 6).

Benzer şekilde, Alrababah ve diğerleri (2023, s. 1109) tarafından Lübnan'daki Suriyeli mülteciler üzerine yapılan araştırma da, kötüleşen yaşam koşullarının geri dönüş kararları üzerinde beklenildiği kadar güçlü bir etkisi olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, sığınmacıların içinde bulundukları şartları bir bütün olarak değerlendirdiklerini ve geri dönüş kararlarını yalnızca mevcut ekonomik veya sosyal koşullara göre değil, aynı zamanda Suriye'deki geleceğe yönelik beklentilerine göre verdiklerini göstermektedir. Katılımcıların ifadeleri de bu yaklaşımı desteklemekte, mevcut geçim sıkıntılarına ve artan ayrımcılık vakalarına rağmen, Suriye'de güvenlik ve ekonomik koşullar iyileşmeden geri dönüşün mümkün olmadığı

görüşünü güçlendirmektedir.

Bu bulgu, Kolombiya’da yerinden edilmiş kişiler üzerine yapılan çalışmalarla da paralellik göstermektedir. Arias, Ibáñez ve Querubin’in (2014) araştırması, yerinden edilmiş bireylerin geri dönüş eğilimlerinin, kendi topraklarına erişim, iş fırsatları ve sosyal ağların varlığı gibi faktörlerle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı durum, Suriyeli sığınmacılar için de geçerlidir; Türkiye’de karşılaştıkları ekonomik ve sosyal zorluklar geri dönüş fikrini gündeme getirir de, Suriye’de koşulların iyileşmemesi nedeniyle geri dönüş eğilimleri sınırlı kalmaktadır.

Son olarak, Alrababah ve diğerleri (2023, s. 1112), mültecilerin geri dönüş kararlarını dört temel faktör çerçevesinde değerlendirmektedir: (1) ev sahibi ülkedeki mevcut koşullar; (2) menşe ülkedeki sosyal, ekonomik ve güvenlik dinamikleri; (3) hareket etmenin gerektirdiği maliyetler; ve (4) geri dönüşün potansiyel maliyetleri ve faydalarına ilişkin bilginin doğruluğu ve güvenilirliği. Elde edilen bulgular da benzer bir çerçeveyi desteklemekte, katılımcıların geri dönüş kararlarını yalnızca bireysel deneyimlerine göre değil, Suriye’deki geleceğe yönelik belirsizlikleri de göz önünde bulundurarak verdiklerini göstermektedir. Dolayısıyla, geri dönüş kararlarının temel belirleyicisi, bireylerin menşe ülkedeki koşullara dair algıları ve beklentileri olmaya devam etmektedir.

Elde edilen bulgular, göçmenlerin hukuki statülerinin, uzun vadeli yerleşim kararlarını nasıl şekillendirdiğine dair literatürdeki çalışmalarla doğrudan örtüşmektedir. Hukuki statü, bireylerin sosyal haklara erişimini, çalışma ve barınma olanaklarını belirleyen temel faktörlerden biri olarak göç sürecinde merkezi bir konumda yer almaktadır. Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılar için hukuki belirsizlik, geçici koruma rejimi ve vatandaşlık edinme süreçlerindeki zorluklar, uzun vadeli kalma eğilimlerini olumsuz yönde etkileyen önemli unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Kaya’nın (2022) çalışmasında da vurgulandığı gibi, Suriye’de hukuki güvencelerin olmayışı, Suriyeli sığınmacılar için geri dönüş kararlarını doğrudan etkileyen belirleyici bir faktördür. Bireyler, ancak hukuki güvenceler sağlandığında geri dönüşü bir seçenek olarak değerlendirmektedirler.

Benzer şekilde, Altunoğlu’nun (2019) Adana ili örneğinde gerçekleştirdiği araştırma, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş için üç temel koşulu öne sürdüğünü ortaya koymuştur: kişisel güvenlik önlemlerinin alınması, daha önce sahip oldukları evlere erişim imkânı sunulması ve hukuki güvencelerin sağlanması. Araştırma bulguları da, Suriyeli sığınmacıların benzer beklentiler içinde olduğunu göstermektedir. Hukuki güvencelerin sağlanmaması durumunda, bireyler geri dönüş fikrini rasyonel bir seçenek olarak değerlendirmemekte ve geleceğe dair kararlarını

Öte yandan, Türkiye’de uygulanan geçici koruma rejimi, belirli haklar sağlamakla birlikte, uzun vadeli hukuki güvencelerin eksikliği nedeniyle bireylerde belirsizlik hissini artırmaktadır. Korç’un (2022) Ankara Altındağ örneğinde gerçekleştirdiği çalışmada, katılımcıların istihdam, barınma ve eğitim gibi temel haklara erişebildiklerini ve bu nedenle geri dönüş fikrine olumsuz yaklaştıklarını belirtmeleri, hukuki statünün bireylerin yerleşim kararları üzerindeki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Ancak, geçici koruma statüsünün sunduğu hakların uzun vadede sürdürülebilir olmaması, bireylerin hukuki güvenceler konusundaki kaygılarını artırmakta ve bu durum, bazı sığınmacılar için geri dönüş fikrini gündeme getirmektedir.

Suriyeli sığınmacılar açısından hukuki belirsizlik ve uzun vadeli güvencelerin eksikliği, geri dönüş kararlarını etkileyen temel faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’de hukuki statüsü netleşmeyen, oturma ve çalışma izinlerini sürekli yenilemek zorunda kalan bireyler, geleceğe dair belirsizlik nedeniyle Suriye’ye geri dönüş fikrini daha olası bir seçenek olarak değerlendirebilmektedirler. Ancak, hukuki güvencelerin sağlanması ve vatandaşlık edinme süreçlerinin netleşmesi, bireylerin Türkiye’de kalma eğilimlerini güçlendirmektedir. Bu bağlamda, hukuki faktörler yalnızca bireylerin mevcut yaşamlarını değil, aynı zamanda uzun vadeli entegrasyonlarını ve geri dönüş kararlarını da doğrudan şekillendiren kritik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geri dönüş göçü, göç literatüründe çok boyutlu bir süreç olarak ele alınmakta ve bireysel, toplumsal ve yapısal faktörlerin bir araya gelmesiyle şekillenmektedir (Bilecen, 2018, s. 138). Bu süreç, mikro düzeyde bireysel kararlar, mezo düzeyde toplumsal ve ailevi ilişkiler, makro düzeyde ise politik ve ekonomik dinamikler tarafından belirlenmektedir. Özellikle zorunlu göçmenler açısından geri dönüş kararları, ekonomik göçmenlerden farklı olarak yalnızca ekonomik fırsatlarla açıklanamaz. Zorunlu göçmenler için güvenlik, entegrasyon süreci ve aidiyet hissi gibi faktörler belirleyici olmaktadır. Bulgular, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş kararlarının büyük ölçüde güvenlik kaygıları tarafından şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, göç literatüründe sıkça vurgulanan bir olgu olan, geri dönüş sürecinin yalnızca bireysel tercihlere bağlı olmadığı, aksine göçmenlerin geldikleri ülkedeki siyasi ve toplumsal yapının bu süreci doğrudan etkilediği görüşüyle örtüşmektedir (Cassarino, 2004, s. 257).

Göç süreçlerini açıklayan önemli kuramlardan biri olan itme-çekme kuramı, araştırma bulgularıyla doğrudan ilişkilidir. Bu kurama göre, göç kararları bireylerin

mevcut koşulları ve gelecekteki beklentileri doğrultusunda şekillenmektedir (Gmelch, 1980). Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacılar, Türkiye’de ekonomik zorluklar yaşadıklarını ve zaman zaman ayrımcılıkla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Ancak, Suriye’de güvenliğin sağlanmadığına inandıkları için geri dönüşü rasyonel bir seçenek olarak değerlendirmemektedirler. Dolayısıyla itici ve çekici faktörler hem köken ülke hem de hedef ülke açısından koşullara göre değişkenlik göstermektedir. Bu da geri dönüş kararlarını yakından etkilemektedir. Örneğin, Alrababah ve diğerleri (2023, s. 1109) tarafından Lübnan’daki Suriyeli mülteciler üzerine yapılan bir araştırma da, kötüleşen yaşam koşullarının geri dönüş kararları üzerinde beklenildiği kadar güçlü bir etkisi olmadığını göstermektedir. Bu durum, sığınmacıların geri dönüş kararlarını yalnızca mevcut ekonomik ve sosyal koşullara göre değil, aynı zamanda Suriye’deki geleceğe yönelik beklentilerine göre şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

8 Aralık 2024 tarihinde Suriye’de yaşanan siyasi gelişmeler – özellikle Esad rejiminin ani çöküşü – Suriyeli sığınmacılar açısından önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. UNHCR tarafından Ocak 2025’te yayımlanan Flash Regional Survey başlıklı araştırma, söz konusu gelişmenin yalnızca iki ay içinde yaklaşık 270.000 Suriyeli mültecinin ülkesine dönmesine yol açtığını ortaya koymaktadır (UNHCR, 2025). Aynı çalışmada mültecilerin %80’inin gelecekte Suriye’ye dönmeyi umut ettiği belirtilmiş; bu oran Nisan 2024’te %57 düzeyindeydi. Ayrıca katılımcıların %27’si önümüzdeki 12 ay içinde, %53’ü ise beş yıl içinde geri dönmeyi planladığını ifade etmiştir. Oysa Nisan 2024’te 12 ay içinde dönüş yapmayı planlayanların oranı yalnızca %1,7 idi. Bu veriler, çalışmada elde edilen bulgularla örtüşmekte; özellikle şartlı geri dönüş eğilimlerinin belirginleştiğini göstermektedir. Sığınmacıların geri dönüş kararlarında belirleyici olan temel unsurlar ise savaşın sona ermesi ve göçe neden olan itici faktörlerin ortadan kalkmasıdır.

Alkompis (2025) tarafından yürütülen, İsveç’te yaşayan Suriyeli mülteciler üzerine yapılan ankette, katılımcıların %46’sı İsveç’te kalmayı tercih ettiklerini ve Suriye’ye dönmeyi düşünmediklerini belirtmiştir. %26’lık bir kesim, yalnızca Suriye’deki durum istikrara kavuşursa geri dönmeyi düşündüğünü ifade ederken, %9’luk bir grup dönmek istemesine rağmen ekonomik veya hukuki engeller nedeniyle bunu gerçekleştiremediğini bildirmiştir. Ayrıca katılımcıların %15’i henüz karar vermemişken, yalnızca %3’ü en kısa sürede ülkesine dönme planı içinde olduğunu açıklamıştır. Bu bulgular, çalışmamızda saptanan geri dönüşe tamamen reddedenler ile koşullu geri dönüş yaklaşımına sahip bireyler arasında yapılan ayrımı desteklemektedir. Buradan hareketle, Suriye’ye dönüş kararlarının büyük ölçüde ülkenin gelecekteki siyasi ve güvenlik koşullarına bağlı olduğu sonucuna varılmaktadır.

Benzer şekilde, Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini ele alan Destek Yaşam Derneği’nin Aralık 2024 tarihli anketi, bu kararların çok boyutlu sosyoekonomik ve güvenlik gerekçeleriyle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Anket sonuçlarına göre, katılımcıların %53’ü Türkiye’de kalmak istediğini belirtirken, %18,9’u Suriye’ye dönmeyi, %8,9’u ise üçüncü bir ülkeye gitmeyi planladığını bildirmiştir. Kararsız olanların oranı %19 olarak tespit edilmiştir. Geri dönmeyi planlayanların %47’sini kadınların oluşturması, toplumsal cinsiyet perspektifinden dikkate değer bir veri olarak öne çıkmaktadır. Geri dönüş kararında etkili olan başlıca faktörler arasında yüksek yaşam maliyetleri ve yoksulluk (%15), aile birleşimi arzusu (%16), barınma sorunları (%11) ve temel hizmetlere erişimde yaşanan güçlükler (%11) yer almaktadır (Support to Life, 2024). Bu bulgular, çalışmamızda vurgulanan sosyoekonomik gerekçelerin geri dönüş kararlarını doğrudan etkilediği yönündeki tespitlerle paralellik göstermektedir.

Geri dönüşlerin coğrafi dağılımı açısından ise UNHCR’nin 2024 yılı verileri dikkat çekicidir. Söz konusu verilere göre geri dönen Suriyelilerin yaklaşık %40’ı Türkiye’den, %30’u Lübnan’dan, %15’i Ürdün’den, %12’si Irak’tan ve %1’i Mısır’dan gelmektedir. %2’lik Diğer grubu ise Avrupa ve Körfez ülkeleri gibi bölge dışından gelen bireyleri kapsamaktadır (UNHCR, 2024). Bu dağılım, Türkiye’nin Suriye’ye dönüşlerde başlıca çıkış ülkelerinden biri olduğunu açıkça göstermektedir.

Geri dönüş kararları yalnızca bireysel arzu ya da siyasi gelişmelerle sınırlı değildir; yapısal ve çevresel engeller de söz konusudur. Aralık 2024’te yayımlanan SARD MEAL Department Rapid Needs Assessment Report, bu engelleri detaylandırmaktadır. Rapora göre, altyapının büyük ölçüde yıkılmış olması, konut eksikliği, mayın kalıntıları ve devam eden güvenlik sorunları, ekonomik darboğaz, yaygın işsizlik ve yükselen yaşam maliyetleri, savaşın bıraktığı psikolojik travmalar, sosyal bağların zayıflamış olması, eğitim olanaklarının yetersizliği, geri dönüşleri sınırlandıran başlıca etkenler arasında yer almaktadır (SARD MEAL Department, 2024). Bu bulgular, geri dönüş kararlarının yalnızca bireysel iradeye değil, aynı zamanda yapısal koşullara da bağlı olduğunu göstermektedir.

3. SONUÇLAR

Bu çalışma, Şanlıurfa’da yaşayan Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini ve bu eğilimleri etkileyen faktörleri ele almaktadır. Araştırmanın örneklemini, Şanlıurfa’da ikamet eden Suriyeli sığınmacılar oluşturmaktadır. Çalışmanın araştırma problemi, sığınmacıların geri dönüş kararlarını şekillendiren dinamikleri anlamaya yönelik olarak belirlenmiştir. Türkiye’de en fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan üçüncü şehir konumunda olan Şanlıurfa, Suriye’ye sınır komşusu olması ve tarihsel-kültürel bağları nedeniyle bu konuda önemli bir inceleme sahası sunmaktadır. Bu çerçevede, çalışma akademik literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın temel amacı, Şanlıurfa’da yaşayan Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini analiz etmek ve bu süreçte belirleyici olan faktörleri ortaya koymaktır. Bu bağlamda, güvenlik algısının Suriyeli sığınmacıların geri dönüş kararları üzerindeki etkisi, Suriye’deki mevcut güvenlik durumu ve Türkiye’deki yaşam koşullarının sığınmacıların tercihlerini nasıl yönlendirdiği, ekonomik ve istihdam olanaklarının geri dönüş kararlarındaki rolü, ayrımcılık, dışlanma ve ötekileştirme deneyimlerinin geri dönüş eğilimlerine etkisi, entegrasyon, uyum ve aidiyet süreçlerinin geri dönüş kararlarını nasıl yönlendirdiği, Türkiye’deki yasal düzenlemeler ile Suriyeli sığınmacıların hukuki statüsünün geri dönüş kararlarına etkisi ve sosyal bağların geri dönüş kararlarını nasıl şekillendirdiği gibi konular araştırmanın odak noktaları arasında yer almaktadır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup, fenomenolojik yaklaşım temelinde yürütülmüştür. Veri toplama sürecinde derinlemesine görüşme tekniği kullanılmış ve görüşmeler yarı yapılandırılmış bir görüşme formu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, nitel analiz yöntemlerinden tematik analiz ile çözümlenmiştir. Bu doğrultuda kodlama süreci uygulanmış ve belirlenen temalar çerçevesinde analiz gerçekleştirilmiştir.

2011 yılından itibaren Suriye’de devam eden iç savaşın yarattığı istikrarsızlık ve güvensizlik ortamı, Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye’nin coğrafi konumu ve izlediği açık kapı politikası doğrultusunda, özellikle sınır bölgeleri yoğun bir sığınmacı akınına maruz kalmış ve Şanlıurfa bu süreçte kritik bir merkez haline gelmiştir. Sığınmacılar, ilk yıllarda yerel halk tarafından görece hoşgörüyle karşılanmış olsa da, zamanla sığınma süresinin uzaması ve Türkiye’deki ekonomik krizlerin derinleşmesi, Suriyeli sığınmacılara

yönelik algının değişmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, Suriyeli sığınmacıların geri dönüşüne yönelik tartışmalar giderek daha fazla gündeme gelmiştir.

Sığınmacıların geri dönüş süreci, yalnızca menşe veya ev sahibi ülke tarafından tek taraflı olarak belirlenemeyecek kadar çok boyutlu ve karmaşık bir olgudur. Bu süreç; sığınmacılar, ev sahibi ülkeler, menşe ülkeler ve uluslararası aktörler açısından son derece kritik olup, özellikle sığınmacılar için hayati öneme sahiptir. Sürdürülebilir ve gönüllü bir geri dönüş sürecinin sağlanabilmesi için, sığınmacıların beklentileri, talepleri ve geri dönüşle ilişkin tutumlarının kapsamlı bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir.

Zorunlu göçle sığınma talep eden bireyler ile ekonomik nedenlerle göç edenler arasında geri dönüş süreçleri farklılık göstermektedir. Sığınmacı ve mültecilerin geri dönüşü, daha fazla belirsizlik ve karmaşık dinamikler içerdiğinden, diğer göç türlerine göre daha dikkatli ele alınmalıdır. Bu nedenle gönüllü geri dönüş kavramı, özellikle sığınmacı ve mülteciler için kullanılırken; ekonomik göçmenlerin dönüşü genellikle geri dönüş göçü olarak adlandırılmaktadır.

Şanlıurfa'da gerçekleştirilen saha araştırması sonuçlarına göre, kentte yaşayan Suriyeli sığınmacılar arasında koşulsuz bir geri dönüş eğilimi bulunmamaktadır. Araştırma kapsamında incelenen katılımcılar genel olarak iki gruba ayrılmaktadır: geri dönüşle olumsuz bakanlar ve geri dönüşle belirli şartlar altında olumlu yaklaşanlar. Geri dönüşle olumsuz yaklaşan grupta yer alan bazı bireyler, Türkiye'deki yaşam koşullarının sürdürülemez hale gelmesi durumunda dahi Suriye'ye dönmek yerine üçüncü bir ülkeye göç etmeyi tercih edeceklerini ifade etmiştir.

Şanlıurfa'daki Suriyeli sığınmacılar arasında geri dönüşle olumsuz yaklaşanların tutumlarını şekillendiren temel faktörler arasında Suriye'deki güvenlik sorunları, Esad rejiminin iktidarda kalmaya devam etmesi, kentsel altyapının ve ekonominin çöküşü, savaş nedeniyle mülkiyet kayıpları ve sosyal bağların zayıflaması gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Buna ek olarak, Türkiye'de vatandaşlık hakkı kazanmış olmak, mülk sahibi olmak ve ekonomik açıdan istikrarlı bir yaşam sürdürmek gibi unsurlar da bireylerin Türkiye'de kalma yönündeki eğilimlerini pekiştirmektedir.

Öte yandan, geri dönüşle belirli koşullar altında olumlu yaklaşan sığınmacıların tutumlarını etkileyen faktörler hem menşe ülkeye ilişkin beklentileri

hem de Türkiye’de karşılaştıkları itici unsurlarla ilişkilidir. Suriyeli sığınmacılar açısından geri dönüş için öncelikli koşullar arasında Suriye’de güvenliğin sağlanması, Esad rejiminin değişmesi veya reform sürecine girmesi, altyapının ve ekonomik koşulların iyileştirilmesi ve dönüş sonrası hukuki güvencelerin teminat altına alınması gibi unsurlar yer almaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye’de maruz kalınan ayrımcılık, ekonomik zorluklar, yüksek kira maliyetleri ve dil bariyeri gibi faktörler de Suriyeli sığınmacıların geri dönüşüne yönelik olumlu bir tutum geliştirmelerinde etkili olmaktadır. Ayrıca, Suriye’ye duyulan özlem ve orada bulunan akrabalık ve arkadaşlık bağları da geri dönüş eğilimlerini artıran etmenler arasında yer almaktadır.

Suriyeli sığınmacılar için geri dönüş kararı sadece bireysel bir tercih değil, yapısal faktörlerle doğrudan ilişkilidir. Güvenlik kaygıları, baskıcı yönetim ve belirsiz bir gelecek algısı, sığınmacıların geri dönüş ihtimalini azaltan temel unsurlar arasında yer almaktadır. Göç literatüründe de vurgulandığı gibi, zorunlu göçmenlerin geri dönüş süreci yalnızca ekonomik nedenlerle değil, köken ülkelerindeki politik ve toplumsal yapıyla şekillenmektedir. Suriyeli sığınmacılar açısından güvenli bir geri dönüş süreci sağlanmadıkça, geri dönüş kararlarının büyük ölçüde ertelendiği görülmektedir. Bu bağlamda, geri dönüş sürecinin yalnızca ev sahibi ülkenin politikalarıyla değil, aynı zamanda menşe ülkedeki güvenlik ve yaşam standartlarının sağlanmasıyla mümkün olabileceği anlaşılmaktadır.

Uluslararası hukuk çerçevesinde, mültecilerin geri dönüşünün gönüllü, onurlu ve güvenli olması temel bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. Ancak, Suriyeli sığınmacıların mevcut koşullarda geri dönüş kararlarını büyük ölçüde ertelemelerinin, Suriye’de devam eden güvenlik riskleri, hukuki güvencelerin yetersizliği ve sosyoekonomik istikrarsızlıkla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle, sürdürülebilir bir geri dönüşün sağlanabilmesi için hem menşe ülke hem de uluslararası toplum tarafından kapsamlı bir politika geliştirilmesi gerekmektedir. İlk olarak, Suriye’de rejim kaynaklı baskılar, zorunlu askerlik uygulamaları, keyfi tutuklamalar ve insan hakları ihlalleri sona erdirilmeli, hukuki ve siyasal reformlar hayata geçirilmelidir. Geri dönecek bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, uluslararası denetim mekanizmalarıyla desteklenmeli ve dönüş yapanların güvenliğinin sağlanabilmesi için bağımsız gözlemci kurumlar devreye girmelidir.

Bununla birlikte, sürdürülebilir bir geri dönüş için uluslararası toplumun ve insani yardım kuruluşlarının işbirliği içinde hareket etmesi kritik bir gerekliliktir.

Suriyeli sığınmacılar, yalnızca fiziksel güvenliğin sağlanmasını değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik koşulların da iyileştirilmesini beklemektedirler. Bu doğrultuda, geri dönüş sürecinin başarılı olabilmesi için konut, sağlık, eğitim ve istihdam gibi temel alanlarda altyapı yatırımları yapılmalı, sığınmacıların ekonomik olarak yeniden topluma entegre olabilmeleri için gerekli destek mekanizmaları oluşturulmalıdır. UNHCR ve diğer uluslararası kuruluşların belirttiği gibi, geri dönen bireylerin toplumsal ve ekonomik hayata katılımını sağlayacak yeniden entegrasyon programlarının geliştirilmesi zorunludur. Aksi takdirde, geri dönen bireyler Suriye'deki olumsuz koşullar nedeniyle tekrar yerinden edilme riskiyle karşı karşıya kalacaktır.

Ayrıca, geri dönüş sürecinin başarılı ve sürdürülebilir olabilmesi için Suriyeli sığınmacıların görüşleri, beklentileri ve talepleri dikkate alınmalıdır. Araştırma bulguları, sığınmacıların büyük bir kısmının geri dönüşe ancak Suriye'de köklü siyasi değişikliklerin yaşanması, hukuki güvencelerin sağlanması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi durumunda sıcak baktığını göstermektedir. Bu nedenle, geri dönüş politikalarının şekillendirilmesinde sadece devletler ve uluslararası kuruluşlar değil, aynı zamanda bizzat sığınmacılar da sürece aktif olarak dahil edilmelidir. Geri dönecek bireylerin sosyal ve kültürel haklarının korunması, geçmişte sahip oldukları mülkiyet haklarına erişimlerinin sağlanması ve yerel topluluklarla barışçıl bir şekilde yeniden entegrasyonlarının desteklenmesi, uzun vadeli bir çözüm açısından büyük önem taşımaktadır.

Sonuç itibarıyla, Suriyeli sığınmacıların gönüllü, onurlu ve güvenli bir şekilde geri dönebilmeleri için hem menşe ülke hem de uluslararası aktörler tarafından kapsamlı ve insan hakları merkezli politikalar geliştirilmelidir. Suriye'de güvenlik ve hukuki istikrar sağlanmadan, temel insani koşullar iyileştirilmeden ve uluslararası toplum tarafından bağımsız gözlem mekanizmaları oluşturulmadan, geri dönüş sürecinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla, sürdürülebilir bir çözüm için hem ev sahibi ülkelerin politikalarının hem de uluslararası toplumun sorumluluklarının yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, geri dönüş politikaları, sığınmacıların bireysel kararlarını, güvenlik algılarını ve sosyoekonomik beklentilerini dikkate alan, uzun vadeli ve kapsamlı bir perspektifle ele alınmalıdır.

Bu çalışma, Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimlerini incelemeyi amaçlamış olup, geri dönüş sürecine ilişkin faktörlerin daha geniş bir perspektifle ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Geri dönüşün

diğer Suriyeli topluluklar tarafından nasıl algılandığı, menşe ve ev sahibi ülkelerdeki itici ve çekici faktörlerin sistematik olarak analiz edilmesi, zorunlu göç ve geri dönüş süreçlerinin daha kapsamlı ve bilimsel bir temelde anlaşılmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, N. (2002). Bitmeyen göç. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2018). Göç sosyolojisi. Nobel Yayıncılık.
- ADMSP. (2021). *Forcibly disappeared in Syrian detention centers*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.admsp.org/wp-content/uploads/2021/07/Forcibly-Disappeared-in-Syrian-EN.pdf
- Ager, A. & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166–191. <https://doi.org/10.1093/jrs/fen016>
- Ajans Urfa. (2024, Aralık 11). Şanlıurfa'daki Suriyeli sayısı 244 bin 891 oldu. Ajans Urfa. <https://www.ajansurfa.com/haber/1234567-sanliurfadaki-suriyeli-sayisi>
- Ak, B. U. (2021). Göç kavramı ve kuramları. *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 8(72), 1749-1758.
- Akkan, İ. & Aksu, F. (2023). Suriye krizinde mezhepçiliğin araçsallaştırılması [Instrumentalisation of sectarianism in Syrian crisis]. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 11(1), 154–179. <https://doi.org/10.14782/marmarasbd.1212968>
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve değişme*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Akman, Ö. (2022). *Bir bölgesel varış merkezi olarak Van'da göç, yerleşim ve geri dönüş* (Yüksek lisans tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim [International migration and intercultural communication]. *The Journal of International Social Research*, 5(20). <http://www.sosyalarastirmalar.com>
- Akyıldız, İ. E. (2016). Göç teorilerinin karşılaştırmalı analizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(2), 127-176.
- Alfred, C. (2018). Dangerous Exit: Who Controls how Syrians in Lebanon go Home. The New Humanitarian.
- Alkompis. (2025, January 23). Alkompis survey: 46% of Syrians in Sweden do not consider returning. Alkompis. <https://www.alkompis.se>
- Alrababah, A., Masterson, D., Casalis, M., Hangartner, D. & Weinstein, J. (2023). The dynamics of refugee return: Syrian refugees and their migration intentions. *British Journal of Political Science*, 53, 1108–1131. <https://doi.org/10.1017/S0007123422000667>
- Altunoğlu, D. (2019). *Uluslararası geri dönüş programları çerçevesinde Suriyeli mültecilerin geri dönüş eğilimleri ile ilgili inceleme: Adana ili örneği* (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.
- Amnesty International. (2021, Eylül 7). *Syria: You're going to your death* –

Violations against Syrian refugees returning to Syria.
<https://www.amnesty.org/en/documents/mde24/4583/2021/en/>

- Anniste, K. & Tammaru, T. (2014). Ethnic Differences in Integration Levels And Return Migration Intentions. *Demographic Research*, 30(13), s. 377-412.
- Arias, M. A., Ibáñez, A. M. & Querubin, P. (2014). The desire to return during civil war: Evidence for internally displaced populations in Colombia. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, 20(1), 209–233.
- Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı ve Avrupa Konseyi. (2014). *Sığınma, sınırlar ve göç ile ilgili Avrupa hukuku el kitabı (2014 baskısı)*. Avrupa Birliği Resmî Yayınlar Ofisi. <http://europa.eu>
- Avrupa Konseyi. (1950). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_eng
- Aycan, M. & Günday, R. (2023). Fransa ve Türkiye'nin çokkültürlülük yaklaşımları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 1241–1253.
- Aydemir, S. & Şahin, M. C. (2017). Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz. *Journal of Islamic Research*, 28(3), 359-371.
- Aydoğan S. & Metintaş, S. (2017). Türkiye'ye gelen dış göç ve sağlığa etkileri. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi*, 2(2), 37–45.
- Aygün, B. & Memişoğlu, F. (2021). Mültecilere Yönelik Yerel Entegrasyon Politikalarında Çok Düzeyli Yönetişim Uygulamaları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(60), 119-143. doi:10.18070/erciyesiibd.928175
- Aykaç, S. A. & Karakaş, M. (2022). Entegrasyon, asimilasyon ve uyum kavramları arasından Türkiye'nin seçimi. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, Göç ve Mültecilik Özel Sayısı, 419–429.
- Bailey A.J. & Law, A.K. (2013). Return migration and Hong Kong's diverse circuits of mobility. *Asian Geographer*, 30(1), 21-35.
- Bakewell, O. (2002). Returning refugees or migrating villagers? Voluntary repatriation programmes in Africa reconsidered. *Refugee Survey Quarterly*, 21(1–2), 42–73. <https://www.jstor.org/stable/45053463>
- Baklacioğlu, Ö., N. (2010). *Dış politika ve göç: Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçlerde Arnavutlar (1920-1990)*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368–388
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1–15.
- Bartram, D., Poros, M. & Monforte, P. (2017). *Göç meselesinde temel kavramlar* (İtir Ağabey Tuncay, Çev.). Hece Yayınları.

- Battır, O. (2020). *Dünden bugüne uluslararası göç: Kuram, algı ve siyasa* (1. baskı). Nobel Bilimsel Eserler.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5–68.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L. & Vedder, P. (2006). Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology*, 55(3), 303–332.
- Besheer, M. (2025, February 20). *UN estimates economic cost of Syria's war at \$800 billion*. Voice of America. <https://www.voanews.com/a/un-estimates-economic-cost-of-syrias-war-at-800->
- Bilecen, T. (2018). Geri dönüş göçüne etki eden faktörler: Göç literatürüne eleştirel bir bakış [Factors affecting return immigration: A critical look at migration literature]. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 11(56), 138-144. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20185638986>
- Bilge Zafer, A. (2016). Göç çalışmaları için bir anahtar olarak kültürleşme kavramı. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(30), 75–92. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.290739>
- Birleşmiş Milletler. (1951). *Mülteci Sözleşmesi*. <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/1951-refugee-convention>
- Black, R. & Gent, S. (2006). Sustainable return in post-conflict contexts. *International Migration*, 44(3), 15–38.
- BMMYK. (1951). *Mültecilerin hukuki durumuna dair sözleşme*. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM__/d00/c002/km__00002024ss0053.pdf
- Bonifazi, C. & Paparusso, A. (2018). Remain or Return Home: The Migration Intentions of First- Generation Migrants in Italy. *Population Space and Place*, 25 (2):e2174, s.1-13.
- Bostancı, N. (2003). Toplum ve kültür. In İ. Sezal (Ed.), *Sosyolojiye giriş* (ss. 106–132). Martı Yayınları.
- Bovenkerk, F. (1974). *The sociology of return migration: A bibliographic essay*. Nijhoff.
- Bozdağ, E. G. & Atan, M. (2009). Avrupa Ülkelerine Göç Eden Türk İşçilerin İktisadi Etkinliğe Katkısı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 159-180.
- Bozkaya, Ş. & Kum, H. (2022). Neoklasik Makro Göç Kuramı Çerçevesinde Uluslararası Göç: En Çok Göç Alan Ülkeler Üzerine Bir Analiz . *International Journal of Social Inquiry*, 15 (1), 177-194 . DOI: 10.37093/ijsi.1007970
- Braun, V. & Clarke, V. (2021). One size fits all? What counts as quality practice in (reflexive) thematic analysis? *Qualitative Research in Psychology*, 18(3), 328–352. <https://doi.org/10.1080/14780887.2020.1769238>

- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Buz, S. & Korç, S. (2021). Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(50), 195–230.
- Cassarino, J.-P. (2004). Theorising return migration: The conceptual approach to return migrants revisited. *International Journal on Multicultural Societies*, 6(2), 253–279.
- Castelli, F. (2018). Drivers of migration: Why do people move? *Journal of Travel Medicine*, 25(1), 1–7. <https://doi.org/10.1093/jtm/tay040>
- Castles, S. (2006). Global perspectives on forced migration. *Asian and Pacific Migration Journal*, 15(1), 7–28.
- Castles, S. M. & Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (B. U. Bal ve İ. Akbulut, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cerase, F. P. (1974). Expectations and reality: A case study of return migration from the United States to Southern Italy. *International Migration Review*, 8(2), 245–262.
- Chatty, D. (2019). *Modern Ortadoğu'da zorunlu göç ve mülksüzleştirme* (E. Demirci, Çev.). Koyu Siyah Yayıncılık.
- Cohen, N. & Kranz, D. (2014). State-assisted Highly Skilled Return Programmes, National identity and the Risk(s) of Homecoming. Israel and Germany Compared. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(5), 795–812
- Constant, A. & Massey, D. S. (2002). Return migration by German guestworkers: Neoclassical versus new economic theories. *International Migration*, 40(4), 5–38. <http://dx.doi.org/10.1111/1468-2435.00204>
- Council of Europe. (1997). *Measurement and indicators of integration*. Council of Europe Publishing.
- Crisp, J. & Long, K. (2016). Safe and voluntary refugee repatriation: From principle to practice. *Journal on Migration and Human Security*, 4(3), 141–147.
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67–91.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 129–142.
- Çarıkcı, K., Meral, H., Berkil, S., Çalışır, A., Önal, L. & Arslan, Ö. (2024). Nitel araştırmalarda tematik analiz. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 10(37), 127–140. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10509707>
- Çelik, H. (2008). Çokkültürlülük ve Türkiye'deki görünümü. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(15), 319–332.

- Çetin, İ. (2016). Türkiye’de Suriyeli sığınmacıların sosyal ve kültürel entegrasyonu. *Sosyoloji Dergisi*, (34), 197–222.
- Çoltu, S. & Öztürk, S. (2018). Suriyeli Mültecilerin Türkiye Ekonomisine Etkileri . *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi* , 7 (13) , 188-198 .
- Dağışan, E. & Aydın, S. (2017). Göçün Sosyal Hayata Yansımaları: 93 Harbi Döneminde Oltu’dan Tokat’a Bir Göç Hikayesi. O. Köse (Ed). *Geçmişten günümüze göç* (ss. 737-744). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- De Tapia, S. (2003). *New patterns of irregular migration in Europe (Seminar report, 12 and 13 November 2002)*. Council of Europe.
- Demir, R. (2022). *Gönüllü geri dönüş için kalıcı çözümler: Türkiye'deki Suriyeliler ve Afganlar* (Doktora tezi). Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı, Ankara.
- Deniz, C., Ekinci, Y., & Hülür, B. (2016). *Bizim müstakbel hep harap oldu: Suriyeli sığınmacıların gündelik hayatı: Antep - Kilis çevresi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dişbudak, C. (2003). *Uluslararası Göç, Ulus-ötesi Girişimcilik ve Çorum’un Anadolu Kapları Hiline Gelmeye*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara
- Doğan, A. (2021). *Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların kariyer planlamaları ve ülkelerine geri dönüşe yönelik tutumları* (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Hizmet Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Doğan, Ö., & Gökburun, İ. (2021). Türkiye’de Suriyeli mültecilere yönelik toplumsal olayların dağılımı. *Coğrafya Dergisi*, (43), 37–53.
- Douglas, P., Cetron, M., & Spiegel, P. (2019). Definitions matter: Migrants, immigrants, asylum seekers and refugees. *Journal of Travel Medicine*, 26(2), 1–3. <https://doi.org/10.1093/jtm/taz005>
- Dusak, H. (2023). *Şanlıurfa'da çalışma hayatındaki Suriyeli çocukların yaşadığı problemler* (Yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı.
- Dustmann, C. & Weiss, Y. (2007). Return migration: Theory and empirical evidence from the UK. *British Journal of Industrial Relations*, 45(2), 236–256.
- Dünya Bankası. (2020). *The mobility of displaced Syrians: An economic and social analysis*. Washington, DC: World Bank.
- Efe, S. & Ulusoy, O. (2013). *117 soruda mülteci hakları*. İnsan Hakları Gündemi Derneği.
- Ekici, H. (2019). Türk Toplumunda Suriyelilere Yönelik Algılanan Tehditler ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* , 19 (44) , 695-730 .
- Ekici, S. & Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9–22.

- Ekşi, N. (2016). *Yabancılar ve uluslararası koruma hukuku* (4. baskı). Beta Yayınları.
- El Hakim, Y. (2019). *Return Lebanese migrants and their post-return experience: Tripoli case study* (Unpublished master's thesis). Lebanese American University, School of Arts and Sciences.
- Erdil, B. (2020). Göç ve mülteci hareketlerinin Türkiye'nin göç politikalarına etkileri. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 71–86.
- Erdoğan, M. (2020). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erkan, H. S. (2021). Suriyeli göçmenlerin Türkiye'yi tercihi üzerinden göç teorilerine yeniden bakış. *Ortadoğu Etütleri*, 13, 421-445.
- Erol, M. K. (2023). Komüniteryan düşüncede çokkültürlülük. *Mavi Atlas*, 11(1), 140–146. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.1249282>
- Faist, T. (2018). *A primer on social integration: Participation and social cohesion in the global compacts* (No. 161). COMCAD Working Papers.
- Fansa, M. (2021). Kimim ben? Göçmen, sığınmacı, mülteci, yabancı, vatansız ve geçici koruma: Türkiye'deki Suriyeliler. *Antakiyat / Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2), 289–306.
- Farrell, M., Mahon, M. & McDonagh, J. (2012). The rural as a return migration destination. *European Countryside*, 4(1), 31–44.
- Fillimonau, V. & Mika, M. (2019). Return labour migration: An exploratory study of Polish migrant workers from the UK hospitality industry. *Current Issues in Tourism*, 22(3), 357–378.
- Galor, O. & Stark, O. (1990). Migrants' savings, the probability of return migration and migrants' performance. *International Economic Review*, 31(2), 463–467. <https://doi.org/10.2307/2521092>
- Gençler, A. (2005). Avrupa Birliği'nin Göç Politikası . *Journal of Social Policy Conferences* , 0 (49), 173-197.
- Geyik Yıldırım, S. (2023). Gönüllü geri dönüş: Uluslararası deneyimler ve Türkiye. *Liberal Düşünce Dergisi*, (110), 181–205. <https://doi.org/10.36484/liberal.1276412>
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (C. Güzel, Çev., 1. baskı). Kırmızı Yayınları.
- Gmelch, G. (1980). Return Migration. *Annual Review of Antropology*, 9, 135-159
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). *Düzensiz göç hakkında*. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2023, Haziran 1). *Geçici koruma*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024a, Ocak 13). *Gönüllü geri dönüş*. <https://www.goc.gov.tr/gonullu-geri-donus>

- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024b, Mayıs 4). *Uyum hakkında*. <https://www.goc.gov.tr/uyum-hakkinda>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024c, Ağustos 22). *Geçici koruma*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Göç terimleri sözlüğü. (2013). *Uluslararası Göç Örgütü [IOM]* (2. baskı). https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf
- Göçmez, V. (2022). *Suriye iç savaşı esnasında Türkiye'nin Suriyelilere yönelik göçmen politikaları: Entegrasyon mu, geri dönüş mü?* (Yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Görgün, M. (2018). Ekonomik Temelli Göç Yaklaşımları Perspektifinde Göçmenlerin Karar Alma Süreçleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1153-1162.
- Gül, M. & Şaşman Kaylı, D. (2020). Türkiye'deki Suriyeli üniversite öğrencilerinde sosyal dışlanma algısı üzerine nitel bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 985–1007.
- Gülerce, H. & Duman, G. (2021). Misafir İşçilikten Diasporaya: Göçmen Bavulunun Dönüşümü. B. Gündoğmuş (Ed). *Avrupa'da Türk toplumu kimlik, uyum ve katılım* (ss. 165-185). Ankara: Nobel Yayınları.
- Güllüpnar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiki ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme . *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* , 2 (4) , 53-85
- Gürkan, M. (2006). *Sosyolojik açıdan göç ve yasadışı göç hareketleri / The phenomenon of migration sociologically and illegal migration* (Yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı.
- Harmoon Araştırma Merkezi. (2022). *Türkiye'deki Suriyelilerin, Suriye'ye geri dönme hakkındaki tutumları*. Harmoon Center for Contemporary Studies.
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi*, 3(1), 29–63.
- Haug, S. (2008). Migration networks and migration decision-making. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(4), 585–605. <https://doi.org/10.1080/13691830801961605>
- Hınız, G. & Yavuz, A. (2023). Yansıtıcı tematik analiz: Bir doktora tez çalışması örneği. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 19(2), 388–408. <https://doi.org/10.17244/eku.1300330>
- Human Rights Watch. (2013, Ekim 25). *Syria: Counterterrorism court used to stifle dissent*. <https://www.hrw.org/news/2013/06/25/syria-counterterrorism-court-used-stifle-dissent>
- İçduygu, A. (2016). *Turkey: Labour market integration and social inclusion of refugees*. European Parliament, Policy Department A: Economic and

- Scientific Policy. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/595328/IPOL_STU\(2016\)595328_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/595328/IPOL_STU(2016)595328_EN.pdf)
- İçduygu, A. & Ayaşlı, E. (2019). Geri Dönüş Siyaseti:Suriyeli Mültecilerin Dönüş Göçü İhtimali ve Gelecek Senaryoları. *MiReKoc Çalışma Notları*, 39(8).
- İçduygu, A. & Diker, E. (2017). Labor market integration of Syrian refugees in Turkey: From refugees to settlers. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 12–35.
- İçduygu, A. & Nimer, M. (2019). The politics of return: Exploring the future of Syrian refugees in Jordan, Lebanon and Turkey. *Third World Quarterly*, 40(10), 1908–1926. <https://doi.org/10.1080/01436597.2019.1675503>
- İçduygu, A. & Şimşek, D. (2016). Syrian refugees in Turkey: Towards integration policies. *Turkish Policy Quarterly*, 15(3), 59–69.
- İlgazi, A. (2019). *Uluslararası göç bağlamında, Suriyeli sığınmacıların emek ve yabancı sermaye yatırımları açısından Türkiye ekonomisine etkileri (Gaziantep ve Şanlıurfa örneği)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnce, C. (2018). *Uluslararası göç bağlamında Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması*. Iksad Publishing House.
- İnce, C. (2019). Göç kuramları ve Suriye göçü üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2579-2615.
- İslamoğlu, E., Yıldırımaltı, S. & Benli, A. (2014). Türkiye’de tersine göç ve tersine göçü teşvik eden uygulamalar: İstanbul ili örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*, 3(1), 68–93.
- IOM. (2020). *World migration report*. <https://www.iom.int/wmr2020>
- IOM. (2022, Mayıs 23). *Yeniden yerleştirme*. <https://turkey.iom.int/tr/yeniden-yerlestirme>
- IOM. (2023). *Veri ve kaynaklar*. <https://turkiye.iom.int/tr/veri-ve-kaynaklar>
- IOM. (2024). *Destekli, gönüllü geri dönüş ve yeniden entegrasyon*. <https://turkiye.iom.int/tr/destekli-gonullu-geri-donus-ve-yeniden-entegrasyon>
- Jansen, C. J. (1970). Migration: A social problem. In *Readings in the sociology of migration*. Pergamon Press.
- Jusoor Araştırma Merkezi. (2024, Temmuz 3). *2024 ortalarında Suriye'deki yabancı güçlere ait askeri mevzilerin haritası*. <https://www.jusoor.com/suriye-harita-2024>
- Kadioğlu, İ. A. (2020). Suriye İç Savaşı ve Türkiye: Çatışma, Güvenlik ve Sığınma. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16 (29), 2179-2213.
- Kanbir, F. (2020). Geç modern çağda eve dönüş. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(25), 3851–3873. <https://doi.org/10.26466/opus.634744>
- Kang SM (2006) Measurement of acculturation, scale formats, and language

competence: their implications for adjustment. *J Cross Cult Psychol*, 37: 669-693

- Karademir, D., & Doğan, M. (2019). Suriyeli mültecilerin mekânsal analizi: Şanlıurfa örneği. *Coğrafya Dergisi*, 39, 111-124. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2019-0053>
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 45-65.
- Kaya, C. (2019). Kalıcı çözüm türü olarak gönüllü geri dönüş ve geçici koruma kapsamında yer alanlar bakımından Türk hukukundaki düzenlenme şekli. *Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), 511-535.
- Kaya, M. (2015). Komşuda misafirlik: Suriyeli sığınmacılarca kurulmuş mülteci derneklerinin perspektifinden Türkiye’de yaşamak. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (39), 263-279.
- Kaya, M. (2017). *Türkiye’deki Suriyeliler iç içe geçişler ve karşılaşmalar*. İstanbul: hiperyayın.
- Kaya, M. (2018a). Suriyeli mülteciler göç ve sosyo-kültürel uyum: Şanlıurfa örneği. In C. Taştan, İ. İrdem, & Ö. Özkaya (Ed.), *Göç ve uyum* (ss. 77-88). Polis Akademisi Yayınları.
- Kaya, M. (2018b). İki hukuk arasında arafta: Suriyeli kadın mültecilerin informal evlilikleri ve boşan(ama)ma krizi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5(31), 4709-4721.
- Kaya, M. (2022). İnanç temelli Suriyeli mülteci topluluklarda geri dönüş eğilimleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Özel Sayı), 74-89. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1096087>
- Kaya, M. (2023). *Göç, dini ağlar ve entegrasyon* (2. baskı). Çıra Yayınları.
- Kaya, M. (2024). Uluslararası göç rotasında bir sınır şehri olarak Şanlıurfa’nın kimliği ve ulusötesi dini ağlar. *Sosyoloji Divanı*, (23), 163-178
- Kayaoglu, A., Şahin-Mencütek, Z. & Erdoğan, M. M. (2021). Return aspirations of syrian refugees in Turkey. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*. 1-23, DOI:10.1080/15562948.2021.1955172.
- Kibreab, G. (2003). Citizenship rights and repatriation of refugees. *International Migration Review*, 37(1), 24-73. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2003.tb00129.x>
- King, R. (Ed.) (1986). *Return Migration and Regional Economic Problems*. London: Croom Helm.
- Kirişçi, K. (2014). *Syrian refugees and Turkey’s challenges: Going beyond hospitality*. Brookings Institution Press.
- Korç, S. (2022). *Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin gönüllü geri dönüşe ilişkin görüşlerinin incelenmesi: Ankara Altındağ örneği* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim

Dalı.

- Korkmaz, M. (2018). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri Ve Değerlendirmeler . *Sosyal Güvence Dergisi*, 0 (13) , 57-83 .
- Koser, K. ve K. Kuschminder (2015). *Comparative Research on the Assisted Voluntary Return and Reintegration of Migrants*. Geneva: IOM
- Kozul-Wright, A. (2025, January 8). *Rebuilding Syria's economy: Can stability return after war?* Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/economy/2025/1/8/rebuilding-syrias-economy-can-stability-return-after-war>
- Köseoğlu Darılmaz, F. (2022). *How do refugees decide on their future home? A qualitative analysis of return decision of Syrians in Turkey [Mülteciler gelecekte yaşayacakları yeri nasıl seçerler? Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin geri dönüş kararına dair nitel bir analiz]* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Koç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.
- Krishan, P., & Odynak, D. (1987). A Generalization of Petersen's Typology of Migration. *International migration*, 25(4), 385-397. IOM. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.1987.tb00598.x>
- Kuch, A. (2016). Naturalization of Burundian Refugees in Tanzania: The Debates on Local Integration and the Meaning of Citizenship Revisited. *Journal of Refugee Studies*, 30 (3), 468-487.
- Kutbe, H. (2025, 17 Mart). Cumhurbaşkanı Yardımcısı Yılmaz'dan, geri dönüş yapan Suriyelilere ilişkin paylaşım. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-yardimcisi-yilmazdan-geri-donus-yapan-suriyelilere-iliskin-paylasim/3511724#>
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyoloji ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam Yayınları.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57.
- Lesser, E. (2000). *Knowledge and social capital: Foundation and application*. Butterworth–Heinemann.
- Lewis, G. J. (1982). *Human migration: A geographical perspective*. St. Martin's Press.
- Loveluck, L. (2019, Haziran 2). Assad urged Syrian refugees to come home. Many are being welcomed with arrest and interrogation. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/assad-urged-syrian-refugees-to-come-home-many-are-being-welcomed-with-arrest-and-interrogation/2019/06/02/54bd696a-7bea-11e9-b1f3-b233fe5811ef_story.html
- Makine, D. (2012). Determinants of return migration intentions: Evidence from Zimbabwean migrants living in South Africa. *Development Southern Africa*, 29(3), 365–378. <https://doi.org/10.1080/0376835X.2012.706034>

- Maratova, K. (2022). *Mülteciler açısından çözüm hakları: Geri dönüş, yerel entegrasyon, yeniden yerleştirme / Solution rights for refugees: Return, settlement, transition to citizenship* (Yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Kaynakları Ana Bilim Dalı.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., ve Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431. doi:10.2307/2938462
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası göçler ve Türkiye: Kurumsal ve ampirik bir alan araştırması*. Çantay Kitabevi.
- Müller-Funk, L., & Fransen, S. (2022). I will return strong: The role of life aspirations in refugees' return aspirations. *International Migration Review*, 57(4), 1157–1189. <https://doi.org/10.1177/01979183221131554>
- Naz, Y. (2015). *Türkiye'nin uluslararası göç politikası ve uluslararası göçün Türkiye'deki güncel sorunları / Current problems of Turkey's international migration policy and international migration in Turkey* (Yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.
- Newbold, K. B. (2001). Counting migrants and migrations: Comparing lifetime and fixed-interval return and onward migration. *Economic Geography*, 77(1), 23–40. <https://doi.org/10.1111/j.1944-8287.2001.tb00154.x>
- Newbold, K.B. (1997). Race and Primary, Return, and Onward Interstate Migration. *The Professional Geographer*, 49(11), 1-14.
- Nivalainen, S. (2004). Determinants of Family Migration: Short Moves vs. Long Moves, *Journal of Population Economics*, 17(1):157- 175.
- Online Etymology Dictionary. (2024, Nisan 5). *Integrate*. <https://www.etymonline.com/word/integrate>
- Oral, B., & Çetinkaya, F. (2017). Sosyolojik bir olgu olarak göç, tanımı, nedenleri ve göç kuramları. *Türkiye Klinikleri Journal of Public Health - Special Topics*, 3(1), 1–8.
- Öner, A. Ş. (2016). Son mu başlangıç mı? Göç çalışmalarında sosyal bir olgu olarak geri dönüş. In S. G. I. Öner & N. A. Ş. Öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç* (ss. 263–285). İletişim Yayınları.
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183–215.
- Özcan, F. (2021). *Kültürleşme yönelimleri çerçevesinde Suriyeli mültecilere yönelik nefret söylemlerinin entegrasyon sürecine etkileri* (Yüksek lisans tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Özcan, M., & Kocaman, N. (2024). Çok kültürlülükte kimlik anlayışı ve Endülüs İspanyasındaki yansımaları. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür*

- Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 20–32. <https://doi.org/10.37999/udekad.1372217>
- Özdemir, Ç. (2016). Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* (2), 81-102.
- Özkan, R. (2019). Göç olgusu ve toplumsal yapıya etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(47), 127–145.
- Palloni, A., Massey, D. S., Ceballos, M., Espinosa, K., & Spittel, M. (2001). Social capital and international migration: A test using information on family networks. *American Journal of Sociology*, 106(5), 1262–1298. <https://doi.org/10.1086/320817>
- Perruchoud, R., & Redpath, J. (2013). *Uluslararası göç hukuku: Göç terimleri sözlüğü* (2. baskı). Uluslararası Göç Örgütü (IOM).
- Piore, M.J. (1979) *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Piper, N. (2006) 'Gendering the politics of migration', *International Migration Review*, 40:133-64.
- Podur, M. A. (2005). Kültürü devrimcileştirmek (K. Gökgöz & N. Ersoy, Çev.). In *Bülten* (1. baskı, ss. 120–121). Boğaziçi Çeviri Kulübü.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*. 52(2), 241- 305.
- Ravenstein E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society*. 48(2), 167-235.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de iç göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5, 33–44.
- Sahin-Mencutek, Z., ve Meininghaus, E. (2023). *Syrian refugee returns, reintegration experiences and risks* (ISIM Working Paper). Bonn International Centre for Conflict Studies (BICC).
- Saracoglu, C., & Bélanger, D. (2019). Syrian Refugees and Turkey: Whose Crisis? *Oxford Handbook of Migration Crises*, s. 279-295.
- SARD MEAL Department. (2024). *Rapid Needs Assessment Report – December 2024*. Syrian Arab Republic. Retrieved from <https://reliefweb.int>
- Say, Ö. (2017). Çokkültürlülük kavramı ve anlamın çokluğu. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 29–39.
- Sert, D. (2016). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. S. G. Ihlamur Öner ve N. A. Şirin Öner (Ed.), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* (s. 29-47). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Sirkeci, İ., & Yaylacı, F. G. (2019). Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar. *Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye’de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler* (s. 15-39). Transnational Press London.
- Sönmez, M. E., & Şahin, Ş. (2022). Gaziantep’teki Suriyeli Sığınmacıların Geri

- Dönüş Eğilimleri. *Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 107-122.
- Stahl, C. W. (1995). Theories of international labor migration: An overview. *Asian and Pacific Migration Journal*, 4(2-3), 211-231. <https://doi.org/10.1177/011719689500400203>
- Stark, O. (1996). *On the microeconomics of return migration* (Occasional Papers No. 1/1996). University of Vienna, Center for International and Interdisciplinary Studies.
- Stark, O. (1995). Return and dynamics: The path of labor migration when workers differ in their skills and information is asymmetric. *The Scandinavian Journal of Economics*, 97(1), 55-71. <https://doi.org/10.2307/3440829>
- Stefanovic, D., Loizides, N., ve Parsons, S. (2015). Home is where the heart is? Forced migration and voluntary return in Turkey's Kurdish regions. *Journal of Refugee Studies*, 28(2), 276-296.
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845. doi:10.2307/2084520
- Support to Life. (2024, January 8). *Intention survey report on the future plans and humanitarian needs of Syrian refugees in Türkiye*. <https://www.supporttolife.org>
- Şahin, M., & Kaya, M. (2023). Harran Üniversitesi'ndeki Suriyeli öğrencilerin geri dönüş eğilimleri. In *Göç, kent ve uyum: Yükseköğretimde göçmenler* (ss. 75-100). Çizgi Kitabevi.
- Şahin, Ş. (2022). *Suriyeli sığınmacıların entegrasyon süreci ve geri dönüş eğilimleri: Gaziantep ili örneği / Integration process and return tendencies of Syrian refugees: Example of Gaziantep city* (Yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Ana Bilim Dalı.
- Şan, M., & Haşlak, İ. (2014). Asimilasyon ile çokkültürlülük arasında Amerikan anaakımını yeniden düşünmek. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 29-54.
- Şan, M. K., & Tzampaz, S. (2021). Asimilasyonculuk sonrası dönemde asimilasyon. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 16(2), 63-81. <https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.931028>
- Şeker, B. D. (2006). Kente göç etmiş bir örneklemede kültüre uyum kültürleşme süreçleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 1- 31.
- Şirin, N. A. (2008). *Back home?: The reality of return in Bosnia-Herzegovina and the role of the European Union in the return process / Yuvaya dönüş mü?: Bosna-Hersek'te geri dönüş gerçeği ve Avrupa Birliği'nin geri dönüş sürecindeki rolü* (Yayımlanmış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Avrupa Birliği Enstitüsü, Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.

- Tamer, M. (2020). Uluslararası göç ve teorileri. *Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 4(8), 274-282
- Tanrikulu, F., & Doğan, S. (2020). Syrian Asylum Seekers and The Question of Living in Turkey or Returning to Their Home Country: Mardin Case. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(99), 105-123.
- Tarhan, Ö. (2015). Sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının politik okuryazarlığa ilişkin görüşleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(9), 649-669.
- Tatlıdil, E. (1993). *Türkiye’de kentleşme ve işgücünün değişen nitelikleri*. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Taylor, J. E. (Ed.). (1996). *Development strategy, employment and migration: Insights from models*. OECD Development Centre.
- The Day After. (2021). *Between integration and return: The reality of new Syrian refugees in Europe. A survey of refugees in Germany, France, the Netherlands, and Sweden*. The Day After. <https://www.tda-sy.org>
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Topbaş, F. (2007). *İç Göçün Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması: 2000 Türkiye Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Türk Dil Kurumu. (2023, Ağustos 11). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkiye Cumhuriyeti. (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* (Kanun No: 6458, Kabul Tarihi: 4/4/2013, Resmî Gazete Tarihi: 11/4/2013, Sayı: 28615).
- Türkiye Cumhuriyeti. (2014). *Geçici Koruma Yönetmeliği* (Bakanlar Kurulu Kararı No: 2014/6883, Dayandığı Kanun No: 6458). *Resmî Gazete*, 22 Ekim 2014, 29153.
- Türkiye Cumhuriyeti Kanunları. (2001). *Türk Medeni Kanunu* (Kanun No. 4721). Resmî Gazete, 8 Aralık 2001, Sayı: 24607.
- UNHCR. (2007). Handbook for emergencies. United Nations High Commissioner for Refugees.
- UNHCR. (2008). Suçluların iadesi ve uluslararası mülteci koruması hakkında bilgi notu. BMMYK Koruma Politikası ve Hukuki Yardım Bölümü, Uluslararası Koruma Dairesi.
- UNHCR. (2012). The state of the world’s refugees: In search of solidarity. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/4fc5ceca9.pdf>
- UNHCR. (2017). Mültecileri korumak. BMMYK Kıbrıs Ofisi.
- UNHCR. (2018a). Comprehensive protection and solutions strategy: Protection thresholds and parameters for refugee return to Syria. <https://www.unhcr.org>
- UNHCR. (2018b, Mayıs 22). Türkiye’de üçüncü ülkeye yerleştirme.

- <https://www.unhcr.org/tr/ucuncu-ulkeye-yerlestirme>
- UNHCR. (2023a, Haziran 12). Syria situation. <https://data.unhcr.org/en/situations/syria>
- UNHCR. (2023b, Haziran 14). Refugee data finder. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>
- UNHCR. (2023c). Global report 2023: Voluntary repatriation and sustainable reintegration. <https://www.unhcr.org/globalreport2023/outcome-areas/voluntary-repatriation-and-sustainable-reintegration>
- UNHCR. (2023d). Global trends. <https://www.unhcr.org/global-trends>
- UNHCR. (2024, Aralık 15). Syria areas of return overview [Map and data visualization]. <https://www.unhcr.org>
- UNHCR. (2025, Şubat 7). Regional flash update: Syria situation crisis (Update #13). <https://www.unhcr.org>
- Uslu, L. (2022). Kültürleşme bağlamında geçici koruma statüsüne sahip Suriyelilerin sosyal uyumları üzerine bir değerlendirme. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, Göç ve Mültecilik Özel Sayısı, 229–251.
- Vesek, S. (2021). Bizim mazi zeval oldu: Türkiye’deki Suriyelilerin kalma ve yeniden göç ile ilgili karar verme süreçlerini etkileyen faktörler. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 24(2), 379–421. <https://doi.org/10.18490/sosars.927271>
- Voices for Displaced Syrians Forum (VDSF). (2021). *Is Syria safe for return? Returnees’ perspective*. <https://l24.im/76Ky>
- Wirth, L. (2002). Bir yaşam biçimi olarak kentlileşme. In A. Alkan & B. Duru (Der. ve Çev.), *20. yüzyıl kenti içinde* (ss. 77–106). İmge Yayınevi.
- Yalçın, C. (2004), *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yamanlar, Y. (2020). Göç kuramları çerçevesinde İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa’nın göç deneyimi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 19(2), 553–583.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde bilimsel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım Yücel, Z. (2019). *Ulus devlet, mültecilik ve menşe ülkeye geri dönüş: Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteciler* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yıldız, C., Çekmez, E., & Bütüner, S. Ö. (2012). Fenomenografik araştırma yöntemi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 6(2), 77–102.
- Yılmaz, E. (2019). Uluslararası beyin göçü hareketleri bağlamında Türkiye’deki

- beyin göçünün durumu. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 220–232.
- Yiğit, R. (2023, Mayıs). Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacıların güvenli gönüllü geri dönüşleri. *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Sığınmacıların Güvenli Gönüllü Geri Dönüşleri Konferansı*.
- Yükleyen, A., & Yurdakul, G. (2011). Islamic activism and immigrant integration: Turkish organizations in Germany. *Immigrants and Minorities*, 29(1), 64–85.
- Zhanadilova, A. (2018). Farklı kuramlar çerçevesinde uluslararası göç sorunu. *Muhakeme Dergisi*, 1(2), 116–122. <https://doi.org/10.33817/muhakeme.475073>
- Zizek, S. (2001). Çokkültürcülük ya da çokuluslu kapitalizmin kültürel mantığı (T. Birkan, Çev.). In *Defter* (1. baskı, ss. 163–167). Metis Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim Soyisim : MEHMET ŞAHİN
Doğum Tarihi : 0000-00-00
Doğum Yeri : ŞANLIURFA
Telefon : 0500 000 00 00
E-Posta : mhmtsahin060@gmail.com